

เศรษฐกิจใต้การเมือง

หน้า 30

ปรีดี พนมยงค์

ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี, นายกรัฐมนตรี, รัฐประหาร, ผู้ชนะการปฏิวัติสยาม 2475, นายกรัฐมนตรี

ลูกหลานต้องเก็บ!

ก็แถลงแถลงกับบรรณกิจ เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2489

“ระบอบประชาธิปไตยนั้น เราหมายถึง ประชาธิปไตยอันมีระเบียบอันไม่มีระเบียบ หรือ ประชาธิปไตยที่ไร้ศีลธรรม เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพอันมีแต่จะให้เกิดความปั่นป่วน ความไม่สงบเรียบร้อย ความเสื่อมศีลธรรม ระบอบชนชั้นนี้เรียกว่า อนาธิปไตย หาใช่ประชาธิปไตยไม่ ขอให้ระวัง อย่าไปประชาธิปไตยกับอนาธิปไตย อนาธิปไตยจะร้ายอย่างใหญ่หลวงแก่สังคมและประเทศชาติ ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้ต้องประกอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต”

เขียนในระบอบประชาธิปไตยให้วิเศษ ชวนเล็กกับ ไชยสิทธิ์

กำหนด
นาฬิกา
๒๒.๓๐
๒๒.๓๐
๒๒.๓๐

การร่างภาพ “ปิศาจทางการเมือง”

ของนายปรีดีจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมฯ มีเพียงสองรูปแบบ คือ (๑) เป็นผู้ขจัดการฉ้อราษฎร์เพื่อสถาปนา ระบอบพหุนิติ และ (๒) เป็นคอมมิวนิสต์ โดยเป็นกลุ่มแรกที่มีบทบาท ทำให้ภาพ “ปิศาจทางการเมือง” ของนายปรีดี ในรูปแบบผู้ขจัดการฉ้อราษฎร์เพื่อสถาปนา ออกไป

กลุ่มนี้มีพรรคประชาธิปไตย เป็นฐานทางการเมือง สมานักที่มีบทบาทสำคัญ

“ปิศาจทางการเมือง” ของนายปรีดี

ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ...

จากวิทยานิพนธ์ (อ.ม.) จุฬา (2537)
ของ มรกต เจริญตา

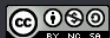
ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
บรรณาธิการ

PRIDI-PHOONSUK
ปริดี - พนมยงค์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike
BY NC SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อ
การค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) 10

ปริดี พนมยงค์

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

บรรณาธิการ

ISBN 974-332-652-9

เจ้าของ/

สถานที่ติดต่อ

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์/โทรสาร 218-8294 e-mail:pec@chula.ac.th

สถาบันปริทัศน์ พนมยงค์

85/1 ซอยทองหล่อ (1-3) สุขุมวิท 55 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

โทรศัพท์ 381-3880-1 โทรสาร 381-3859

บรรณาธิการ

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์

กองบรรณาธิการ

กนกศักดิ์ แก้วเทพ

กัญญา สีสาลัย

เชนศวร์ เจริญเมือง

ประทีป อินแสง

ปราณี ขัตติยศ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

พินิต วงษ์ยี่กุล

แล ดิลกวิทยรัตน์

วรวิทย์ เจริญเลิศ

สมภพ มานะรังสรรค์

อุกฤษณ์ ปัทมานันท์

ครั้งที่พิมพ์

ครั้งแรก เดือนกรกฎาคม 2542

จำนวน 3,000 เล่ม

พิมพ์ที่

บริษัทเอดิชั่นเพรส โปรดักส์ โทรศัพท์ 971-7018-24

จัดจำหน่ายโดย

บริษัท อมรินทร์ บুক เซ็นเตอร์ จำกัด

85/80-82 ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170

โทรศัพท์ 882-1010 โทรสาร 434-1384

ข้อเขียนทั้งหมดที่ปรากฏในหนังสือ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนโดยเฉพาะ มิใช่เป็นทัศนะ
ของศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือ
ทางคณะบรรณาธิการ ผู้ประสงค์จะนำข้อความใดๆไปพิมพ์เผยแพร่ต่อไปต้องได้รับอนุญาต
จากผู้เขียนตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ และแจ้งให้ทางวารสารทราบตามวิธีปฏิบัติ

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ร่วมกับ

สถาบันปรีดี พนมยงค์

ในโอกาสฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลราชภัฏ (ภาคเอกชน)

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	7
ภาคที่หนึ่ง	
ความคิดเรื่องโลกพระศรีอารีย์ของนายปรีดี	
ได้อะไรจากเค้าโครงการและพระบรมราชวินิจฉัย เดือน บุนนาค	15
โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์ P. FISTIE เขียน ไมตรี เด่นอุดม แปลและเรียบเรียง	28
ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	53
ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์	68
ผ้าป่าข้าวและกองทุนชุมชน: การสร้างสังคมพระศรีอารีย์ในความหมายใหม่ของชาวบ้าน และการให้ความหมายเกี่ยวกับ “เงินบุญ-เงินบาป” อริยา เสวตามร์	81

ภาคที่สอง

ฐานะทางประวัติศาสตร์ของนายปรีดี พนมยงค์

ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมการเมืองไทย	105
มรกต เจวจินดา	
เค้าโครงเศรษฐกิจในวันนั้น กับสังคมไทยในวันนี้	142
กัญญา ลีลาชัย	
เค้าโครงการเศรษฐกิจปรีดี พนมยงค์	151
กับแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองไทยร่วมสมัย	
ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ เรียบเรียง	
อันเนื่องมาจากวันปรีดี พนมยงค์	166
สุพจน์ ด้านตระกูล	
ดร.ปรีดี พนมยงค์ .. รัฐบุรุษอาวุโส กับประชาธิปไตยไทย	184
โกดิน พลกุล และ ปรีชา สุวรรณทัต แสดงทัศนะ	

ภาคที่สาม

เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์

ประกาศคณะราษฎร	199
คำกราบบังคมทูลของคณะราษฎร	203
สำเนา พระราชหัตถเลขาตอบคณะราษฎร	204
คำชี้แจง เค้าโครงการเศรษฐกิจ ของหลวงประดิษฐมนูธรรม	205
พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ	242
เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายมังกร สามเสน เมื่อปี พ.ศ.2475	278

สร้างชาติบ้านเมืองมากับมือ
แต่แล้วกระไรหรือต้องหลบหนี
ตราบจนดับสิ้นซึ่งชีวิ
ฟองโลก, ประเทศนี้ไม่มีธรรม
ไม่มีแม้ดินจะกลบหน้า
ประเทศไทยของข้ามันน่าฆ่า
รู้ชาติเห็นเช่นเป็นประจำ
ปีศาจครอบงำตลอดกาล

วิสา คัญทัพ

ปรีดี พนมยงค์ ประทับไว้ในใจชน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กึ่งหัน, 2541)

บทนำ

24

มิถุนายน 2475 คือวันแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ระบบการปกครอง โดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยคณะราษฎร ภายใต้การนำของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ และวันนี้คือวันที่เคยเป็น "วันชาติ" ของประเทศไทย

หลายๆคนอาจจะเคยชินกับคำว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบบประชาธิปไตย แต่โดยเนื้อแท้แล้วยากจะยอมรับได้ว่า หลังจากปี 2475 แล้ว การปกครองของไทยเป็นการปกครองระบบประชาธิปไตย เพราะเต็มไปด้วยการปฏิวัติรัฐประหารสร้างวงจรอุบาทว์ของการ

แย่งชิงอำนาจโดยคณะทหาร คณะแล้วคณะเล่า ช่วงเวลาแห่งการพัฒนาประชาธิปไตยที่จะสร้างระบบการเมืองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ตามที่คณะราษฎรใฝ่ฝัน แทบจะไม่มีโอกาสปรากฏเป็นจริง จนกระทั่งถึงยุคการลุกขึ้นสู้ของประชาชนเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 และ พฤษภาคม 2535 ระบบประชาธิปไตยแนวทางรัฐสภาของไทยก็ถึงพิการกระปลกกระเปลี่ยน เพราะยังเต็มไปด้วย “คนธิปไตย” ที่ยึดถือพวกพ้องมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชน เต็มไปด้วย “อนาธิปไตย” ที่อำนาจเงินกำหนดสถานภาพทางการเมือง

ประชาธิปไตยแนวทางรัฐสภาจำเป็นต้องมีพรรคการเมือง แต่ระบบพรรคการเมืองในประเทศไทยล้วนแต่ล้มลุกคลุกคลาน เกิดแล้วตาย เกิดใหม่แล้วตายอีก จนแทบจะไม่เหลือพรรคใดที่จะดำรงอยู่ได้ยืนยาวนับจากหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมาถึงปัจจุบัน มีเพียงพรรคเดียวที่เกิดขึ้นแล้วสืบทอดต่อเนื่องมาได้ คือพรรคประชาธิปัตย์ แต่ในประวัติศาสตร์ พรรคประชาธิปัตย์นี้เองคือศัตรูของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ คือพรรคที่สร้างภาพพาสีให้ ดร.ปรีดี “เป็นปิศาจ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ มรกต เจวจินดา ได้ศึกษาไว้อย่างละเอียดว่า “ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมการเมืองไทย” เป็นอย่างไร ใครที่พยายามสร้างภาพลักษณ์ให้ดร.ปรีดีเป็นปิศาจทางการเมือง บรรพบุรุษของประชาธิปัตย์พยายามสร้างภาพลักษณ์ให้นายปรีดีเป็นปิศาจ ครั้งแล้วลูกหลานของประชาธิปัตย์ก็ฉวยโอกาสเอาชื่อเสียงของดร.ปรีดีมาหาเสียงให้ตนเอง ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่บนหน้าปกของเศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับนี้ คงด้วยกลยุทธ์เช่นนี้กระมังที่ทำให้พรรคประชาธิปัตย์สามารถยืนยงคงกระพันมาได้จนถึงปัจจุบัน

ประสบการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองของดร.ปรีดี สรุปได้ด้วยคำกล่าวของเขาเองเพียง “สองสามประโยค” คือ

"ในปี ค.ศ.1932 ข้าพเจ้าอายุ 32 ปี พวกเราได้ทำการอภิวัฒน์
แต่ข้าพเจ้าขาดความชัดเจน และครั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจน
ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ"

คำพูดนี้คือการยอมรับความพ่ายแพ้ต่อเล่ห์กลทางการเมืองของกลุ่ม
ผู้มุ่งทำลายตัวเขา อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ทำให้คนเหล่านั้น
ต้องสูญเสียอำนาจและสถานภาพทางสังคม (ศักดิ์นา)

การช่วงชิงอำนาจด้วยพลังขับเคลื่อนทางอุดมการณ์แต่ขาดความชัดเจนทำ
ให้ดร.ปรีดีไม่สามารถรักษาอำนาจไว้ได้ ภารกิจในการสร้างประชาธิปไตยและ
สร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ราษฎรจึงไม่บรรลุเป้าหมาย อำนาจการเมืองการ
ปกครองตกไปอยู่ในมือของพวกอำนาจนิยม ประชาชนผู้ทุกข์ยากก็ยังคง
ทุกข์ยากลำบาก ภายใต้อำนาจเผด็จการที่ต่อเนื่องและยาวนาน ขณะที่ดร.ปรีดี
ต้องหลบหนีไปอยู่ต่างประเทศ ประวัติศาสตร์ถูกบิดเบือน การใส่ร้ายป้ายสี
ดร.ปรีดีโดยกลุ่มอำนาจไทยได้ทำกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เหมือนดังที่
วิสา คัญทัพ ร้อยกรองว่า

มีก็เหมือนไม่มีประวัติศาสตร์
พลิกหน้าไหนก็ผิดพลาดเสียทั้งนั้น
เฉพาะตอนต้องกำหนดบทสำคัญ
ดำเนินขาว ขาวพลัน เป็นดำไป

เศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับนี้นำเสนอเรื่องราวความคิดของดร.ปรีดี
พนมยงค์ อย่างวิพากษ์วิเคราะห์ ในภาคแรกเป็นความคิดเชิงอุดมคติของปรีดี
หรือความคิดเรื่องโลกพระศรีอารีย์ โดย ไมตรี เด่นอุดม เสนอบทความแปลเรื่อง
"โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์" ที่แสดงให้เห็นความคิดเชิงอุดมคติช่วงที่
ศึกษาอยู่ที่ฝรั่งเศส แนวคิดนี้ตามคตินิยมของไทยเรียกว่า "โลกพระศรีอารีย์"

หรือโลกที่มนุษย์มีความสมบูรณ์เพียบพร้อมทุกประการ เค้าโครงเศรษฐกิจคือ ธุรกรรมของการสร้างแนวทางไปสู่อุดมคติดังกล่าว

“ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์” โดย จักรทิพย์ นาถสุภา และ “ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์” โดย ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ นำเสนอการวิเคราะห์แนวคิดเชิงอุดมคติหรือแนวคิดเรื่องโลก พระศรีอาริย์ของปรีดี ในแง่ของการนำมาเป็นนโยบายและมาตรการในรูปแบบของ “สังคมนิยมสหกรณ์” และ “สังคมนิยมโดยรัฐ”

งานของ อริยา เสวตามร์ ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านไทยยังคงมีความคิด และความเชื่อเกี่ยวกับโลกพระศรีอาริย์ “ผ้าป่าข้าวและกองทุนชุมชน: การสร้าง สังคมพระศรีอาริย์ในความหมายใหม่” ของชาวบ้านและการให้ความหมาย เกี่ยวกับ ‘เงินบุญ-เงินบาป’ ” เป็นรูปแบบของการพยายามสร้างความเป็นโลก พระศรีอาริย์ตามคตินิยมของชาวบ้าน

ทั้งหมดเป็นการบอกว่า ที่แท้แล้วปรีดีคงมีคตินิยมเรื่องโลกพระศรีอาริย์ ตามคตินิยมในสังคมไทยอยู่แล้ว การได้ศึกษาหาความรู้จากโลกตะวันตกทำให้ ได้เห็นรูปแบบและนโยบายของระบบเศรษฐกิจการเมืองที่สามารถปรับให้เข้ากับ คตินิยมเรื่อง “โลกพระศรีอาริย์” ได้ แต่สิ่งที่ปรีดีต้องประสบก็คือ ความคิดเรื่อง โลกพระศรีอาริย์แบบปรีดีถูกตีความเป็นความคิดของคอมมิวนิสต์ที่ผู้มีอำนาจ เก้าเกลียดกลัว ปรีดีจึงต้องเจอชะตากรรมอันวันทเพราะขาดความ “ชัดเจน” ใน ระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยขณะนั้น

ภาคที่สองประกอบด้วยข้อเขียน ข้อคิด วิพากษ์ วิเคราะห์ ปรีดี พนมยงค์ ที่โยงใยมาถึงปัจจุบัน มีทั้งข้อคิดเห็นที่มีลักษณะยกย่องบูชา ปรีดี พนมยงค์ และข้อคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ โดยการตีความข้อเท็จจริงทาง ประวัติศาสตร์ งานวิจัยของ มรกต เจวจินดา เรื่อง “ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์

กับสังคมการเมืองไทย” ที่เศรษฐศาสตร์การเมือง โดย ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ นำมาย่อเก็บใจความมานำเสนอ ได้ชี้ให้เห็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดภาพลักษณ์เกี่ยวกับนายปรีดีเป็น “เทพทางการเมือง” และต่อมาถูกทำให้เห็นเป็นปิศาจ หรือ “มารทางการเมือง”

การตั้งข้อสังเกตและการวิเคราะห์เรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดีพนมยงค์ โดย กัญญา ลีลาลัย และ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ก่อให้เกิดมุมมองใหม่ๆ และสะกิดใจให้คิด ให้ทบทวน ให้สนใจประวัติศาสตร์ อ่านประวัติศาสตร์อย่างพินิจพิจารณาเพื่อให้เข้าใจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับดร.ปรีดี

เอกสารและเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่ก่อให้เกิดข้อคิดและข้อเขียนต่างๆในเศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับนี้ได้นำมาลงพิมพ์เผยแพร่ในภาคที่สาม แม้ว่าคำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม และพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมีเผยแพร่อยู่ในหนังสือหลายเล่ม แต่จำเป็นต้องนำมาลงเพื่อให้ผู้อ่านมีความสะดวกที่จะตรวจค้นเพิ่มเติมหลังจากที่ได้อ่านข้อคิดข้อเขียนต่างๆที่ปรากฏอยู่ในภาคที่หนึ่งและภาคที่สอง

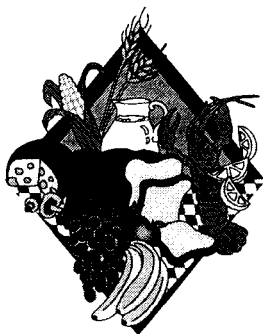
ส่วนเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายมังกร สามเสน เมื่อ พ.ศ.2475 ที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ นำมาแนะนำนั้น จัดเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่หาอ่านได้ยากและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเค้าโครงการเศรษฐกิจของดร.ปรีดี ซึ่งเรื่องนี้ผู้อ่านควรอ่านข้อคิดเห็นของ สุพจน์ ด้านตระกูล, โกดิน พลกุล และปรีชา สุวรรณทัต ในภาคที่สองด้วย ก็จะทำให้มีความเข้าใจได้รอบด้านมากขึ้น

ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นสามัญชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทยอย่างยิ่งคนหนึ่งในมิติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าภารกิจของดร.ปรีดียังไม่อาจฝ่าฟันให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งใจ

แต่ดร.ปรีดีคือผู้ริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย ในการสร้างกลุ่มอำนาจใหม่ เพิ่มพลังอำนาจให้แก่ชนชั้นใหม่ๆ ในสังคมไทยสืบเนื่องมาถึงยุคปัจจุบัน

100 ปีของดร.ปรีดี 67 ปีของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้ดร.ปรีดีจะเสียชีวิตไปแล้ว แต่ความคิดและเจตนารมย์เพื่อ “ประชาธิปไตย เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน” ยังคงอยู่ ถึงจะนานเท่าไร “ความคิดและจิตวิญญาณของดร.ปรีดี” มีผู้สืบสานมิสูญสิ้น

เศรษฐศาสตร์การเมือง

ภาคที่

๑

ความคิดเรื่องโลกพระศรีอารีย์
ของนายปรีดี พนมยงค์

ภาพจากปก ปรีดี พนมยงค์
อนาคตของไทยกับสถานการณ์ของประเทศเพื่อนบ้าน
(2531, กรุงเทพฯ: นิลนารการพิมพ์)

ได้อะไรจากเค้าโครงการและ พระบรมราชวินิจฉัย

เดือน บุญเกิด

ประการแรกที่ได้ ก็คือ เมื่อโทสะจริตเข้าครอบงำ คารมเผ็ดร้อนก็ถูกนำมาใช้ นำมาเยาะเย้ยกัน หาประโยชน์อันใดมิได้เลย ท่านปรีดีได้เฝ้าผู้ที่อวดอ้างว่ามีความรู้ แต่ความจริงท่านว่าเขาเหล่านั้นหาจริงใจไม่ หาว่าไม่อ่านหนังสือให้ลึกซึ้ง ไม่อ่านหลายๆเล่ม หลายๆความเห็น ท่านปรีดีเรียกพวกเหล่านั้นว่า “นักปราชญ์ในไทยประเทศ” คำโบราณเคย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งใน เดือน บุญเกิด ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก (๒๕๑๗) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัคคีธรรม, หน้า ๓๖๖-๓๘๘.

มี “โลกวิบ” สั้นๆ เราก็อาจเรียกได้ว่า พวกอวดรู้ คือรู้ไม่จริง พวกเหล่านี้มักชอบพูดว่า ฉันรู้แล้ว ฉันเห็นแล้ว ทั้งที่ไม่รู้และไม่เห็น ท่านปรีดีเรียกบุคคลที่ไม่ทำงานว่า “พวกหนักโลก” “พวกอุบาทว์กาสิโลก”

สมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านได้ย้อนเรียกว่า “ผู้ชำนาญการขึ้นนิว” “ผู้นั่งโต๊ะบงการ” “พวกเทียวรี” (นักทฤษฎี) พวกนี้หรือจะมาลู่พวกแป๊กติส (ผู้ทำงานรู้งานโดยความชำนาญ แต่อาจไม่รู้จะไรก็ได้ นั่งกับโต๊ะมานานก็คงอวดรู้งาน) เรื่องจะให้รู้ก่อนเรียนหรือเรียนแล้วจึงรู้ รู้ทฤษฎีแต่ไม่เคยปฏิบัติก็ทำได้ไม่ดี แต่ปฏิบัติโดยไม่รู้ทฤษฎีก็ทำดีไม่ได้

สำหรับการยกตัวอย่างขึ้นเปรียบเทียบ ท่านปรีดีว่าพลเมืองจะแร้นแค้นลำบาก สมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านก็รับสั่งว่า “สุนัขตามวัดก็ปรากฏว่ายังไม่อดตาย” เรื่องสุนัขนี้มาสมัย ๒๕๐๐ ได้มีผู้มายกวกกันอีกเป็น หมาไทย หมาปากกิ้ง สมัยนี้หายากขึ้นไปคือ ไม่เรียกว่าสุนัข เรียกว่า หมา เอากันตรงๆ

ตอนท่านปรีดีกล่าวถึงพระศรีอารีย์ สมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านก็ตรัสว่า “อเวจีพระศรีอารีย์” นะซี สมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านอยากตั้งกันให้เป็นเจ้าฟ้าเสียทุกคน มีศักดิ์นาคนละแสนไร่ เป็นเรื่องราวประชดกัน ได้ประโยชน์อันใดจากกรรมเหล่านี้ กรรมอื่นมีอีก จะนำมาเขียนก็จะมากไป อ่านดูได้ในคำเสนอการพิจารณาและคำวินิจฉัย

ประการที่สองที่ได้ ก็คือ เมื่อโทสะจริตเข้าครอบงำ ก็เลยเข้าใจกันไม่ได้ เรื่องเล็กเลยกกลายเป็นเรื่องใหญ่ โกรธอาฆาตถึงจะเอาเป็นเอาตายกันเลย จะอยู่ร่วมกันไม่ได้

สมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงหวาดระแวงท่านปรีดีและผู้ก่อการ เพราะพวกเหล่านี้เรียนมาจากฝรั่งเศส ประเทศรีบลิค และสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้นได้ทำให้ราษฎรตื่นตัวในเรื่องประชาธิปไตยขึ้นอีกครั้ง พระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียก็ต้องออก

จากราชบัลลังก์ เจ้านายขุนนางก็ถูกฆ่าตาย ถูกริบทรัพย์หมดสิ้น ทางเยอรมัน พระเจ้าไกเซอร์เล่า สัมพันธมิตรก็บังคับให้สละราชสมบัติไม่ให้มีการสืบสันตติวงศ์ เปลี่ยนเป็นรีพับลิคไปเสีย ส่วนด้านเอ๊าสเตรีย ฮังการี อาณาเขตก็ถูกแบ่งแยก ราชวงศ์ฮับสบูร์กก็ต้องสูญเสียราชบัลลังก์ไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ผสมกับเรื่อง นักเรียนไทยที่ฝรั่งเศสทะเลาะกับพระองค์เจ้าจุรุษฯ จนนักเรียนไทยในฝรั่งเศส เฉพาะอย่างยิ่งท่านปรีดี ถูกประณามว่าเป็นบอลเชวิค ชันดิเคต สมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ต้องทรงระแวงอยู่เองด้วยเหตุผลแวดล้อมในสมัยนั้น

แต่สมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ดี ท่านอัครราชทูตพระองค์เจ้าจุรุษฯ ก็ดี ท่านปรีดีและนักเรียนไทยในฝรั่งเศสอื่นก็ดี รู้จักกันมาดีแล้ว สมเด็จพระปกเกล้าฯ ขณะเป็นกรมขุนสุโขทัยศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเสนาธิการนายทหารที่ปารีสก็ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศส ท่านอัครราชทูตก็เคยใช้ท่านปรีดี เช่น ให้จัดการเลี้ยงอาหารจีนให้แก่ นักเรียนไทยที่มาจากเกรอนอบเลอ ซึ่งข้าพเจ้าร่วมอยู่ด้วย นักเรียนไทยพวกนี้ไม่ได้ขึ้นต่อสถานทูต แต่อยู่ในความควบคุมของท่านคูปลาดร์ เพื่อนกับคุณพ่อของข้าพเจ้า และคุณพ่อของนักเรียนไทยเมืองเกรอนอบเลอ ท่านคูปลาดร์เป็นผู้จัดการในเรื่องการศึกษาของเราทางกรุงเทพฯ ส่วนในฝรั่งเศสนั้นท่านคูปลาดร์มอบให้ท่านเกดเดลเป็นผู้ดูแลจัดการ การเลี้ยงของท่านอัครราชทูตซึ่งท่านทรงมาร่วมด้วย และให้ท่านปรีดีเป็นผู้รับแขก เป็นมัคคุเทศน์ในการนำพวกเรานักเรียนบ้านนอกซึ่งเพิ่งเข้ากรุงได้ชมกรุงปารีส รู้สึกว่าขณะนั้นท่านไว้วางใจท่านปรีดีมากที่สุด การเลี้ยงครั้งนั้นทำให้พวกนักเรียนไทยซึ่งอยู่ในความดูแลของสถานทูตกล่าวกันว่าท่านอัครราชทูตไม่เคยเลี้ยงนักเรียนพวกเหล่านั้นมาแต่ก่อนเลย

พิจารณาตามความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้นเดี๋ยวๆ ไม่น่าจะมีอะไรที่ร้ายแรงเกิดขึ้นต่อมาเลย เรื่องทะเลาะกันระหว่างนักเรียนไทยในฝรั่งเศสกับท่าน

อัครราชทูตก็เป็นเพียงเรื่องส่งผู้แทนของนักเรียนไทยในฝรั่งเศสไปประชุมในการประชุมของสมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษ เรื่องเล็กน้อยแท้ๆไม่น่าจะเป็นชนวนให้เกิดเรื่องใหญ่ต่อมา แต่เรื่องก็เกิดขึ้นมาจนได้เพราะความไม่พยายามเข้าใจกัน

ประการที่สามที่ได้ คือ ท่านปริตออยากให้ผู้ชำนาญการ ผู้เชี่ยวชาญ ทำงาน ต้องการแข่งขันการแสดงความสามารถ ต้องมีการสอบคัดเลือก สมเด็จพระปกเกล้าฯก็ทรงเห็นด้วย แต่ทรงเกรงว่าจะได้ผู้ที่ไม่ชำนาญไม่เชี่ยวชาญจริง จุดประสงค์ตรงกันคือ ต้องการได้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ชำนาญการจริง แต่ถ้าไม่หาแล้วทำไม่จริงจะได้ และถ้าไม่ใช้แล้วทำไม่จริงจะรู้ว่าเชี่ยวชาญชำนาญจริงหรือไม่

ท่านปริตอต้องการให้มีการสอบแข่งขัน ให้มีการทดลองความรู้ ต้องการฟื้นความรู้ขั้นปริญญา ต้องการความรู้ทันสมัย เช่น ทำไร่ ทำนา ก็ต้องการให้ใช้ปุ๋ย ใช้เครื่องจักร ปัจจุบันเรียกกันว่าเครื่องทุนแรง เรื่องใช้แรงเครื่องจักรกลแทนแรงคนสมัยนี้เห็นเป็นของธรรมดา แต่สมัย ๒๔๗๕ นั้น เป็นของแปลกของใหม่ ประเทศไทยสมัยนั้นยังไม่มีแทรกเตอร์ เรื่องการประกอบกิจกรรมชนิดใช้เนื้อที่น้อยแต่ทำให้ได้ผลมาก ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ เครื่องไถ หว่าน เก็บเกี่ยว ฯลฯ เป็นเครื่องยนต์นั้น เป็นของใหม่ของไทยในสมัยนั้น ดังนั้นถึงท่านปริตอ ท่านทวี บุญยเกตุ จะได้ชี้แจงยืดยาวดังปรากฏในรายงานการประชุม ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ฟังก็ไม่ค่อยเข้าใจท่าน ผู้อ่านไม่ควรลืมนึกว่าท่านทวี บุญยเกตุ นี้สำเร็จเกษตรมาจากอังกฤษและฝรั่งเศส ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นคนไทยคนแรกเสียด้วยซ้ำจากประเทศทั้งสองนี้ เวลานั้นคนไทยที่สำเร็จเกษตรมาจากฟิลิปปินส์ก็มีบ้าง แต่น้อย สำเร็จเกษตรจากสหรัฐนั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่ายังไม่มีในขณะนั้น เราเพิ่งมาตื่นตัวในเรื่องปุ๋ยวิทยาศาสตร์และแทรกเตอร์เหล่านี้เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้เอง ข้าพเจ้าหมายถึงการตื่นตัวของประชาชน เจ้าหน้าที่สมัยก่อนๆก็เคยทดลองเรื่องปุ๋ยเรื่องพืชพันธุ์นี้ แต่เป็นเพียงการทดลองเล่นๆ

ในการสอบแข่งขันเข้าทำงานกัน ท่านปรินดีต้องการมาก ดังนั้นการเข้ารับราชการตั้งแต่ชั้นต่ำขึ้นไปและการเลื่อนชั้นตำแหน่ง กฎหมายเกี่ยวกับระเบียบข้าราชการพลเรือนสมัยหลัง ๒๔๗๕ และต่อมา จึงยึดหลักการสอบแข่งขัน มีการทดลองความรู้ แต่ไม่จัดให้จริงจัง หรือกลับเปิดช่องบันไดทองไว้ช่วยพวกพ้องญาติมิตรของตน หลักก็เลยถูกตำหนิว่าไม่ดี ซึ่งความจริงไม่ใช่ไม่ดีที่หลัก แต่ไม่ดีที่ผู้ปฏิบัติ ฝรั่งเศสดูจะใช้การสอบแข่งขันมาแต่สมัยพระเจ้าโนแปเลียน

สมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านก็ทรงเกรงว่าจะไม่ได้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ชำนาญจริงๆ สมัยท่านก็มีผู้เชี่ยวชาญนั่งโต๊ะบงการขึ้นชดน้ำชาแล้ว ถ้าไม่มีก็คงไม่มีการปฏิวัติเป็นแน่ เพราะเมื่อมีการเล่นพวกกัน ดังนั้นการปฏิวัติจึงมีขึ้น การปฏิวัติเกิดขึ้นจากคณะบุคคลซึ่งเข้าใจว่าตนมีความสามารถมีความรู้ดีกว่าผู้มานั่งบงการงาน ผู้ปฏิวัติไม่พอใจในการที่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองเอาใจชุบเลี้ยงแต่พวกพ้องของตน ไม่เหลียวแลพวกปฏิวัติ แต่กลับกัดกันเสียอีก เรื่องก็อยากชิงอำนาจอยากเป็นใหญ่ด้วยกัน เพราะทรงเกรงดังนี้ สมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงใช้คำประชดผู้เชี่ยวชาญชำนาญการที่ท่านปรินดีกล่าวถึงว่าจะมานั่งโต๊ะบงการขึ้นชดน้ำชา ทรงพระกังวลก็ไม่ผิด ยิ่งระหว่าง ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ถึง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ดูเหมือนจะเป็นสมัยที่มีพวกเหล่านี้มากที่สุด ถ้าไม่มี การปฏิวัติ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ คงไม่เกิดขึ้น

เรื่องเล่นพวกนี้เป็นเรื่องที่แก้ไขยาก อย่าว่าแต่มนุษย์เล่นพวกกันเลย เทวดายักษ์เขาก็เขียนไว้ว่ามีการเล่นพวกเหมือนกัน ความหมายของคำว่าพวก ถ้าแคบหน่อยก็หมายถึงลูกหลาน แล้วก็ขยายไปเครือญาติ ญาติมิตร สมุนบริวาร ผู้ห้อมล้อม มาสมัยพรรคการเมืองเลยกลายเป็นเล่นพรรค พรรคการเมืองนี้ดูๆ มักแปรรูปเป็นพรรคครองเมือง และเมื่อครองเมืองได้ก็ไม่อยอมให้ใครขึ้นมาเทียบเท่า

ส่วนมาร้ายไปจนว่าพวกนอกพรรคจะเผยขึ้นมาเทียบแม้เพียงข้อเท้าก็ไม่ได้ ดังนั้นในกลุ่มเผด็จการทั้งหลายจึงมีพรรคครองเมืองเพียงพรรคเดียว โซเวียตและเครือของโซเวียตนั้นก็ยังมีพรรคครองเมือง คือพรรคคอมมิวนิสต์ มีได้หนึ่ง ไม่ยอมให้มีสอง โซเวียตกำลังวางกฎหมายและหลักยุทธวิธีใหม่ คือเอาคำว่าโซเซียลลิสม์ ใส่นำหน้าลงไป เป็น โซเซียลลิสม์ลีกัลลิตี้ ภาษารัสเซียว่า Socialisticka Zakonnost' ข้าพเจ้าไม่รู้ภาษารัสเซีย คัดเอามาจากหนังสือของ อินเตอร์เนชันนัลคอมมิสชัน ออฟ จูริสท์ ประเทศไทยก็เคยมีพรรคพวกเดียวครองเมืองกับเขาเหมือนกัน

เรื่องเล่นพวกนี้ข้าพเจ้าคิดว่าเลิกได้ยาก แต่เล่นให้ดีพอทำได้ คือเอาพวกที่มีความรู้ความสามารถจริงๆ ถึงที่แรกจะมีผู้กล่าวหาว่าเป็นญาติเป็นมิตร หากผู้นั้นทำงานประกอบการดีต่อไปเสียงครหาทั้งหลายไปเองและจะไม่มีใครกล่าววาทันต่อไป แต่ถ้าผู้นั้นทำดีไม่ได้แล้ว ขอให้รีบเปลี่ยนเสียโดยเร็ว ยิ่งเอาไว้ นานยิ่งเสีย และเสียทั้งหมดทั้งคณะเหมือนปลาช่อนเดียวกัน เน่าเสียตัวหนึ่งถ้าไม่ เอาออกตัวที่ไม่เน่าก็พลอยเหม็นไปด้วย

จึงเป็นอันว่าจะเล่นพรรคหรือเล่นพวกก็ขอให้ได้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้สามารถ ผู้มีความรู้ ผู้ทำงานจริงๆ

ประการที่สี่ที่ได้ คือ ความรู้เรียนกันไม่มีจบ อย่าอ่านหนังสือเล่มเดียว ฟังความเห็นฝ่ายเดียว

ท่านปรีดีจะอ่านหนังสืออะไรมาบ้างท่านไม่บอก ท่านอ้างคำสอนของ ศาสตราจารย์เดสซังป์ไว้คนเดียว แต่ทางพระบรมราชวินิจฉัยนั้นอ้างหนังสือสองเล่ม เป็นหนังสือเล่าพฤติกรรมของรัสเซียหลังปฏิวัติ ผู้เห็นมานำมาเล่าหรือได้ยินมากก็นำมาเล่า หรือหลบหนีเคียดแค้นมากก็นำมาระบายความแค้นคำว่าให้ฟัง ข้าพเจ้าไม่ทราบ หนังสือในพระบรมราชวินิจฉัยไม่ใช่ตำรา หนังสือเหล่านี้หาว่ารัสเซียเป็น เอาทลอร์นออกกฎหมาย แต่ทำไมเขากลายมาเป็นพี่เบิ้มร่วมสร้างสหประชาชาติ

ได้ไม่รู้ สมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านรับสั่งว่าประเทศไทยอยากเป็นที่สองจากรัสเซีย หรือ จึงถือปฏิบัตของรัสเซียมาไว้ในเค้าโครงการนี้ เพียงขนาดชั้น Licence en Droit ข้าพเจ้าก็พอแสดงได้ว่า ท่านปรีดีได้แง่ความคิดต่าง ๆ นั้นมาจากไหน แต่ไม่ใช่อังกฤษแน่ เพราะรัสเซียมันเองก็เอามาจากผู้อื่นแต่มาดัดแปลงปรุงแต่ง ท่านปรีดีก็เช่นเดียวกัน ได้เอาความรู้ของผู้อื่นมาดัดแปลงปรุงแต่ง ซึ่งคิดว่าน่าจะเหมาะกับคนไทยในขณะนั้นได้เหมือนกัน

ท่านปรีดิศึกษากฎหมายจากฝรั่งเศส ในวิชาชั้น Licence en Droit ที่ท่านศึกษานี้ก็มีเศรษฐศาสตร์สอนอยู่ และในเศรษฐศาสตร์ที่สอนนี้ก็สอนควบถึงประวัติศาสตร์แห่งลัทธิเศรษฐกิจ และความนึกคิดในทางเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์หรือนักปรัชญาสังคมวิทยา มนุษยวิทยาอื่นๆ หนังสือชื่อ Histoire des Doctrines Economiques ของท่านศาสตราจารย์ Gide และท่าน Rist เป็นหนังสือซึ่งนักเรียนต้องอ่าน ต้องเรียน เป็นหนังสือความรู้มาตรฐาน ถ้าอยากรู้ลึกซึ้ง ท่านต้องเรียนต้องอ่านหนังสืออื่นต่อไปอีก หนังสือนี้เพียงย่อๆความเท่านั้นเอง

ความคิดความอ่านของท่านปรีดีได้มาจากการศึกษาของท่านเองและ
การอ่านหนังสือมาตรฐานนี้ประกอบด้วย

ข้าพเจ้าขอหยิบยกเพียงเรื่องเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่าน
ประวัติที่ปรากฏในหนังสือนี้มากล่าวเพียงย่อๆเพื่อให้ท่านค้นคว้าต่อไป

แต่ก่อนอื่นขอท่านได้ระลึกว่าเป็นธรรมดาที่ชนชาติหนึ่งชอบอ้างว่า
ชนชาติของตนทำหรือคิดอย่างนั้นอย่างนี้ก่อนชนชาติอื่น ถึงขณะที่ชนชาติอื่น
อ้างกัน ชนอีกชาติหนึ่งจะยังค้นไม่พบว่าชนชาติเขาได้ทำ ได้คิด ขึ้นมาก่อน เขาก็
ยอมไม่ละทิ้ง พยายามค้นกันเรื่อยๆไป และในที่สุดก็อ้างโดยแสดงหลักฐานบรม
บุราณว่า เรื่องนั้นๆชนชาติของเขาได้คิดได้พบได้เขียนมาก่อนชนชาติอื่นๆเหมือน
กัน เรื่องของมนุษย์เป็นอย่างนี้ ฉะนั้น ท่านผู้ภักท้วงสื่อจึงพึงอย่าเชื่ออะไรให้มัน

นักไว้อยู่ ฟังหูไว้หูดีกว่า ต้องพิจารณากัน เมื่อท่านยึดหลักนี้ไว้แล้วก็ขอเชิญท่านอ่านต่อไป ข้าพเจ้าจะเขียนให้ท่านอ่านพอหอมปากหอมคอเท่านั้น

๑. อันคำว่า โซเชียลลิสม์นี้ ฝรั่งเศสเขาอ้างว่าท่านบีแอร์เลอรูซ์ นักการเมืองสาธุศิษย์ของแซงตีซิมอง เกิด 1797 ตาย 1871 สมาชิกสภาฝรั่งเศส สมัย ค.ศ.1848 เป็นผู้ใช้คนแรก เพื่อให้แตกต่างกับคำว่า อินดิวิดูวาลิสม์ พวกฝรั่งเศสกล่าวต่อไปว่า ท่านผู้นี้ได้ใช้คำว่า “โซลิदारิต” ในทางเศรษฐกิจเป็นคนแรก ต่อมาจึงได้มีลัทธิโซลิदारิสม์เกิดขึ้น ซึ่งถือว่ามนุษย์ทุกคนมีสิ่งผูกพันซึ่งกันและกัน โดยธรรมชาติ

๒. ดำหรับตำราของฝรั่งเศสมักจะยกย่องท่านแซงตีซิมอง ซึ่งเป็นเคาท์บิดาท่านเป็นถึงตุ๊ ราชตระกูล ท่านเคาท์แซงตีซิมอง เกิด 1760 ตาย 1825 ฝรั่งเศสเขาว่าท่านเป็นต้นตระกูลโซเชียลลิสม์ มาร์ชก-เลนินเป็นเพียงชั้นศิษย์ ท่านเคาท์แซงตีซิมองได้ให้ข้อความสั้นๆว่า “แต่ละคนตามความสามารถของตน แต่ละความสามารถตามผลงานของเขา” ข้อความสั้นๆนี้ทำให้คนคิดกันมาก ท่านเคาท์แซงตีซิมอง ต้องการให้ “ฝรั่งเศสเป็นโรงงานใหญ่ Grand Atelier” และให้เป็นโรงประดิษฐ์สิ่งของใหญ่ “Grande Manufacture” ท่านผู้อ่านควรระลึกว่าสมัยของท่านแซงตีซิมองนั้น เครื่องจักรกลกำลังนำเข้ามาใช้แทนแรงงานของคน เครื่องจักรกลเริ่มมีบทบาทในการประดิษฐ์มาก และมีที่ที่ว่าแรงงานของเครื่องจักรกลจะใช้แทนแรงงานของคนได้ทุกกรณี ท่านแซงตีซิมองจึงคิดเห็นว่า รัฐนั้นควรเข้าไปประกอบการเศรษฐกิจเอง หน้าที่เศรษฐกิจของรัฐควรอยู่เหนือหน้าที่ใดๆอื่น ฝรั่งเศสเขาว่าท่านแซงตีซิมองนี้เป็นต้นตระกูลคอลแลคติวิสม์อีกด้วย

ท่านแซงตีซิมองมีสาธุศิษย์เยอะ เขาเรียกกันว่าพวกแซงตีซิมองเนียง แต่ละคนสาธยายหลักของท่านแซงตีซิมองโดยนำความคิดเห็นของตน คือของผู้สาธยาย เข้ามาประกอบขยายความด้วย

๓. ถ้าเราเขยิบไปอังกฤษ เอาทางด้านสังคมนิยมที่เด่น สมัยใกล้ๆกับ
ท่านแซตซิมอง ฝรั่งเศส เราจะพบท่าน โรเบิร์ต โอเวน เกิด 1771 ตาย 1858 ท่าน
โอเวนเป็นบิวซิเนสส์ผู้ใจบุญ ท่านโอเวนเป็นผู้เขียนหนังสือ What is Socialism?
แต่ ค.ศ.1841 พวกอังกฤษก็ว่าท่านโอเวนนี้แหละเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า โซเชียลลิสม์
ดูตามปีท่านโอเวนน่าจะใช้ก่อนท่านเลอรูซ์ ท่านโอเวนเป็นผู้สร้างตนเองจาก
กำเนิดคนสามัญ รับจ้างทำงานเกี่ยวกับการปั่นด้าย ทอผ้า แต่ในที่สุดท่านก็
กลายเป็นเจ้าของโรงงานปั่นด้ายทอผ้าใหญ่โตด้วยน้ำพักน้ำแรงของท่านเอง
ความเป็นผู้ใจบุญของท่าน การเกื้อกูลของท่าน กฎข้อบังคับที่ท่านให้ใช้ในโรงงาน
ของท่านบังคับแก่คนงาน อันเป็นการอนุเคราะห์คนงาน ประกันความมั่นคงใน
การทำงานของคนงาน ชื่อเสียงของท่านโอเวนจึงโด่งดัง พระมหากษัตริย์หลาย
ประเทศเขากล่าวว่ากษัตริย์ปรัสเซียฮอลแลนด์สมัยนั้นได้ติดต่อกันเคยกับท่าน
โอเวนเป็นอย่างดี ท่านโอเวนได้ลงทุนสร้างนิคมสวรรค์ชื่อว่า New Harmony ขึ้น
ที่อินเดียนาในอเมริกาด้วยทุนทรัพย์ของท่าน แต่ผิดหวัง เสียสตาบไป แต่ท่าน
นึกว่าท่านทำบุญ ท่านโอเวนผู้นี้แหละที่ให้ความคิดเรื่อง "สิ่งที่ใช้แทนเงินมอหนี้"
ใหม่ อย่าลืมน่ว่าขณะนั้นมอหนี้เงินคือเหรียญทอง เหรียญเงิน ไม่ใช่กระดาษอย่าง
ปัจจุบันนี้อันมีนามเรียกกันว่า "ธนบัตร" ท่านโอเวนเห็นว่าแร่ทองคำ แร่เงิน ถึงจะ
ขุดพบกันได้ก็ไม่ได้เท่าไร การเศรษฐกิจต้องการเครดิต คือความเชื่อมาก ท่าน
โอเวนเสนอให้ใช้ เลเบอร์โน้ต ฝรั่งเศสเขาแปลว่า บองด์เดอตราวายส์ แปลเป็น
ไทยก็ได้ว่า "คะแนนงาน" ท่านโอเวนจัดให้ใช้เป็นค่าแรงงาน ท่านถึงกับจัดตั้งที่
ลอนดอนขึ้นเป็นสำนักงานเรียกว่า National Equitable Labour Exchange เมื่อ
ราว ค.ศ.1832 ขอยุติสำหรับท่านโอเวนที่ ที่จริงทั้งชาวอังกฤษ ชาวฝรั่งเศส สมัย
นั้น ก็ยังมีผู้มีชื่ออีกมากที่ขบคิดในเรื่องเศรษฐกิจ ถ้าข้าพเจ้าจะนำมาเขียน ณ
ที่นี้ หนังสือก็จะกลายเป็นหนังสือเศรษฐกิจหรือหนังสือความนึกคิดในทาง

เศรษฐกิจไปเสีย

๔. เรื่องเกี่ยวกับจัตุรัสให้เป็นโรงงานนี้ หลุย บลังค์ เกิด 1811 ตาย 1882 ชาวฝรั่งเศส สมาชิกสภาฝรั่งเศส ก็เคยแสดงความคิดจะให้รัฐเป็นโรงงานสังคม Atelier Social ท่านปรูดอง ชาวฝรั่งเศส เกิด 1809 ตาย 1865 มีชื่อเสียงกล่าวคำรุนแรงในเรื่องกรรมสิทธิ์ออกมาเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “ลา ไพรปริ เอเต แซสท์ เลอ วอล” แปลเป็นไทยว่า “การกรรมสิทธิ์คือการลักทรัพย์” ท่านก็รุนแรงเอาการ ตำราฝรั่งเศสจัดว่าท่านเป็นโซเชี่ยลลิสต์ ลิเบอร์แตร์ จะแปลเป็นไทยว่าโซเชี่ยลลิสต์เสรีก็ตามใจ ท่านปรูดองก็มีความคิดเห็นอย่างท่านโอเวน ท่านว่าเงินคือ บอง เดซังเยอ “บัตรแลกเปลี่ยน” เพื่อให้สรรพสิ่งของหมุนเวียนโดยสะดวก ท่านเคยกล่าวดังนี้ “สำหรับฉันเงินไม่มีประโยชน์อะไรเลย ฉันเอามันไว้ก็เพื่อใช้จ่าย กิน มันก็ไม่ได้ ปลุกมัน (อย่างต้นไม้) ก็ไม่ได้” จากความคิดเรื่องเงินดังนี้ ท่านเลยก้าวหน้าขอตั้งธนาคาร เรียกว่าธนาคารเพื่อการแลกเปลี่ยน ภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า Banque d' Echange ท่านผู้อ่านพึงเข้าใจว่าไม่ใช่เอกซเชนจ์แบงก์ คือ ธนาคารแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศอย่างสมัยปัจจุบัน ถึงเป็นคำใกล้เคียงแต่ความหมายคนละเรื่อง ในธนาคารนี้ท่านปรูดองก็ให้มีบัตรปริวรรต Bons de Circulation หรือบัตรแลกเปลี่ยน Bons d' Echange ท่านผู้อ่านควรสังเกตว่าในพระบรมราชวินิจฉัยพระปกเกล้าฯ ท่านเรียกบอนด์เหมือนกัน แต่เป็น Bond อังกฤษ พันธบัตรเงินกู้ ศัพท์ใกล้เคียงแต่ความหมายคนละอย่าง เรื่องศัพท์นี้ที่เข้กันก็ดูยุ่งพิลึก เรื่องธนาคารเพื่อการแลกเปลี่ยนของท่านปรูดองนี้ในปี 1949 ท่านได้ตั้งเป็นธนาคารประชาชน Banque du pouple ลองทำดู แต่สู้ไม่ไหวจึงเลิกกลับไป

๕. นักปราชญ์เรื่องลัทธิเศรษฐกิจยังมีอีกมากมาย ถ้าจะพิจารณาเรื่องการแข่งขันกันทำว่าจะมีผลดีเพียงไร ก็ต้องศึกษาท่านอดัม สมิท เป็นต้นมา ถ้าจะมุ่งไปในเรื่องค่าของสิ่งของที่มาจากแรงงาน หรือการที่คนงานถูกนายงาน

เอาวัดเอาเปรียบ และการกล่าวหาสังคมที่อาศัยทุน คืออาศัยเอกชนเป็นเจ้าของ ทุน มีข้อบกพร่องอย่างไร ก็ต้องศึกษาจากหนังสือของท่าน คาร์ล มาร์ชก เป็นอันต้นสำคัญ นักลัทธิเศรษฐกิจทุกท่านเขียนด้วยเหตุผล ด้วยมุ่งหวังจะแก้ข้อบกพร่องต่างๆในโลกมนุษย์ บางท่านก็อ้อมล่อลวงโยนอ่อน บางท่านก็รุนแรง บางท่านก็ระวางผลประโยชน์เฉพาะบุคคล บางพวกบางชั้นบางท่านก็มุ่งจะปฏิวัติจิตใจมนุษย์เสียใหม่ ค่อยทำค่อยไปก็มี เอากันอย่างเปลี่ยนหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว ก็มี การอ่านหนังสือจึงมีใช้ช่องว่าง แต่เราจะไม่อ่านเสียเลยนั้นไม่ได้ อ่านเสียก่อน แล้วจึงวินิจฉัยภายหลัง คนที่เรียนด้วยตำราเดียวกัน อบรมจากบุคคลคนเดียวกัน ยังมีความคิดในเรื่องเดียวกันแตกต่างกันได้ นี่ก็เป็นเรื่องของวินิจฉัยของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่จำต้องตรงกัน ข้าพเจ้าคิดว่าแตกต่างกันไว้ละดี จะได้เหนียวรั้งกันได้บ้าง หากตามกันดึกเข้ารกเข้าพง มีเหวขวางอยู่เบื้องหน้า ตกไปละก็แยที่เดียว

ผลได้ประการอื่นยังมีอีก แต่ข้อความที่ปรากฏในเค้าโครงการ รายงานของกรรมการ และพระบรมราชวินิจฉัย แสดงชัดเจนอยู่แล้ว

หลายปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้เปลี่ยนไปหลายคณะ ถึงจะไม่มีรัฐบาลใดอ้างทำความถึงเรื่องที่ได้โต้เถียงกันใน ๒๔๗๕ แต่เรื่องที่บรรจุไว้ในการโต้เถียงครั้งกระนั้นก็ได้ถูกนำมาปฏิบัติกันในราชการต่อมา ภาษีอากรก็มีการปรับปรุง ภาษีมรดกมีขึ้นก็เลิกไป เพราะได้ไม่คุ้มเสีย คือรายจ่ายในการเก็บภาษี เงินเดือนพนักงาน และรายจ่ายอื่นๆ มีมาก ธนาคราชชาติก็เกิดขึ้น ธนาคราชมสินก็มีเงินฝากแยะ (อาจเป็นเพราะมีรางวัลออกเป็นสลากก็ได้) ลอตเตอรี่ก็เจริญ มีอาคารมีร้านค้าของตนเอง ทำรายได้ให้รัฐมีใช้น้อย กาสโนโผล่ขึ้นมาโดยชอบด้วยกฎหมายแต่เพียงจิตใจเดียว เพราะหลายท่านยังอยากให้อยู่ในสภาพปอนเถื่อน สิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายจึงมีน้อย แต่เถื่อนมีมาก พิจารณาตามกฎหมาย เมืองเราเป็นเมืองที่ปราบการพนันกันเต็มที่ คำว่า การพนัน กฎหมายขณะนี้ให้

วิเคราะห์ศัพท์ไว้อย่างกว้างขวางที่สุด คลุมถึงการขัดต่อด้วย พวกนักเล่นกอล์ฟ พนันที่จริงก็ผิดกฎหมาย แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่ามีใครจับกันสักราย เทนนิสเขาก็ว่าเวลานี้เล่นกันก็ต้องพนกันอย่างน้อยก็เอาลูกเทนนิส ซึ่งก็ผิดกฎหมายอีก ฉะนั้น ในการพิจารณากฎหมายพนันใหม่จึงต้องแยกชั้นต่อออก ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ก็แยกไว้มนานแล้ว ชั้นต่อมิใช่พนัน แต่กฎหมายเดี๋ยวนี้นี้ถือว่าเป็น

ส่วนสหกรณ์ขณะนี้ก็เป็นกระทรวง ขยายกันเต็มที่ ทุกรัฐบาลจะต้องบอกกล่าวในนโยบายว่าจะสนับสนุนสหกรณ์ จะตัดคนกลาง ก็แปลว่าทุกรัฐบาลมีนโยบายในเรื่องสหกรณ์เหมือนกัน คือ เหมือนกันตามตัวหนังสือ สมัยนี้มีเงินได้ชนิดหนึ่งซึ่งท่านปรีดีไม่ได้กล่าวถึง สมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงไม่ได้ให้พระบรมราชวินิจฉัยไว้ เงินได้ชนิดนี้คือ เงินช่วยการศึกษาและสาธารณสุข ไม่เรียกว่าเป็นภาษีหรืออากร เพราะถ้าเป็นอย่างหนึ่งอย่างใดจะต้องตราเป็นกฎหมายผ่านสภา และเงินต้องเข้างบประมาณแผ่นดิน เรียกว่า “เงินช่วย” ไม่ต้องบอกว่าเสีย แต่ถ้าไม่เสียเจ้าหน้าที่ก็ไม่ทำกิจการที่เราประสงค์จะให้เขาทำได้ เขาจะสไลลิ่งชักก็ได้ จะให้มาวันหลังก็ได้ ใครจะต่อล้อต่อเถียงเสียเวลาเสียการงาน จะเรียกหาบาทสิบบาท ยี่สิบบาท หรือมากกว่านั้น เราก็ต้องยอม เพราะดีกว่านั่งรถกลับแล้วต้องมาใหม่ เงินช่วยนี้น่าสงยยังเจ้าหน้าที่คลัง มิใช่เข้างบประมาณแผ่นดิน ผู้มีอำนาจจะจ่ายอย่างไรก็ได้ จำนวนเงินช่วยนี้ได้ในปีหนึ่งได้โดยความสมัครใจของผู้บริจาคช่วยเหลือ ว่ากันว่าได้มากกว่าเงินได้จากอากรแสตมป์ ท่านผู้คิดเรื่องเงินช่วยนี้เก่งมาก นับว่ามีความคิดเฉียบแหลม ลงทุนน้อยได้ผลมาก แล้วไม่มีใครบ่นเสียด้วย เฉียบแหลมยิ่งกว่าท่านปรีดีและนักการคลังทั้งหลาย ท่านปรีดีแพ้คนสมัยปรมาณูดาวเทียมแล้ว เพราะสมัยนี้เป็นสมัยนายหน้า สมัยเชิงลิ้ สมัยวิ่งเต้นเก็บค่าตั้ง ค่าให้ความสะดวก จับฉันท้ไรก็ได้สินบนนำจับรวบไปเลย ทั้งๆที่กฎหมายอาญาจะอย่างเก่าหรือใหม่ก็ตามก็บัญญัติเรื่องการให้สินบนว่าผิด

กฎหมาย แต่เราก็นำไปเขียนไว้เป็นกฎหมายอีกฉบับรับรองในบางกรณีว่า เป็นการถูกต้องตามกฎหมาย เป็นสิ่งที่ชอบเสียด้วย เมื่อกฎหมายเปิดช่องให้คอร์รัปต์ได้ ทำไมบุคคลจะยอมอินคอร์รัปต์ ข้าพเจ้าก็รู้เหมือนกันว่าสินบลที่ถูกต้องนี้จะเรียกกันใหม่ว่า “รางวัลน่าจับ”

สมเด็จพระปกเกล้าฯทรงพระวิตกว่า เราจะกู้เงินจากต่างประเทศเขาไม่ได้ ท่านว่าซื้อเราจะไม่มัน ท่านปริตติคิดว่าได้ถ้าเรากู้มาทำงานกันอย่างจริงจัง ต่อมาท่านปริตติได้เคยเจรจาแปลงเงินกู้กับอังกฤษสำเร็จ แต่ขณะนั้นท่านต้องไปถึงอังกฤษ สมัยนี้เราไม่ต้องขอกู้เงินใคร ต่างประเทศเขาขอให้เรากู้เขาเอง เขามาหาเราเองถึงเมืองไทย บริษัทเอกชนส่งเสริมเศรษฐกิจยังกู้ได้ รัฐมนตรีคลังลงชื่อคำประกันแทนรัฐบาลท่านนั้นก็ใช้ได้ ว่ากันเป็นพันๆล้าน เรื่องการกู้เงินเลยกลายเป็นของกล้วยๆ โลกเรานี้ก็แปลก ถึงกับต้องหว่านเงินหาพวกพ้องกันแล้วหรือ ผู้จะให้กู้ยังอวดอ้างว่าไม่มีพันธะใดๆผูกพันเสียด้วย คล้ายกับว่าจะชำระก็ได้ไม่ชำระก็ได้ ทำให้หนี้เสียๆเสียหมด ท่านนายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีต่างประเทศ และจนชั้นข้าราชการต่ำๆ ผ่านเมืองไทยต้องให้สัมภาษณ์แก่พวกหนังสือพิมพ์เมืองไทยทุกทีว่า ประเทศเขาอยากช่วยเหลือเมืองไทย ทั้งๆที่เขาเหล่านั้นก็เที่ยววิ่งขอความช่วยเหลือจากประเทศอื่นๆ ไม่รู้ว่าจะแบ่งกันไปถึงไหน

แต่เราจะอยู่เฉยๆไม่ได้ ไม่มาก็ต้องไม่ไปบ้าง ไม่เป็นแก่นสารก็ช่างเถิด แต่ขอให้เป็นเรื่องภายนอก เรื่องภายในของประเทศไทยข้าพเจ้าขอให้เป็นเรื่องแก่นสารก็แล้วกัน

โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์

P. FISTIE เขียน

ไมตรี เदनอุดม แปลและเรียบเรียง

ปรีดี พนมยงค์ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย เป็นพลังสำคัญ
ผู้หนึ่งของการปฏิวัติทางการเมือง ปี ๒๔๗๕ ได้เข้าร่วมคณะรัฐบาลชุด
ใหม่ และได้เสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ในปี ๒๔๗๖

คุณไมตรี เदनอุดม แปลและเรียบเรียงจาก “Sous-Development et Utopie ar Siam”
(ด้อยพัฒนาและพระศรีอารีย์ในแผ่นดินสยาม) ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ ย่อความจาก ไมตรี เदनอุดม
โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์ (2516) กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด กราฟิค อาร์ต.

ปรีดี พนมยงค์ ได้รับการศึกษาจากคณะนิติศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศส เขามีใช้นักเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นผู้สร้างระบบเศรษฐกิจ เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีเป็นความพยายามของนักการเมืองผู้หนึ่งที่พิจารณาปัญหาการด้อยพัฒนาทั้งในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม และยังแสดงให้เห็นว่าปัญญาชนสยามในยุคนั้นขาดความใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง

ภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

Carle C. Zimmerman ได้ทำการสำรวจด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ในปี ๒๔๗๒¹ พบว่า ประชากรไทยมีอัตราการตายสูง อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงการด้อยพัฒนา นอกจากนี้ไทยยังประกอบไปด้วยภูมิภาคที่ผิดแผกแตกต่างกันมาก ทำให้การปฏิรูปสังคมซึ่งยึดถือหลักเพียงหลักเดียวเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก โดยภาคกลางเป็นภาคที่รู้จักเศรษฐกิจการหมุนเวียนของเงินตราอย่างสมบูรณ์ สืบเนื่องจากการค้าขายกับต่างประเทศตั้งแต่ปี ๒๓๙๘

ประชากรไทยในเวลานั้นประกอบด้วย (๑) ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่นาแปลงน้อยๆซึ่งผลิตขึ้นมาเพื่อการยังชีพเท่านั้น และ (๒) ชนชั้นสูงฝ่ายปกครองโดยมีชาวยุโรปเป็นกลไกสำคัญที่มีส่วนช่วยให้ไทยก้าวจากเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการยังชีพไปสู่เศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยน และมีชาวจีนที่อพยพเข้ามาหรือลูกหลานที่เกิดในไทยมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ทำให้การค้าคล่องตัวและก่อให้เกิดการรับจ้างทำงานเพื่อแลกกับเงินเดือน นับ

¹ ใน Siam rural economic survey 1930-31, Bangkok, The Bangkok Times Press.

ตั้งแต่เป็นนายหน้า การค้าข้าว ควบคุมการค้าปลีก การหักถดถอม และบริษัทรับเหมาก่อสร้าง²

การพัฒนาเศรษฐกิจแบบหมุนเวียนของเงินตรามีผลให้ค่าที่ดินสูง เกิดแนวโน้มที่จะรวมที่ดินผืนใหญ่ไว้ ผลการวิเคราะห์ครอบครัวชาวนา ๖๐๐ ครอบครัวในภาคกลางของ Zimmerman พบว่า ร้อยละ ๓๐ เช่าที่นา และร้อยละ ๓๐ ของที่นาที่ให้เช่าเป็นของผู้ที่มีได้เพาะปลูกด้วยตนเองและพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ และชี้ให้เห็นว่า ชาวนามีการกู้หนี้ยืมสินกันมาก ภาคกลางมีถึงร้อยละ ๔๙ (ภาคเหนือและภาคใต้ร้อยละ ๑๔ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ ๑๑) โดยชำระหนี้เป็นสิ่งของ และมีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๒๕³ ครั้นเมื่อราคาข้าวตกต่ำ ในปี ๒๔๗๓-๗๔ ราคาข้าวบางอำเภอลดจาก ๘๐ บาทต่อเกวียนเหลือเพียง ๓๐ บาทต่อเกวียน ทำให้ลูกหนี้ต้องชำระหนี้รวมดอกเบี้ยแล้วเป็นสามเท่าของเงินที่กู้มาสรุปคือ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยนมีผลให้สภาพชีวิตชาวนาส่วนใหญ่ในภาคกลางเลวร้ายยิ่งขึ้น (ชาวนาที่ลำบากยากแค้นที่สุดอยู่แถบคลองรังสิต)

ด้านชนชั้นสูงฝ่ายปกครอง ปี ๒๔๖๓ มีข้าราชการพลเรือนทั้งหมดประมาณ ๘๑,๐๐๐ คน (ร้อยละ ๑.๗๒ ของประชากรที่เป็นเพศชาย)⁴ ครั้งหนึ่งเป็นข้าราชการ "สามัญ" อีกครั้งหนึ่งเป็น "วิสามัญ" ซึ่งข้าราชการสามัญเท่านั้น

² George William Skinner, *Chinese society in Thailand: an analytical history*, Ithaca (New York), Cornell University Press, 1957, p.183.

³ ผลการสำรวจหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เจ้าของที่ดินให้กู้ในอัตราร้อยละ ๓๖ พ้อค่าเงินร้อยละ ๒๑ ; ดู Jacoby Erich H., *Agrarian unrest in Southeast*, New York, 1961, p.245.

⁴ Reeve W.D., *Public administration in Siam*, London, Oxford University Press, 1951, p.62.

จึงจะมีสิทธิ์ได้รับบำนาญ เงินเดือนของข้าราชการพลเรือนเหล่านี้เป็นภาระอันหนักหน่วงของงบประมาณแผ่นดิน และวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในปี ๒๔๗๓ ก็มีผลกระทบกระเทือนต่อข้าราชการเหล่านี้มาก มากกว่าชาวนาเสียอีก เพราะชาวนาสามารถผลิตขึ้นมาเพื่อใช้บริโภคส่วนตัวได้

กอรปกับเมื่อขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแต่งตั้ง “อภิรัฐมนตรีสภา” ประกอบด้วยพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ มีอำนาจตัดสินใจอย่างแท้จริง และแต่งตั้ง “องคมนตรีสภา” ๔๐ ท่าน ทำหน้าที่วินิจฉัยเรื่องต่างๆ เป็นการฝึกวิธีของรัฐบาล ทำให้ข้าราชการพลเรือนรู้สึกขมขื่น ความไม่พอใจนี้เพิ่มพูนขึ้นอีกเมื่อพระองค์ทรงดำเนินนโยบายตัดทอนรายจ่าย อันสืบเนื่องมาจากผลของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ในปี ๒๔๗๒^๕ ด้วยเหตุนี้ปรีดีซึ่งรู้สึกว่าการก่อสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของไทยคร่ำครึเต็มที มีความประสงค์จะหาทางแก้ไข โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง จึงทำได้ไม่ยากเย็น

การปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ “คณะราษฎร” ได้แถลงถึงหลักการสำคัญในการปกครองประเทศ ดังนี้^๖

^๕ ปัญหาเศรษฐกิจในช่วงนั้นทำให้รัฐบาลเก็บภาษีได้น้อยลง หนังสือพิมพ์ได้เสนอให้เก็บภาษีที่ดิน (ซึ่งเจ้าของส่วนใหญ่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์) แต่รัฐบาลกลับปรับปรุงอัตราภาษีศุลกากรให้สูงขึ้น ในเดือนเมษายน ๒๔๗๕ รัฐบาลเรียกเก็บภาษีผู้ที่มีเงินเดือนหรือรายได้เกิน ๖๐๐ บาท อันมีผลกระทบกระเทือนถึงข้าราชการระดับกลางและอาวุโส ซึ่งย่อมจะไม่พอใจ

^๖ ขจัดภัย บวรพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย นับตั้งแต่ยุคแรกถึงปัจจุบัน, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๑, หน้า ๑๑๗.

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง ในทางศาสนา ในทางเศรษฐกิจ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

2. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายกันน้อยลง ให้มาก

3. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดงานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน

5. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ใบปลิวที่แจกให้แก่ประชาชนทั่วไปนี้ ปรีดีเป็นผู้ร่าง แต่จดหมายที่ คณะราษฎรได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ลงนามโดย พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ.พระยาทรงสุรเดช และพ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์

ในเดือนมีนาคม ๒๔๗๖ ปรีดีได้เสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” โดยในวันที่ ๑๒ มีนาคม คณะกรรมการซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดาแต่งตั้งขึ้นได้ ประชุมพิจารณา “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ฉบับนี้

และพร้อมกับ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ปรีดีได้เสนอ “เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร” และเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการ ประกอบการเศรษฐกิจ”

แนวความคิดของปรีดีเมื่อพิจารณาตาม “เค้าโครงการเศรษฐกิจ”

ในอารัมภกถาของเค้าโครงการเศรษฐกิจ “การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์นั้น ก็มีอยู่ทางเดียว ซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ” ปรีดีได้กล่าวเสริมไว้ว่า “ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนี้ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปาทานผูกมันอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศสยาม แล้วจึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเค้าโครงการ”

และเมื่อศึกษาเค้าโครงการเศรษฐกิจแล้ว อาจกล่าวได้ว่าปรีดีได้แนวความคิดมาจากสองแหล่งสำคัญคือ พวกโซเชี่ยลลิสต์ในฝัน (socialistes utopiques) และ จากผลการดำเนินการตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ๕ ปีของรัสเซีย ซึ่งสิ้นสุดลงในเดือนธันวาคม ๒๔๗๕

แนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากพวกโซเชี่ยลลิสต์ในฝัน

คาดกันว่ามีขึ้นครั้งแรกประมาณปี ๒๔๖๘ จากคำบรรยายเกี่ยวกับประวัติลัทธิเศรษฐกิจของศาสตราจารย์เดส์ซองส์ (Deschamps) แห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยปารีส มีสาระสำคัญเกี่ยวกับ (๑) ลัทธิเศรษฐกิจที่สำคัญตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน (๒) ประวัติแนวความคิดและลัทธิโซเชี่ยลลิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝรั่งเศส และ (๓) ประวัติเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือเศรษฐกิจส่วนบุคคล ข้อพิสูจน์ที่เห็นชัดถึงอิทธิพลของศาสตราจารย์ผู้นี้ปรากฏในอารัมภกถาของเค้าโครงการฯ “แต่มีข้อควรระลึกว่า การจัดบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมมีลัทธิอยู่มากหลายอย่าง ...”

เดส์ซองส์ได้กล่าวถึงตัวแทนสำคัญของลัทธิโซเชี่ยลลิสต์ ไว้ใน “ลัทธิ

เศรษฐกิจที่สำคัญตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน” ตั้งแต่ Plato, Thomas More, Saint Simon, Charles Fourier, Louis Blanc Cabet, Karl Marx ฯลฯ

ส่วนใน “ประวัติแนวความคิดและลัทธิโซเชี่ยลลิสต์” เดส์ซองส์ได้บรรยายถึง “เศรษฐกิจส่วนบุคคล” (individualisme economique) ว่าเป็นลัทธิที่เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและมีได้คำนึงถึงตัวบุคคลแม้แต่น้อยนิดตรงกันข้าม ลัทธิโซเชี่ยลลิสต์ต่างหากที่กลับคำนึงถึงตัวบุคคลยิ่งกว่า นอกจากนี้ยังบรรยายถึง “หลักบางประการอันเป็นหลักอันสำคัญของลัทธิมาร์กซิสต์เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางสังคม” โดยกล่าวว่า “ไม่เห็นมีอะไรที่ควรจะต้องจำเกี่ยวกับคำอธิบายในเรื่องที่ว่า วิกฤติการณ์เกิดขึ้นได้ก็เพราะมีการบริโภคไม่เต็มที่” หรือตามความเห็นของมาร์กซิสต์ที่ว่า “การที่ระบบนายทุนแพร่ขยายไปทั่วจักรวาลจะมีผลให้ระบบนี้ประสบความมั่งคั่ง” เดส์ซองส์กลับเห็นว่าแทนที่จะเป็นดังที่มาร์กซกล่าว กลับทำให้มีตลาดมากขึ้น ตรงกับคำกล่าวของ J.B. Say ที่ว่า “ผลิตผลก็ต้องนำมาแลกกับผลิตผลด้วยกัน” แต่เมื่อต้นปี ๒๔๗๖ อันเป็นปีที่ทั่วโลกประสบวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างมหันต์ คำกล่าวเหล่านี้จึงขัดกับข้อเท็จจริงปรกติซึ่งมีบุคลิกภาพเป็นของตัวเองจึงพอจะเลือกได้ว่าอะไรเหมาะหรือไม่เหมาะกับความคิดเห็นหรืออุปนิสัยของตน

คำวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิมาร์กซิสต์ของเดส์ซองส์ที่มีอิทธิพลต่อปรีดีคือ การชี้ว่าวิวัฒนาการภายหลังปี ๒๓๙๔ ไม่ได้เป็นไปตามที่มาร์กซได้กล่าวไว้ กล่าวคือการรวมโรงงานมีผลให้จำนวนสถานประกอบการขนาดเล็กและขนาดกลางเพิ่มขึ้นและก่อให้เกิดชนชั้นกลางอันปรับตัวเข้ากับระบบนายทุนได้ดี การต่อสู้ระหว่างนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพมิได้เป็นไปอย่างง่ายดายตามที่มาร์กซกล่าว และลัทธิโซเชี่ยลลิสต์มิได้เกิดขึ้นตาม “กฎเกณฑ์” หรือตาม “หลักวิชา” (scientifique) ดังที่มาร์กซกล่าว แต่เกิดขึ้นโดยอาศัยเจตน์จำนง (voluntariste) ต่างหาก

ปรีดีเปรียบเสมือนนักโซเซียลลิสต์ตามหลัก "เจตน์จำนง" แต่ก็มีเหตุผลผิดไปจากที่เดส์ของสก็ล่าวไว้ เพราะสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในยุคนั้นห่างไกลกับระบบนายทุนที่เจริญแล้วของประเทศตะวันตกมาก ไทยในยุคนั้นยังอยู่ในยุคก่อนเกิดระบบนายทุน เพราะประชากรส่วนใหญ่ยังอยู่ในระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการยังชีพ ในปี ๒๔๗๕ เศรษฐกิจแห่งการหมุนเวียนของเงินตรามีแพร่หลายแต่เพียงในภาคกลาง ตัวแทนระบบนายทุนไทยในสมัยนั้นก็คือเจ้าของที่ดินที่มีได้เพาะปลูกด้วยตนเอง ซึ่งก็มีมากในภาคกลางเท่านั้น กิจกรรมแห่งระบบนายทุน เช่น การขุดแร่ การทำป่าไม้ โรงเลื่อย โรงสี การส่งสินค้าออก และการส่งสินค้าเข้า อยู่ในกำมือชนชาวตะวันตกหรือคนจีน การด้อยพัฒนาก็มีส่วนช่วยให้จำนวนชนชั้นกรรมาชีพมีน้อย ไม่สามารถนำหลักแห่งการต่อสู้ระหว่างชนชั้นมาใช้ได้ นอกจากนี้ ในเอเชียอาคเนย์ เวลาที่จะทำการต่อสู้กับระบบนายทุน ซึ่งอยู่ในกำมือของชนชาวตะวันตกนั้น ยังมาไม่ถึง

เมื่อพิจารณาถึงสภาพต่างๆทั่วไปนี้ สังคมโซเซียลลิสต์จึงถือกำเนิดจากการบีบคั้นทางพลังสังคมไม่ได้ แต่จะต้องถือกำเนิดจากการตัดสินใจอันแน่วแน่ และเมื่อมองในแง่นี้ หลักแห่ง "ลัทธิโซเซียลลิสต์ในฝัน" จึงดูเหมาะสมมากกว่าหลักของ "ลัทธิมาร์กซิสม์"

ในคำบรรยายของเดส์ของส์เกี่ยวกับ "L' Utopie" (โลกพระศรีอาริย์) ของ Thomas More มีจุดสำคัญหลายประการที่มีอิทธิพลต่อปรีดี เช่น การกำจัดทรัพย์สินส่วนบุคคล การบังคับให้ทุกคนทำงาน และการกำจัดความเกียจคร้านหลักที่ให้ทุกคนมีปัจจัยเพียงพอต่อการดำรงชีพ เรื่องเกี่ยวกับอาหารการกินจะไม่มีปัญหาเรื่องการแบ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการรับประทานอาหารร่วมกัน และเมื่อผลผลิตมีมากเกิน งานที่ประชากรทุกคนทำกันเป็นกิจวัตรก็จะหยุดชะงักลง และประชากรจะหันไปบูรณะถนนหนทางที่ชำรุดทรุดโทรมแทน ทำยที่สุดเดส์ของส์ได้

อ้างถึงคำกล่าวของ More ที่ว่า “สิ่งที่ทำให้ความคิดเห็นของข้าพเจ้าเปลี่ยนแปลงไปก็คือ รากฐานแห่งสาธารณรัฐอันแสนประหลาดนี้ รากฐานดังกล่าวนี้คือการที่ทุกคนใช้ทรัพย์สินต่างๆร่วมกัน อันเป็นการทำลายความเป็นผู้ล้ามากดี ความฟุ้งเฟ้อ ความใหญ่โต ความสง่างามเยย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งเสริมเกียรติศักดิ์ของรัฐในสายตาของมหาชน” แต่เป็นไปได้ที่จะสันนิษฐานว่า ปรีดีได้อ่านคำกล่าวนี้อย่างดี เพราะเมื่อพิจารณาใบปลิวที่แจกเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ทำให้ทราบว่าปรีดีมีความรู้สึกเช่นใดต่อการใช้จ่ายอันฟุ่มเฟือยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือต่อการใช้อำนาจเกินขอบเขตของพระบรมวงศานุวงศ์ของพระองค์

เราอาจจะสังเกตพบความคิดของ More ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ดังเช่นใน หมวดที่ ๔ บทที่ ๔ “แรงงานที่เสียไปเพราะบุคคลที่เกิดมาหนักโลก” หรือหลักแห่งการบังคับให้ทุกคนทำงานในหมวดที่ ๕ บทที่ ๒ เรื่อง “รับราชการเป็นข้าราชการ” และ “ทำงานตามกำลังความสามารถ” จุดมุ่งหมายเรื่องโลกพระศรีอารีย์ของปรีดีจึงไม่แตกต่างจาก More นั่นคือ ต้องการให้ทุกคนได้รับปัจจัยแห่งการดำรงชีพพอเพียง

ดังนั้น เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีจึงเปรียบเสมือน “ลัทธิโซเชี่ยลลิสต์ในฝัน” หรือ “ลัทธิโซเชี่ยลลิสต์ที่เกิดขึ้นจากเจตน์จำนง” เพราะจุดแรกเริ่มมิใช่ “การต่อสู้ระหว่างชนชั้น” แต่เป็นความประสงค์อันแน่วแน่ที่จะให้ประชากรทุกคนได้รับความมั่นคงในชีวิต ซึ่งความมั่นคงนี้ได้รับการคุกคามจากสภาพชีวิตและระบบเศรษฐกิจอันไม่เที่ยงแท้แน่นอน ดังที่ปรีดีกล่าวไว้ใน หมวดที่ ๒ ของเค้าโครงการฯ ส่วนการแก้ไขนั้นก็กระทำโดยยึดถือระบบการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร (หมวดที่ ๓) อันจะบรรลุผลได้โดยรัฐเข้าดำเนินการเศรษฐกิจเสียเอง ส่วนความต้องการที่จะให้ประชากรทุก

คนได้รับความมั่นคงในชีวิต ปรีดีได้กล่าวไว้อย่างละเอียดใน “เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร”

นอกจากนี้ปรีดียังได้พลังกระตุ้นที่จะทำการพัฒนาเศรษฐกิจจากคำบรรยายถึง Saint Simon ของเดส์ซองส์ ซึ่งกล่าวอย่างเย้ยหยันไว้ว่า “การที่ถือว่าอุตสาหกรรมเป็นหลักอันศักดิ์สิทธิ์นั้น ... บุคคลเหล่านี้ไม่เห็นหรือว่าการดำเนินการเช่นนั้นเป็นสิ่งที่น่าขบขันเพียงไร ...” แต่ในระยะเวลาที่ปรีดีเขียนเค้าโครงการฯ สตาลินเองก็ได้ดำเนินการแบบเดียวกัน⁷ และตั้งแต่ปี ๒๔๗๖ ปรีดีปรารถนาที่จะทำการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้มาตรฐานการครองชีพทัดเทียมกับอารยประเทศ ปรีดีต้องการให้รัฐทำการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการซื้อเครื่องจักรให้มากขึ้น ซึ่งจากคำบรรยายของเดส์ซองส์ ปรีดีมีความประทับใจในลัทธิของ Charles Fourier เรื่องการจัดระบบ “คอมมูน”⁸ (commune) มาก นักเศรษฐศาสตร์ผู้นี้จึงเป็นตัวอย่างสำคัญของเรื่อง “สหกรณ์” อันเป็นรากฐานแห่งการจัดระบบเศรษฐกิจ

เดส์ซองส์ได้บรรยายถึง “คอมมูน” ของ Fourier ไว้ว่า

“แทนที่จะถูกแบ่งส่วนสัด เนื้อที่ทั้งหมดของ ‘คอมมูน’ จะเป็นเนื้อที่ผืนเดียวอันกว้างใหญ่ มีขนาดระหว่าง ๑,๕๐๐ - ๑,๖๐๐ เฮกตาร์ นำมาใช้ในการเพาะปลูกที่ได้ผลดีแทนการเพาะปลูกซึ่งออกดอกผลน้อย อันการเพาะปลูกแบบหลังนี้มีได้ผลเนื่องจากได้มีการแบ่งแยกที่ดิน มีการทำรั้วรอบขอบชิด และเนื้อที่ที่อยู่ใกล้เคียงกันก็แย่งที่ดินและน้ำทำ ก่อให้เกิดคดีความและการสูญเสียเวลาในทางตรงกันข้าม เมื่อไม่มีการทำรั้วรอบขอบชิดและไม่มีการแบ่งแยกที่ดินแล้ว

⁷ หลักดังกล่าวเป็นหลักที่ประเทศด้อยพัฒนาที่ได้รับเอกราชหลังปี ๒๔๘๔ ส่วนใหญ่ยึดเป็นหลักปฏิบัติ

⁸ ออกสำเนียงแบบภาษาฝรั่งเศส

ก็อาจนำระบบที่ดีที่สุดมาใช้เพื่อให้ที่ดินนั้นให้ผลเต็มที่ มีการใช้ลำนํ้าต่างๆอย่างเสรีเพื่อการทำนํ้าหรือเพื่อใช้เป็นพลังแรงผลิต...

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการหัตถกรรม โรงงานใหญ่ๆก็จะเกิดขึ้นแทนโรงงานเล็กๆ

จะมีการรวมตัวกันในเรื่องการค้า จำนวนพ่อค้าก็จะมีเท่าที่จำเป็น 'คอมมูน' จะทำการซื้อขายเอง ผู้ผลิตและผู้บริโภคสามารถจะติดต่อกันเองได้โดยไม่ผ่านคนกลางที่รวบรวมรายได้ของสังคมไว้เสียหมด ... เป็นการประหยัดได้อย่างดี

ระบบกรรมสิทธิรวม (collectivisme) นี้จะนำมาใช้ในครัวด้วย ... ครัวจำนวน ๔๐๐ ครัว ซึ่ง Fourier ได้แบ่งแยกไว้พร้อมด้วยอุปกรณ์ต่างๆจะถูกรวมเข้าเป็นครัวเดียว ซึ่งชายหญิงและเด็กที่มีความสามารถในด้านนี้จะเตรียมอาหารสำหรับประชากรของ 'คอมมูน' ทุกคน ..."

ระบบครัวรวมนี้จะพบได้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ดังเช่นในหมวดที่ ๔ บทที่ ๒ แรงงานเสียไปเพราะจัดการเศรษฐกิจไม่เหมาะสม

ซึ่งตามความเห็นของเดส์ซงส์ "พลังผลิตก็จะเพิ่มพูนขึ้น อันสืบเนื่องมาจากการรวมการค้าและการบ้านการเรือน ชายและหญิงจำนวนมากซึ่งทำการบ้านการเรือนและการค้าอยู่ก็จะหันไปทำกิจกรรมอื่นๆที่ก่อให้เกิดผลดีกว่า ..." นอกจากนี้เดส์ซงส์ยังกล่าวเสริมว่า "สังคมของ Fourier ก็จะได้รับภาระเกี่ยวกับผู้เยาว์ ผู้ชรา และผู้ทุพพลภาพ ซึ่งแต่ละคนก็จะได้รับปัจจัยอันจำเป็นก่อนที่จะมีการแบ่งกันระหว่างผู้อื่น ..." ซึ่งความเห็นดังกล่าวนี้คาดว่าปรีดีได้รับอิทธิพลมาเหมือนกัน

นอกจากนี้ เดส์ซงส์ยังเน้นถึง Louis Blanc และระบบ "โรงงานสังคม" (ateliers sociaux) ที่ว่า "ระบบจักรกลจะก่อให้เกิดการว่างงานก็แต่ในสังคมที่ยึดในระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมและการแข่งขันกันเท่านั้น" ปรีดีได้กล่าวถึงแนวคิด

นี้ไว้อย่างละเอียดในเค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๔ บทที่ ๓ แรงงานที่เสียไปโดยไม่ใช้เครื่องจักรกล ส่วนแนวคิดของ Blanc ในเรื่องความเป็นอิสระของสหกรณ์ในด้านความสัมพันธ์กับรัฐนั้น ปรีดีมิได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน แต่ก็อาจอธิบายอย่างคลุมเครือได้ว่า “โรงงานสังคม” เป็นเพียงระบบเฉพาะกาลก่อนจะมีการใช้ระบบคอมมิวนิสต์

เดส์ทองส์ยังกล่าวถึงหนังสือของ Cabet ชื่อ “การเดินทางในอิการี” (Voyage en Icarie) ว่า “เป็นระบบคอมมิวนิสต์ที่แท้จริง ซึ่งชุมชนเป็นเจ้าของทรัพย์สินและประชากรทุกคนเป็นข้าราชการ” ปรีดีอาจจะได้อ่านหนังสือเล่มนี้ (ดูข้อเสนอในหมวดที่ ๓ การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร และหมวดที่ ๕ บทที่ ๒ การจัดหางาน)

แต่ในบรรดานักเศรษฐศาสตร์ฝรั่งเศส ปี ๒๓๘๓ ที่เดส์ทองส์ได้วิเคราะห์นั้น Prudhon เป็นผู้ที่ปรีดีได้นำหลักการมาใช้โดยตรง เช่น ความคิดที่เสนอมิให้มีการใช้ธนบัตรแต่หันมาใช้ระบบตัวเงินเช่นเช็คแทน หรือนำระบบหักกลบลบหนี้มาใช้ โดย Prudhon เสนอให้มีการตั้งธนาคารแลกเปลี่ยน เรียกว่า ธนาคารของประชาชน แต่ปรีดีเรียกว่า ธนาคารแห่งชาติ ขึ้น การที่ Prudhon ไม่ประสงค์ที่จะให้มีการใช้ธนบัตรก็เพราะต้องการเห็นวิธีการกินดอกเบี้ยหมดไป แต่ระบบของปรีดีมีจุดมุ่งหมายต่างกับระบบของ Prudhon เพราะระบบเศรษฐกิจแห่งการหมุนเวียนของเงินตราแพร่ขยายในไทยผิดแผกแตกต่างไปตามท้องถิ่น ปรีดีต้องการให้ประชากรทุกคนเป็นข้าราชการเพื่อป้องกันมิให้มีธนบัตรใช้มากเกินไป และต้องการ “ให้ธนาคารแห่งชาติกระทำการเหมือนดังธนาคารทั้งหลาย และให้มีอำนาจออกธนบัตร ... ธนาคารแห่งชาติจำต้องให้รัฐบาลกู้เงินตามที่รัฐบาลต้องการตามกำลังของธนาคารแห่งชาติ” (เค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ มาตรา ๘ และ ๙)

แนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของโลก และบทเรียนที่ได้รับจากรัสเซีย

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกเป็นเหตุให้ตลาดต่างประเทศมีจำนวนจำกัดและราคาสินค้าถูกลง ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับการผลิตผลออกขายยังต่างประเทศ การจะให้ประชากรทุกคนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีตามควรแก่อัตภาพจึงมิใช่จะทำได้ด้วยการแก้ไขหรือการจัดระบบเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่จะต้องมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจเกิดความสมดุลย์และได้รับการดำเนินการหลายด้าน ดังที่ได้กล่าวไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๘ เรื่อง “ป้องกันการปิดประตูค้า”

นอกจากนี้ปรีดียังวิจารณ์ Adam Smith ด้วยว่า “ผู้ที่หลงเชื่อในลัทธิอดัม สมิท ว่า ประเทศต่างๆต้องแบ่งแยกการงานกัน ประเทศใดทำแต่กสิกรรมก็ทำแต่กสิกรรมไม่ต้องประกอบอุตสาหกรรมนั้น ความจริงเป็นหลักที่ดีในเมื่อประเทศต่างๆสุจริตต่อกัน ไม่มีการปิดประตูค้า กดราคาแก่งกัน แต่ในปัจจุบันหาเป็นเช่นนั้นไม่ เราจำต้องดำเนินการตามหลักของนักเศรษฐวิทยาเยอรมันผู้หนึ่งชื่อ เฟรดอริค ลิสต์ ซึ่งแสดงความเห็นว่า เยอรมันนี้ต้องทำตนให้เป็นรัฐบริบูรณ์เสียก่อน กล่าวคือ มีอุตสาหกรรม กสิกรรม ศิลปวิทยา ให้พร้อมบูรณ์ และเมื่อได้เป็นเช่นนั้นแล้วจะมีการแข่งขันในระหว่างประเทศก็ควร”

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกทำให้ปรีดีเกิดความเชื่อมั่นยิ่งขึ้นว่าจำเป็นที่รัฐจะเข้าดำเนินการด้านเศรษฐกิจเสียเองถ้าต้องการให้การพัฒนาเศรษฐกิจที่สมดุลย์ได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว

ขณะเดียวกันแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ๕ ปีของรัสเซีย ซึ่งเริ่มวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๑ และสิ้นสุดลงปลายปี ๒๔๗๕ มีอิทธิพลเหนือปรีดีมาก แต่เป็นอิทธิพลในแง่ผลทางปฏิบัติมากกว่าในแง่แนวความคิด เพราะในระบายนั้นสภาพ

ของไทยและรัสเซียคล้ายคลึงกันมาก นั่นคือ เป็นประเทศกสิกรรม มีพลเมืองน้อย และต้องการพัฒนาอุตสาหกรรม ปรีดีจึงเห็นสมควรนำวิธีการบางอย่างของรัสเซียมาใช้ เช่น การวางแผนเศรษฐกิจขั้นเด็ดขาด (ซึ่งทำได้เพราะรัฐเข้าควบคุมเศรษฐกิจเสียเอง) และการโอนที่ดินให้เป็นของส่วนรวม

แม้ปรีดีจะยึดหลักแห่งการวางแผนเศรษฐกิจมาจากรัสเซีย แต่ก็ได้นำหลักแห่งการวางแผนเศรษฐกิจเป็นระยะ ๕ ปีมาใช้ ในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนเศรษฐกิจ ปรีดีถือตามระยะเฉพาะกาลของแผนเศรษฐกิจรัสเซีย โดยดำเนินการทีละขั้น คือ “เริ่มใช้แผนเศรษฐกิจแห่งชาติในท้องที่ใดก่อน และเริ่มการเศรษฐกิจใดก่อน ...” และเมื่อมีความจำเป็นก็ “ต้องจ้างชาวต่างชาติซึ่งเป็นผู้ชำนาญการพิเศษมาใช้ไปพลางก่อน และอบรมคนของเราซึ่งจักต้องวางแผนการอบรมไว้ด้วย”

นอกจากนี้ปรีดียังกล่าวถึง “ธนาคารแห่งชาติ” อันมีบทบาทคล้ายคลึงกับ “Gosbank” ของรัสเซีย คือ มีอำนาจออกธนบัตร เก็บภาษีของรัฐ และให้รัฐบาลกู้เงิน แต่ธนาคารแห่งชาติของปรีดีก็มีข้อแตกต่างกับ Gosbank คือ “ให้ธนาคารแห่งชาติกระทำการเหมือนดังธนาคารทั้งหลาย และให้มีอำนาจออกธนบัตร โดยโอนกรมเงินตราในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมาอยู่ในธนาคารชาติ โอนคลังจังหวัดต่างๆ ในเวลานี้เป็นของธนาคารแห่งชาติในจังหวัดต่างๆ” ขณะที่ในรัสเซียต้องการให้มีธนาคารแห่งชาติเพียงแห่งเดียว (ซึ่งมิได้ผลเป็นที่น่าพอใจ และต่อมาก็มีกฤษฎีกาให้มีหลายธนาคารได้)

จากการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจและร่างพระราชบัญญัติทั้งสอง อาจกล่าวได้ว่าปรีดีมีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมให้ได้ระดับสูงสุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนระบบเศรษฐกิจที่ปรีดีหวังจะให้มีขึ้นเราจะเห็นได้จากหมวดที่ ๕ บทที่ ๑ ของเค้าโครงการเศรษฐกิจ โดยปรีดีเห็นว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมจะทำ

ได้ก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในด้านเกษตรกรรมเสียก่อน ต้องมีการตั้งระบบรวมในด้านเกษตรกรรม อันมีผลให้มีแรงงานเพื่อการอุตสาหกรรมหรือการพัฒนาประเทศมากขึ้น

ปริดีมีจุดประสงค์บั่นปลายที่จะเห็นมาตรฐานการครองชีพของประชาชนชาวไทยทัดเทียมกับประเทศตะวันตก แต่ก็มีได้คำนึงถึงอัตราการเพิ่มของประชากรในอนาคต เพราะระยะนั้นประชากรไทยเพิ่มจำนวนน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ปริดีได้หาทางแก้ไขข้อบกพร่องของเค้าโครงการเศรษฐกิจ โดยระบุไว้ในมาตรา ๑๒ แห่ง เค้าร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ ว่า “ในระหว่างเวลาที่ใช้แผนเศรษฐกิจแห่งชาตินั้น ถ้ามีเหตุจำเป็นต้องแก้แผนเพราะรัฐบาลจัดหาทุนและแรงงานไม่ได้ตามกำหนดก็ดี หรือรัฐบาลมีทุนและแรงงานเพิ่มขึ้นก็ดี ให้กรรมการสภาแผนเศรษฐกิจแห่งชาติประชุมกันแก้แผนนั้นๆ แล้วแจ้งผลมาให้มหาชนทราบ”

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของปริดีจะมีวิธีการและจุดมุ่งหมายด้านเศรษฐกิจคล้ายคลึงกับรัสเซีย แต่ระบบทั้งสองก็ยังมีข้อแตกต่างกันมาก ข้อแตกต่างที่สำคัญก็คือ ปริดีไม่รับหลักแห่ง “การต่อสู้ระหว่างชนชั้น” อันเป็นหลักของทฤษฎีมาร์กซิสต์ ปริดีเป็นนักปฏิรูปมิใช่ชนกปฏิวัติ ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอของปริดีที่ต้องการให้รัฐบาลซื้อที่ดินกลับคืน (ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๕ “วิธีซึ่งรัฐบาลจะหาที่ดิน แรงงาน เงินทุน”) อันเป็นวิธีที่แตกต่างกับวิธีบริพัทธ์ของคอมมิวนิสต์ หรือกรณีที่รัสเซียมีการจัดตั้ง “คอลคอกซ์ Kolkhoz”⁹ (นารวม) ขึ้นในปี ๒๔๗๒ และเริ่มจัดตั้ง

⁹ “คอลคอกซ์” หรือนารวม เป็นสหกรณ์ที่ถูกสถาปนาขึ้นและควบคุมดูแลโดยรัฐ ที่ดินเกษตรส่วนมากถูกรวมเข้าด้วยกัน แต่ชาวนามีสิทธิที่จะมีบ้านของตนเอง มีสวนสำหรับปลูกผักหรือผลไม้เพื่อจำหน่ายในตลาด และสามารถเลี้ยงสัตว์ของตนเองได้ ถูกปกครองโดยสมาชิกของตนเองประชุม

"ซอฟคอส Sovkhoz"¹⁰ (นาของรัฐ) ในปี ๒๔๗๕ "สหกรณ์" ของปรีดีอาจดูคล้ายกับ "ซอฟคอส" มากกว่า "คอลคอส" แต่แท้จริงแล้วในเค้าโครงการเศรษฐกิจและเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรบางตอนก็ระบุถึงลักษณะที่ดำเนินการในคอลคอส (เช่น เค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๕ บทที่ ๑ การจัดหาที่ดิน) บางตอนก็ระบุว่า "สหกรณ์" มีความเป็นอิสระ หรือบางครั้งก็ก้าวไปไกลกว่าระบบรัสเซีย (เช่น ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ หมวดที่ ๗ การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์) และแม้ปรีดีจะไม่กล่าวถึงการที่สมาชิกสหกรณ์จะมีที่ดินของตนเอง แต่ภายใต้อิทธิพลของพวกโซเชี่ยลลิสต์ในฝัน ปรีดีได้ก้าวไปไกลกว่ารัสเซียในเรื่องระบบกรรมสิทธิ์รวมและการที่สหกรณ์เป็นองค์กรฯหนึ่งของรัฐ แต่โดยสรุป ปรีดีเองก็ยังไม่ทราบแน่ชัดว่า "สหกรณ์" มีลักษณะที่แท้จริงเช่นใด

กันในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งในทางทฤษฎีมีอำนาจเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารและประธานหรือผู้อำนวยการที่จะจัดการไร่นาตามกฎหมายคอลคอส ที่ประชุมใหญ่เป็นผู้ยืนยันแผนผลิตรวมของนารวม รับหรือขับไล่สมาชิก และวางระเบียบหรือข้อบังคับทั่วไปเกี่ยวกับการเงินและการบริหาร โดยแท้จริง ผู้อำนวยการ "ได้รับเลือกตั้ง" ภายหลังที่ได้รับแต่งตั้งโดยเจ้าหน้าที่ของพรรคและรัฐ สำหรับแรงงานที่ใช้ไปเพื่อนารวม ชาวนาได้รับค่าจ้างแรงงานตามจำนวนหน่วย "วันแรงงาน" ที่ตนได้ปฏิบัติสะสมมาในรอบปี โดยรัฐจะวางกฎบังคับชาวนาให้ทำงานถึง "เกณฑ์" ซึ่งหาไม่แล้วจะได้รับโทษทางอาญาและปรับ (ดูเพิ่มเติมใน โรเบิร์ต อี. จอรัต และ รอย ซี. แมคกรีธ ระบบการเมืองไทยปัจจุบัน-ยุโรป, แปลโดย เสน่ห์ จามริก และผู้อื่น, พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๐, หน้า ๖๔๐-๖๔๙)

¹⁰ "ซอฟคอส" หรือนาของรัฐ จัดดำเนินงานโดยผู้อำนวยการซึ่งรัฐมนตรีเกษตรแต่งตั้ง คนงานถูกรัฐจ้างและได้รับค่าจ้าง คนงานพวกนี้ไม่ถือว่าเป็นชาวนาในเอกสารของทางการ แต่รวมอยู่ในประเภท "คนงานและลูกจ้าง" (เล่มเดียวกัน)

เค้าโครงการเศรษฐกิจตรงกับสภาพความเป็นจริงแค่ไหน?

ปรีดีไม่รับความคิดที่จะรับที่ดินของนายทุนโดยไม่มีการชดเชยค่าเสียหายตาม “หลักแห่งการต่อสู้ระหว่างชนชั้น” เพราะเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่เป็นเชื้อพระวงศ์ ซึ่งยังคงรักษาสถานะของตนในทางสังคมแม้จะสูญเสียอิทธิพลทางการเมืองอันสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และปรีดียังตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการประกอบเศรษฐกิจของเอกชน โดยมุ่งหวังให้ทุนภายในประเทศมีทัศนคติที่ดีต่อตน และเพื่อไม่ต้องสูญเสียพันธมิตรเช่นอังกฤษและฝรั่งเศส ขณะเดียวกันปรีดีก็พยายามหาทางที่จะให้เพื่อนร่วมชาติของตนเกิดความอบอุ่นใจว่ามหาอำนาจ อันหมายถึงอังกฤษและฝรั่งเศส จะดำเนินการอย่างสันติ

ความวิตกเกี่ยวกับผลประโยชน์ของต่างชาติทำให้ปรีดีดำเนินการด้วยความรอบคอบ จนส่งผลให้แผนเศรษฐกิจส่วนใหญ่รอดพ้นจาก “การโอนมาเป็นของรัฐ” แต่ปรีดียังมีความประสงค์จะให้รัฐประกอบการเศรษฐกิจเสียเอง และก็เช่นเดียวกับประเทศด้อยพัฒนาอื่นๆ ปัญหาใหญ่ที่ไทยประสบก็คือ การขาดเงินทุนและต้องการเงินกู้จากต่างประเทศ ปรีดีจึงระบุดึงการกู้เงินจากต่างประเทศไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจหลายแห่ง เช่น ในหมวดที่ ๔ บทที่ ๓ และพร้อมกันนั้นปรีดียังพิจารณาปัญหารายได้ของรัฐโดยใช้วิธีเก็บภาษี เช่น ภาษีมรดก ภาษีรายได้ การกู้เงินภายใน ภาษีทางอ้อม การออกทะเบียนอนุญาตเล่นการพนัน และการออกสลากกินแบ่ง โดยปรีดีตั้งความหวังไว้ในรายได้จากการออกทะเบียนใบอนุญาตเล่นการพนันไว้มาก เพราะคาดว่าจะเก็บได้ปีหนึ่งถึง ๑๔ ล้านบาท ซึ่งเทียบเท่างบประมาณด้านทหารของไทยก่อนที่วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจจะบีบคั้นให้ลดรายจ่ายด้านนี้

แต่จุดประสงค์อันปลายของเค้าโครงการเศรษฐกิจเมื่อมองในแง่

เศรษฐกิจแล้วก็ได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงเลย จริงอยู่เป็นการถูกต้องและสมเหตุสมผลที่ต้องการให้ไทยพัฒนาและมีเศรษฐกิจหลายประเภทเพื่อให้ขึ้นอยู่กับตลาดต่างประเทศน้อยลง แต่ในความสัมพันธ์ของปรีดีเกี่ยวกับการที่ไทยด้อยพัฒนานั้น มีความรู้สึกว่าคุณค่าอันแท้จริงของประเทศไทยไม่ได้รับการรับรองเท่าที่ควร ทำให้ปรีดีอ้างถึงมาตรฐานการครองชีพของรัฐตะวันตกที่เจริญแล้ว ดังนั้น ค่าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีจึงมีจุดประสงค์ปั่นปลาย ๒ ประการ คือ หนึ่ง เศรษฐกิจ (การพัฒนาประเทศ) และ สอง สังคม (การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร)

การพัฒนาประเทศเพื่อให้มาตรฐานการครองชีพเทียบเท่าประเทศตะวันตกนั้นเกือบจะเป็นความฝันอยู่แล้ว แต่การที่กำหนดเงินเดือนขั้นต่ำให้แก่ราษฎร “ตั้งแต่วันประกาศใช้แผนเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นต้นไป ...” โดยไม่รอว่า การพัฒนาจะให้ผลดีแค่ไหนนั้น เป็นความฝันยิ่งไปกว่าอีก ในประเทศไทยปี ๒๔๗๖ เป็นการไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงเลย

ปรีดีเพ้อฝันมากเกินไปในการ “เกณฑ์” เพื่อนร่วมชาติเข้าทำการพัฒนาประเทศตามระบบแผนเศรษฐกิจแบบโซเชี่ยลลิสต์

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าปรีดีขาดไหวพริบ การนำ “ระบบกรรมสิทธิ์รวม” มาใช้ในไทย มิใช่เป็นผลสืบเนื่องมาจาก “การต่อสู้ระหว่างชนชั้น” แต่เป็นวิธีหนึ่งที่ป้องกันมิให้ความขัดแย้งทางชนชั้นเกิดขึ้นและขยายตัวออกไปถ้าการพัฒนาอุตสาหกรรมดำเนินไปในรูปเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม นอกจากนี้ปรีดีได้กล่าวถึงโลกพระศรีอารียะเพื่อกระตุ้นให้ชาวนาไทยร่วมกันพัฒนาประเทศ สรุปแล้วเพื่อให้มีการยอมรับระบบซึ่งส่วนหนึ่งยึดถือหลักแห่งกรรมสิทธิ์รวม ปรีดีละเว้นที่จะกล่าวถึงลัทธิมาร์กซิสม์ แต่กลับกล่าวถึงคุณค่าทั้งหลายซึ่งชนชาวไทยทราบดีอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ปรีดีมิได้ตระหนักถึงสภาพความเป็นจริงเมื่อต้องการให้ชนชาวไทยร่วมกันพัฒนาประเทศภายใต้การนำของรัฐ ปรีดีได้นำเหตุผลที่ว่าชาวไทยนิยมเป็นข้าราชการมาเป็นข้ออ้าง แต่ข้ออ้างเช่นนี้ค่อนข้างไร้เดียงสาอยู่สักหน่อย เพราะการที่ชาวไทยนิยมเป็นข้าราชการนั้นก็เพราะว่าอาชีพนี้เป็นทางเดียวที่จะถีบตัวเองให้สูงขึ้นในสังคม และกิจกรรมด้านการค้าและอุตสาหกรรมอยู่ในมือชนชาวจีนและต่างด้าว ประกอบกับนิสัยคนไทยส่วนใหญ่ไม่ชอบการบังคับบัญชาหรือทำงานตามเวลาที่กำหนด ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้คนไทยจึงปล่อยให้ชาวจีนทำงานรับจ้างแลกเงินเดือนและพอใจที่จะประกอบอาชีพกสิกรรมมากกว่า เพราะมีเวลาว่างเหลือเพื่อ

ยังมีเหตุผลอื่นอีกนานาประการที่ชนชาวไทยในระยะนั้นยังไม่พร้อมที่จะร่วมกันพัฒนาประเทศ เหตุผลที่สำคัญคือ ชนชาวไทยยังไม่ตระหนักถึงผลเสียที่เกิดจากการด้อยพัฒนา วิกฤติทางเศรษฐกิจของโลกก็ก่อให้เกิดผลเสียในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น การที่จะทำให้ชนชาวไทยเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ปัญหการด้อยพัฒนานั้นจะต้องมีผลสืบเนื่องมาจากอัตราการเพิ่มของประชากร นอกจากนี้จะต้องให้ชนชาวไทย “ถูกเกณฑ์” ในทางการเมืองด้วย แต่การปฏิวัติปี ๒๔๗๕ เกิดขึ้นด้วยน้ำมือของชนกลุ่มน้อยที่เป็นข้าราชการทหารและพลเรือน ประชาชนมิได้มีส่วนร่วมด้วย ภาวะเช่นนี้มีได้เป็นผลดีต่อการดำเนินการให้เป็นไปตามเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เพราะขาดการสนับสนุนจากประชาชน เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติจึงเป็นแต่เพียง “ความฝัน” เท่านั้น

ผู้นำไทยได้ให้การต้อนรับเค้าโครงการเศรษฐกิจอย่างไร

เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีถูกนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งมี วรรณและความคิดเห็นแตกแยกเป็นสองฝ่าย จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น ประกอบด้วยสมาชิก ๑๔ ท่าน คือ

(๑) หลวงคหบดีกรรม	(๒) หลวงเดชสหกรณ์
(๓) หลวงเดชาดิวงศ์ วรวิวัฒน์	(๔) พ.อ.พระยาทรงสุรเดช
(๕) นายทวี บุญยเกษตร	(๖) นายแนบ พหลโยธิน
(๗) หลวงประดิษฐ์มนูธรรม	(๘) นายประยูร ภมรมนตรี
(๙) พระยามโนปกรณนิติธาดา	(๑๐) พล ร.ท.พระยาราชวังสัน
(๑๑) นายวิลาส ไชยสถานนท์	(๑๒) พระยาศรีวิศาลวาจา
(๑๓) ม.จ.สกลวรรณการ วรวรรณ	(๑๔) หลวงอรรถสารประสิทธิ์

ท้ายที่สุดคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจได้มีมติให้เสนอรายงานการประชุมต่อผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และคณะรัฐมนตรี โดยได้รายงานความเห็นที่แตกต่างกันเป็น ๒ ฝ่าย ดังนี้

(๑) ให้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างรัฐบาลเก่า และเลือกทำได้แปลกกว่าตามโอกาสอำนวย และรัฐบาลไม่วางนโยบายเศรษฐกิจไว้

(๒) ให้รัฐบาลหลักดำเนินนโยบายตามเค้าโครงการ เมื่อตกลงนโยบายอันใดได้แล้ว ตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติสำรวจและวางแผน เมื่อมีกำลังทุนเท่าใด ก็ทำเพียงเท่านั้น

ในเรื่องการประกาศเค้าโครงการเศรษฐกิจ คณะกรรมการฯ ได้ใช้วิธี ออมชอม แต่ในทางปฏิบัติ ปรีดีไม่มีโอกาสพิมพ์ข้อความเค้าโครงการเศรษฐกิจ แจกได้ และในมุมกลับ พระยามโนฯ และสมาชิกคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่ได้รับการ

สนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยกล่าวแก้เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีที่ละจุด โดยแสดงถึงความคิดและความประสงค์ของพระองค์ที่จะคุ้มครองอำนาจอธิปไตยและดินแดนของไทยที่ราชวงศ์จักรีได้ยึดมั่นตั้งแต่ขึ้นครองราชย์ในปลายศตวรรษที่ ๑๙

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นสังคมไทยผิดแผกไปจากปรีดี และทรงมีความรู้สึกว่าพสกนิกรของพระองค์ส่วนใหญ่มิได้ได้รับความสุขหรือประสบการณ์ดีอันร้อนจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจดังเช่นที่ปรีดีกล่าวไว้ นอกจากนี้ยังทรงเชื่อมั่นว่าคนไทยไม่นิยมเป็นข้าราชการ เพราะความหมายของคำว่า “ราชการ” ของราษฎรมิได้ตรงกับที่ปรีดีเขียน ราษฎรนิยมความเป็นอิสระ การดำเนินการตามเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีจะเป็นการถอยหลังลงคลองเมื่อเทียบกับการปฏิรูปในรัชกาลที่ ๕

พระองค์ทรงอ้างหนังสือของ Zimmerman ให้นายตอนในพระบรมราชวินิจฉัย และทรงศึกษาสภาพการณ์ในรัสเซียจากหนังสือต่างๆ แต่ทรงอ้างถึงหนังสือ An economic history of Soviet Russia โดย Lancelot Lawton แต่เพียงเล่มเดียว และจากหนังสือเล่มนี้พระองค์ทรงเห็นว่าเศรษฐกิจของรัสเซียประสบความสำเร็จและเป็นสิ่งทำลายเสรีภาพของประชาชน

จากการที่ทรงทราบถึงจิตวิทยาของชนชาวไทยและปัญหาที่เกิดขึ้นในรัสเซียเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์รวมในที่ดิน พระองค์ทรงมีความเห็นว่า การปฏิรูปที่ดินใดๆ ที่มีได้ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งทรัพย์สินเอกชนจะประสบความสำเร็จได้ยาก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อมั่นว่า (๑) เค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นการหลอกลวง (๒) สำหรับพระองค์ เค้าโครงการเศรษฐกิจจะนำประเทศไทยสู่ความหายนะ และประชากรจะประสบความ

แร้นแค้น เนื่องด้วยวิธีการที่ปรีดีเสนอไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของไทย ในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นสภาพความเป็นจริงด้านจิตวิทยาหรือด้านเศรษฐกิจ และท้ายสุด (๓) พระองค์ทรงวิจารณ์ว่าการดำเนินการตามเค้าโครงการเศรษฐกิจจะมีผลให้ต่างชาติเข้าแทรกแซงและสูญเสียซึ่งอำนาจอธิปไตยของไทย (สรุปแล้วพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์มีแนวคล้ายคลึงกับความคิดของพระยามโนฯ ยกเว้นไว้แต่ว่าไม่ได้เสนอนโยบายทดแทนเท่านั้น

เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีและวิวัฒนาการของไทยในยุคต่อมา

การประชุมคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจ เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๗๖ คณะกรรมการส่วนใหญ่เห็นชอบกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ แต่คณะกรรมการฝ่ายรัฐบาลเป็นปฏิปักษ์ สภาพการณ์ภายในสภาอภิบาล พระยามโนฯอ้างว่าพรรคพวกของปรีดีพกอาวุธปืนเข้ามาประชุมในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ จึงประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ซึ่งไม่มีปรีดีเข้าร่วม พร้อมกับตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ขึ้น

จากการบีบบังคับของพระยามโนฯ ปรีดีได้เดินทางสู่ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖

พระยามโนฯได้สถาปนาสภาเศรษฐกิจขึ้น และแถลงนโยบายเศรษฐกิจอันมีหลักสำคัญคือ เคารพในกรรมสิทธิ์เอกชน เสรีภาพในการประกอบอาชีพ ตามสนธิสัญญาที่ทำไว้กับต่างประเทศ คำนึงถึงความเข้าใจ ความเห็นชอบ และความนิยมของประชาชน จัดให้มีการสำรวจภูมิประเทศและทรัพยากรแผ่นดิน

ทั่วไป ขยายสถานที่ทดลองการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ จัดสำรวจที่ดินที่ว่างเปล่าซึ่งยังไม่มีเจ้าของแล้วจัดการวางระเบียบจับจองที่ดินเพื่อให้เหมาะสมแก่การเพาะปลูก จัดการวางแผนท่อน้ำ ฯลฯ

ความร่วมมือระหว่างนายทหารและพลเรือนในการปกครองดำรงอยู่มิได้นาน ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทำการรัฐประหาร เรียกประชุมสภาผู้แทนขึ้นใหม่ ตลอดจนได้เชิญปรีดีกลับสู่ประเทศในวันที่ ๙ ตุลาคม ปรีดีได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี (แต่ต่อมามีได้เข้าร่วมรัฐบาลพระยาพหลฯชุดใหม่ซึ่งแต่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๗๖) แต่การที่พระยาพหลฯแต่งตั้งปรีดีให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ไม่เปิดโอกาสให้ปรีดีได้ทำตามแนวความคิดทางเศรษฐกิจและสังคมของตน

ขณะเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม นโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจและสังคมของปรีดีได้ถูกนำมาใช้ใน ๒ ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงระบบภาษีอากรและการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ โดยในระบบภาษีอากรใหม่ ปรีดีเน้นความสำคัญของภาษีทางอ้อมและยกเลิกภาษีรัชชูปการและภาษีที่ดิน ในปี ๒๔๘๔ การเก็บภาษีเงินได้กับภาษีร้านค้าและอาชีพอิสระซึ่งเป็นภาษีทางตรงมียอดเงินลดลงมาก รายรับของรัฐส่วนใหญ่เก็บได้จากภาษีทางอ้อม ส่วนการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจซึ่งมีจำนวนทวีขึ้นหลังปี ๒๔๗๖ มิได้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความปรารถนาที่จะจัดระบบเศรษฐกิจแบบโซเชี่ยลลิสต์ แต่เป็นความต้องการของฝ่ายพลเรือนและทหารที่จะมีอุปกรณ์การดำเนินงานของตนได้สะดวกขึ้น และเป็นการป้องกันมิให้ชาวต่างชาติเข้าคุมเศรษฐกิจมากขึ้น

สรุปแล้ว การจัดตั้งระบบโซเชี่ยลลิสต์ที่แท้จริงมิได้มีขึ้น และเค้าโครงการเศรษฐกิจได้ผลน้อยลง

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง หลวงพิบูลสงครามได้ชักนำไทยเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นและกำจัดปรีดีออกจากรัฐบาล เนื่องจากปรีดีไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าว เมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้วปรีดีก็สามารถโค่นหลวงพิบูลสงครามได้สำเร็จในเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๗ แต่การสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ เปิดโอกาสให้ฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ต่อปรีดีกล่าวหาว่าปรีดีเป็นผู้ลอบปลงพระชนม์ มีผลให้ปรีดีต้องลาออกจากการเป็นผู้สำเร็จราชการฯ และในวันที่ ๘-๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ เกิดรัฐประหารขึ้น เป็นเหตุให้ปรีดีต้องหนีไปสิงคโปร์และจีนในที่สุด

ณ ประเทศจีน “คอมมูน” ซึ่งเริ่มในปี ๒๕๐๑ มีส่วนคล้ายคลึงกับการจัดระบบเศรษฐกิจสังคม “สหกรณ์” ซึ่งเสนอโดยปรีดี ในปี ๒๔๗๖ คือ (๑) จัดระบบกรรมสิทธิ์รวมในเรื่องเครื่องมือการผลิตและสมาชิกไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง (๒) จัดระบบงานบ้านงานเรือนร่วมกัน (๓) ทุกคนได้รับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต (๔) เป็นองค์กรที่มีหน้าที่หลายประเภท ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ปกครอง และทหาร แต่แม้ว่าข้อความบางตอนของเค้าโครงการเศรษฐกิจและดวับทเกี่ยวกับการจัดตั้ง “คอมมูน” จะมีส่วนคล้ายคลึงกัน และแม้ว่าปรีดีจะพำนักอยู่ในจีนในระหว่างการจัดตั้ง “คอมมูน” ก็ตาม ยังยืนยันไม่ได้ว่าปรีดีมีบทบาทในการจัดตั้ง “คอมมูน” แต่เราอาจกล่าวได้ว่า ข้อความที่คล้ายคลึงกันนี้เป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าความคิดของ Charles Fourier มีอิทธิพลต่อจีนมาก

แต่ข้อแตกต่างอันใหญ่หลวงระหว่าง “คอมมูน” ของเมาเซตุง กับ “สหกรณ์” ของปรีดี ก็คือ “คอมมูน” เป็นตัวตนขึ้นมาได้ แต่ “สหกรณ์” ไม่ !

ความคิดสหกรณ์ของ ปรีดี พนมยงค์

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่ออ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจครั้งแรก มีความรู้สึกเหมือนกับว่าท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ให้ความสำคัญกับการวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลาง เมื่ออ่านครั้งต่อไปก็เริ่มเห็นความสำคัญของส่วนของชาวบ้าน ส่วนของท้องถิ่น ในเค้าโครงการฯ คือในตอนที่ว่าด้วยสหกรณ์ เมื่อได้ไปสัมภาษณ์ท่านอาจารย์ปรีดีที่ปารีส เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2525 ก็มีความรู้สึกระมัดระวังว่า ท่านอาจารย์ให้ความสนใจมากต่อชีวิตธรรมดาๆ ของชาวบ้าน และ

เข้าใจปัญหาของชาวบ้านอย่างดี ปรากฏชัดในงาน **ชีวิตและการงานของปรีดี-พูนศุข** (ยังไม่ได้พิมพ์) ซึ่งท่านอาจารย์กรุณาขอให้ท่านผู้หญิงอ่านบางตอนให้ทราบ เมื่ออาจารย์นกศักดิ์ แก้วเทพ แห่งคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ร่วมสัมภาษณ์ในวันนั้นถามท่านอาจารย์ว่า ระบบเศรษฐกิจในอุดมคติของท่านอาจารย์คืออะไร? ท่านอาจารย์ตอบว่า “**สหกรณ์สังคมนิยม** (Socialist cooperative)” หมายความว่า ท่านอาจารย์ให้ความสำคัญสูงมากกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการเศรษฐกิจ เมื่อสะดุดใจข้อนี้และกลับมาอ่านคำอธิบายกฎหมายปกครองของท่านอาจารย์เอง ที่บรรยายและเขียนก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2474) และรายงานการประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ 12 มีนาคม พ.ศ.2476 จึงได้ความชัดเจนว่า ในกระบวนการคิดหาระบบเศรษฐกิจสังคมที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย ท่านอาจารย์ปรีดีเน้นระบบสหกรณ์และการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน มิใช่เน้นแต่ด้านการวางแผนของรัฐ อีกทั้งข้อเขียนของท่านหลายชิ้นในช่วงที่ลี้ภัยทางการเมืองก็ยืนยันว่าท่านอาจารย์สนใจชาวบ้านธรรมดาและการปกครองกันเองของพวกเขา เหล่านั้นภายในหมู่บ้าน สนใจความเป็นอยู่และฐานะทางการเมืองของชนชาติส่วนน้อย และเสนอให้รัฐไทยเคารพระเบียบประเพณีอันดีงามของชนชาติส่วนน้อยด้วย

คุณวรพุทธิ ชัยนาม ในบทความ **เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ (สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ 1 ปีที่ 8 มิถุนายน 2513)** ได้อธิบายความคิดของท่านอาจารย์ปรีดีในเรื่องสหกรณ์ว่า การแบ่งหน้าที่ระหว่างรัฐและสหกรณ์ในเค้าโครงการฯอยู่ที่ว่า **รัฐทำหน้าที่วางแผนทางเศรษฐกิจ แต่สหกรณ์ควบคุมการปฏิบัติงานทุกชิ้นทุกส่วน** อีกทั้งสหกรณ์ยังเป็นหน่วยสังคม (นอกเหนือจากเป็นหน่วยเศรษฐกิจ) การที่ตั้งเป็นสัดส่วนย่อมสะดวกแก่

การปกครองแบบเทศบาล ท้องถิ่น และการจัดบริการที่จำเป็นต่างๆให้ทั่วถึง เช่น การอนามัย สาธารณสุข การศึกษา คุณสมชาย สุวรรณศรี บรรณารักษ์ **อาจารย์สาร** ก็เสนอในจดหมายลงวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2526 ถึงข้าพเจ้าว่า “กล่าวอย่างถึงที่สุด การแก้ปัญหาชาวนาต้องเป็นจิตสำนึกของชาวนาด้วยกันเอง ส่วนการจัดระบบบางอย่างเป็นเพียง ‘เครื่องมือ’ ที่จะเอื้อให้เกิดภาวะการรวมตัวของจิตสำนึกเหล่านี้ ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่คุณปรีดีพยายามที่จะกระทำตั้งแต่สมัยนั้น” การให้ความคิดในแง่เดียวกันของมิตรสหายทั้งสองทำให้ข้าพเจ้ามีแรงใจมากขึ้นที่จะเขียนบทความว่าด้วยความคิด ซึ่งเน้นความสำคัญของประชาชนธรรมดา ของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ โดยเฉพาะองค์การประชาชนที่จัดตั้งทางเศรษฐกิจกันขึ้นในรูปสหกรณ์ ความคิดสภรณ์นี้เป็นอุดมคติสูงสุดของท่านอาจารย์ แต่บางครั้งถูกกลบเกลื่อนความสำคัญด้วยปัญหาเฉพาะหน้าที่ท่านอาจารย์ต้องเผชิญ หรือถูกกลบเกลื่อนด้วยการที่คนรุ่นหลังพิจารณาความคิดของท่านอาจารย์ไม่ละเอียดเต็มที่

ในบทความนี้ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะสะท้อนความคิดทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เรื่องสหกรณ์ โดยจะนำเสนอความคิดของท่านอาจารย์ในเรื่องนี้ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้

1. ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
2. ช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และ
3. ช่วงฉุกละหุกการเมือง

ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ความคิดของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เรื่องสหกรณ์ ปรากฏในคำอธิบายกฎหมายปกครอง (2474) ที่ท่านสอนที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ภาคที่ 1 หมวดที่ 2 ส่วนที่ 3 แห่งคำอธิบาย ท่านอาจารย์กล่าวถึงรัฐบาลที่ถือลัทธิผสมระหว่างบลิเบราลลิสม์และโซเชี่ยลลิสม์ คือ ลัทธิโซลิดาริสต์ ท่านอาจารย์กล่าวว่า “ลัทธิโซลิดาริสต์ ผู้คิดลัทธินี้มีชื่อเสียงคือ ศาสตราจารย์ชาลส์ จิด แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส ตามลัทธินี้มนุษย์ย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน จึงควรจัดให้มีสหกรณ์ต่างๆ เช่น ในการประดิษฐ์ การใช้ การจำหน่าย เป็นต้น (ในเบื้องต้นเมื่อการศึกษายังเจริญไม่ถึงขีด การนี้จะต้องมีวิธีการบังคับก่อน)” และในคำอธิบายกฎหมายปกครองนั้น ภาคที่ 1 หมวดเพิ่มเติม ท่านอาจารย์ได้เขียนเกี่ยวกับ “ระเบียบการปกครองโดยสามัคคีธรรมในสมัยพุทธกาล” ท่านอาจารย์อธิบายว่า ในสมัยพุทธกาล การปกครองอาณาจักรในชมพูทวีปมีลัทธิต่างๆเป็นมหาราชาบ้าง ราชาบ้าง แต่ “บางอาณาจักรไม่มีพระเจ้าแผ่นดิน คือปกครองอย่างที่เราเรียกว่า *โดยสามัคคีธรรม*” คือ อาณาจักรสังกชนบท ซึ่งเป็นชาติภูมิและพระวงศ์ของพระพุทธเจ้า “ปกครองโดยสามัคคีธรรม คือ ไม่มีพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อมีกิจการแผ่นดินที่จะต้องวินิจฉัย ผู้เป็นหัวหน้าราษฎรก็ประชุมกันปรึกษาแล้วช่วยกันจัดตามสมควร”

ในทัศนะของข้าพเจ้า สิ่งที่ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เสนอในคำอธิบายกฎหมายปกครองคือ ลัทธิสหกรณ์ที่จัดตั้งเป็นชุมชนขนาดย่อม มีรากฐานอยู่บนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกของชุมชน ไม่ต้องมีการปกครองมาก ใช้หลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจในกิจการต่างๆที่ท่านอาจารย์เรียกว่า “สามัคคีธรรม” หลักสามัคคีธรรมนี้จะปรากฏอีกในข้อเขียนของ

ท่านอาจารย์ในช่วงลี้ภัยทางการเมือง รวมทั้งการโยกหลักนี้เข้ากับลักษณะประชาธิปไตยแบบปฐมสททกรณในชุมชนหมู่บ้านไทยว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เช่นเดียวกัน ลักษณะที่ว่าในเบื้องต้นแรกอาจจะต้องมีการบังคับก่อนบ้าง ก็จะปรากฏอีกในข้อเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ พ.ศ.2476 และปรากฏในลักษณะที่เข้มข้นลดลง (นำ สิ่งสอน ชี้แจง) ในคำให้สัมภาษณ์ของท่านอาจารย์วันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2525 ข้าพเจ้าเข้าใจเช่นเดียวกับคุณวรพุทธิ ชัยนาม ว่าสิ่งที่ท่านอาจารย์มีอยู่ในใจคือ คุณภาพพระหว่างการวางแผนของรัฐกับการปฏิบัติงานโดยอิสระตัวเอเองของสททกรณ และข้าพเจ้ามีความเห็นเพิ่มเติมจากคุณวรพุทธิว่า ในทัศนะของท่านอาจารย์ เป้าหมายคือความเป็นอิสระของสททกรณ แต่ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสททกรณภายหลังการอภิวัฒน์แล้ว เป็นกระบวนการวิวัฒนาการที่กินเวลานาน จากขั้นต้นที่รัฐเป็นผู้จัดค่อนข้างมากจนไปถึงขั้นต่อไปที่สททกรณมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ และเป็นระบบสททกรณสังคมนิยมในท้ายที่สุด เช่นเดียวกับในด้านการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ท่านอาจารย์เสนอระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475 (มาตรา 16 และ มาตรา 65) ว่า ประชาชนเลือกผู้แทน แทนผู้แทนจากการแต่งตั้ง จำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนผู้แทนทั้งหมดมาจากการเลือกตั้ง คือ จากประชาธิปไตยแบบมีที่เลี้ยง เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ในเวลา 10 ปี

ช่วงระหว่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ข้อเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ แม้จะมีแนวโน้มเน้นการวางแผนเศรษฐกิจโดยรัฐ แต่ทว่าก็มีข้อเสนอให้สททกรณเป็นผู้จัด

การเศรษฐกิจควบคู่ไปด้วยกัน กล่าวได้ว่าทุกครั้งในเค้าโครงการที่ท่านอาจารย์เอ่ยถึงรัฐ ท่านอาจารย์ก็ต้องเอ่ยถึงสหกรณ์มาคานกันเอาไว้ จึงเป็นการไม่ยุติธรรมถ้าเรากล่าวถึงความคิดของท่านอาจารย์โดยระบุแต่เพียงว่าท่านเน้นการวางแผนเศรษฐกิจโดยรัฐ ใน “คำชี้แจงข้อที่ควรระลึกในการอ่านคำชี้แจง” ที่ปรากฏในเค้าโครงการฯ ท่านอาจารย์ระบุว่า “การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความสุขสมบูรณ์นั้น ก็มิอยู่ทางเดียว ซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ” และในหมวดที่ 1 ของเค้าโครงการฯ ว่าด้วยประกาศของคณะราษฎร ท่านอาจารย์ก็ชี้ชัดว่า ท่านทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อมุ่งต่อการ “บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร” ในหมวดที่ 8 ว่าด้วยการแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์ ท่านอาจารย์ระบุว่าจะให้รัฐบาลกลางจัดการเศรษฐกิจทุกประการนั้นไม่ถูกต้อง เพราะจะควบคุมไม่ทั่วถึง ท่านอาจารย์กล่าวว่า

แม้ตามหลักรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองก็ดี แต่ในประเทศที่กว้างขวาง มีพลเมืองกว่า 11 ล้าน ดังประเทศสยามนี้ การประกอบเศรษฐกิจจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเสียทั้งนั้นแล้ว การควบคุมตรวจตราอาจจะเป็นไปได้ทั่วถึงไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องแบ่งการประกอบเศรษฐกิจนี้เป็นสหกรณ์ต่างๆ

สหกรณ์ของท่านอาจารย์ต่างจากสหกรณ์ที่จัดตั้งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิ เพราะสหกรณ์ในเค้าโครงการฯ เป็นสหกรณ์ “ครบรูป” กล่าวคือ (1) ร่วมกันในการประดิษฐ์ โดยรัฐบาลออกที่ดินและเงินทุน สมาชิกสหกรณ์เป็นผู้ออกแรง (2) ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง (3) ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคและบริโภค และ (4) ร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ นอกจากนี้สหกรณ์ครบรูปจะเป็นฐานของการจัดการปกครองแบบกระจายอำนาจ คือ เทศบาล และมีบทบาทในการจัดบริการสาธารณสุขและการศึกษาด้วยตนเอง จัดระบบปราบปรามโจรผู้ร้าย และรัฐอาจ

อาศัยสหกรณ์เป็นหน่วยมูลฐานของการฝึกการทหารแก่ประชาชนทั่วไปอีกด้วย

และเมื่อคำนึงถึงว่าเค้าโครงการฯ ไม่ได้เสนอให้บริบทและที่ดินเป็นของรัฐ แต่ใช้วิธีซื้อ อีกทั้งมีข้อยกเว้นให้กิจการบางประเภทดำเนินการแบบเอกชนได้ด้วย จึงน่าพิจารณาว่าเค้าโครงการฯ มิได้เน้นการบังคับโดยรัฐ จนมิได้พิจารณาส่วนอื่นๆ ของสังคม อีกทั้งในการจะประกาศให้เป็นโครงการจริงนั้น ก็ย่อมมีการต่อรองปรับปรุงเค้าโครงการฯ ได้ และในหมวดที่ 5 แห่งเค้าโครงการฯ ว่าด้วยวิธีซึ่งรัฐบาลจะหาที่ดิน แรงงาน และทุน ท่านอาจารย์ก็ได้กำหนดปรัชญาหลักของเค้าโครงการฯ ในเรื่องวิธีการปฏิบัติไว้ว่า

หลักสำคัญที่ควรคำนึงถึงก็คือ รัฐบาลจะต้องดำเนินวิธีละม่อม คือ ต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างคนมีกับคนจน รัฐบาลต้องไม่ประหัตประหารคนมี

คำแถลงของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในการประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2476 ณ วังปารุสกวัน ยืนยันชัดแจ้งว่า ท่านอาจารย์เห็นความสำคัญของชาวบ้าน เป็นห่วงว่าในอนาคตจะมีการต่อสู้ขัดแย้งในสังคมอันเนื่องมาจากความทุกข์ยากของพวกเขาเหล่านี้ และเสนอระบบโซลิดาริสต์เป็นแกนกลางของระบบเศรษฐกิจใหม่ของสยาม ผสมด้วยข้อดีจากระบบอื่นๆ

ท่านอาจารย์แถลงอย่างจับใจในตอนหนึ่งของการประชุมอันเป็นประวัติศาสตร์ครั้งนั้น (เป็นการประชุมกรอขอเสนอเค้าโครงการฯ ก่อนเสนอเข้าคณะรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี พระยามโนปกรณนิติธาดา ก็เข้าร่วมประชุมด้วย) ว่า “ข้าพเจ้าไม่ใช่คนกรุงเทพฯ จึงรู้หัวอกของคนบ้านนอกเป็นอย่างดี โดยได้รับความลำบากยากจน เพื่อนในหัวเมืองยังยากจนอีกมาก” และอีกตอนหนึ่งท่านกล่าวว่า “มีผู้ทำนายว่า การต่อสู้ระหว่างคนต่างชั้นจะต้องเกิดขึ้นเมื่อมีความ

บ้านป่วนมากขึ้น คือ มียากจน แร้นแค้น เราควรป้องกันเสียในขั้นต้น" ท่านอาจารย์ประกาศในการประชุมครั้งนั้นว่า

ตามหลักของข้าพเจ้านั้น เป็นลัทธิผสมหลายอย่างที่ได้เลือกคัดเอาที่ดีมาปรับปรุงให้สมกับฐานะของประเทศสยาม แต่เหตุสำคัญอาศัยหลักโซลิดาริสต์ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ คือ ถือว่ามนุษย์ที่เกิดมาย่อมต้องเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ต่อกัน เช่น คนจนนั้นเพราะฝูงชนทำให้จนก็ได้ คนเคยทอดผ้าด้วยมือ ครังมีเครื่องจักรแข่งขัน คนที่ทอดด้วยมือต้องเลิกหรือคนที่รวยเวลานี้ไม่ใช่รวยเพราะแรงงานของตนเลย เช่น ผู้ที่มีที่ดินมากคนหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งแต่เดิมมีราคาต่ำ ภายหลังที่ดินมีราคาแพง สร้างตึกสูงๆ ดังนั้นราคาที่ดินแพงขึ้นเนื่องจากฝูงชน ไม่ใช่เพราะการกระทำของคนนั้น ฉะนั้นจึงถือว่ามนุษย์ต่างมีหนี้ตามธรรมชาติต่อกัน จึงต้องร่วมกันประกันภัยต่อกันและร่วมกันในการประกอบเศรษฐกิจ

ความคิดของท่านอาจารย์ที่นิยมหลักโซลิดาริสต์ที่เคยสอนไว้ในคำอธิบายกฎหมายปกครองก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองมาปรากฏอีกครั้งในคำแถลงในการประชุมสำคัญยิ่งครั้งนี้ และในคำสอนกฎหมายปกครองบรรยายที่โรงเรียนกฎหมาย 24 กุมภาพันธ์ ถึง 31 มีนาคม 2475 (หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง) ท่านอาจารย์ก็ได้กล่าวถึงหลักภราดรภาพว่า

มนุษย์ที่เกิดมาเพื่ออยู่ร่วมกัน... มนุษย์จำต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในประเทศหนึ่ง ถ้ามนุษย์คนหนึ่งต้องรับทุกข์ เพื่อนมนุษย์อื่นก็รับทุกข์ด้วย... เหตุฉะนั้น เพียงแต่มนุษย์มีความเสรีภาพและต่างก็มี ความเสมอภาค จึงยังไม่เพียงพอที่จะรวมกันอยู่ได้ คือ จำต้องมีการช่วยเหลือกันโดยตรง...

เนื่องจากในระยะเวลาที่ท่านอาจารย์เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจคงจะมีเสียงกล่าวหาว่าท่านอาจารย์เป็นคอมมิวนิสต์ ในการแถลงต่อคณะกรรมการตั้ง

กล่าวท่านอาจารย์จึงต้องปฏิเสธครั้งแล้วครั้งเล่าว่าท่านไม่ได้ยึดหลักคอมมิวนิสต์ในการร่างเค้าโครงการฯ ท่านกล่าวแถลงแต่เริ่มเปิดการประชุมในตอนเช้าวันที่ 12 มีนาคมนั้นว่า

โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตัลลิสต์และโซเชี่ยลลิสต์รวมกัน ถ้าหากพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมากกว่ายังรับรองพวกมั่งมีให้มีอยู่

และอีกตอนหนึ่งท่านแถลงว่า

โปลีซีของข้าพเจ้านั้นเดินแบบโซเชี่ยลลิสต์ผสมลิเบอรัล

และอีกตอนหนึ่งย้ำซ้ำว่า

หลักโครงการของข้าพเจ้านี้ไม่ขัดกับแคปิตัลลิสต์เลย เดินคู่กันไปแท้ๆ เราต้องการให้มีทุนของพวกมั่งมีในนี้และต่างประเทศ

กล่าวโดยสรุปความคิดทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ ลัทธิโซลิดาไรสต์ ของ ศาสตราจารย์ ชาลส์ จิด (Charles Gide, 1847-1932) ดูกิต (L. Duguit, 1859-1928) และเดอโคม์ (E. Durkheim, 1858-1917) ซึ่งจัดเป็นสำนักหนึ่งของความคิดสังคมนิยมอุดมคติ (Utopian socialism) หรือสังคมนิยมเสรี (Liberal socialism) หรือบางครั้งเรียกว่า สังคมนิยมแบบสมาคม (Associative socialism) คือถือการร่วมมือช่วยเหลือกันโดยสมัครใจระหว่างชนชั้นต่างๆ แทนการต่อสู้ระหว่างชนชั้นและการล้มล้างชนชั้นให้ผู้ใช้แรงงานมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการ ใช้รูปแบบสหกรณ์ในการบริหารเศรษฐกิจ และให้รัฐใช้มาตรการกระจายรายได้และทรัพย์สินเพื่อชนชั้นผู้เสียเปรียบ และท่านอาจารย์นำเอาลัทธิรวมส่วนกลาง (Collectivism) มาผสมเข้าด้วยเฉพาะในเรื่องที่ดิน ดังที่ท่านกล่าวว่า เค้าโครงการฯ “เป็นลัทธิผสมหลายอย่างที่ได้เลือกคัดเอาที่ดีมาปรับปรุงให้สมกับสถานะของประเทศสยาม” เพราะ

เค้าโครงการฯ เสนอให้รัฐบาลบังคับซื้อที่ดินส่วนใหญ่เป็นของรัฐ นอกจากที่ดินซึ่งเอกชนได้รับสัมปทานพิเศษ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ท่านอาจารย์ได้แถลงต่อคณะกรรมการชุดดังกล่าวว่า “การออกกฎหมายบังคับซื้อนั้นเพื่อป้องกันคนเถรและหน่วงไม่ขายหรือเกี่ยงเอาราคาแพงเท่านั้น” เข้าใจว่าหากคณะรัฐบาลรับหลักเค้าโครงการฯ ในทางปฏิบัติจะสามารถต่อรองให้มีกรณียกเว้นได้มาก ดังที่ท่านอาจารย์กล่าวไว้แล้วในเค้าโครงการฯ ว่า “รัฐบาลต้องไม่ประหัตประหารคนมี” ท่านมิได้หันเหจากแนวทางลัทธิโซลิดารีสม์ (Solidarism) แม้คณะของท่านเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จแล้ว ท่านอาจารย์คงคำนึงถึงคุณภาพของการใช้อำนาจบังคับของรัฐ และการร่วมกระทำการของปัจเจกชนในรูปสหกรณ์ ยึดหลักความช่วยเหลือระหว่างเพื่อนมนุษย์โดยสมัครใจ ไม่ว่าจะสังกัดชนชั้นไหน

ความคิดของท่านอาจารย์เรื่องความร่วมมือระหว่างชนชั้นปรากฏเป็นรูปธรรมชัดอีกครั้งหนึ่งในขบวนการเสรีไทยที่ท่านอาจารย์เป็นหัวหน้า เป็นข้อพิสูจน์ในทางปฏิบัติว่าท่านอาจารย์สามารถประนีประนอมได้กับคนไทยทุกชนชั้นเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของสังคม และเป็นข้อพิสูจน์ด้วยว่าท่านอาจารย์ได้รับการสนับสนุนอย่างดีมากจากผู้นำระดับท้องถิ่นและจากชาวบ้านธรรมดา

และภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พรรคสหชีพซึ่งสนับสนุนท่านอาจารย์ก็ยึดนโยบายเศรษฐกิจสหกรณ์เป็นหลักของพรรครวมคนทุกอาชีพ

ช่วงลี้ภัยการเมือง

ข้อเขียนของท่านอาจารย์ในช่วงลี้ภัยการเมือง (พ.ศ.2490-2526) ชี้ชัดที่สุดว่าท่านอาจารย์ให้ความสำคัญกับชาวบ้านและการจัดตั้งกันขึ้นเองของพวกเขา

อย่างน้อยองค์การของชุมชนชาวบ้านเองจะเรียกว่าสหกรณ์หรือสิ่งใดก็ได้แล้วแต่จะต้องเป็นหัวใจ เป็นแกนของสังคมไทยที่ก้าวหน้า รัฐเป็นเพียงผู้ชี้แนะพื้นพ้องค์การชุมชน และช่วยเหลือมากกว่าบังคับจัดการ ลัทธิรวมส่วนกลาง (Collectivism) จางหายไปจากความคิดของท่านอาจารย์ ลักษณะ “สามัคคีธรรม” และ “สหกรณ์” ซึ่งท่านอาจารย์มีอยู่แล้วก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเด่นชัดขึ้นมาอย่างเต็มที่

ในหนังสือเล่มเล็ก **ความเป็นอนิจจังของสังคม** ที่ท่านอาจารย์เขียนขึ้นใน พ.ศ.2500 ท่านอาจารย์ได้เริ่มต้นหนังสือโดยอ้างคำพังเพยไทยโบราณที่ว่า

กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย	น้ำเต้าน้อยจะถอยจม
ผู้ดีจะเดินตรอก	ชั่วครอกจะเดินถนน

ท่านอาจารย์อธิบายว่า คำพังเพยนี้หมายความว่า ในอนาคต พวกที่ถูกเบียดเบียน “กระเบื้อง” จะมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ขณะที่พวกเบียดเบียน คือ “น้ำเต้าน้อย” จะตกลงมา ในยุคอนาคต ศรีอารยเมตไตรย มนุษยชาติจะอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตาปราณีระหว่างกัน ระบบของปฏุชนจะไม่สามารถต้านทานระบบใหม่ของสาธุชนได้ “ความเดือดร้อนอันเกิดจากการเบียดเบียนกันนั้นจะต้องเสื่อมสลายไปในที่สุดโดยชัยชนะของมวลราษฎร” ท่านอาจารย์กล่าวว่าระบบแห่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของราษฎรนั้นเคยมีมาแล้วในสังคมไทยชนบทและตกทอดมาถึงปัจจุบัน ดังที่ท่านอาจารย์ระบุไว้ตอนหนึ่งว่า “ความเป็นอยู่ชนิตร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในสังคมน้อยๆนั้น... ยังเป็นประเพณีตกทอดมาถึงชาวชนบทในปัจจุบันที่มีการร่วมมือในการทำนา เช่น การลงแขกไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว ฯลฯ” ในหนังสือ **ความเป็นอนิจจังของสังคม** ท่านอาจารย์เรียกสังคมหมู่บ้านแบบนี้ว่า ระบบ “สามัคคีธรรม”

ในบทความ **จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยสันติวิธีหรือไม่** (2516)

ท่านอาจารย์แสดงความเลื่อมใสในระบบประชาธิปไตยแบบพุทธศาสนา ท่านอาจารย์กล่าวว่า “พระพุทธองค์... ทรงบรรพชาเทศนาสั่งสอนให้มนุษย์ปกครองกันโดยสามัคคีธรรม และทรงปกครองคณะสงฆ์ของพระองค์ให้เป็นตัวอย่างแก่ระบบประชาธิปไตย... วินัยสงฆ์ที่ปกครองกันในวัด... ‘ตามฉบับแท้’ ... เป็นระบบประชาธิปไตยเปรียบพร้อมด้วยสามัคคีธรรมโดยแท้”

เช่นเดียวกัน ในบทความ ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ (2517) ท่านอาจารย์ก็เสนอไว้ว่า สังคมไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอยู่ก่อนมานานแล้ว ณ ระดับชนบท ท่านกล่าวไว้ในบทความนั้นว่า “หากแห่งการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ยังเหลืออยู่บ้างในชนบทก่อนรัฐประหาร 8 พ.ย. 2490 คือ ยังมีธรรมเนียมประเพณี ซึ่งบทกฎหมายที่ขีดเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรรับรองว่า ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ที่ราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งขึ้น ถ้าตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดส่วนมากในชนบทวางลง ทางคณะสงฆ์ก็ปรึกษาพระภิกษุในวัดกับชาวบ้านคัดเลือกเจ้าอาวาสองค์ใหม่ การทำนาในหลายท้องที่ที่มีการลงแขกช่วยกันไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว และต่างก็ช่วยกันในการปลูกที่พักอาศัยหลายแห่ง ฯลฯ อาการที่ราษฎรในชนบทแสดงออกนั้น เป็นส่วนหนึ่งแห่งประชาธิปไตยปฐมกาลที่ยังมีซากตกค้างอยู่” ในบทความเดียวกันนี้ท่านอาจารย์ก็ได้อ้างถึงผลงานของรัฐบาลคณะราษฎรที่ได้เสนอพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2477 เพื่อให้ราษฎรปกครองตนเองโดยถือมติปวงชนเป็นใหญ่ “จากชั้นท้องถิ่น” ขึ้นมาเลยทีเดียว

สุดท้ายในคำให้สัมภาษณ์ของท่านอาจารย์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2525 พิมพ์เป็นเล่มชื่อ ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลราษฎรไทยปรีดี พนมยงค์ ท่านอาจารย์ได้เล่าประวัติของตัวท่านเองที่ถือกำเนิดมาในตระกูลชาวนาที่อยุธยา ตัวท่านเคยทำนา และท่านเข้าใจปัญหาที่ชาวนาเผชิญ

อยู่อย่างลึกซึ้ง ทั้งปัญหาธรรมชาติ ส่วนค่าเช่าและดอกเบี้ย ท่านคิดว่า "ชาวนามีการต่อสู้ ต่อสู้โดยการดื้อแพ่ง เช่น ข้าวได้มากก็ไม่อยากให้เจ้าของที่ดิน เป็นต้น แต่จะมารวมเป็นขบวนการอย่างนิยายจีนก็ไม่มี" เมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจรัฐได้ก็ได้เสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติใช้พระราชบัญญัติห้ามยึดทรัพย์สินกสิกร ท่านอาจารย์อธิบายว่าคณะราษฎรทำการเพื่อชาวนาได้มากเสียยิ่งกว่าคณะก๊กมินตั๋งของซุนยัตเซ็น "ในประเด็นประเทศจีนนั้น ซุนยัตเซ็นหาได้จะต้องอะไรไม่ แต่ส่วนของเรา เราได้เปลี่ยนอาณัติสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินซึ่งจะยึดทรัพย์สินสมบัติของชาวนา มาจนกระทั่งควาย จนกระทั่งลูกเมีย อะไรต่ออะไรนี้ ในเมืองจีนสมัยก๊กมินตั๋งยังมีอยู่ แต่ของเราได้เลิกทันที" ท่านอาจารย์กรุณาให้คำอธิบายความคิดของท่านเรื่องสทหกรณว่า สทหกรณที่ท่านปรารถนาสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น "ราษฎรเขาจัดตั้งและปกครองของเขาเอง แต่เรามีที่เรียกว่าที่ปรึกษาเทศบาล" และสทหกรณของท่านต่างกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นเพียงสทหกรณเครดิตรวมกันไปๆ "ของเรามีสทหกรณ ทั้งสทหกรณการผลิต (production) และทุกรูปเศรษฐกิจ ราษฎรก่อตั้งเองโดยรัฐบาลเข้าไปช่วย คือ ช่วยนำ เพราะเหตุว่าที่แรกก็ไปสั่งสอนหรือชี้แจงต่อราษฎรเสียก่อน ไม่ใช่ไปถึงก็ไปบังคับให้ทำ... คือรัฐก็ต้องช่วยชี้แจงที่จะทำให้ชาวนาเข้าร่วมกันเป็นสทหกรณ ไม่ใช่ไปชี้สั่งก็เปล่า" และท่านต้องการ "เปลี่ยนสภาพการปกครองของตำบลให้เป็นสทหกรณหมด"

ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ เคยสรุปไว้ในปาฐกถา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2526 ปรีดีกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่า "อาจารย์มีการเปลี่ยนแนวความคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี จากสังคมนิยมโดยรัฐ มาสู่สังคมนิยมแบบสทหกรณ ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา... หลังจากที่ได้มองความล้มเหลวต่างๆของการเข้าสู่สังคมนิยมโดยทันทีทันใดของประเทศที่เป็นสังคมนิยมแล้ว" ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับ ดร.ปรีชา ที่ว่า ท่านอาจารย์ไม่เน้นส่วนของรัฐในระบบ

สังคมนิยมเท่ากับที่ปรากฏในเค้าโครงการฯ แต่ทว่าข้าพเจ้าเห็นว่าความคิดสังคมนิยมแบบสหกรณ์เป็นแนวคิดที่ท่านอาจารย์มีมาก่อนแล้วตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมัยช่วยเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่มาระยะหลังเมื่อส่วนลักษณะสังคมนิยมโดยรัฐหรือลัทธิรวมส่วนกลางของท่านอาจารย์จางลงไป ลักษณะสหกรณ์ในความคิดของท่านอาจารย์ก็เด่นและพัฒนายิ่งขึ้น โดยเฉพาะที่ท่านอาจารย์โยงความคิดนี้กลับไปสู่ลักษณะพื้นฐานประชาธิปไตย ปฐมสหกรณ์ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิตในชุมชนหมู่บ้านไทยเดิม

ในหนังสือ ประสพการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลราษฎรอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ท่านอาจารย์ยังให้คำชี้แจงเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะของสหกรณ์ โดยย้ำว่าสหกรณ์ที่ท่านคิดเป็น สหกรณ์สังคมนิยม ไม่ใช่ สหกรณ์ทุนนิยม ท่านได้อ้างถึงเลนินที่ได้เขียนแสดงความแตกต่างของสหกรณ์ทั้ง 2 ลักษณะ “เลนินได้อธิบายไว้ในบทความเกี่ยวกับเรื่องที่เราเคยตักต้อนมาใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy) ซึ่งต้องเริ่มต้นจากสหกรณ์นั้น เลนินก็ได้อธิบายถึงสหกรณ์ 2 ลักษณะดังกล่าว” เมื่อไปตรวจสอบดูข้อเขียนของเลนิน (On Cooperation เขียน 1923) ข้าพเจ้าได้ความเพิ่มเติมว่า สหกรณ์สังคมนิยม ต้องทำในขอบเขตกว้างขวางทั่วประเทศ ไม่ใช่ทำเป็นหย่อมๆ รัฐต้องช่วยเหลือเต็มที่ด้านเงินทุนและการเงิน และต้องถือว่าเป็นที่ให้การศึกษาดำเนินงานวัฒนธรรมไปด้วย ในทัศนะของเลนิน สหกรณ์สังคมนิยม จะตั้งขึ้นได้ก็ต่อเมื่ออำนาจรัฐเป็นของพรรคฝ่ายสังคมนิยม และในกรณีเช่นนั้นวิธีการสหกรณ์จะเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดและชาวนายอมรับมากที่สุด

ข้าพเจ้าขอจบบทความนี้โดยตั้งเป็นคำถามว่า ความคิดของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นตัวแทนของชนชั้นไหนในสังคมไทย? ข้าพเจ้า

ของฝากปัญหานี้กับท่านผู้อ่านที่จะตอบให้ชัดแจ้งลงไป สำหรับข้าพเจ้าเห็นว่าความคิดของท่านอาจารย์เป็นองค์ประกอบของหลายชนชั้น เป็นตัวแทนแนวร่วมของราษฎรฝ่ายก้าวหน้าทั้งมวล

บรรณานุกรม

ปรีดี พนมยงค์ ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และโครงการ "ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย" 2526).

ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของ ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2526).

ประสบการณ์และความเป็นบางประการของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: โครงการ "ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย" 2526).

อนุสรณ์ นายปาล พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์ 2525).

ปรีชา อารยะ "เค้าโครงการเศรษฐกิจของ นายปรีดี พนมยงค์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ 1 ปีที่ 8 มิถุนายน 2513.

"ชื่อสหชีพแลก้าวหน้า" ไทยใหม่ 24 พฤศจิกายน 2489.

ปรีดี พนมยงค์ "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับเอกภาพของชาติและประชาธิปไตย" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 8 สิงหาคม 2516.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม 10 ธันวาคม 2475.

นิติสาส์น แผนกสามัญ ปีที่ 4 พุทธศักราช 2475.

V.I. Lenin, "On Cooperation" Delected Works, Vol.3 (Moscow: Progress Publishers, 1975).

ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ของ ดร.ปรีดี พนมยงค์

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 ก่อนที่จะอัญเชิญอัฐิธาตุของท่าน
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ไปลอยที่อ่าวไทย ได้มีการนำธรรมเนียมการ
ของท่านพุทธทาสภิกขุ (บันทึกเสียงจากสวนโมกขพลาราม) มาเปิดให้ประชาชน
ทั่วไปฟังกัน ท่านแล้วว่า

เนื่องในวาระ 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส กองบรรณาธิการจึงถือ
โอกาสนำบทความนี้ ซึ่งเคยจัดพิมพ์ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับที่ 1 (เม.ย.-มิ.ย.
2540) มาจัดพิมพ์อีกครั้ง เพื่อให้ผู้อ่านซึ่งไม่สามารถหาซื้อวารสารฉบับที่ 1 ได้ทราบถึงแนวความ
คิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์

“เกี่ยวกับประเทศชาติ ใครๆก็ยอมรับกันทั่วไปว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโส เป็นผู้กระทำ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงกระทำให้อิทธิพลแห่งประชาธิปไตยสำเร็จออกมาเป็นรูปธรรมในประเทศไทย โดยเฉพาะก็คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย นั่นเอง...

สิ่งสำคัญพิเศษสูงสุดอีกอย่างหนึ่งที่ควรระลึกถึงคือ ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ต้องรับเคราะห์ด้วยการถูกขับออกจากประเทศเพราะเสนอลัทธิสังคมนิยมเพื่อเป็นหลักการปกครองประเทศชาติ”

หนึ่งปีหลัง 24 มิถุนายน 2475 อาจารย์ปรีดีประกาศชัดเจนว่า การปฏิวัติ 24 มิถุนาเปรียบประดุจกุญแจที่ได้ไขประตูเปิดช่องให้ราษฎรมีส่วนมีเสียงในการปกครอง ซึ่งจะสอดคล้องกับความต้องการของตน เมื่อประตูที่กีดกันได้เปิดแล้ว รัฐบาลก็จะนำราษฎรผ่านประตูนั้นเข้าไปสู่ชัยภูมิแห่งความสุขสมบูรณ์ โดยให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นตามมาด้วย

อาจารย์ปรีดี กล่าวว่า

“การเปลี่ยนแปลงแบบที่เราต้องเดินนั้น ต้องเดินอย่างอาศัยหลักวิชา อาศัยแผน อาศัยโครงการวิธีโซเซียลลิสม์”

ข้อความนี้ชี้ชัดว่าอาจารย์ปรีดีอาศัยหลักปรัชญาสังคมนิยมมาเป็นพื้นฐานการวางแผนโครงการเพื่อจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ ในแนวคิดของอาจารย์ สังคมนิยมมีหลักการสำคัญข้อหนึ่งว่า “มนุษย์เกิดมาต่างมีหนี้ทางจริยธรรมต่อกัน จึงจำต้องร่วมประกันภัยต่อกัน และร่วมในการประกอบกิจการทางเศรษฐกิจ”

ท่านพุทธทาสบอกว่า อาจารย์ปรีดีมองทุกคนในสังคมว่าเป็นพี่น้องเป็นเพื่อนกัน และสอนให้คนรักกัน พึ่งพากัน ร่วมมือกัน ความคิดนี้เหมือนกับคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้คนรักสรรพสิ่งทั้งหลาย ลงไปจนถึงรักต้นไม้และรักธรรมชาติทั้งปวง

เรื่องในวันปรีดี พนมยงค์ 11 พฤษภาคม 2529 ท่านอาจารย์ประยุทธ ปยุตโต (หรือพระธรรมปิฎกในปัจจุบัน) ได้แสดงปาฐกถาธรรมตอนหนึ่งมีความว่า อาจารย์ปรีดีได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นมา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะให้ "เป็นสถาบันการศึกษาซึ่งทำหน้าที่ช่วยให้ประชาชนพ้นจากความไม่รู้และเกิดมีแสงสว่างแห่งปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งอิสรภาพทั้งส่วนบุคคลและสังคม" พระธรรมปิฎกย้ำว่าสังคมศาสตร์ทั้งหลาย เช่น เศรษฐศาสตร์ จะต้องส่งเสริมให้นักศึกษาได้มีความรู้ที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ไปในทางที่จะช่วยให้มนุษย์และสังคมได้เข้าถึงอิสรภาพ

นอกจากอาจารย์ปรีดีจะเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นผู้ประศาสน์การคนแรกของมหาวิทยาลัยแห่งนี้แล้ว ตัวท่านเองยังเป็นอาจารย์ผู้เผยแพร่ความคิดใหม่ๆ ทางด้านกฎหมายและเศรษฐกิจอีกด้วย ในที่นี้เราจะขอนำเอาแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์ปรีดีมาวิเคราะห์ เพื่อให้นักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งปี พ.ศ. 2540 ได้ทำความรู้จักกับแนวคิดทฤษฎีที่มีอายุนานมาแล้วเกือบ 65 ปี แม้จะเก่าแก่แค่ไหน เศรษฐศาสตร์ของอาจารย์ปรีดีก็คือ ธรรมศาสตร์หรือศาสตร์แห่งธรรมะ อันเป็นเศรษฐศาสตร์ที่ไร้กาลเวลา ซึ่งสอนให้คนเรารักกันและช่วยเหลือกัน

ท่านพุทธทาสกล่าวว่า "ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ร้องเตือนเราทั้งหลายว่า ขอให้ใช้หลักทวิญาณสังคมนิยม รักสิ่งที่มีชีวิตอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย... รักลงไปถึงสิ่งมีชีวิต ไม่มีการทำลายสิ่งมีชีวิตอย่างโง่เขลาอีกต่อไป เพราะเรามีวิญญูณแห่งธรรมมิกสังคมนิยม"

หลักปรัชญาของเศรษฐศาสตร์การเมือง

ในทัศนะของอาจารย์ปรีดี การผลิต วิธีการผลิต และโครงสร้างเศรษฐกิจ นับเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของระบบสังคมทั้งหมด (ในที่นี้รวมไปถึงระบบกฎหมาย การเมือง วัฒนธรรม และจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มคน) อาจารย์ปรีดีย้ำเสมอว่า ถ้าเราต้องการเข้าใจในระบบสังคมที่ดำรงอยู่เราต้องทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจเสียก่อน ดังนั้นในการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย นักศึกษาทุกคนควรจะต้องเรียนรู้วิชา “เศรษฐศาสตร์การเมือง” เป็นอันดับแรก ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของหลักสูตรทั้งหมด เมื่อผ่านวิชานี้ไปแล้วเราก็จะมีความเข้าใจบางอย่างเกี่ยวกับชีวิตทางเศรษฐกิจ วิธีการมองโลกและสังคม รวมทั้งเข้าใจเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง

ในความคิดของอาจารย์ปรีดี “เศรษฐศาสตร์การเมือง” เป็นศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของหลักการ 4 ข้อด้วยกันคือ

1. เศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมซึ่งมีหลายด้านหลายมิติ ดังนั้น เราต้องมีวิธีการวิเคราะห์ที่เน้นการมองรอบด้าน มองภาพทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่า เวลาอาจารย์ปรีดีวิเคราะห์สังคม อาจารย์จะมองว่า สังคมมนุษย์มีองค์ประกอบ 3 อย่างคือ เศรษฐกิจ การเมือง และทัศนะทางสังคม ซึ่งนับว่าเป็นการวิเคราะห์ภาพทั้งหมดที่ใหญ่โตมาก (เกินขอบเขตของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เรารู้จักกันในคณะเศรษฐศาสตร์ของเรา)

2. เศรษฐศาสตร์การเมืองมองว่า รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมมีหลายอย่าง แต่ที่สำคัญที่สุดคือ รูปแบบของความขัดแย้งสำหรับอาจารย์ปรีดี เศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความขัดแย้งทาง

ชนชั้น โดยเน้นการศึกษาผลประโยชน์ที่แตกต่างกันของชนชั้นที่สำคัญของสังคม ซึ่งรวมไปถึงความแตกต่างกันทางด้านวิถีชีวิต ทัศนะ สังคม และอำนาจ อิทธิพล มองจากแง่แล้ว **ชนชั้นและอำนาจเป็นเรื่องที่อยู่ตรงศูนย์กลางของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมือง**

3. สังคมทุกสังคมจะมีความขัดแย้งภายในระบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังไดอะเลคติก (ปฏิกิริยา) อันเป็นพลังที่จะทำให้สังคมเกิดการเคลื่อนไหว เศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพันธุการทางเศรษฐกิจสังคม โดยยึดปรัชญาว่า **สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบสังคมย่อมเปลี่ยนจากระบบหนึ่งไปสู่อีกระบบหนึ่งเสมอ**

4. ในการวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมือง อาจารย์ปรีดียืนหยัดในหลักการสำคัญที่เราเรียกกันว่า **จะต้องทำการวิพากษ์สิ่งที่ดำรงอยู่จนถึงที่สุด "วิพากษ์"** หมายความว่า ต้องทำความเข้าใจโดยเข้าไปให้ถึงรากถึงโคนของปัญหา เมื่อเข้าใจแบบนี้แล้วจะรู้ได้ว่าต้นตอของปัญหาคืออะไร สิ่งที่ยังดำรงอยู่ก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่มนุษย์อย่างไร? สิ่งที่ยังปรารถนาควรจะเป็นอย่างไร? มองจากแนวคิด "วิพากษ์" แล้ว การเปลี่ยนแปลงในทัศนะของอาจารย์ปรีดี ไม่ใช่เป็นการปรับปรุงเล็กน้อย หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคนแบบพลิกฟ้าพลิกแผ่นดิน

เนื่องจากอาจารย์ปรีดียึดมั่นในหลักพุทธธรรมอย่างแรงกล้า เราจะเห็นว่า แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์จะผสมผสานแนวคิดทางพุทธศาสนาไว้ด้วย ดังที่อาจารย์กล่าวเสมอว่า สังคมก็เปรียบเสมือนกับมนุษย์ ย่อมมีวันเกิด วันดับ มีความเจริญ มีความเสื่อมสลาย ทุกสิ่งทุกอย่างต้องอยู่ได้กฎแห่งความเป็นอนิจจัง สังคมเปลี่ยนแปลงเสมอ มีความผันแปรตลอดเวลา ไม่มีใครกำหนดยับยั้งให้สังคมอยู่คงที่ได้เลย พลังเก่าย่อมต้องหลีกทางให้พลังใหม่เสมอ

เศรษฐศาสตร์การเมืองกับประชาธิปไตย

เศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์ปรีดีให้ความสำคัญแก่เรื่องประชาธิปไตย เศรษฐกิจกับประชาธิปไตยเป็นสิ่งคู่กัน จะเข้าใจเศรษฐกิจได้อย่างลึกซึ้งก็ต้องศึกษาการเมืองเรื่องประชาธิปไตยด้วย ในขณะเดียวกันอาจารย์กล่าวได้ว่าถ้าต้องการพัฒนาประชาธิปไตยก็ต้องมีการดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไปด้วย เพราะเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบสังคมการเมือง

เกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตย อาจารย์ปรีดี กล่าวว่า

“ระบบสังคมที่จะทำให้มวลราษฎร มีพลังผลักดันให้สังคมก้าวหน้าก็คือระบบประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงระบบที่ประชาชนหรือมวลราษฎรมีอธิปไตย”

ในการพัฒนาประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าไปนั้น เราต้องสร้างเงื่อนไขขึ้นมา 3 ด้านพร้อมๆกันนั้นคือ

- เศรษฐกิจต้องมีประชาธิปไตย
- ประชาชนต้องมีเสรีภาพทางการเมือง
- ต้องมีการปฏิวัติจิตสำนึกทางประชาธิปไตย

ถ้าดำเนินการทั้ง 3 อย่างเป็นผลสำเร็จ เราก็จะมีสังคมประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ “ประเทศใดปกครองโดยระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์เพียงใด พลเมืองของประเทศนั้นก็จะได้รับสิทธิแห่งมนุษยชนสมบูรณ์เพียงนั้น”

อาจารย์ปรีดีกล่าวว่า

“มนุษย์ซึ่งเกิดมามีสิทธิและหน้าที่ในอันที่จะดำรงชีวิตและรวบรวมกันอยู่ได้เป็นหมู่คณะ สิทธิหน้าที่เหล่านี้ย่อมมีขึ้นจากสภาพตามธรรมชาติแห่งการเป็นมนุษย์นั่นเอง”

ในทัศนะของอาจารย์ปรีดี สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับหลักการ

พื้นฐานที่สำคัญๆ คือ เสรีภาพ เสมอภาพ และภราดรภาพ ซึ่งครอบคลุมทั้ง ปริมาณพลเศรษฐกิจและการเมือง

จากการวิเคราะห์ที่กล่าวมาแล้ว เราพอจะเห็นได้ว่า ในแนวความคิด ของอาจารย์ปรีดี ประชาธิปไตยทางการเมืองกับประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจเป็นของคู่กันอย่างแยกไม่ออก

ถ้าอาจารย์ยังอยู่ในวันนี้ท่านคงเตือนเราว่า การปฏิรูปการเมืองโดย ไม่มีการปฏิรูปทางเศรษฐกิจจะไม่ก่อให้เกิดความสำเร็จแต่อย่างใด ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงถูกครอบงำจากอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจต่อไป ไม่มี โอกาสในชีวิต ไม่มีสิทธิมีเสียงในการกำหนดการแบ่งรายได้ ทรัพย์สินสมบัติ และ ทรัพยากรของสังคม ชนชั้นผู้มีอำนาจซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยยังคงจะครองอำนาจ ทางเศรษฐกิจอย่างร่ำรวยต่อไป เมื่อมีอำนาจทางเศรษฐกิจก็มีอำนาจทางการเมืองด้วย เมื่อเกือบ 65 ปีมาแล้ว อาจารย์ปรีดีประกาศว่า

“ราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนน้อย ที่อาศัยอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจของสังคม”

นี่คือหลักการสำคัญข้อหนึ่งของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ถ้าไม่มีสิ่ง นี้แล้ว สังคมไทยก็ไม่อาจหลุดพ้นจากภาวะแห่งความอยุติธรรมได้เลย

เศรษฐศาสตร์การเมืองกับปฏิบัติการทางสังคม

วัตถุประสงค์หลักของเศรษฐศาสตร์การเมือง ไม่ได้อยู่ที่การเสนอ ปรัชญาการมองโลกเศรษฐกิจสังคมและวิธีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เท่านั้น แต่ยังเน้นเรื่องการประยุกต์ใช้เพื่อปฏิบัติการทางสังคมอีกด้วย ดังจะเห็นได้

ว่าอาจารย์ปรีดีมีจุดมุ่งหมายชัดเจนในการนำเอาเศรษฐศาสตร์การเมืองมาเป็นเครื่องมือสำหรับวิเคราะห์สังคมไทย ทั้งนี้ก็เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไทยนั่นเอง

ใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” อาจารย์ปรีดีได้นำเสนอการวิเคราะห์สังคมไทย โดยใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองและใช้ถ้อยคำสั้นๆซึ่งทำให้เราเห็นภาพทั้งหมดได้อย่างชัดเจน ถ้าอาจารย์ปรีดีได้มาสัมผัสกับ “สมัชชาคนจน” วันนี้อาจารย์คงจะบอกกับเราว่า 65 ปี แห่งชนบทไทย ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเลยเกี่ยวกับความทุกข์ยากของประชาชน

ในช่วงนั้นตอนที่เขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจ อาจารย์ปรีดีวิเคราะห์ว่า ผู้ที่มีจิตเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยความเมตตากรุณา ถ้าได้มาเห็นสภาพชาวนาชาวไร่ในชนบท คนยากไร้ในเมืองหลวง ก็จะต้องค้นพบว่า ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วย “ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิต” ประชาชนส่วนใหญ่ต้องอยู่อย่างยากจน อนาคตไม่มีความแน่นอน ไม่มีหลักประกันชีวิตแต่อย่างใด ความไม่เที่ยงแท้ในการเศรษฐกิจจึงกระตุ้นให้เราแสวงหาทางที่เหมาะสมเพื่อมาแก้ไขปัญหา ในที่สุดอาจารย์ปรีดีมีความเห็นว่าจะต้องแก้ไขโดยให้รัฐบาลประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร โดยมีหลักปรัชญาว่า “ราษฎรที่เกิดมาจนกระทั่งสิ้นชีพีย่อมจะได้รับประกันจากรัฐบาล”

ใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” อาจมีแนวคิดว่าการที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์นั้นมีอยู่ทางเดียว รัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการระบบเศรษฐกิจเสียเอง ซึ่งหลักการสำคัญๆ มีดังนี้

1. รัฐจะทำการประกอบการเศรษฐกิจทั้งหมด
2. รัฐจะทำการประกันสังคมให้แก่ราษฎร ตั้งแต่เกิดจนตาย
3. รัฐจะจัดการให้มีระบบสหกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่ายปัจจัยการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคนที่ทำงานอยู่ในสหกรณ์นี้

4. รัฐจะวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ

การประกอบการเศรษฐกิจจะใช้หลักการคือ “รวมทุน รวมที่ดิน รวมแรงงานกันมาทำ” หลักการนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาที่บ่งว่า มนุษย์ย่อมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประกันภัยต่อกัน และร่วมกันประกอบการทางเศรษฐกิจ บนพื้นฐานของความสมัครใจ ไม่มีการบีบบังคับ ไม่มีการประทุษร้ายต่อกัน ไม่มีการยึดทรัพย์สิน

ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ครอบคลุมทั้งหลักการความเสมอภาพ เสรีภาพ และประสิทธิภาพ โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักที่คณะราษฎรประกาศเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ว่า “จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก”

ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ อาจารย์ปรีดีไม่ได้เสนอให้แก้ปัญหาเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันของประชาชนเพียงด้านเดียว หากแต่ยังได้มุ่งไปในการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจอย่างสิ้นเชิงอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงแบบพลิกฟ้าพลิกดินเช่นนี้ หากทำสำเร็จก็จะก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมในรูปแบบใหม่อย่างไม่เคยมีมาก่อน ถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องแล้ว สิ่งที่อาจารย์นำเสนอไม่ใช่ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” อย่างเดียว หากแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับ “วิชั่น” ของสังคมไทยในอนาคตด้วย และสังคมใหม่นี้จะตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญาสังคมนิยมอย่างชัดเจน ดังที่อาจารย์ได้ย้ำหลายครั้งว่า แม้ว่าจะมีการผสมผสานหลายแนวคิดด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่ก็ได้อาศัยหลักสังคมนิยม

ปัญหามีอยู่ว่า เมื่ออาจารย์ปรีดีกล่าวถึง “สังคมนิยม” ท่านหมายถึงอะไร? แนวคิดแบบไหน? อาจารย์เคยบอกว่าสังคมนิยมมีมากมายหลายชนิด นับเป็นร้อยล้านก็ทีเดียว ท่านสังกัดอยู่สำนักไหน? เคยมีคำถามว่า ท่านเป็นมาร์กซิสต์

หรือเปล่า? ท่านตอบว่า “ไม่” ถ้าเช่นนั้นอาจารย์ปรีดีเป็นนักสังคมนิยมแบบไหน?

ความคิดสังคมนิยม วิชันสำหรับสังคมไทย

การศึกษาอาจารย์ปรีดีในเชิงแนวคิดมีข้อสรุปเหมือนกันว่า ระบบความคิดของอาจารย์อยู่ในแนวทางที่เรียกว่า “สังคมนิยม” อย่างแน่นอน เคยมีคนเรียนถามว่า ลักษณะปรัชญาการเมืองของท่านเป็นอย่างไร? อาจารย์ตอบว่า “ปรัชญาการเมืองของข้าพเจ้าคือ สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย เพราะว่าประชาธิปไตยและสังคมนิยมควรมีพื้นฐานเป็นวิทยาศาสตร์...”

ในที่นี้ วิทยาศาสตร์ หมายความว่า เป็นหลักแห่งความรู้อย่างหนึ่งซึ่งได้จากการสังเกตและค้นคว้าเชิงประสบการณ์ สังคมนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำความเข้าใจในสภาพปรากฏการณ์และสิ่งที่ดำรงอยู่ในระบบสังคม มองจากแง่นี้ เศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์ปรีดีก็เป็นเศรษฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนหลักปรัชญาสังคมนิยมซึ่งวิเคราะห์สภาวะแห่งความเป็นอยู่ในโลก เศรษฐกิจการเมืองนั่นเอง

สำหรับเรื่องสังคมนิยมนั้น เราจะต้องตั้งคำถามต่อไปว่า อาจารย์ปรีดีหมายถึงอะไรกันแน่? โดยหลักการทั่วไป อาจารย์ปรีดีบอกว่า สังคมนิยมคือลัทธิที่สังคมเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและให้สมาชิกของสังคมร่วมมือกันทำการผลิต โดยกำหนดให้มีการแบ่งปันผลผลิตและผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม บนหลักการของความเสมอภาค

นั่นคือ ความหมายของสังคมนิยมแบบคลาสสิก ซึ่งปรากฏในตำราเศรษฐศาสตร์การเมืองฝ่ายซ้ายทั่วไป ในความหมายนี้เรายังไม่รู้ว่ารัฐมีบทบาทอย่างไรในการจัดการทางเศรษฐกิจ? และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมอย่างไร?

ใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ปี 2476 อันลือชื่อ เราเริ่มมองเห็นหลักการบางอย่างชัดเจนขึ้น ซึ่งอาจารย์ปริติต้องการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เราพอสรุปได้ว่า สังคมนิยมที่อาจารย์เฝ้าฝันถึงนั้น คือ “สังคมนิยมโดยรัฐ” แบบจำลองนี้เน้นความสามารถของกลุ่มผู้นำในการบริหารจัดการ และการวางแผนเศรษฐกิจแบบเบ็ดเสร็จ แนวคิดนี้เน้นการใช้สถาบันส่วนกลางของระบบเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรและการพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าระบบนี้เป็นจริงขึ้นมา ประเทศไทยจะมีระบบราชการที่ใหญ่ที่สุดอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนเลย หน้าที่ของชนชั้นราชการนี้ก็คือ มีไว้เพื่อสร้างระบบสังคมนิยมที่รัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการจัดการทางเศรษฐกิจ สังคมใหม่ก็จะกลายเป็นสังคมที่เกิดจากการวางแผนแบบรวมศูนย์ ถูกควบคุมโดยอำนาจจากข้างบน อาจารย์ปริติไม่ได้บอกว่าเมื่อรัฐบาลจัดการเศรษฐกิจแบบเบ็ดเสร็จแล้วจะจัดการกับชีวิตมนุษย์แบบเบ็ดเสร็จด้วยหรือเปล่า? และในขั้นสุดท้าย ไม่มีหลักประกันเลยว่า สังคมนิยมของอาจารย์ปริติจะกลายเป็น “สังคมนิยมผูกขาด” หรือเปล่า?

อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป จะเห็นได้ว่าในบันปลายของชีวิต ความคิดเกี่ยวกับสังคมนิยมก็เปลี่ยนไปด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าตั้งแต่ 2476 จนถึงก่อนสิ้นชีวิต ทวีโลกได้ปรากฏสิ่งที่เราเรียกว่า “รัฐสังคมนิยม” ขึ้นมาหลายแห่ง คงกระตุ้นให้อาจารย์ปริติได้ศึกษา “สังคมนิยมที่เป็นจริง” และพบสังคมนิยมหลายอย่างที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดของท่าน จากการสนทนากับกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง (จุฬาฯ) ที่กรุงปารีส อาจารย์ได้ชี้แจงเพิ่มเติมว่า “รัฐใน

เค้าโครงการเศรษฐกิจหมายถึง องค์ประกอบที่เกิดขึ้นด้วยราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทางระบบรัฐสภา ส่วนระบบ “สหกรณ์” นั้นหมายถึง ระบบใหม่ที่เกิดจากการแปรสภาพการปกครองของตำบลให้กลายเป็นสหกรณ์ทั้งหมด โดยราษฎรจัดตั้งและปกครองตนเอง สหกรณ์นี้มีหลายรูปแบบจากเล็กไปสู่อันใหญ่ และทำหน้าที่แบบอเนกประสงค์ รัฐมีบทบาทให้ความช่วยเหลือเท่านั้น ไม่ใช่ไปชี้นำหรือครอบงำ” เมื่อเป็นเช่นนี้ แบบจำลองของอาจารย์ปรีดีในบั้นปลายของชีวิต จึงมีลักษณะเป็น “สหกรณ์สังคมนิยมของประชาชน” ไม่ใช่ “สังคมนิยมโดยรัฐ” ต่อไปแล้ว

จากแนวคิดนี้ จะเห็นข้อสรุปได้ว่า “สังคมนิยมต้องมีประชาธิปไตย” นี้คือแนวคิดดั้งเดิมของอาจารย์ปรีดี แต่ไม่ปรากฏชัดเจนในเค้าโครงการเศรษฐกิจ 2476 เพิ่งจะมาเปิดเผยให้เราเห็นในช่วงสุดท้ายของชีวิตของท่าน สิ่งนี้ไม่ใช่จุดอ่อนของตัวท่าน หากแต่เป็นจุดอ่อนของแบบจำลองสังคมนิยมทั่วไป ซึ่งเราจะพบความขัดแย้งภายในระบบเสมอ นั่นคือ ความขัดแย้งระหว่างเสรีภาพของมนุษย์กับความจำเป็นทางประวัติศาสตร์

บทสรุป อนาคตของเศรษฐศาสตร์การเมือง

การล่มสลายของกำแพงเบอร์ลิน ในเยอรมันปี 1989 ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการล้มละลายทางอุดมการณ์ในกลุ่มประเทศที่เรียกตัวเองว่า “รัฐสังคมนิยม” พัฒนาการนี้มีส่วนทำให้แนวคิดทฤษฎีสังคมนิยมต้องพบกับวิกฤติการณ์ไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการมองว่าลัทธิมาร์กซ์-เลนินและความคิดเหมาเจ๋อตุงเป็นสิ่งที่ล้าหลัง เป็นแนวคิดที่นำความทุกข์ยากและความเป็นทาส

แบบใหม่มาสู่ประชาชน อย่างไรก็ตาม ในหมู่นักคิดสังคมนิยมในวงกรมมหาวิทยาลัยของโลกตะวันตก การพังทลายของระบบสังคมนิยมนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นการกระตุ้นให้มีการทบทวนแนวคิดทฤษฎีกันใหม่หมด

สำหรับอาจารย์ปรีดี เราอาจกล่าวได้ว่า ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่าน ซึ่งมีความเก่าแก่เกือบ 65 ปีแล้ว ยังคงมีพลังที่จะสามารถวิเคราะห์สังคมและเสนอแนวทางสำหรับพัฒนาการของระบบที่ดำรงอยู่ ด้านหนึ่ง หลักการ 4 อย่าง (ที่เน้นภาพรวม ความขัดแย้ง จิตใจวิพากษ์ และการเปลี่ยนแปลง) จะยังเป็นเครื่องมือการวิเคราะห์สำคัญที่จะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ "ความเป็นอนิจจังของสังคมไทย" พ.ศ.2540 เลยไปถึงอนาคตในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างดี

อีกด้านหนึ่ง เราได้เห็นแล้วว่า อุดมการณ์สังคมนิยมของอาจารย์ปรีดี ไม่มีหลักการที่เน้นอำนาจนิยมและเผด็จการเบ็ดเสร็จแต่อย่างใด หากแต่เน้น "ความมีวิถุญาณของธรรมิกสังคมนิยม" ตามที่ท่านพุทธทาสได้ชี้ไว้มากกว่า สังคมนิยมของอาจารย์ปรีดีเป็นสังคมนิยมที่อยู่บนพื้นฐานของจิตสำนึกประชาธิปไตยของประชาชนอย่างชัดเจน

เราอาจสรุปได้ว่า สังคมไทยยังคงเต็มไปด้วยความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ และยังคงมีความไม่เสมอภาคในการแบ่งรายได้ทรัพย์สินมบัติอยู่มาก ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ปรัชญาการเมืองของอาจารย์ปรีดียังเป็นสังฆธรรมเสมอ นั่นคือ เราควรต้องศึกษาและพัฒนาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของอาจารย์ต่อไป และนำเอาความคิดมาปฏิบัติกรทางสังคมเพื่อเปิดประตูให้เราได้เดินทางไปสู่ออนาคตแห่งความสุขสมบูรณ์ของประชาชนให้จงได้ นี่คงจะเป็นภารกิจสำคัญของเศรษฐศาสตร์การเมืองในช่วงก้าวข้ามไปสู่ศตวรรษที่ 21

ผ้าป่าข้าวและกองทุนชุมชน:

การสร้างสังคมพระศรีอารียในความหมายใหม่ของชาวบ้าน และการให้ความหมายเกี่ยวกับ "เงินบุญ-เงินบาป"

อริยา เสวตามร์

ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน เชียงใหม่

กระบวนการของการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ แม้ว่ามีผล
ทำให้ชุมชนสูญเสียพลังจิตเหมือนกับแตกสลาย แต่รากฐานที่ทำให้
ชุมชนดำรงอยู่ได้ ได้แก่ องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น เห็นได้จาก
กระบวนการในการปรับอำนาจด้วยการปรับปรุงชิ้นส่วนเดิม และหยิบยืมชิ้นส่วน

บทความนี้ดัดดองมาจากวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2542) การ
สร้างความหมายเกี่ยวกับชุมชนในกระบวนการผ้าป่าข้าว ภายใต้บริบทของงานพัฒนาแนว
วัฒนธรรมชุมชน ในจังหวัดพะเยา.

ใหม่จากวัฒนธรรมอื่นมาปรับใช้ มาประกอบใหม่ เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในการนิยามความหมายต่อสถานการณ์ที่เป็นปัญหา โดยพิธีกรรมเป็นรูปธรรมหนึ่งที่แสดงออกในการแก้ปัญหา (ทวิช, 2538: 155)

การนำพิธีกรรมผ้าป่าข้าวที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านมาตีความใหม่ จึงเป็นกระบวนการเลือกสรร ผสมผสานด้วยการปรับปรุงสิ่งเดิมที่มีอยู่ และหยิบยืมสิ่งใหม่เข้ามาประกอบใหม่ เพื่อให้ความหมายใหม่ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการปรับปรุงแนวคิดเดิมที่มีอยู่ในชุมชนเข้ากับแนวคิดการพัฒนาของรัฐและเอกชน อย่างเช่น แนวคิดเกี่ยวกับข้าวและการทำบุญ ที่ปัจจุบันปฏิบัติกันน้อยลง และการมีวัดเป็นศูนย์กลางในการกระจายโภคทรัพย์ในสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดเดิมของชุมชน กับแนวคิดการพัฒนาของรัฐ ที่เคยเข้ามากระตุ้นและจัดตั้งโครงการธนาคารข้าวเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนข้าว แต่ไม่สามารถดำเนินงานต่อไปได้เนื่องจากยืมข้าวไปแล้วไม่ส่งคืน คงเหลือแต่ยุ้งฉางที่รัฐสร้างไว้ และแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชนที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าในอดีต ที่มีวัดหรือศาสนาเป็นศูนย์กลาง และอยู่บนรากฐานเครือข่ายความสัมพันธ์และแนวคิดที่มีอยู่เดิมของชุมชน

ในบริบทเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ที่เงินมีความสำคัญมากขึ้นและคนทำบุญกันน้อยลง การสร้างความหมายใหม่ของพิธีกรรมผ้าป่าข้าวจึงเป็นการรื้อฟื้นบทบาททางสังคมของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนให้กลับมีความสำคัญมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และทำให้แนวคิดการทำบุญ ที่ปัจจุบันเป็นการทำบุญเพื่อตนเอง หรือปัจเจก กลายมาเป็นการทำบุญเพื่อสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ทำให้การทำบุญที่เป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์กลายมาเป็นเรื่องทางโลกมากขึ้น อย่างไรก็ตาม นอกจากการไปทำบุญที่วัดในหมู่บ้านตามประเพณี ชาวบ้านยังไปทำบุญที่วัดที่ตนเองเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเชื่อว่าได้บุญมากกว่า ทั้งนี้ ในความเชื่อของ

ชาวบ้านนั้น การมีบุญบารมีเป็นที่มาของอำนาจ ทำให้ต้องมีการสร้างสมบุญไว้สำหรับตนเอง และชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องความขลังที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมในการสร้างสมบุญด้วย (ทานาเบ, 2529: 197-202)

การนำผ้าป่าข้าวมาจัดตั้งเป็นกองทุน เป็นเวทีหนึ่งเพื่ออาศัยการจัดพิธีกรรมผ้าป่าข้าวมาช่วยให้คนในชุมชนมีเวทีในการสังสมประสบการณ์ในการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเผชิญกับปัญหาในการพัฒนาในฐานะเป็นผู้กระทำได้มากขึ้น ผ่านการจัดการองค์กรและการโต้แย้งถกเถียงของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อช่วงชิงการให้ความหมายเกี่ยวกับกองทุน จึงทำให้สามารถเข้าใจผลกระทบของระบบทุนหรือการพัฒนา รับรู้ความเข้มแข็งของชุมชน และเห็นศักยภาพของตนเอง รวมทั้งทางเลือกในการพัฒนา และทำให้เกิดการสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนที่เป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจความเป็นตัวตนของชาวบ้าน

ในบทความนี้เป็นการศึกษาการให้ความหมายใหม่เกี่ยวกับชุมชนของชาวบ้าน ที่พบว่ามีการนำแนวคิดเกี่ยวกับสังคมพระศรีอารีย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอยู่เดิมในชุมชน มาให้ความหมายใหม่ในบริบทของสังคมปัจจุบันที่อยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งเน้นความเป็นปัจเจกและผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ก่อให้เกิดการโต้แย้งถกเถียงเพื่อช่วงชิงการให้ความหมายระหว่างความพยายามในการรื้อฟื้นคุณค่าแบบดั้งเดิมในเชิงอุดมคติ และความต้องการที่อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ โดยศึกษาจากกรณีงานพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนา เขตพะเยา ในชุมชนก๊อ้อย ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนที่ตั้งมาประมาณ 150 ปี มีจำนวนครัวเรือน 137 ครัวเรือน และมีประชากรทั้งหมด 612 คน เป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกล ติดชายแดน โดยอยู่ห่างจากตัวเมืองพะเยา 80 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวอำเภอเชียงคำ 12 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากชายแดนลาว 30 กิโลเมตร ชาวบ้านเป็นคนพื้นเมือง และนับถือศาสนาพุทธ

ความต้องการเงินของชาวบ้านในระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์

การเข้ามาของระบบทุนได้ทำลายเศรษฐกิจแบบยังชีพและทำให้เกิดกระบวนการผลิตสินค้า เนื่องจากเงินได้กลายเป็นสิ่งจำเป็น ชาวบ้านจึงต้องทำการผลิตสินค้าเพื่อขายให้ได้เงินมาใช้ในการลงทุนในการผลิตต่อไป และเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งจำเป็นในการบริโภค ทว่าแม้ว่าการผลิตสินค้าได้กลายเป็นความจำเป็นทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในปัจจุบัน แต่ชาวบ้านก็ยังผลิตเพื่อบริโภค และเพื่อขายทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร (Bernstein 1981, 7-9)

การผนวกชาวบ้านเข้าสู่ระบบทุน ระบบทุนและรัฐพยายามควบคุมการผลิตด้วยการกำหนดชนิดของพืชที่ปลูก ผูกขาดราคาผลผลิตและกลไกดตลาด ขณะที่การจัดการผลิตอยู่ในมือของชาวบ้าน การผลิตสินค้าถูกควบคุมจากทั้งเศรษฐกิจและการเมือง เช่น การออกกฎหมายเกี่ยวกับการเกษตร การพัฒนาที่ดิน การให้สินเชื่อ และการส่งเสริมการเกษตร ที่ทำให้ผู้ผลิตต้องผูกพันมากขึ้นกับชนิดของการผลิตที่ถูกกำหนด ผลที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านถูกบีบรัดให้ต้องทำการเกษตรที่ลงทุนสูง ใช้ที่ดินและแรงงานอย่างเข้มข้น ผ่านแผนการ “พัฒนา” ชนบทที่ยัดเยียดปัจจัยการผลิตราคาแพง โดยไม่มีการประกันราคาผลผลิต ทำให้ชาวบ้านต้องตกเข้าสู่วัฏจักรแห่งหนี้สิน เนื่องมาจากราคาผลผลิตตกต่ำ อันเป็นผลมาจากความต้องการเพิ่มผลผลิตเพื่อมีรายได้ที่เป็นเงินสดมากขึ้น และพบว่าชาวบ้านต้องขายหรือตกיעียวข้าวที่ใช้เป็นอาหารให้กับชาวบ้านราย พอค้าในท้องถิ่น หรือนายทุนระดับใหญ่ เพื่อแลกกับเงินสด เมื่อมีความจำเป็นเร่งด่วน (Bernstein 1981, 10)

สำหรับระบบการผลิตในพื้นที่ศึกษา พบว่า เป็นระบบที่ยังมีปัญหามิในการยังชีพ เนื่องจากชาวบ้านมีที่น้าน้อย เฉลี่ยครัวเรือนละไม่ถึง 2 ไร่ และผลผลิตข้าวต่อไร่ต่ำ ทำให้ชาวบ้านยังคงต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อตัดไม้ หารายได้ หา

อาหาร และทำข้าวไร่ ซึ่งได้ผลผลิตเพียงครึ่งหนึ่งของข้าวที่ปลูกในนา ดังนั้น แม้ชาวบ้านจะมีพื้นที่ไร่เฉลี่ยครัวเรือนละ 4-5 ไร่ แต่ก็ยังไม่สามารถปลูกข้าวได้ผลผลิตเพียงพอแก่การบริโภคได้ตลอดปี เพราะมักเกิดภัยแล้งจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายลงมาก โดยเฉพาะในปีที่ฝนแล้งอย่างเช่นในปี พ.ศ.2535-2536 ชาวบ้านประสบปัญหาในการยังชีพอย่างมาก

หลายชุมชนได้รักษาป่าต้นน้ำไว้แต่ก็ไม่มากพอที่จะกักน้ำไว้ในหน้าแล้งได้ ในกรณีที่ชุมชนมีอ่างเก็บน้ำก็จะมีเพียงชาวบ้านที่มีฐานะดีและมีนามากส่วนน้อยเท่านั้นที่ปลูกพืชพาณิชย์ในนาได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ยากจนจะปลูกข้าวโพดและถั่วในไร่ แต่รายได้ก็ยังไม่พอเลี้ยงชีพ ชาวบ้านกว่า 2 ใน 3 ของชุมชนจึงต้องพึ่งการออกไปรับจ้างต่างถิ่น ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยประมาณ 20-40 ปี ทำให้เหลือแต่ผู้สูงอายุอยู่ในชุมชน เศรษฐกิจด้านอื่นๆ ในพื้นที่ค่อนข้างล่าหลังเพราะอยู่ติดชายแดน ทำให้ห่างไกลจากศูนย์กลางทางธุรกิจ และมีหน่วยงานรัฐเข้ามาส่งเสริมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (อานันท์ 2540, 33-34)

ในกรณีของหมู่บ้านก้อนน้อย กิ่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดพะเยา นั้น ได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เมื่อมีการปลูกข้าวเพื่อขายและปลูกอ้อยเพื่อส่งโรงงานน้ำตาล เมื่อมีคนจีนมาเปิดโรงสีและโรงงานน้ำตาลที่อำเภอยางคำ ในปี พ.ศ.2500 และนำข้าวไปขายที่โรงสีในตัวอำเภอมากขึ้นใน พ.ศ.2506 ต่อมาในปี พ.ศ.2507 มีการปลูกยาสูบกันทั้งหมู่บ้าน ทำอยู่ประมาณ 10 ปี ก็เลิกไปเมื่อโรงบ่มในหมู่บ้านเลิกกิจการ หลังจากนั้นประมาณ พ.ศ.2525 ชาวบ้านปลูกถั่วเหลือง ถั่วลิสง หอม กระเทียม และพริก ไร่ขายหลังจากฤดูทำนา จนถึงปัจจุบัน

ระบบการผลิตเพื่อขายทำให้เงินกลายเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้นในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เนื่องจากการลงทุนในการผลิต ซึ่งนอกจากการลงทุนในด้านปัจจัยการผลิตและแรงงานแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังต้องเช่าที่ดินทำการ

เกษตรด้วย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่จำนวน 58 ครัวเรือน ไม่มีที่ดินทำกิน และจำนวน 24 ครัวเรือน มีที่ดินเฉลี่ยเพียง 2-3 ไร่ต่อครัวเรือน จากจำนวนทั้งหมด 137 ครัวเรือนในหมู่บ้าน จึงต้องลงทุนเพิ่มด้วยการเช่าที่ดิน โดยเจ้าของนา คิดค่าเช่า 2 ใน 3 ของผลผลิต

ชาวบ้านส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อลงทุนในการผลิตจากการให้สินเชื่อของ รัฐผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ส่วนชาวบ้านที่เป็น สมาชิกของสหกรณ์นิคมก็จะกู้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ของนิคมเพื่อลงทุนในการ ผลิต เงินที่กู้ยืมส่วนใหญ่นำมาลงทุนสำหรับเครื่องมือและปัจจัยในการผลิต เช่น รถไถ (เพื่อเพิ่มผลผลิตแทนการใช้ควายไถนาอย่างแต่ก่อน ซึ่งชาวบ้านบอกว่าไม่ ทันเวลา) เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นค่าจ้างแรงงาน ในการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว การผลิตที่ใช้ต้นทุนสูงทำให้ชาวบ้านต้องตกเป็น หนี้สินเมื่อขายผลผลิตได้ไม่คุ้มทุน เช่นราคาผลผลิตตกต่ำ หรือเนื่องมาจากภัย แล้งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ

นอกจากการนำเงินที่กู้ยืมมาลงทุนในการผลิตแล้ว ชาวบ้านยังนำเงิน ส่วนหนึ่งมาใช้ในการบริโภคที่ไม่ทำให้เกิดผลผลิต เช่น การสร้างหรือต่อเติมบ้าน ซ่อมมอเตอร์ไซด์ การใช้จ่ายอื่นๆในครอบครัว เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้สิน เนื่องจากไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ เพราะไม่ได้นำเงินไปลงทุนที่ได้ผลกำไร ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า หนี้สินส่วนใหญ่ของชาวบ้านมาจากการลงทุนในการผลิต และส่วนหนึ่งมาจากการบริโภค

ชาวบ้านในหมู่บ้านกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากปัญหานี้สินคือ กลุ่มชาวนายากจน เนื่องจากไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ทำให้ต้องเช่าที่ดินทำการ เกษตรและเสียค่าเช่าในอัตราที่สูง ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอสำหรับการบริโภค เนื่องจากถูกหักค่าเช่าหรือจำเป็นต้องขายเพื่อแลกกับเงินสดมาชำระหนี้ที่เกิด

จากการลงทุน และนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภค จึงทำให้สมาชิกในครัวเรือนยากจนต้องออกไปทำงานรับจ้างภายนอกหมู่บ้านเพื่อหารายได้ที่เป็นเงินสดสำหรับนำมาลงทุนในการผลิตและการบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งชำระหนี้สิน และเนื่องจากการทำนาในปัจจุบันไม่คุ้มทุน กลุ่มชาวนายากจนจึงทำนาเพื่อบริโภคเป็นหลัก แต่บางครั้งก็ต้องขายเป็นเงินสดเมื่อมีความจำเป็น ทำให้มีข้าวไม่พอบริโภค ดังนั้นรายได้หลักของชาวนายากจนจึงมาจากการรับจ้างภายนอกหมู่บ้าน

ในการแก้ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมเงิน ชาวบ้านทุกคนยากจนและคนที่มีความรู้ดีใช้วิธีการในการกู้ยืมเงินเพื่อหมุนเวียนในการใช้หนี้ แต่ต่างกันที่วงเงินหรือจำนวนเงินในการกู้ยืม โดยกู้ยืมเงินจากทุกแหล่งที่สามารถกู้ยืมได้ เช่น ธกส. ให้กู้ร้อยละ 12 ต่อปี สำหรับการลงทุนในการเกษตรแต่ละช่วง โดยให้กู้ก่อนทำการเกษตรและส่งคืนหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต และเมื่อส่งคืนแล้วสามารถกู้ยืมใหม่ได้ จึงมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่นไปใช้หนี้ ธกส. ก่อน แล้วจึงกู้ ธกส. ใหม่เพื่อนำเงินมาใช้หนี้อีกแหล่งหนึ่งเมื่อถึงกำหนดต้องชำระหนี้ การกู้ยืมเงินและชำระหนี้มีลักษณะเป็นการหมุนเวียนที่ไม่จบสิ้น กองทุนต่างๆ ในหมู่บ้านได้เข้าสู่ระบบการหมุนเวียนเพื่อชำระหนี้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นกองทุนเพื่อพัฒนาชุมชนของรัฐ เช่น กองทุนแม่บ้านหรือกลุ่มออมทรัพย์ที่คิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน หรือกลุ่มแชร์ในหมู่บ้านที่มีอยู่ทั้งหมดยี่สิบกว่ากลุ่ม ส่วนการกู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้มีบ้างเล็กน้อยในยามฉุกเฉิน เช่นเวลาเจ็บป่วย

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับการหมุนเวียนเงินเพื่อชำระหนี้ จันทรทิพย์ ซึ่งเป็นแม่บ้านของครอบครัวหนึ่งที่ยากจนที่สุดในหมู่บ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า เงินที่ได้ใช้จริงๆ คือเงินก้อนแรกที่ยืมมา นอกนั้นเป็นการกู้ยืมเพื่อชำระหนี้ ส่วนค่าลา ซึ่งเป็นคนฐานะดี มีร้านขายของที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน เล่าให้ฟังว่า มีการหมุนเงินโดยเป็นสมาชิกของกลุ่มแม่บ้าน ธกส. กลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน

โดยถือหุ้น 5 หุ้นๆละ 100 บาท และกลุ่มแชร์รายเดือนๆละ 5,000 บาท ทำให้เห็นว่า ในปัจจุบันชาวบ้านมีความจำเป็นในการใช้จ่ายเงินสดเป็นจำนวนมาก

ปัญหาข้าวไม่พอกินไม่ใช่ปัญหาหลักของชาวบ้านในปัจจุบัน แต่ปัญหาหลักคือการหาเงินมาใช้หนี้ที่กู้ยืมมา ความจำเป็นดังกล่าวทำให้คนออกไปทำงานภายนอกชุมชนมากขึ้น เพื่อหาเงินเป็นก้อนมาชำระหนี้ โดยผู้ชายไปรับจ้างทำงานก่อสร้าง ส่วนผู้หญิงส่วนใหญ่ไปทำงานขายบริการทางเพศ โดยชาวบ้านเล่าว่า มีการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านกันมากประมาณ พ.ศ.2525 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการผลิตเพื่อขายกันมากขึ้น

การจัดตั้งกองทุนชุมชนจากผ้าป่าข้าว

สภาวะดังกล่าวทำให้ผู้นำชาวบ้านและศูนย์สังคมพัฒนาร่วมกันคิดหาทางออกในการแก้ปัญหา โดยการจัดทอดผ้าป่าข้าวเพื่อตั้งเป็นกองทุนต่างๆ ด้วยการอาศัยบทเรียนจากการตั้งกลุ่มข้าวเพื่อแก้ปัญหาข้าวไม่พอกินโดยการกู้ยืมกันเองในกลุ่มและดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมจะเข้าเป็นทุนกองกลางของกลุ่ม ซึ่งทำให้กลุ่มมีกองทุนเพิ่มมากขึ้นและไม่ต้องไปกู้ยืมจากคนภายนอกอีกต่อไป

กระบวนการผ้าป่าข้าวได้ทำให้เกิดการรื้อฟื้นพลังในการแก้ปัญหาของชุมชน และก่อให้เกิดกองทุนของชุมชน ที่มีไว้เป็นแต่เพียงการแก้ปัญหาในการยังชีพเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาศักยภาพในด้านอื่น เช่น การพัฒนากลุ่มสตรี รวมทั้งการณรงค์และแก้ปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนในปัจจุบัน เช่น ปัญหาโสเภณีและโรคเอดส์ เป็นต้น ทำให้เห็นว่าการแก้ปัญหาในการยังชีพได้ขยายออกไปสู่การแก้ปัญหาสังคมในระดับกว้าง

ในปัจจุบันกองทุนในชุมชนที่เกิดจากผ้าป่าข้าวมีทั้งหมด 3 กองทุน คือ

(1) กองทุนข้าว

กองทุนข้าว ตั้งขึ้นใน พ.ศ.2529 โดยมีผู้นำชุมชนคือ *พ่อน้อยสวย* เป็นผู้นำในการตั้งกลุ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้าวสำหรับการบริโภคของคนยากจนที่ต้องกู้ยืมข้าวจากนายทุนในอัตราดอกเบี้ยสูงหรือตกข้าวเขียว *พ่อน้อยสวย* ได้ไปติดต่อกกลุ่มข้าวที่บ้านทุ่งกล้วยที่เป็นบ้านเดิมของตนเอง ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์สังคมนักพัฒนาที่เป็นหน่วยงานพัฒนาเอกชนของศาสนาคาทอลิก ศูนย์สังคมนักพัฒนามีเงื่อนไขการตั้งกลุ่มต้องมีการสมทบข้าวและการสร้างยุงจากชาวบ้าน ตอนนั้นคนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยกล้าเข้ากลุ่มเพราะกลัวถูกนำเข้าศาสนาคริสต์ *พ่อน้อยสวย* จึงได้ชักชวนญาติพี่น้องที่เป็นคนมีฐานะดีและกลุ่มคนยากจนที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกประมาณ 17 คน ช่วยกันออกเงินคนละ 100 บาทเพื่อสร้างยุ้งข้าว ต่อมาได้เกิดภัยแล้งใน พ.ศ.2536 ทำให้มีผลกระทบต่อการส่งคืนข้าวและทำให้ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ กลุ่ม 16 กลุ่มในเขตเชียงคำ¹ จึงจัดให้มีการทอดผ้าป่าข้าว โดยตกลงกันว่าทอดผ้าป่าให้กับหมู่บ้านก้อน้อย ผลจากการทอดผ้าป่าข้าวครั้งนั้นทำให้ข้าวเป็นของชุมชนและสมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถกู้ยืมได้ กลุ่มข้าวในระยะแรกได้เปิดให้กู้ยืมเฉพาะคนที่ยากจน ต่อมาหลังจากที่มีข้าวเพิ่มมากขึ้นและมีข้าวเหลือจากการกู้ยืมในแต่ละปี จึงได้เปิดให้คนที่มีฐานะปานกลางและฐานะดีสามารถกู้ยืมได้ โดยยืม 10 ถึง คืบ 12 ถึง เปิดให้กู้ยืมปีละครั้งก่อนฤดูทำนา และส่งคืนหลังการเก็บเกี่ยว

ในการกู้ยืมกองทุนข้าว มีคนยากจนบางกลุ่มที่ไม่มีที่นา ไม่ได้ทำนา

¹ กลุ่ม 16 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มข้าว 16 หมู่บ้านในเขตเชียงคำ ที่ศูนย์สนับสนุนงานพัฒนาในหมู่บ้าน และประสานให้เกิดเครือข่ายในงานพัฒนา โดยกลุ่มส่วนใหญ่ที่อยู่ในตำบลเดียวกันมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้วตามเครือข่ายของความเป็นเครือญาติ

เพราะไม่มีทุน แรงงาน และที่ดิน ซึ่งมีอาชีพรับจ้างรายวันในภาคเกษตรเป็นส่วน ใหญ่ ไม่สามารถกู้ยืมกองทุนข้าวได้ เพราะไม่มีความสามารถในการส่งคืน เนื่อง จากคนที่จะกู้ยืมกองทุนข้าวได้ต้องเป็นคนที่มีความสามารถในการส่งคืนข้าว อย่างน้อยต้องเป็นคนยากจนที่มีความสามารถในการเช่าที่ดินทำนา

ตารางที่ 1 จำนวนคนและจำนวนข้าวที่กู้ยืมจากกองทุนข้าว

	จำนวนข้าวที่กู้ยืม (กก.)	จำนวนคน (ครอบครัว)
ชาวนาจน	4,300	16 (ร้อยละ 34.78)
ชาวนากลาง	6,750	23 (ร้อยละ 50)
ชาวนารวย	1,700	7 (ร้อยละ 15.22)
รวม	12,750	46

ที่มา: จากบันทึกการกู้ยืมกองทุนข้าวของกลุ่มข้าว (พ.ศ.2540)

จากตาราง การกู้ยืมกองทุนข้าว พ.ศ.2540 มีคนกู้ยืมข้าว 46 คน จาก สมาชิกกลุ่มข้าวในหมู่บ้านที่มีทั้งหมด 101 ครอบครัว จะเห็นว่า คนที่กู้ยืมข้าว จากกองทุนข้าวส่วนใหญ่เป็นคนที่มิฐานะปานกลางและฐานะดี มีคนยากจนที่ กู้ยืมข้าวร้อยละ 34.78 โดยกลุ่มให้ยืมข้าวคนละไม่เกิน 300 กิโลกรัม และยังมี คนฐานะยากจนที่ยังไม่ส่งคืนข้าวตั้งแต่ พ.ศ.2536-2540 ทั้งหมด 10 คน

หลังจากเปิดให้กู้ยืมข้าวแล้วยังมีข้าวเหลือจากการกู้ยืม คณะกรรมการ กลุ่มจึงได้ตกลงกันนำข้าวไปขายเป็นเงินเพื่อนำมาให้กู้ยืมกันอีก การนำข้าวที่ เหลือไปขายเป็นเงินมากู้ยืมกันนี้ เริ่มครั้งแรกใน พ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบัน โดยมี ข้อตกลงกันว่า ถ้ามีการขาดแคลนข้าวก็จะนำเงินนี้ไปซื้อข้าวมาให้กู้ยืมกันต่อไป จากการสอบถามข้อมูลของกลุ่มข้าวในชุมชนอื่นๆที่อยู่ในพื้นที่การทำงานของ ศูนย์ฯพบว่า ในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนจากข้าวเป็นเงินทุกกลุ่ม ทำให้เห็นว่า

กองทุนข้าวที่มีเป้าหมายเพื่อการยังชีพได้ขยายไปสู่การตอบสนองความจำเป็นเร่งด่วนในเรื่องเงินมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา

ตารางที่ 2 จำนวนคนและจำนวนเงินที่กู้ยืมจากกองทุนข้าว

	จำนวนเงินที่กู้ยืม (บาท)	จำนวนคน (ครอบครัว)
ชาวนาจน	11,200	4 (ร้อยละ 21)
ชาวนากลาง	32,212	15 (ร้อยละ 79)
ชาวนารวย	-	-
รวม	43,412	19

ที่มา: จากบันทึกการกู้ยืมกองทุนข้าวของกลุ่มข้าว (พ.ศ.2540)

ตัวเลขการกู้ยืมเงิน พ.ศ.2540 มีทั้งหมด 19 คน จากสมาชิกทั้งหมด 101 ครอบครัว เงินส่วนใหญ่เป็นคนฐานะปานกลางกู้ยืม มีคนยากจนกู้จำนวนร้อยละ 21 โดยการกู้ยืมจะให้กู้คนละ 2,800 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน สิ้นภายใน 4 เดือน แล้วจึงให้กู้ใหม่ เนื่องจากยังมีเงินเหลือจึงให้คนฐานะปานกลาง 1 รายกู้ไปซื้อที่ดินจำนวนเงิน 10,900 บาท

เมื่อตั้งกลุ่มข้าวได้และได้รับข้าวที่แบ่งมาจากกลุ่มข้าวทุ่งกล้วยแล้ว ชาวบ้านได้นำข้าวมาเก็บไว้ที่ยังข้าวที่อยู่ด้านหลังวัดที่ทางราชการได้สร้างไว้ในบริเวณศูนย์กลางของหมู่บ้าน การตั้งกลุ่มข้าวหรือธนาคารข้าวนี้เป็นกิจกรรมที่ทางราชการได้เคยเข้ามาสนับสนุนด้วยการสร้างยุ้งข้าวและสบทบข้าวให้กับชาวบ้าน แต่ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้เนื่องจากชาวบ้านยืมข้าวไปแล้วไม่ส่งคืนและทางราชการก็ไม่ได้เข้ามาติดตามอย่างต่อเนื่อง จึงคงเหลือแต่ยุ้งข้าว ต่อมาทางกลุ่มคนยากจนประมาณ 10 กว่าคนก็ได้ขอแบ่งข้าวมาตั้งยุ้งข้าวและบริหารกันเองที่กลุ่มบ้านที่เรียกกันว่า บ้านฝาย ซึ่งมีกลุ่มชาวบ้านยากจนอาศัยอยู่

ประมาณ 50 หลังคาเรือน แต่ดำเนินงานมาได้ระยะหนึ่งก็ไม่สามารถทำต่อไปได้ เนื่องจากปัญหาไม่ส่งคืน ทางคณะกรรมการของกลุ่มข้าวจึงได้นำข้าวมารวมกันอีก หลังจากที่เขาข้าวมารวมกันทั้งหมดแล้ว ในกลุ่มบ้านฝ่ายได้รวมกลุ่มกันเองเพื่อทำกลุ่มข้าว แต่ทำอยู่ได้ 6 ปีก็ล้มเลิกไปเมื่อ พ.ศ.2539 เนื่องจากไม่มีข้าวใส่ยุ้งเพราะไม่ส่งคืน จึงขายยุ้งข้าวแบ่งเงินกันไป

(2) กองทุนแม่บ้าน

ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มแม่บ้านของรัฐ โดยมีหน่วยงานพัฒนาชุมชนเข้ามาสนับสนุน และเคยมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ มีการทำโครงการฝึกอาชีพในหมู่บ้าน เช่น สานหมวก เย็บรองเท้ายาง แต่ไม่มีวัสดุในท้องถิ่นจึงได้เลิกไป ต่อมา มีการฝึกเย็บผ้าของกลุ่มแม่บ้าน ได้รับสนับสนุนจักรเย็บผ้าจากสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎร และการปลูกพริก ซึ่งได้รับสนับสนุนเตาอบพริกด้วยแสงอาทิตย์จากพัฒนาชุมชน ตอนแรกมีการรวมกลุ่มกันเย็บผ้าและปลูกพริก ตอนหลังก็แยกเป็นต่างคนต่างทำ เพราะเมื่อทำเป็นกลุ่มบางคนมาบ้างไม่มาบ้าง แต่แบ่งผลประโยชน์เท่ากัน ก็เลยมีการขัดแย้งกัน

กลุ่มแม่บ้านที่เกิดจากกองทุนผ้าป่าข้าวเป็นการรวมกลุ่มของสมาชิก 21 คน โดยผู้นำกลุ่มข้าวคือ พ่อน้อยสวย เห็นว่าน่าจะได้มีการทำกิจกรรมเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับแม่บ้านเป็นการจุนเจือครอบครัว พ่อน้อยสวยได้ให้ภรรยาซึ่งเคยเป็นผู้นำคนหนึ่งของกลุ่มแม่บ้านของรัฐและลูกสาวที่มีอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าเข้าร่วมในการจัดตั้งกลุ่ม และรวบรวมกลุ่มแม่บ้านที่สนใจ ทั้งคนที่มีฐานะดีและปานกลาง ซึ่งเป็นเครือข่ายของพ่อน้อยสวย และกลุ่มแม่บ้านที่มีฐานะยากจน โดยรวมกลุ่มกันเย็บผ้า และนำเงินทุนที่ได้จากการทอดผ้าป่าข้าว 20,000 บาท มาเป็นทุนเริ่มแรก โดยแบ่งเงินทุนออกเป็นสามส่วนคือ การลงทุน ฝากธนาคาร และให้ยืมฉุกเฉินปลอดดอกเบี้ย กลุ่มได้นำทุนไปซื้อผ้าสำหรับการตัดเย็บ ส่วน

จักรเย็บผ้ามีอยู่แล้ว มีการเย็บผ้าแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองทุน หลังจากที่ทำได้ประมาณ 2 ปี เมื่อถึง พ.ศ.2539 การเย็บผ้าก็ได้เลิกไปเพราะไม่ค่อยมีคนมาเย็บผ้า กลุ่มจึงตกลงให้อำเภอนำเงินที่เก็บรวบรวมได้จากการเย็บผ้าที่มีอยู่ประมาณ 20,000 บาท มาแบ่งกันกู้ยืม และส่งคืนทุก 4 เดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน เช่นเดียวกับกองทุนแม่บ้านของรัฐ ส่วนกิจกรรมเสริมรายได้ให้กับแม่บ้านก็เลิกไป

(3) กองทุนสวัสดิการ

นอกจากเงินมีความจำเป็นในการเป็นปัจจัยในการผลิตแล้ว ชาวบ้านยังไม่มีทุนสำรองไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน ทำให้เมื่อมีการเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตเกิดขึ้น ชาวบ้านต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้ในหมู่บ้านในอัตราดอกเบี้ยสูง (ร้อยละ 10-20 ต่อเดือน) นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับการศึกษาของลูกก็ทำให้จำเป็นต้องกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยสูงด้วยเช่นกัน

ในปี พ.ศ.2538 ศูนย์สังคมพัฒนาจึงจัดให้มีการทอดผ้าป่ากองทุนสวัสดิการ โดยมีการปรึกษาหารือและเตรียมการร่วมกับตัวแทนชาวบ้านทุกกลุ่มในเขตการทำงาน กองทุนนี้มีเป้าหมายให้การกู้ยืมเพื่อเป็นทุนการศึกษาของบุตร ยามเจ็บป่วย และประสบอัคคีภัย โดยให้ยืมคนละไม่เกิน 3,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน ส่งคืนภายใน 4 เดือน และ 2 เดือนแรกไม่มีดอกเบี้ย ให้บริการสำหรับสมาชิกในเครือข่ายของศูนย์ฯ ในเขตอำเภอเมืองพะเยา อำเภอ ดอกคำใต้ และอำเภอเชียงคำ ในการยืมจะต้องมีการรับรองจากหัวหน้ากลุ่ม และถ้ากลุ่มใดไม่ส่งคืนสมาชิกในกลุ่มก็จะไม่สามารถยืมได้อีกต่อไป

กองทุนนี้เป็นกองทุนที่มีเป้าหมายสำหรับเป็นกองทุนขององค์กรชาวบ้าน หรือเป็นสถาบันการเงินของชุมชน มีการบริหารโดยคณะกรรมการของชาวบ้าน และมีสถานที่ดำเนินการของตนเอง เปิดให้บริการตั้งแต่ พ.ศ.2539-2540 รวมระยะเวลา 1 ปี มีกองทุนเริ่มแรกจากการทอดผ้าป่าที่ได้จากการระดมทุนจาก

ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ และเครือข่ายภายนอกจำนวนเงิน 962,745 บาท ปัจจุบันมีกองทุนอยู่ทั้งหมด 1,145,000 บาท สำหรับให้บริการหมู่บ้านในเครือข่ายงานพัฒนาของศูนย์ฯ ในเขตพะเยาทั้งหมด 44 หมู่บ้าน

สมาชิกกลุ่มบ้านกือน้อยมีผู้ยืมเงินทั้งหมดประมาณ 10 คน เป็นคนฐานะปานกลางและยากจน และเป็นการยืมสำหรับการเจ็บป่วย ซึ่งสมาชิกที่ยืมเงินบอกว่าช่วยทำให้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยสูงอย่างแต่ก่อนเวลามีความจำเป็นต้องใช้เงินเร่งด่วน และสะดวกรวดเร็ว ถ้ามายื่นก็รับเงินไปได้เลย เพียงแต่มีหัวหน้ากลุ่มรับรอง ไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเหมือนกู้จากที่อื่น

สรุปว่า กองทุนต่างๆ ที่เกิดขึ้น แม้ว่ามีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาในการบริโภค อย่างเช่นกองทุนข้าวและกองทุนสวัสดิการ หรือกองทุนแม่บ้านที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาในการผลิต แต่จะเห็นได้ว่า กิจกรรมกองทุนต่างๆ ที่เกิดจากผ้าป่าข้าวได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อนำไปหมุนเวียนชำระหนี้เพื่อตอบสนองปัญหาหลักในปัจจุบันของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้เงินสดที่มีมากขึ้นในบริบทเศรษฐกิจแบบเงินสด

การให้ความหมายกองทุนผ้าป่าข้าวของชาวบ้าน

นอกจากกองทุนผ้าป่าข้าวจะเป็นการระดมทุนเพื่อตอบสนองความต้องการเงินเพิ่มมากขึ้นในบริบทเศรษฐกิจแบบเงินสด และเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการมีกองทุนของตนเองแล้ว ยังมีการให้ความหมายกองทุนข้าวของคนกลุ่มต่างๆ อาทิ กลุ่มคนยากจนมองว่าการรวมกลุ่มข้าวทำให้หมู่บ้านมีความสามัคคีมากขึ้น ถึงแม้ว่าคนยากจนบางคนมองเห็นว่า การรวมกลุ่มของคนจนยัง

มีความขัดแย้งภายในอยู่บ้าง อย่างเช่น นายवाद ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มข้าวตั้งแต่เริ่มแรก เห็นว่า การรวมกลุ่มข้าวมีความขัดแย้งในกลุ่มคนจน เนื่องจากยืมข้าวไปแล้วไม่ส่งคืนและไม่สามารถแก้ปัญหาตนเองได้ จึงต้องรวมกลุ่มเข้ากับคนฐานะดี ทำให้เกิดความสามัคคีมากขึ้นด้วยการเอากลุ่มใหญ่เข้าตัดสินและตั้งกฎเกณฑ์ว่า คนที่ไม่ส่งคืนไม่สามารถยืมข้าวได้อีกในปีต่อไป และจะยืมข้าวได้เมื่อนำข้าวเก่าที่กู้ยืมไปพร้อมดอกเบี้ยมาคืนแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของคำปันที่มองว่า กลุ่มของคนจนในอดีตขาดความสามัคคี ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการช่วยเหลือกัน การรวมกลุ่มกันทำให้มีการช่วยเหลือกันในงานส่วนรวมมากกว่าแต่ก่อน อย่างเช่นงานศพ

ในขณะที่นายवादและคำปันมองว่ามีความขัดแย้ง แต่ในบางกลุ่มมองภาพอดีตในเชิงบวกว่า การรวมกลุ่มข้าวทำให้มีความสามัคคีมากขึ้นในกลุ่มคนจน อย่างเช่นที่ลุงเมาเล่าว่า ในกลุ่มคนจนมีการกลับมาเอาแรงกันทำนา เคยมีการทำมานานแล้วในอดีตและได้สูญหายไป มีการรื้อฟื้นหลังจากที่มีการตั้งกลุ่มพัฒนาซึ่งมีการรวมกลุ่มควายเพื่อใช้งาน แม้ว่าตอนนี้ขายควายไปหมดแล้ว และใช้รถไถก็ยังมีการเอาแรงทำนากันอยู่ประมาณ 30 ครัวเรือนในกลุ่มที่ยากจน

นอกจากนี้ พ่อสา ซึ่งเป็นกรรมการกลุ่มข้าวในปัจจุบัน เล่าถึงผลที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มข้าวว่า ตั้งแต่มีกลุ่มข้าวทำให้สภาพของหมู่บ้านดีขึ้น แต่ก่อนมีหนี้สินมากจากการกู้ข้าว และทุกคนอยากเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มข้าว ปัจจุบันได้แบ่งข้าวจากกลุ่มไปให้กับกลุ่มอื่นที่เดือดร้อนที่หมู่บ้านแกและหมู่บ้านทุ่งดิว เป็นการส่งคืนทุนที่เอามาจากบ้านทุ่งกล้วยแล้ว ทุนที่มีอยู่นี้จึงเป็นของชาวบ้านทั้งหมด

พ่อน้อยสวย ซึ่งเป็นผู้มีฐานะดีในชุมชนและเป็นผู้ดำเนินการตั้งกลุ่มข้าว มีความเห็นเช่นเดียวกันว่า แต่ก่อนหมู่บ้านไม่ค่อยมีความสามัคคี มามีความสามัคคีหลังจากการรวมกลุ่ม เช่นกลุ่มฉาปนกิจ ทำให้มีความสามัคคีในงานส่วนรวมมากขึ้น เพราะมีการตั้งกฎเกณฑ์ให้ทุกคนช่วยเหลือกัน พ่อน้อยสวยให้

ความหมายของกองทุนข้าวว่า เป็นการทำงานพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นการสร้างสังคมพระศรีอารีย์ ที่เป็นสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน ไม่มีคนรวยคนจน และการทำบุญทอดผ้าป่าเป็นการสร้างสังคมพระศรีอารีย์ให้เกิดขึ้นในชาตินี้

ในการให้ความหมายของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งกลุ่มคนจนและคนฐานะดี มองว่า กองทุนข้าวทำให้เกิดความสามัคคีมากขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มคนจนที่แต่ก่อนขาดความสามัคคี และส่งผลไปถึงการช่วยเหลือกันในงานส่วนรวมมากกว่าแต่ก่อน คนจนมองว่าการมีกองทุนข้าวทำให้สภาพของหมู่บ้านดีขึ้น เพราะแต่ก่อนมีหนี้สินมากจากการกู้ข้าว อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลการกู้ยืมกองทุนข้าว พ.ศ.2540 พบว่า มีคนจนยืมข้าว 16 ครอบครัวจากจำนวนคนที่ยืมทั้งหมด 46 ครอบครัว ทำให้เห็นว่าคนที่กู้ยืมข้าวจากกองทุนข้าวในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นคนที่ฐานะปานกลางถึงดี ซึ่งคนจนมองว่าคนที่มีฐานะยากจนกู้ยืมข้าวเพื่อนำไปใช้ในการบริโภคและขายเป็นเงินเพื่อชำระหนี้ ส่วนคนที่มีฐานะดีกู้ยืมข้าวเพื่อนำไปขายเป็นเงิน ในขณะที่คนฐานะดีอธิบายว่า ไม่ค่อยมีคนยืมข้าวเพราะมีรายได้จากภายนอกมากขึ้น ทำให้เห็นว่ากองทุนข้าวส่วนใหญ่ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อตอบสนองความจำเป็นในปัจจุบัน และได้มีบทบาทหลักในการแก้ปัญหาการยืมซื้ออีกต่อไป และกองทุนข้าวไม่สามารถแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของกลุ่มคนจนในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา เพราะคนจนไม่มีกำลังมากพอในการส่งคืน เห็นได้จากจำนวนคนจนที่ยังไม่ส่งคืน และความพยายามหลายครั้งของกลุ่มคนจนในการแยกกองทุนข้าวไปทำแต่เฉพาะในกลุ่มคนจนก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัญหาการยืมข้าวไปแล้วไม่ส่งคืน

ดังนั้น ความหมายสำคัญของกองทุนข้าวคือ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่เป็นการรวมกลุ่มทั้งคนจนและคนรวย เป็นการสร้างความร่วมมือหรือความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ที่ส่งผลไปถึงการช่วยเหลืองานส่วนรวมของชุมชน

หรือความพยายามในการปรับความสัมพันธ์ใหม่ ซึ่งผู้นำชุมชนให้ความหมายว่าเป็นการสร้างสังคมพระศรีอารีย์ให้เกิดขึ้นในชาตินี้ แสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องถึงความยุติธรรมในสังคมและสิทธิของคนจนในการเข้าถึงทรัพยากร ในสภาพความเป็นจริงของสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกัน ยิ่งไปกว่านั้นการให้ความหมายกองทุนข้าวของคนจนว่าทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เป็นการอ้างสิทธิของคนจนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการแบ่งสรรทรัพยากรที่พวกเขาไม่เคยได้รับมาก่อน เช่นเดียวกับเมื่อคนรวยพูดถึงคำว่าการสามัคคีภายในชุมชน คนรวยก็สามารถอ้างสิทธิที่จะได้รับประโยชน์ในการกู้ยืมเงินที่ได้มาจากการระดมทุน “ด้วยความสามัคคี” ภายในชุมชน

สำหรับกิจกรรมเย็บผ้าของกลุ่มแม่บ้านที่เกิดขึ้นจากผ้าป่าข้าวที่ล้มเลิกไป แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจน กลุ่มที่มีฐานะดีมองว่าคนยากจนไม่มีฝีมือในการเย็บผ้าและไม่สามารถมาเย็บผ้าได้อย่างสม่ำเสมอ ส่วนกลุ่มคนยากจนโต้แย้งว่า เป็นเพราะต้องไปทำงานหาเช้ากินค่ำ และไม่มีฝีมือในการเย็บผ้าเพราะทำงานหนัก ทำให้มือไม้แข็งและหยาบกระด้าง ไม่สามารถเย็บผ้าที่เป็นงานละเอียด นอกจากนี้กลุ่มคนยากจนยังไม่ได้วางใจกลุ่มคนฐานะดีในเรื่องของผลประโยชน์ มีการซุบซิบนินทาว่าคนฐานะดีนำเงินของกลุ่มไปใช้ส่วนตัว และสรุปความแตกต่างของทั้งสองกลุ่มด้วยคำกล่าวที่ว่า เราคนบ้านนอก เขาคนบ้านใน อย่างไรก็ตาม แม้กลุ่มได้เลิกการเย็บผ้าร่วมกัน แต่กลุ่มได้นำเงินที่เก็บรวบรวมจากการเย็บผ้ามากู้ยืมกัน โดยแบ่งเงินคนละ 1,000 บาทเท่าๆกัน มีดอกเบี้ยยร้อยละ 3 ต่อเดือน และมีการส่งคืนและยืมใหม่ทุก 4 เดือนเช่นเดียวกับกองทุนอื่นๆในหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์สมาชิกที่มีฐานะยากจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการใช้เงิน พบว่า นำเงินไปใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น เช่น ซื้อข้าวกิน ใช้จ่ายในช่วงบุญปีใหม่และบุญสลาก

จากกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านที่เกิดขึ้นจากกองทุนผ้าป่าข้าว สะท้อนให้เห็นการปรับเปลี่ยนกิจกรรมเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการใช้เงินมากขึ้น และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่มีฐานะดีและกลุ่มคนยากจน โดยคนจนแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจว่า เพราะคนจนทำงานหนักจึงทำให้มือหยาบกระด้าง แตกต่างจากคนรวยที่ไม่ได้ทำงานหนัก เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกในความเป็นกลุ่มเดียวกันของคนจนที่แตกต่างจากคนรวยบนพื้นฐานทางกายภาพ

ในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนหรือเศรษฐกิจแบบเงินตราที่เงินเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่องานอดิเรกของชาวนาที่เคยมีวิถีการผลิตแบบยังชีพเป็นหลัก เงินถูกให้ความหมายใหม่ภายใต้บริบทที่ซับซ้อน โดยชาวนาใช้พิธีกรรมทางศาสนาเป็นสื่อในการปรับตัวเข้าสู่วิถีการผลิตแบบใหม่ ในกรณีพื้นที่ศึกษาพบว่า การให้ความหมายใหม่เกี่ยวกับเงินที่ผ่านพิธีกรรมผ้าป่าข้าวว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับการให้ความหมายข้าวในความคิดก่อนทุนนิยม โดยการให้ความหมายใหม่ว่าเป็น **เงินบุญ** และถ้านำไปกั๊ยืมกันทำให้เป็น **บาป** ซึ่งคล้ายกันกับความคิดของชาวนาในอเมริกาใต้ที่ลัทธิลอบน่านเงินเข้าไปในพิธีเบบติสม์เพื่อทำให้เงินเปลี่ยนจากวัตถุที่กองงยไม่ได้ให้กลายเป็นทุน (Taussig, 1980: 130-132) หรือในยุคกลางของญี่ปุ่นที่นำเงินใส่กล่องฝังลงในดินทำให้เงินที่ถือกันว่าเป็นสิ่ง **ไม่บริสุทธิ์** กลายเป็น **สิ่งบริสุทธิ์** และสามารถนำไปกั๊ยืมและมีดอกเบี่ยได้ หรือถือกันว่าเงินที่ให้ไปเป็นของขวัญเป็นสิ่งบริสุทธิ์ (Ohnuki-Tierney, 1993: 71-73) เป็นต้น

พ่อน้อยสวย ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน ให้ความหมายกองทุนข้าวที่เกิดขึ้นจากผ้าป่าข้าวเป็น **ข้าวบุญ** และเรียกเงินที่ได้จากผ้าป่าข้าวว่าเป็น **เงินบุญ** โดยจะพูดย้ำอยู่เสมอกับชาวบ้านว่า ถ้า นำ **ข้าวบุญ เงินบุญ** ไปใช้ในทางไม่ถูกต้องหรือเอารัดเอาเปรียบกันจะทำให้เป็น **บาป** และเพื่อเป็นการเชื่อมโยงเงินทุนของกลุ่มแม่บ้านเข้ากับผ้าป่าข้าวว่าเป็น **เงินบุญ** **พ่อน้อยสวย** ได้หาเงินมาเพิ่มให้กับ

กองทุนแม่บ้านด้วยการจัดทานข้าวใหม่ ใน พ.ศ.2540 ให้ชาวบ้านนำข้าวคนละ 1 ลิตร มารวมกันในวันทานข้าวใหม่ นอกเหนือจากการนำข้าวใหม่ไปให้ที่วัด ตามประเพณีหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ดังนั้น เมื่อประธานกลุ่มแม่บ้านซึ่งเป็นคนมีฐานะได้เสนอให้นำเงินมากู้ยืมกันถูกโกงเงินส่วนตัวเป็นจำนวนมาก *พ่อน้อยสวย* จึงกล่าวว่าเป็นเพราะเอาเงินบุญไปกู้ยืมกัน ทำให้เป็น “บาป” แต่กลุ่มแม่บ้านก็พยายามอธิบายว่า เงินที่นำมากู้ยืมกันเป็นเงินที่เกิดขึ้นจากการเย็บผ้า ไม่ได้เอาเงินกองทุนจากผ้าป่าข้าวมากู้ยืม จึงไม่น่าจะเป็นบาป

นอกจากนี้ *พ่อน้อยสวย* ซึ่งเป็นคนหนึ่งในคณะกรรมการของกองทุนนี้ ได้กล่าวในการประชุมคณะกรรมการ พ.ศ.2540 ว่า “เงินนี้ไม่ใช่เงินของผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นเงินบุญ เงินทาน ถ้าไม่เอาไปใช้แล้วบ่ส่งคืนก็บ่ได้ช่วยคนตึก” (เงินนี้ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ถ้ายืมไปแล้วไม่ส่งคืนก็จะได้ช่วยคนจน) ทำให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนให้ความหมายว่าเงินมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นเงินบุญที่จะต้องเอาไปช่วยเหลือกัน ถ้าใครไม่ทำตามกฎเกณฑ์ของการใช้เงินก็จะทำให้เป็นบาป

ส่วนกรณีของกองทุนแม่บ้านที่ได้แจ้งผู้นำชุมชนเรื่องการนำเงินจากกองทุนผ้าป่าข้าวไปกู้ยืมกันเป็นบาป โดยอ้างว่าเงินที่นำไปกู้ยืมกันไม่ใช่เงินที่มาจากกองทุนผ้าป่าข้าว แต่เป็นเงินที่สะสมจากการเย็บผ้าของกลุ่ม เป็นการให้ความหมายโดยแยกการใช้เงินออกเป็น 2 ลักษณะ ในบริบทที่ต่างกัน เงินที่ผ่านพิธีกรรมผ้าป่าข้าวเป็นเงินบุญที่ไม่สามารถนำไปกู้ยืมและมีดอกเบี่ย มิฉะนั้นจะเป็นบาป ส่วนเงินที่ไม่ผ่านพิธีกรรมสามารถนำไปกู้ยืมและมีดอกเบี่ยโดยไม่เป็นบาป ดังนั้น เงินถูกให้ความหมายที่หลากหลายและมีบริบทที่ซับซ้อน ด้วยการเลือกใช้นิยามความหมายในการเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหาในปัจจุบัน ซึ่งเงินกลายเป็นความจำเป็นในวิถีชีวิต เห็นได้ว่า การให้ความหมายกลุ่มแม่บ้านเป็นการตีความที่เลื่อนไหลและพลิกผันให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนเอง ใน

ขณะที่การให้ความหมายเกี่ยวกับ “เงินบุญ เงินบาป” ของผู้นำชุมชนสะท้อนให้เห็นการตีความใหม่ด้วยการทำให้ข้าวและเงินที่ถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงวัตถุที่ใช้ตอบสนองความต้องการของปัจเจกในระบบทุนนิยมกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์หรือเปลี่ยนมาเป็นของที่ให้เป็นส่วนรวม

สรุป

ในการเผชิญกับปัญหาในการพัฒนาที่ทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของตนเอง ผ่าป่าข้าวถูกนำมาจัดตั้งเป็นกองทุนและถูกปรับเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อตอบสนองความจำเป็นเร่งด่วนในระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ที่มีความจำเป็นในการใช้เงินมากขึ้น การสร้างกองทุนในชุมชนเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนเอง ผ่านประสบการณ์ในการจัดการกองทุน ช่วยให้คนในชุมชนเข้าใจผลกระทบของระบบทุนหรือการพัฒนา รับรู้พลังการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เห็นศักยภาพของตนเอง รวมทั้งเห็นทางเลือกในการพัฒนาที่ชาวบ้านสามารถเป็นผู้กระทำได้มากขึ้น

การโต้แย้งถกเถียงของคนกลุ่มต่างๆ ในการให้ความหมายกองทุนที่เกิดขึ้นจากผ่าป่าข้าวยังเป็นเวทีที่ช่วยให้คนในชุมชนสังสมประสบการณ์ในการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเผชิญกับปัญหาในการพัฒนา โดยการให้ความหมายของคนกลุ่มต่างๆ ในการสร้างกองทุนมีความเชื่อมโยงกับจริยธรรม เนื่องจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ใช้ประโยชน์จากกองทุนเป็นคนฐานะดีและปานกลาง ส่วนกลุ่มคนจนไม่มีกำลังและความสามารถมากพอในการหมุนเวียนเงินเพื่อชำระหนี้ ในบริบทดังกล่าว กองทุนผ่าป่าข้าวถูกให้ความหมายว่าทำให้เกิดความสามัคคีมากขึ้นในชุมชน จะ

เห็นได้ว่า กลุ่มที่แตกต่างกันได้ให้ความหมายที่ต่างกันแม้ว่าจะใช้คำคำเดียวกัน

การแสดงออกถึงความขัดแย้งของกลุ่มคนจนที่มีต่อกลุ่มคนฐานะดีสามารถเห็นได้ชัดในกิจกรรมของกองทุนแม่บ้าน ที่แสดงถึงความรู้สึกในความเป็นกลุ่มเดียวกันของคนจนที่แตกต่างจากคนรวย ดังนั้น การอ้างถึงความสามัคคีของกลุ่มคนจนและการให้ความหมายกองทุนผ้าป่าของผู้นำชุมชนว่าเป็นการสร้างสังคมพระศรีอารีย์ ซึ่งเป็นสังคมที่มีความยุติธรรมและเท่าเทียมกันระหว่างคนรวยคนจน แสดงถึงการเรียกร้องการแบ่งสรรทรัพยากรอย่างยุติธรรม ที่เป็นการใช้คำคำเดียวกันกับที่คนรวยใช้ การอ้างถึงความสามัคคีของกลุ่มคนรวยทำให้คนฐานะดีถูกรวมเข้ามาอยู่ในกลุ่ม จะได้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์มากกว่าคนจนจากกองทุนชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือคนยากจนได้

นอกจากนี้ การให้ความหมายเงินที่ผ่านพิธีกรรมผ้าป่าข้าวว่าเป็น เงินบุญ ที่ไม่สามารถนำไปกู้ยืมและมีดอกเบี้ยย มิฉะนั้นจะเป็น บาป/ และการโต้แย้งว่าเงินที่ไม่ผ่านพิธีกรรมสามารถนำไปกู้ยืมและมีดอกเบี้ยยได้ไม่เป็นบาป แสดงให้เห็นว่าเงินถูกให้ความหมายที่หลากหลายและมีบริบทที่ซับซ้อน ในการเลือกใช้นิยามความหมายในการเผชิญกับปัญหาใหม่ๆที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาและระบบทุนซึ่งแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่อง บุญ-บาป/ เป็นแนวคิดพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการตีความงานพัฒนา เพื่อจะได้ไม่นำเงินจากพิธีกรรมไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวอย่างเช่นในงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ใช้แนวพุทธศาสนา ให้อารมณ์ของการทอดผ้าป่าเพื่อระดมทุนสำหรับโครงการพัฒนาในหมู่บ้าน และใช้หลักจริยธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักเกณฑ์ในการทำโครงการ โดยระบุไว้ในสัญญาของโครงการว่าจะต้องขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อุดหนุน ซึ่งมีความหมายว่าการปฏิบัติตามสัญญาหมายถึง การทำบุญ และการผิดสัญญาหมายถึง การทำบาป (Darlington, 1990: 225)

กล่าวโดยสรุป การทำงานพัฒนาในกระแสวัฒนธรรมชุมชนโดยผ่านกระบวนการรื้อฟื้นพิธีกรรมผ้าป่าข้าวเป็นภาพสะท้อนการต่อสู้ระหว่างกระแสการพัฒนาเข้าสู่ทุนนิยมด้านหนึ่ง และกระแสที่ทักท้วงการพัฒนาที่มุ่งหน้าไปอย่างไม่สนใจผลกระทบที่เกิดขึ้นในอีกด้านหนึ่ง โดยการพยายามรื้อฟื้นคุณค่าแบบดั้งเดิมในเชิง “อุดมคติ” และการเผชิญหน้ากันระหว่างความต้องการที่อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์และอุดมคติ โดยแต่ละกลุ่มพยายามแย้งชิงกันให้ความหมายที่เน้นผลประโยชน์หรือความเชื่อของกลุ่มตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลวัตของการพัฒนา

บรรณานุกรม

- ทวิช จตุรพฤกษ์. 2538. “พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน: การศึกษาการปรับตัวทางพิธีกรรมของชาวเขาเผ่าลีซอในจังหวัดเชียงใหม่” ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทานาเบ ชิเกฮารุ. 2529. *นุ่งเหลือง-นุ่งดำ: ตำนานของผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2540. “การศึกษากระบวนการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนเลียงใหม่” ใน *ประสบการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม เลียงใหม่* ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนเลียงใหม่.
- Bernstein, Henry. 1981. “Concepts for the Analysis of Contemporary Peasantries”, in R.E. Galle (ed.), *The Political Economy of Rural Development*.
- Darlington, Susan Marie. 1990. *Buddhism, Morality and Change: The Local Response to Development in Northern Thailand*. Ph.D. Dissertation University of Michigan.
- Ohnuki-Tierney, Emiko. 1993. *Rice As Self: Japanese Identities Through Time*. New Jersey: Princeton University Press.
- Taussig, Michael M. 1980. *The Devil and Commodity Fetishism in South America*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

ภาคที่

๒

ความคิดทางเศรษฐกิจการเมือง
ของนายปรีดี พนมยงค์

ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมการเมืองไทย

มรกต เจวจินดา

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง วันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็นผู้นำทางการเมืองที่ถูกสร้างเรื่องราวในลักษณะตำนานทางการเมืองที่แตกต่างไปจากผู้นำทางการเมืองคนอื่นๆ ในสังคมการเมืองไทย กล่าว

บทความนี้ย่อความจากวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526 (2537) โดย ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (ผู้ย่อความต้องขอภัยที่ไม่สามารถจัดส่งต้นฉบับนี้ให้คุณมรกต เจวจินดา ตรวจสอบก่อนการตีพิมพ์ มา ณ โอกาสนี้ด้วย)

คือ นับตั้งแต่นายปรีดีเข้ามามีบทบาททางการเมืองในปี 2475 จนแม้ภายหลังที่หมดอำนาจทางการเมืองในปี 2490 แล้ว เรื่องราวของนายปรีดีได้รับการนำมาสร้างสองรูปแบบ คือ ภาพลักษณ์ด้านบวกและภาพลักษณ์ด้านลบ โดยภาพลักษณ์ทั้งสองแบบถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในลักษณะต่างๆตลอดมา

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดีที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยสมัยใหม่มีความหมายต่อสังคมการเมืองไทยในฐานะ**สัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางการเมือง** ระหว่างกลุ่มเผด็จการทหารและกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมกับกลุ่มเสรีนิยม-สังคมนิยม ในสังคมไทย โดยกลุ่มเผด็จการทหารสร้างภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีเพื่อสร้างความมั่นคงทางอำนาจให้กลุ่มตนเอง ส่วนกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมก็มีส่วนสร้างภาพด้านลบของนายปรีดีด้วยจุดมุ่งหมายให้สถาบันกษัตริย์ดำรงความสำคัญและความหมายในระบบประชาธิปไตยอย่างเด่นชัด ภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีมีพลังในการรับรู้ของสังคมไทยเป็นเวลานาน แต่สภาพดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปเมื่อกลุ่มพลังเสรีนิยมและสังคมนิยมได้ผลักดันให้การเมืองไทยหลุดพ้นจากระบอบเผด็จการทหาร และปฏิเสธภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีเพื่อเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของการต่อต้านการครอบงำของระบบเผด็จการทหาร

ภายหลังการอสัญกรรมของนายปรีดีแล้ว การต่อสู้ของพลังเสรีนิยมและสังคมนิยมในสังคมการเมืองไทยก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ ทหารและกลุ่มอนุรักษนิยมยังคงมีบทบาทครอบงำการเมืองไทยอยู่ พลังเสรีนิยมจึงได้เคลื่อนไหวสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดีเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการต่อรองทางการเมืองด้วยการใช้สัญลักษณ์

ว่าการกล่าวถึงนายปรีดีในสังคมการเมืองไทยกว่าสี่ทศวรรษมีเรื่องน่าประหลาดใจคือ เรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์ ในงานเขียนต่างชิ้นจะมีลักษณะ

ขัดแย้งกันเสมอ เช่น นายปรีดีเป็นผู้จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์กับนายปรีดี พัวพันกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 นายปรีดีเป็นนักมหาชนรัฐกับนายปรีดีเป็นนักประชาธิปไตย เป็นต้น ภายในเรื่องานผู้เขียนแต่ละคนได้อ้างอิงข้อเท็จจริงอยู่ตลอดเวลา ภาพสีขาวและดำของนายปรีดีที่ปรากฏเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากทัศนะทางสังคมการเมืองของผู้เขียนเป็นเครื่องชี้นำ

ด้วยความโดดเด่นของเรื่องราวทั้งในระยะที่อยู่ในศูนย์กลางอำนาจและอยู่นอกศูนย์กลางอำนาจ จึงทำให้เรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นตัวอย่างของเรื่อง "ภาพลักษณ์นักการเมืองในการเมืองไทยสมัยใหม่" ที่มีกระบวนการเกิดและมีการผลิตซ้ำ เพื่อใช้พลังของภาพลักษณ์เป็นประโยชน์ทางการเมือง โดย "ภาพลักษณ์" ในที่นี้หมายถึง ภาพความคิดที่เกิดจากกระบวนการสร้างจินตภาพโดยบุคคลกลุ่มต่างๆ รวมไปถึงตัวนายปรีดีเองที่มีส่วนสร้างเรื่องราวของเขาให้ปรากฏตามที่เขาคต้องการ กระบวนการสร้างจินตภาพจะประสบความสำเร็จให้ภาพลักษณ์นั้นๆดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือมีพลังนานเท่าใด ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมการเมืองไทยในแต่ละช่วงเวลาเป็นปัจจัยสำคัญ กระบวนการสร้างจินตภาพที่มีประสิทธิผลเท่านั้นจึงจะสามารถผลิตภาพลักษณ์ที่มีพลังขึ้นมาได้ และพลังของภาพลักษณ์นี้เองที่จะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในทางสังคมการเมือง

ภาพลักษณ์ของ นายปรีดี พนมยงค์ กับสังคมการเมืองระบอบใหม่

นับตั้งแต่เริ่มต้นระบอบใหม่จนถึงปี 2488 นายปรีดี พนมยงค์ มีภาพลักษณ์ด้านลบและด้านบวกปรากฏอยู่พร้อมๆกัน ภาพลักษณ์ด้านลบเกิดขึ้นเพราะความ

เชื่อของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยม ส่วนภาพลักษณ์ด้านบวกเกิดขึ้นด้วยฝีมือ
ของคณะราษฎรและกลุ่มคนชั้นกลาง-ปัญญาชนที่ให้การสนับสนุนระบอบใหม่

ภาพลักษณ์ด้านลบ

ตั้งแต่เข้ามิดของวันที่ 24 มิถุนายน 2475 คณะราษฎรได้แจกจ่าย
“ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1” ในเขตพระนคร เนื้อหาของประกาศเป็นการ
โจมตีราชวงศ์จักรีอย่างรุนแรง ดังเนื้อความในประกาศว่า

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวง ไม่ซื่อตรงต่อราษฎร... มี
หน้าซำกล่าวคำมั่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวก
เจ้าได้กินว่า ราษฎรยังมีเสียงการเมืองไม่ได้เพราะราษฎรยังโง่ คำพูด
เหล่านี้ของรัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่ ... บรรพบุรุษของ
ราษฎรเป็นผู้ช่วยกันทำให้ประเทศมีอิสระพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่
จะซุบมือเปิบและกวาดรวบทรัพย์สินสมบัติไว้ตั้งหลายร้อยล้าน¹

จากมุมมองของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษ เนื้อความในประกาศฉบับนี้
ก่อให้เกิดความเจ็บปวดและความหวาดกลัวว่าชะตากรรมของตนอาจจะไป
เหมือนกับเจ้านายในราชวงศ์โรมานอฟแห่งรัสเซียที่ต้องสิ้นพระชนม์ภายหลังการ
ปฏิวัติรัสเซีย ความหวาดกลัวของเจ้านายสยามต่อคอมมิวนิสต์จึงมีสูง เพราะ
ลัทธินี้ปฏิเสธความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นอุดมการณ์
สำคัญหลักของประเทศ

ประกาศฉบับนี้ส่งผลให้นายปรีดี (ผู้ร่าง) ถูกจับตามองว่าเป็นผู้ที่ไม่นิยม
เจ้าและเริ่มถูกเพ่งเล็งว่าเป็นบุคคลอันตราย ทั้งที่ก่อนหน้านี้แก่นายปรีดีจะเคย

¹ “ประกาศคณะราษฎร” ใน ไพโรจน์ ชัยนาม บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมือง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520) หน้า 6-7.

ถูกกล่าวหาว่ามีแนวคิดอันตราย เป็นภัยต่อราชบัลลังก์ ขณะที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากเป็นหัวหน้าชักชวนนักเรียนก่อนการขัดคำสั่งอัครราชทูต พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงไม่เห็นด้วยเช่นนั้น ทรงถือว่านายปริติเป็นเพียงคนหนุ่มผู้มีความรู้ สามารถทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ แต่ต้องกำราบ เพราะ “ความอวดดีของคนหนุ่ม” ขัดต่อจารีตบางอย่างในสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันตามลำดับชั้น และการอยู่ในโอวาทผู้ใหญ่เป็นสิ่งต้องคำนึงถึง

ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 จึงถูกโยงเข้ากับเรื่องราวในอดีต ทำให้มองเห็นว่านายปริติมีพัฒนาการในการต่อต้านเจ้า ซึ่งแม้นายปริติจะทำการขอขมาไปแล้วแต่ความหวาดระแวงในตัวนายปริติยังคงมีอยู่

เมื่อนายปริติได้รับมอบหมายให้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ ก่อนที่นายปริติจะเสนอเค้าโครงการฯ ต่อคณะรัฐมนตรีก็มีข่าวทำนองว่า เค้าโครงการนี้อาจจะก่อให้เกิดการวิบัติภัย ดังนั้นเมื่อนายปริติเสนอเค้าโครงการฯ ต่อคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2476 พระยามโนปกรณนิติธาดาอาศัยพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ไม่ทรงเห็นด้วยกับร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจมาเป็นเครื่องชี้ขาด² จึงเกิดความวุ่นวายในสภา พระยามโนฯ จึงยุบสภาภายใต้ความเห็นชอบของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยม

กลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยมได้เผยแพร่ข่าวเรื่องเค้าโครงการ

² มีข้อถกเถียงกันว่า พระบรมราชวินิจฉัยอาจมิใช่พระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เช่น หนังสือพิมพ์เฉลิมประเทศ (24 กันยายน 2476) ลงข่าว “มโนฯ กับพ่อตากระทำการอุกอาจนัก” ว่า นายมังกร สามเสน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เปิดเผยว่า “... เรื่องวินิจฉัยโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูญ นั้น หาใช่เป็นพระราชวินิจฉัยของในหลวงไม่ นายมังกรได้ยืนยันว่าพระยามโนฯ ได้เขียนขึ้นเอง ...”

เศรษฐกิจเป็นคอมมิวนิสต์ออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งก็ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ดังคำพูดของพระยาพหลพลพยุหเสนาว่า “มีผู้ถอนเงินออกจากแบงก์เป็นจำนวนมากจนเป็นที่น่าวิตก ความได้แก่ร้านไปเกินกว่าเหตุและความเป็นจริง”³ แสดงว่าชาวลีมีประสิทธิภาพมากในการสร้างภาพด้านลบของนายปรีดี เนื่องจากข่าวลือสอดคล้องกับข้อเท็จจริงบางเรื่องซึ่งรับรู้กันดีตั้งแต่เกิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง นั่นคือ ใบปลิวประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้นายปรีดีต้องเดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งแสดงว่ากลุ่มที่มีความคิดด้านลบเกี่ยวกับนายปรีดีได้รับชัยชนะในช่วงแรกนี้

ภาพลักษณ์ด้านบวก

ขณะที่ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 เป็นเหมือนฝันร้ายของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มปัญญาชนและคนชั้นกลางกลับมีความยินดี ดังการวิเคราะห์ของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ว่า นายปรีดีผู้ร่างประกาศ “ทำตนถือตนเป็นตัวแทนทางความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางและราษฎรในเขตเมืองหลวง”⁴ เพื่อหาความสนับสนุนจากคนชั้นกลางและราษฎร ความพยายามดังกล่าวน่าจะประสบความสำเร็จ เพราะหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นที่รวมความคิดของคนชั้นกลางที่ประกอบอาชีพอิสระได้แสดงความนิยมในตัวนายปรีดีออกมาด้วยการตีพิมพ์ประวัตินายปรีดีให้เป็นที่รู้จัก อาทิ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง

เมื่อเกิดกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจ รัฐบาลพระยามโนฯทำการยุบสภา นายปรีดีได้รับการกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ก็ยังมีนักหนังสือพิมพ์อีกส่วน

³ “สัมภาษณ์พระยาพหล” ประชาชาติ (7 เมษายน 2476).

⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2535) หน้า 214.

หนึ่งที่มองนายปริติในด้านดี เช่น หนังสือพิมพ์ประชาชาติ หลักเมือง ไทยใหม่ ศรีกรุง ได้เสนอรายงานข่าวการเดินทางออกนอกประเทศของนายปริติอย่างละเอียด พร้อมกับแสดงอาการรักใคร่อาลัยในตัวนายปริติ และหวังว่านายปริติจะได้กลับมาทำงานเพื่อบ้านเมืองอีก

เมื่อพระยาพหลฯและสมาชิกคณะราษฎรทำการรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 ปัญญาชนนักหนังสือพิมพ์ซึ่งมีภาพที่ดีของนายปริติอยู่ได้สนับสนุนรัฐบาลในการเรียกตัวนายปริติกลับมา และเมื่อรัฐบาลพระยาพหลฯเรียกตัวนายปริติกลับประเทศ หนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวต้อนรับกันอย่างครึกโครม พร้อมกับมีกระแสกล่าวขวัญถึงนายปริติในด้านดีมาก ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษที่เห็นว่านายปริติเป็นคอมมิวนิสต์ จนนำไปสู่การเกิดกบฏวรเดช แต่ก็ต้องประสบความล้มเหลว

ต่อมาเมื่อประบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯทรงสละราชสมบัติ รัฐบาลอัญเชิญรัชกาลที่ 8 ขึ้นครองราชย์แทน ความเป็นยุวกษัตริย์โดยมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ลดภาวะการกระทบกระทั่งกันระหว่างคณะราษฎรและสถาบันกษัตริย์ เรื่องนายปริติจึงยุติการเป็นประเด็นทางการเมืองชั่วคราว

ช่วงที่หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เชิดชูลัทธิผู้นำขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันกษัตริย์ ภาพของหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งต่อมาได้รับยศเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นภาพของผู้นำที่โดดเด่นกว่าบุคคลอื่น ส่วนนายปริติยังคงเป็นรัฐมนตรีที่มีผลงาน มีลูกศิษย์ลูกหาจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้ความศรัทธา จวบจนเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพล ป. ได้เดินทางมากทางการเมืองผิดพลาด ทำให้กลุ่มนายปริติ-พลเรือนและกลุ่มทหารเรือ รวมไปถึงกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม กลับมีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปริติจึงโดดเด่นขึ้นมาอีกครั้ง

ขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ นำโดยนายปรีดี ได้สร้างความนิยมให้แก่กลุ่มของตนเอง โดยอาศัยแนวคิดเรื่องอธิปไตยของชาติอันเป็นส่วนสำคัญของความคิดชาตินิยม มาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียกร้องความสนับสนุนจากประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นกลางเขตพระนคร ซึ่งมีฐานความคิดที่พร้อมให้การสนับสนุนแนวทางนี้อยู่แล้ว นอกจากนี้ นายปรีดียังได้สร้างความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับกลุ่มของตนเองด้วยการดึงกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมมาเป็นพันธมิตรทางการเมือง โดยนายปรีดีมีท่าทีพร้อมยุติความขัดแย้งที่มีมาตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง

สถานการณ์สงครามโลกครั้งที่สองเปิดโอกาสให้นายปรีดีเดินเกมทางการเมืองประสบความสำเร็จ ส่งผลให้ความนิยมในตัวเขาสูงขึ้น นอกจากนี้ ในส่วนของปัญญาชน คนชั้นกลาง ความสำเร็จของขบวนการเสรีไทยได้ทำให้นายปรีดีได้รับความชื่นชมในฐานะผู้นำแทนจอมพล ป. แต่น่าสังเกตว่าการชื่นชมนายปรีดีที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ด้านบวกในใจมากกว่าการสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกให้ปรากฏในทางสาธารณะ

ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดีขึ้นมาถึงจุดสูงสุดในช่วงนี้ เป็นเพราะสถานการณ์ทางการเมืองเอื้ออำนวย มากกว่าจะเป็นการที่นายปรีดีสามารถลบภาพด้านลบให้หมดไป และด้วยความพยายามที่จะหาพันธมิตรทางการเมือง โดยการเอาใจกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม นายปรีดีพยายามทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลให้เสด็จนิวัติพระนครและให้ทรงมีบทบาทในฐานะประมุขของประเทศ ซึ่งเป็นเสมือนการทำให้สถาบันกษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางของสังคมการเมืองอีกครั้ง

นายปรีดีอาจจะพยายามลบภาพความเชื่อของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยมที่มีต่อตนเองให้หมดไป แต่ในความเป็นจริง ขณะที่นายปรีดีเดินเกมการ

เมืองจนสถานการณ์ผลักดันให้ตนเองได้รับความนิยมอย่างสูง เรื่องเก่าและความเชื่อเก่าของกลุ่มเจ้าและกลุ่มอนุรักษนิยมเกี่ยวกับนายปรีดีก็พร้อมจะแสดงผลออกมาเช่นกัน

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ “ปี่สาจทางการเมือง”

นับตั้งแต่เกิดกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีเริ่มปรากฏขึ้นอีกในรูปของข่าวลือ และในสภาพผู้แทนราษฎร ซึ่งฝ่ายค้าน โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ ได้ทำงานอย่างแข็งขันเพื่อต้องการคำตอบจากรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้กระจ่างชัดโดยเร็ว รัฐบาลนายปรีดีและรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ประสบปัญหาหลายด้านจนเสื่อมความชอบธรรม นำไปสู่การรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 และเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดี ด้วยฝีมือของคณะรัฐประหารและกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม โดยมีกลุ่มปัญญาชนอิสระ รวมไปถึงศิษย์และมิตรของนายปรีดี พยายามสร้างภาพด้านบวกขึ้นมาตอบโต้เป็นระยะ

“ปี่สาจทางการเมือง” ภาพลักษณ์กระแสหลัก

ภาพลักษณ์นายปรีดีรูปแบบ “ปี่สาจทางการเมือง” เป็นภาพลักษณ์กระแสหลักในทศวรรษ 2490 ซึ่งเป็นการสร้างคำอธิบายเพิ่มเติมจากภาพลักษณ์ด้านลบในช่วง 2475-2488 โดยอาศัยสถานการณ์ทางการเมืองทำให้มีความน่ากลัวเพิ่มขึ้นจนนายปรีดีมีลักษณะเป็นบุคคลที่อยู่นอกศูนย์กลางอำนาจรัฐที่จะเข้ามาบงกชหรือรื้อคอยังหวัะเพื่อทำลายรัฐไทยอยู่ตลอดเวลา

กลุ่มคณะรัฐประหาร

ภาพ "ปิศาจทางการเมือง" ของนายปรีดีที่คณะรัฐประหารสร้างขึ้นในทศวรรษ 2490 มีลักษณะเด่น 3 แบบ คือ (1) เป็นผู้บงการกรณีสวรรคตเพื่อสถาปนาระบอบมหาชนรัฐ (2) เป็นบุคคลที่คอยก่อวาททางการเมือง (3) เป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งแต่ละแบบจะผลัดกันขึ้นมาเป็นลักษณะเด่นในบางช่วง แล้วแต่ว่าคณะรัฐประหารต้องเผชิญกับปัญหาทางการเมืองในรูปแบบใด อย่างไรก็ตามทั้งสามแบบต่างรวมกันเป็นภาพ "ปิศาจทางการเมือง" ที่มีพลังมากที่สุดภาพหนึ่ง

ตั้งแต่การรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 คณะรัฐประหารได้สร้างให้นายปรีดีเป็นผู้บงการกรณีสวรรคตเพื่อสถาปนาระบอบมหาชนรัฐ จนเป็นเหตุให้นายปรีดีต้องหนีไปสิงคโปร์ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้คือ แกนนนำของคณะรัฐประหาร พลโทผิน ชุณหะวัณ และ หลวงกาจสงคราม ส่วนภาพลักษณ์แบบผู้ก่อวาททางการเมืองและเป็นคอมมิวนิสต์ได้รับการสร้างขึ้นมากวดคู่กันเมื่อรัฐบาลคณะรัฐประหารต้องเผชิญกับการท้าทายจากกลุ่มการเมืองต่างๆ

1-4 ตุลาคม 2491 เกิด "กบฏเสนานิการ" คณะนายทหารเสนานิการพยายามใช้กำลังยึดอำนาจรัฐจากคณะรัฐประหาร แต่ต้องประสบความล้มเหลว คณะรัฐประหารได้วาดภาพว่านายปรีดีอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของนายทหารเสนานิการเหล่านี้ หลังจากนั้นเพียงไม่กี่เดือนก็เกิดเหตุการณ์กบฏวังหลวง เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 นายปรีดีได้กลับเข้ามาในประเทศไทย ทำการรวบรวมพรรคพวก ซึ่งประกอบด้วยอดีตเสรีไทย ลูกศิษย์ลูกหา และทหารเรือส่วนหนึ่ง ทำการเคลื่อนไหวยึดอำนาจรัฐ ต่อมาวันที่ 29 มิถุนายน 2494 เกิดเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน โดยกลุ่มนายทหารเรือกระทำการรัฐประหาร ผลการเคลื่อนไหวประสบความล้มเหลวทั้งสองครั้ง รัฐบาลสามารถปราบปรามได้สำเร็จ และถือโอกาสปราบปรามกลุ่มการเมืองที่เป็นอันตราย

ในการปราบปรามกบฏวังหลวง รัฐบาลได้จับกุมกลุ่มนายปรีดีหลายคน มีการสังหารบุคคลสำคัญคือ นายถวิล อุดล, นายจำลอง ดาวเรือง, นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์, นายทองเปลว ชลภูมิ และนายทวี ตะเวทิกุล ซึ่งเท่ากับเป็นการตัดเชื้อเพลิงของนายปรีดีลงไปเกือบหมด และเป็นการปิดฉากทางการเมืองของนายปรีดีลงอย่างแท้จริง การสร้างภาพนายปรีดีในฐานะ “ปีศาจทางการเมือง” เพื่อลดทอนความชอบธรรมของนายปรีดีปิดฉากลง แต่การสร้างภาพนายปรีดีเพื่อเป้าประสงค์อื่นด้วยวิธีและสีสรรที่มากขึ้นกำลังจะเปิดม่านเวทีเป็นลำดับต่อไป

ปี 2495 มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสันติภาพ รัฐบาลคณะรัฐประหารทำการจับกุมผู้ทำการเคลื่อนไหวดังกล่าวในข้อหาคอมมิวนิสต์ และได้จับกุมท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ และนายปาล พนมยงค์ ต่อมาท่านผู้หญิงได้รับการปล่อยตัว แต่นายปาลยังคงถูกจับกุมอยู่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมตำรวจ อธิบายว่า

ภายใต้การดูแลของนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าฝ่ายการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ ... พรรคคอมมิวนิสต์มีความมุ่งหมายทำลายจักรวรรดินิยมและระบบทุนนิยมด้วยการพยายามตั้งพลพรรคขึ้น แผนการดำเนินการเป็นพวกๆ สำหรับกำลังอาวุธในแผนการนั้นระบุว่า ถ้าช่วงชิงได้ข้างใน เช่น ตามหน่วยทหารและตำรวจ... ก็ให้ทำการทันที ในขณะที่เดียวกันฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่เป็นคนจีนก็เตรียมฝึกพลพรรค... ส่วนคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยก็เร่งให้ราษฎรเรียกร้องสันติภาพ... ส่วนคนไทยที่เดินทางไปประชุมที่ปักกิ่งนั้น จุดประสงค์ก็เพื่อให้ประชาชนค่ายคอมมิวนิสต์เรียกร้องสันติภาพจากนายทุนหรือรัฐบาลต่างๆ⁵

⁵ “เผ่าแกล้งเรื่องนายปรีดี” สยามรัฐ (21 พฤษภาคม 2496).

คำให้การนี้เป็นการเปิดศักราชการใช้คำว่า **คอมมิวนิสต์** กับนายปรีดี อย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกหลังจากนายปรีดีหมดอำนาจทางการเมืองไป

ปี 2496 ชาวที่รัฐบาลปักกิ่งประกาศสถาปนา "รัฐไทยอิสระ" ขึ้นที่เชียงรุ่งหรือเซลี ในมณฑลยูนนาน ทำให้เกิดข่าวลือว่านายปรีดีเป็นหัวหน้าไทยอิสระ

ต้นปี 2497 นายปรีดีเขียนบทความเผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ในประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ต่อมาทางการจีนได้นำมาเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงปักกิ่งจึงเป็นข่าวไปทั่วโลก อีกทั้งมีข่าวว่านายปรีดีและภรรยาไปปรากฏตัวในงานเลี้ยงฉลองวันชาติจีน ส่งผลให้เกิดปฏิกิริยา อย่างแรกคือ เอกอัครราชทูตอเมริกาประจำประเทศไทย **นายเอ็ดวิน เอฟ แสตตันตัน** (Edwin F. Stanton) เขียนบทความเรื่อง Spotlight on Thailand ตีพิมพ์ใน Foreign Affairs ฉบับเดือนตุลาคมของปีนั้น ซึ่งให้เห็นว่า การปรากฏตัวอย่างนี้เป็นทางการของนายปรีดี ทั้งการโจมตีค่ายเสรีนิยม เป็นสัญญาณเตือนว่าเมืองไทยตกอยู่ในภาวะอันตราย อาจเป็นโดมิโนที่จะล้มโดยคอมมิวนิสต์ตัวต่อไป และผลต่อมาก็คือ บรรดามิตรที่เคยร่วมงานกับนายปรีดีได้ออกมาปกป้องตัวเอง และยืนยันว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับนายปรีดีอีกต่อไป เนื่องจากการอธิบายภาพที่เกิดขึ้นเบื้องต้นแรกว่า นายปรีดีทรยศ

เดือนพฤศจิกายน 2497 การอธิบายเรื่องนายปรีดีจะบุกไทยเริ่มซาลง แต่มีการสร้างความหวาดกลัวขึ้นมาอีกเมื่อมีข่าวว่านายปรีดีได้รับเกียรติจากการเงินให้ไปร่วมในการตรวจพลสวนสนามครบรอบปีที่ 5 ของการสถาปนาระบอบการปกครองแบบใหม่ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ต่อมา มีการลงข่าวการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนายปรีดีหลายเรื่อง ซึ่งครั้งสุดท้ายปรากฏว่าพำนักอยู่ปักกิ่ง

อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานและคำพูดของจอมพล ป. เองที่บ่งบอกว่า โดยส่วนตัว จอมพล ป. ไม่เชื่อว่านายปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะประมาณปี 2499

ขณะที่จอมพล ป. ยืนอยู่บนหน้าผาแห่งอำนาจ “รัฐบาลจอมพล ป. พินูลสงคราม ได้ส่งผู้แทนมาประเทศจีนเป็นการลับ เพื่อเริ่มความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐราชวูจิ้น ...”⁶ ในการนี้จอมพล ป. ได้ส่งผู้แทน ซึ่งเป็นอดีตนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปขอพบนายปริติเพื่อแจ้งให้ทราบว่ายินดีจะรื้อฟื้นเรื่องกรณีสวรรคตมาพิจารณาใหม่ เพื่อขอความร่วมมือจากนายปริติ คำตอบของนายปริติจะเป็นอย่างไรไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพราะเมื่อแนวคิดนี้ยังไม่ได้รับการปฏิบัติ จอมพล ป. ก็ถูกมรสุมทางการเมืองโจมตีเรื่องการเลือกตั้งสกปรก นักศึกษาประชาชนต่อต้านและในที่สุดก็ถูกรัฐประหารโดยพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การกระทำเช่นนี้อาจพิสูจน์ได้ว่า จอมพล ป. ไม่เชื่อว่านายปริติเป็นผู้บงการในกรณีสวรรคตและเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ต้องสร้างภาพนายปริติเป็นปิศาจเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

กลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม

การสร้างภาพ “ปิศาจทางการเมือง” ของนายปริติจากกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมมีเพียงสองรูปแบบ คือ (1) เป็นผู้บงการกรณีสวรรคตเพื่อสถาปนาระบอบมหาชนรัฐ และ (2) เป็นคอมมิวนิสต์ โดยเป็นกลุ่มแรกที่มีบทบาททำให้ภาพ “ปิศาจทางการเมือง” ของนายปริติ ในรูปแบบผู้บงการกรณีสวรรคตแพร่ขยายออกไป

กลุ่มนี้มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นฐานทางการเมือง สมาชิกที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพ “ปิศาจทางการเมือง” ของนายปริติก็คือ พระพินิจชนคดี, ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้งสามมีความเกี่ยวพันกันในฐานะเครือญาติ แต่สร้างภาพนายปริติด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน

⁶ ปริติ พนมยงค์ ชีวิตผืนผวนของข้าพเจ้า และ 21 ปี ลี้ภัยในสาธารณรัฐราชวูจิ้น (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, 2526) หน้า 24.

พระพินิจชนคดีมีส่วนสร้างภาพลักษณ์นายปรีดีโดยทำให้การสอบสวนกรณีสวรรคตพุ่งเล็งไปในประเด็นทางการเมือง ซึ่งทำให้มีการโยงว่านายปรีดีเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองที่อาจมีความไม่พอใจต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันหมิ่นทูลจนถึงเป็นผู้วางแผนการลอบปลงพระชนม์

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีบทบาทผ่านการเขียนสารคดีทางการเมืองเผยแพร่ให้คนชั้นกลางในเมืองหลวงได้อ่าน โดยเขียนสารคดีเป็นตอนๆ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย เรื่อง “เบื้องหลังประวัติศาสตร์” ใช้นามปากกา “แมลงหวี่” อธิบายนายปรีดีสอดคล้องกับคำอธิบายของรัฐบาล และแบ่งขบวนการเสรีไทยออกเป็นสองฝ่าย แล้วอธิบายเรื่องนายปรีดีและเสรีไทยภายใต้การนำของเขาว่ามัวหมอง เป็นกองกำลังติดอาวุธเพื่อจะทำการปฏิวัติ 30 พฤศจิกายน 2490 ส่งผลให้การเขียนยกย่องนายปรีดีและขบวนการเสรีไทยไม่ปรากฏเป็นระยะเวลานาน และยังเขียนถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์เสนอให้หันกลับมามองบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์กันใหม่ ในฐานะทางเลือกหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยขึ้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้เป็นไปด้วยดี

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้ที่มีฝีมือและพรสวรรค์ในการใช้ปากกาและวาทะ สามารถกระทำการอย่างปราณีต แนบเนียน มีประสิทธิผล ผ่านการเขียนหนังสือ ในปี 2493 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ตั้งหนังสือพิมพ์สยามรัฐเป็นเวทีสื่อความคิดและด้วยความนิยมและความแพร่หลายของคอลัมน์ต่างๆ ทำให้สยามรัฐมีบทบาทในการสร้างภาพนายปรีดีอย่างทรงพลังที่สุด เพราะม.ร.ว.คึกฤทธิ์ไม่เคยเลยบทบาทนี้เมื่อโอกาสและสถานการณ์อำนวย โดยจะกล่าวถึงนายปรีดีและกรณีสวรรคตเสมอๆ ด้วยวิธีการเขียนที่เต็มไปด้วยศิลปะในการต่อสู้ทางการเมืองด้วยปากกา คือยากจะเอาผิด แต่มีผลในการชักจูงผู้อ่าน

ในช่วงเวลาเดียวกัน กลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมที่ให้การสนับสนุน

นายปรีดี เช่น ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ สวัสดิวัตน์ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ก็หายไป เป็นการหายไปเพื่อหันหน้าเข้าหาทางพุทธศาสนา ซึ่งเท่ากับว่านายปรีดีปราศจากพันธมิตรในกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมที่จะเข้ามาต่อสู้หรือโต้แย้งกับกลุ่มอื่นในกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมด้วยกันเอง

ภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ กระแสโต้

ในการสร้างภาพ “ปิตาจารย์การเมือง” ของนายปรีดี มีหลักฐานหลายชิ้นแสดงว่า ปัญญาชนอย่างน้อย 2 กลุ่มไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าวของรัฐบาล นั่นคือ

กลุ่มแรก เป็นปัญญาชนที่เป็นศิษย์และพันธมิตรทางการเมืองของนายปรีดี มีจำนวนน้อยมาก และเป็นผู้ที่เคยผูกพันกับนายปรีดีในวิถีทางการเมือง ได้เคลื่อนไหวด้วยการเขียนชีวประวัตินายปรีดีออกมา โดยเสนอว่านายปรีดีเป็นนักคิด นักปฏิวัติ แต่งานก็มีได้เป็นไปอย่างคึกคัก ซึ่งอาจจะเกิดจากข้อจำกัดหลายประการ ทั้งความหวาดกลัวภัยทางการเมือง ความสามารถส่วนตัวที่จะถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นหนังสือ ปัญหาในการเผยแพร่ จึงมีหนังสือชีวประวัติของนายปรีดีออกมาเพียงสองเรื่อง คือ **ดร.ปรีดี พนมยงค์ กับการปฏิวัติ** โดย **ไสว สุทธิพิทักษ์** และ **หลวงประดิษฐมนูธรรมผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก** โดย **เดือน บุนนาค**

กลุ่มที่สอง เป็นปัญญาชนนอกกระบบราชการ ประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์เป็นส่วนใหญ่ บางคนเคยเป็นศิษย์และมีความชื่นชมนายปรีดีในฐานะนักการเมืองที่ดี แต่ไม่เคยผูกพันกันบนถนนการเมือง นักหนังสือพิมพ์และปัญญาชนกลุ่มก้าวหน้า เช่น อิศนี พลจันทร, กุหลาบ สายประดิษฐ์, สุภา ศิริมานนท์ ซึ่ง

ทำงานใน สยามนิกร สุภาพบุรุษ สุวันนภูมิ วางตัวไม่แสดงท่าทีโจมตีรัฐบาล พลเรือน และพยายามเขียนให้เห็นว่าความล้มเหลวของรัฐบาลเป็นคนละเรื่องกับ นายปรีดี⁷ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้แสดงความชื่นชมนายปรีดีอย่างเกินจริง พวกเขา ไม่ได้สร้างภาพนายปรีดีให้สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่งอย่างโจ่งแจ้ง แต่มองด้วย สายตาเป็นกลาง พวกเขาเผยแพร่งานเขียนผ่านเรื่องสั้นและนวนิยาย สะท้อน ภาพสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทและการใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบ โดยไม่ได้มุ่งแสดงความยกย่องหรือเชิดชูนายปรีดีเหมือนกับ กลุ่มพันธมิตรบนถนนการเมืองกระทำ แต่มองและสะท้อนภาพนายปรีดีใน **ฐานะเหยื่อของความอยุติธรรมในสังคมการเมืองไทย**

อีกผู้หนึ่งที่บทบาทสำคัญในการสร้างภาพกระแสได้คือนายปรีดี ที่มีความเคลื่อนไหวหลายอย่างในระยะสิบกว่าปี แสดงให้เห็นถึงความต้องการแก้ไขภาพตนเองให้ดีขึ้น แต่ความพยายามเหล่านั้นไม่ได้มีส่วนในการสร้างภาพด้านบวกให้กับเขา ทว่ากลับยังทำให้ผู้สร้างภาพด้านลบมีโอกาสรสร้างภาพด้านลบออกมามากขึ้น

⁷ ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีนักหนังสือพิมพ์กลุ่มหนึ่งเชื่อว่านายปรีดีมีส่วนพัวพันกรณีสวรรคตที่สำคัญเช่น หนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย อธิธรรม เกียรติศักดิ์ แสดงท่าทีโจมตีความล่าช้าและความบกพร่องของรัฐบาลนายปรีดีอย่างชัดเจน และเมื่อคณะรัฐประหารขึ้นครองอำนาจและสร้างภาพ “ปีศาจทางการเมือง” ของนายปรีดี นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้ก็มีโอกาสเขียนถึงนายปรีดีและกรณีสวรรคตได้เต็มที่

การคลี่คลายภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดี พนมยงค์ ในสังคมการเมืองไทยยุคพัฒนา

ช่วงปี 2500-2519 นักศึกษาปัญญาชนได้เลือกทำความเข้าใจจินตภาพนายปรีดีในเชิงบวก ทำให้ภาพลักษณ์นายปรีดีด้านบวกมีพลังทางสังคมการเมืองในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านระบอบเผด็จการทหาร แต่ก็ไม่มีพลังในภาพลักษณ์ของวีรบุรุษ เนื่องจากหลัง 14 ตุลาคม 2516 มีเหตุการณ์ทางสังคมและปัจจัยอื่นๆลดพลังของภาพลักษณ์นายปรีดีลง

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบ

ช่วงนี้นายปรีดียังได้รับการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบด้วยฝีมือของรัฐบาลทหารและกลุ่มอนุรักษ์นิยม-กษัตริย์นิยม ซึ่งต่างมีวิธีการที่แตกต่างไปจากช่วงเวลาก่อน

รัฐบาลทหาร

รัฐบาลทหารตั้งแต่ 2500-2516 แตกต่างจากรัฐบาลทหารในช่วงทศวรรษ 2490 ในแง่ที่ปราศจากการทำทลายอำนาจจากกลุ่มการเมืองหลายๆกลุ่ม เพราะรัฐบาลทหารช่วงก่อนได้จัดการลดทอนพลังของกลุ่มการเมืองสำคัญ เช่น กลุ่มนายปรีดี-พลเรือน กลุ่มทหารเรือ กลุ่มทหารบกที่มีความคิดตรงข้ามกับรัฐบาล รวมไปถึงพลังความเคลื่อนไหวของปัญญาชนและกลุ่มพลังอื่นๆ ประกอบกับการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็นรุนแรง (2503-2505) ทำให้ผู้นำกองทัพรุ่นใหม่ เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร มีฐานอำนาจมั่นคง รัฐบาลในช่วง 2501-2507 จึงไม่สนใจใช้ภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีมากนัก

แต่ในปี 2508 อันเป็นช่วงที่จอมพลถนอมเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้หันกลับมามีบทบาทในการสร้างภาพ “ปิตาจารย์การเมือง” ของนายปรีดีอีกครั้ง การเปลี่ยนท่าทีครั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากการที่รัฐบาลทราบข่าวว่าประเทศจีนแผ่นดินใหญ่มีความเคลื่อนไหวจะเริ่มสงครามกองโจรในประเทศไทย และในวันที่ 7 สิงหาคม 2508 สถานการณ์ภายในของไทยก็แสดงให้เห็นว่าชาวดังกล่าวเป็นจริง เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยประกาศใช้อาวุธเข้าต่อสู้กับรัฐบาล

ปี 2510 จอมพลประภาส รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแถลงในเดือนเมษายนว่า “แผนการของคอมมิวนิสต์อ้างว่า นายปรีดีให้ทุนการศึกษาหลอกลวงเด็กหนุ่มไปอบรมลัทธิคอมมิวนิสต์ที่จีนแดงและเวียดนามเหนือ”⁸ การกล่าวถึงนายปรีดีอย่างกำกวมว่า คอมมิวนิสต์ใช้ชื่อนายปรีดีหรือนายปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ ยิ่งทำให้ชาวนี้อาจได้รับความเชื่อถือไปในการทำงานว่า นายปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์มากกว่าจะแถลงออกมาโดยตรงว่านายปรีดีเป็นผู้บงการ จวบจนนายปรีดีย้ายจากประเทศจีนไปพำนักที่ปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในปี 2513 ข้อกล่าวหาว่านายปรีดีได้รับการสนับสนุนจากจีนเพื่อจะยึดประเทศไทยจึงคลายลงโดยอัตโนมัติ

ปี 2514 เมื่อมีข่าวแน่นอนว่าสหรัฐอเมริกาจะเปิดสัมพันธภาพทางการทูตกับจีนแผ่นดินใหญ่ รัฐบาลจอมพลถนอมซึ่งดำเนินนโยบายเป็นศัตรูกับจีนแผ่นดินใหญ่ตามสหรัฐอเมริกาเข้ามาชำนานจึงผ่อนการสร้างภาพ “ปิตาจารย์การเมือง” ของนายปรีดีลง และในเดือนกรกฎาคม 2514 รัฐมนตรีต่างประเทศ นายถนัด คอมันตร์ และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เข้าพบนายปรีดีที่ปารีสเพื่อ

⁸ “นายกฯเตือนปรีดีว่าอย่าก่อวุ่น ผาก ดร.ป๋วย ที่จะไปพบที่ฝรั่งเศสให้บอกด้วย” ชาวไทย

พบปะพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนแผ่นดินใหญ่ ชาวนี้ได้รับการโอบอุ้มมาก เป็นชาวที่อาจมีส่วนผลักดันให้ภาพลักษณ์นายปรีดีดีขึ้น แต่ไม่ก่อประโยชน์แก่รัฐบาล เพราะอาจทำให้รัฐบาลถูกโจมตีจากกลุ่มทหารและกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมที่เชื่อว่านายปรีดีเป็นผู้บงการในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8

รัฐบาลมีปัญหาที่ไม่สามารถปิดข่าวเรื่องรัฐมนตรีต่างประเทศไปพบนายปรีดี จึงเกิดการตั้งกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภา ประกอบกับปัญหาหลายด้านรุมล้อม รัฐบาลจอมพลถนอมจึงแก้ไขด้วยการรัฐประหารตนเอง ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 มีผลให้ยุบรัฐสภาและยกเลิกรัฐธรรมนูญ อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลนี้มิได้สร้างภาพ "ปิตาภทางการเมือง" ของนายปรีดีด้วยการผลิตซ้ำ แต่ยังคงทำให้เรื่องนายปรีดีเป็นเรื่องที่สังคมควรมีการพูดถึง

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เมื่อรัฐบาลทหารหมดอำนาจลง รัฐบาลพลเรือนที่เข้ามาปกครองประเทศจนถึงปี 2519 ก็ไม่มีบทบาทในการสร้างภาพด้านลบของนายปรีดี เพียงแต่ปฏิบัติต่อนายปรีดีอย่างไม่ให้ความสำคัญนัก แสดงตนเป็นกลุ่มวางเฉย อาจเป็นเพราะนักศึกษาปัญญาชนให้ความสนใจนายปรีดีเพิ่มขึ้น รัฐบาลจึงไม่แสดงความเห็นขัดแย้งในเชิงขัดแย้งออกไป

กลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม

ผู้มีบทบาทสำคัญในกลุ่มนี้คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ เป็นสื่อแสดงความคิด มีการใช้หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ และ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ พิมพ์เรื่องต่างๆ เพื่อย้ำภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดี โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ไม่ได้สมใจด้วย แต่เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายถนัด คอมันต์ เดินทางไปพบนายปรีดีที่ปารีส อันอาจจะทำให้นายปรีดีกลับมามีความสำคัญอีกครั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็มีการเคลื่อนไหว เช่น

เมื่อเจ้าหน้าที่สถานทูตไทยในสิงคโปร์เขียนบทความโจมตีหนังสือพิมพ์ของเมืองไทยที่ทำการตอบโต้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็เขียนปราชญ์ลงในสยามรัฐถึง 2 วัน โดยเน้นว่า เรื่องทั้งหมดนี้ “พอเรื่องจะเจียบทางสถานทูตไทยที่สิงคโปร์ก็มาเตะปี่ให้ดังต่อไป ... แล้วบอกว่า เรื่องกำลังจะเจียบ เรื่องกำลังจะเจียบ”⁹ ส่วน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็มีปฏิกริยาพูดถึงในทำนองประชดรัฐบาลว่า “นิกลั่นยังไม่ทันไปจีนแดงก็รีบวิ่งโร่ไปหานายปรีดี”¹⁰

แสดงให้เห็นว่า กลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมยังมีความเชื่อและต้องการรักษาภาพ “ปิตาการทางการเมือง” ของนายปรีดีเอาไว้ แม้จะนิ่งเฉยในบางกรณีเพื่อจุดหมายบางประการ แต่ถ้าเกิดความเปลี่ยนแปลงที่จะให้ความสำคัญแก่นายปรีดีหรือมีการพูดถึงในด้านดี กลุ่มนี้ก็พร้อมที่จะมีปฏิกริยาคัดค้านทันที

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 งานเขียนและหนังสือต้องห้ามได้ทยอยออกมาสู่ผู้อ่านจำนวนมาก เรื่องราวและบทความของนายปรีดีก็เผยแพร่ออกมามาก มีส่วนทำให้เกิดภาพลักษณ์ด้านบวกต่อนายปรีดี ประกอบกับนักศึกษาที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเรียกร้องแทบจะทุกเรื่องในสังคม ทั้งการแสดงความคิดเห็น การสืบทอดข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นธรรม และการเดินขบวนเรียกร้องเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวนากรรมกร ทำให้ฝ่ายอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมมีความไม่พอใจ

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2518 มีการปล่อยข่าวว่าผู้นำนักศึกษาไซโยเดินทางไปปารีสเพื่อพบนายปรีดีและจะรับกลับมาตุภูมิ ข่าวลือนี้น่าจะหวังผลสองประการคือ (1) มุ่งทำลายภาพพจน์ของขบวนการนักศึกษา โดยโยงให้เกี่ยวพัน

⁹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สยามรัฐ หน้า 5 (4 กันยายน 2514 และ 6 กันยายน 2514) เล่ม 9 (นครหลวง: ก้าวหน้า, 2516) หน้า 58-59.

¹⁰ “อภิปรายเรื่องจีนแดง” ประชาธิปไตย (21 กรกฎาคม 2514).

กับนายปรีดีเพื่อแสดงว่าการเรียกร้องเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่เกิดขึ้นมากมาย จนเหมือนกับการสร้างความวุ่นวายในสังคมได้รับอิทธิพลจากคอมมิวนิสต์ และ (2) เพื่อป้องกันมิให้ขบวนการนักศึกษาซึ่งมีการติดต่อกับนายปรีดีมากขึ้น ทำการเคลื่อนไหวในการเรียกร้องให้นายปรีดีเดินทางกลับประเทศได้

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ด้านบวก

ช่วง 2500-2519 การรับรู้เรื่องนายปรีดีมาจากสารคดีทางการเมือง การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล การเผยแพร่ความคิดของกลุ่มอนุรักษ์-กษัตริย์นิยม และจากตัวนายปรีดี ที่ทำการฟ้องร้อง อาศัยอำนาจศาลทำให้ฝ่ายที่โจมตีประกาศความบริสุทธิ์ของตนเองตามหน้าหนังสือพิมพ์และนิตยสาร โดยไม่ปรากฏว่ามีความเคลื่อนไหวของการสร้างภาพด้านบวกออกมาแต่อย่างใด จนกระทั่งนายปรีดีเดินทางไปพำนักที่ปารีสในปี 2513 จึงมีหนังสือเกี่ยวกับนายปรีดีและความคิดเห็นของนายปรีดีทยอยตีพิมพ์ออกมาจำนวนมาก

ปัญญาชนไทยกับภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์

ผู้มีบทบาทสำคัญที่ควรเอ่ยถึงมีสองคนคือ ปราโมทย์ พึ่งสุนทร และ สุกจน์ ด้านตระกูล ทั้งสองมีกิจกรรมแตกต่างกัน แต่ก็มีส่วนช่วยให้เรื่องราวของนายปรีดีปรากฏขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยปราโมทย์เป็นผู้รวบรวมจัดพิมพ์ปาฐกถาของนายปรีดีที่แสดงแก่นักเรียนไทยในต่างประเทศในวาระต่างๆ จัดพิมพ์เป็นเล่ม เช่น **ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์ ในการชุมนุมสนทนาที่สามัคคีสมาคม, ปัญหายุคสงครามปรมาณูนิวเคลียร์** เป็นต้น ส่วนสุกจน์ในระยะแรกได้เขียนประวัตินายปรีดีออกมาเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ กันอย่างต่อเนื่อง และมีบทบาทในการพิมพ์ปาฐกถาและข้อเขียนของนายปรีดี รวมถึงหลักฐานในการโต้แย้งกับบุคคลที่เขาคิดว่าบิดเบือนประวัติศาสตร์ออกมาหลายเรื่อง อาทิ

ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์, ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์, จากกรุงเทพฯ ถึงปักกิ่ง, ท่านปรีดีกับราชบัลลังก์, การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่างานของสุพจน์มีเป้าหมายที่ต้องการสร้างภาพด้านบวกของนายปรีดีเพื่อได้กระแสภาพลักษณ์ด้านลบอย่างชัดเจน และน่าจะมีส่วนช่วยให้ปัญญาชน นิสิตนักศึกษา ได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับนายปรีดีเพิ่มขึ้น

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้สร้างภาพลักษณ์ด้านบวกกลุ่มใหม่

สมัยจอมพลสฤษดิ์ครองอำนาจ เรื่องนายปรีดีไม่ได้ปรากฏอยู่ในการรับรู้ของปัญญาชน สมัยจอมพลถนอม นักศึกษาปัญญาชนรู้สึกว่านายปรีดีเป็นบุคคลที่ไม่น่าจะพูดถึง เพราะการกล่าวถึงนายปรีดีไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ ถ้ามีการกล่าวถึงนายปรีดีในทางที่ดีผู้ที่กล่าวถึงอาจถูกเพ่งเล็งจากรัฐบาล

ปัจจัยที่มีส่วนผลักดันให้เรื่องราวของนายปรีดีเข้ามาอยู่ในการรับรู้ของนักศึกษาปัญญาชนทั่วไปมี (1) ปัญญาชนที่มีแนวคิดกษัตริย์นิยมแสดงทัศนะต่อเรื่องราวของนายปรีดี ที่สำคัญคือ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้ได้ไปศึกษาต่างประเทศเป็นเวลานาน มีแนวคิดเสรีนิยมทางการเมือง แต่พลังของภาพลักษณ์นายปรีดีแบบ “ปิศาจทางการเมือง” ทำให้เขาแสดงการไม่ยอมรับในตัวนายปรีดีอย่างตรงไปตรงมาในงานสาธารณะ ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่มีการทำเช่นนั้นนับแต่จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี (2) การย้ายไปพำนักที่ซานฟรานซิสโกของนายปรีดีทำให้ข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์คลายความเป็นเหตุเป็นผลลง เป็นแรงกระตุ้นให้ปัญญาชนภายนอกมหาวิทยาลัยให้ความสนใจนายปรีดีมากขึ้น วรพุทธิ ชัยนาม ซึ่งนิยมแนวคิดสังคมนิยม เป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของปัญญาชนในมหาวิทยาลัย (3) การเคลื่อนไหวของปัญญาชนผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องจากสังคมและหมู่นักศึกษาปัญญาชน โดยเฉพาะกรณี นายป๋วย

อิงภากรณ์ เดินทางไปเยี่ยมเยียนนายปรีดีหลังจากเพิ่งย้ายไปพำนักที่ฝรั่งเศสเป็นคนแรก เป็นเสมือนสิ่งกระตุ้นให้นักศึกษาประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หันมาสนใจเรื่องนายปรีดีเพิ่มขึ้น ความเคลื่อนไหวของนายป๋วยและการแสดงความคิดของเขาว่านายปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 เป็นเสมือนคำรับรองที่มีความน่าเชื่อถือสำหรับนักศึกษา นอกจากนี้เขายังเป็นตัวเชื่อมระหว่างคนรุ่นป๋วยกับคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ในเรื่องนายปรีดี ซึ่งต่างจากคนรุ่นหนุ่มสาวในรุ่นหลังๆ ที่การรับรู้เรื่องนายปรีดีค่อนข้างจะแพร่หลายกว่า จากปัจจัยดังกล่าวมีผลให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยซึ่งกำลังเสื่อมศรัทธากับระบอบถนอม-ประภาสได้แสดงความคิดเห็นเชิงบวกต่อนายปรีดี

ช่วง 2516 เป็นต้นไป ภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีเริ่มหมดความสำคัญ เนื่องจากนักศึกษาปัญญาชนเริ่มมีความคิดสังคมการเมืองไปในทางต่อต้านรัฐบาลทหารภายใต้การนำของจอมพลถนอมอย่างชัดเจน ส่วนภาพลักษณ์ด้านบวกในมโนทัศน์ของนักศึกษาคือ บทบาทของครูผู้มีประสบการณ์และมีความรู้ด้านหลักวิชา¹¹ ปัญญาชนคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่เชื่อนายปรีดีบริสุทธิ์ในกรณีสวรรคต มีผู้ไปเยี่ยมคำนับนายปรีดีที่บ้านพักชานกรุงปารีสมิได้ขาด และมีการปฏิเสธภาพลักษณ์ "ปีศาจทางการเมือง" ของนายปรีดี อันถือเป็นส่วนหนึ่งของการโฆษณาของรัฐบาลเพื่อกำจัดผู้มีความคิดก้าวหน้า เพื่อต่อต้านการปิดกั้นทางภูมิปัญญาที่เคยมีมาตั้งแต่ปี 2500 ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดีได้ถึงจุดสุดยอดอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในทศวรรษที่แล้ว

แต่สถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดีไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักศึกษาปัญญาชน

¹¹ และภายหลังจากอสัญกรรมของนายปรีดีในปี 2526 ภาพความเป็นครูของนายปรีดีได้ถูกเชื่อมโยงให้เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างสมบูรณ์

ที่มีความปรารถนาบุคคลที่เป็น**วีรบุรุษแห่งยุคสมัย** (อย่างจิตร ภูมิศักดิ์) ได้ เพราะ (1) นายปรีดีเป็นผู้ใหญ่ ความสูงวัยทำให้หนทางข้างหน้าของนายปรีดีเป็นคนละวิถีทางกับคนหนุ่มสาวที่กำลังมีพลังการต่อสู้อย่างหึกเหิม (2) นายปรีดีพยายามสร้างภาพคณะราษฎรในด้านดีออกมาพร้อมๆ กับการแก้ภาพด้านลบของตนเอง ซึ่งนักศึกษาปัญญาชนที่ให้ความสนใจประวัติความเป็นมาของการเมืองไทยสมัยใหม่ไม่สามารถยอมรับได้ (3) ความสนใจแนวคิดสังคมนิยมที่เพิ่มมากขึ้นทำให้นักศึกษาปัญญาชนเห็นว่าตนเองไม่สามารถเป็นเพียงนักปรัชญาหรือผู้ศึกษาแนวคิดสังคมนิยมได้เท่านั้น แต่จะต้องเป็นนักปฏิวัติตามแนวคิดของลัทธิมาร์กซ์ด้วย

การสังหารนักศึกษาปัญญาชนจำนวนมากในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ได้ผลักดันให้พวกเขาซึ่งมีความสนใจแนวคิดสังคมนิยมอยู่แล้วเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพื่อทำการต่อสู้กับรัฐบาลมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ นายปรีดีกลับมีท่าทีเป็นไปในทางตรงกันข้าม โดยกล่าวว่า “ประธานเหมาเสียอีกยังฝากบอกมาว่า ถ้าพบพวกหนุ่มๆ ของไทยให้ช่วยเตือนเขาด้วยว่าอย่าเห็นอะไรของจีนดีไปเสียหมด บางอย่างของเขาก็ผิดพลาด (และนายปรีดีได้กล่าวว่า) แนวทางของตานั้นจะต้องไม่เอียงซ้ายจัดหรือขวาจัดจนเกินไป เพราะจะเกิดผลเสียทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้นถ้าการต่อสู้ที่ผิดไปจากแนวทางนี้จึงเป็นสิ่งที่ไม่เห็นด้วย”¹² แนวทางกลางๆ นี้เองที่ทำให้ภาพของนายปรีดีขาดพลังของการเป็นวีรบุรุษ นักศึกษาปัญญาชนเริ่มหมดความสนใจในตัวนายปรีดี และเมื่อต้องเผชิญกับการรุกรานทางการเมืองจากฝ่ายขวาจนไม่มีหนทางที่จะต่อสู้ในสังคมนการ

¹² “ปรีดีชี้ทำที่ผู้นำจีนต่อไทย เหยยเหมาฝากเตือนคนหนุ่ม” ประชาธิปไตย (22 กันยายน 2522).

เมืองในขณะนั้นได้ พวกเขาจึงหันไปหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งแสดงถึงการรวมกับความเป็นปฏิปักษ์ของจิตร ภูมิศักดิ์ โดยสมบูรณ์

ความเคลื่อนไหวในวาทกรรมภาพตนเองของนายปริติ

นายปริติพยายามติดต่อกับทางประเทศไทย โดยอาศัยจังหวะเวลาความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยเป็นช่วงเวลาการเคลื่อนไหว

ปี 2500 นายปริติได้เขียนหนังสือชื่อ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* เพื่อแจกในงานศพของมารดาท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ แสดงความคิดเห็นถึงความเป็นมาของสังคมตามแนวคิดลัทธิมาร์กซ์พร้อมทั้งนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์วิเคราะห์ด้วย ต่อมาในเดือนตุลาคม 2501 ได้ส่งความคิดเห็นมายังนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยเพื่อตีพิมพ์ข้อเสนอให้รัฐบาลชุดคอคอดกระให้สำเร็จโดย “หวังว่ารัฐบาลจะรักษาและป้องกันเอกราชชาติตามพหุนัยได้ และใช้ทุนของชาติไทยเราเอง”¹³ ผลคือรัฐบาลไม่ได้สนใจมากนัก แต่กลับมีปฏิกิริยาไปในทางลบต่อข้อเสนอที่ให้นำเงินทองทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์มาเป็นทุนในการใช้ชุด

ช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ นายปริติไม่มีความเคลื่อนไหวใดๆปรากฏ อาจเป็นเพราะสถานการณ์ในช่วงนั้นไม่เอื้ออำนวย จนถึงปี 2506 เมื่อจอมพลถนอมเป็นนายกรัฐมนตรี สภาพการณ์เริ่มผ่อนคลาย นายปริติซึ่งเอาใจใส่กับการแก้ภาพลักษณ์ด้านลบของตนเองสบโอกาสจึงเคลื่อนไหวฟ้องร้องบทความที่ตีพิมพ์โจมตีตนหลายคดี ซึ่งทุกครั้งนายปริติเป็นฝ่ายชนะคดีความ การประกาศของจำเลยตามหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆเป็นการแสดงให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมได้รับรองแล้วว่านายปริติมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตของรัชกาล

¹³ ปริติ พนมยงค์ “บันทึกข้อเสนอเรื่องชุดคอคอดกระของนายปริติ พนมยงค์” ใน *วันปริติ พนมยงค์ 11 พฤษภาคม 2532* (กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นต์, 2532) หน้า 60.

ที่ 8 นี่จึงนับเป็นการรุกและโต้ตอบการสร้างภาพด้านลบฝ่ายทหารและฝ่ายอนุรักษ์นิยม

อย่างไรก็ตาม การสร้างภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีได้ติดอยู่ตามท้องถนนและปากต่อปากเสียแล้ว และที่สำคัญ แม้กลุ่มอนุรักษ์นิยมจะแพ้คดีความ แต่กลุ่มทหารและกลุ่มอนุรักษ์นิยมก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อและบทบาทในการสร้างภาพลบ รวมทั้งจะมีปฏิกิริยาต่อต้านในกรณีที่นายปรีดีมีความเคลื่อนไหวที่พวกเขาคิดว่าเป็นอันตราย เช่น การจะเดินทางกลับประเทศไทย เมื่อเป็นเช่นนั้น นายปรีดีคงตระหนักถึงเหตุผลสำคัญของการฟ้องร้องว่า ผลของการชนะคดีความจะกลายเป็นเอกสารทางราชการที่จะมีการตีพิมพ์และเก็บรักษาไว้ และจะเป็นหลักฐานให้คนรุ่นต่อไปสามารถทำการค้นคว้าได้

ความเคลื่อนไหวของนายปรีดีในเรื่องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลไทยเริ่มกลับมาอีกครั้งในช่วงปี 2514 เมื่อรัฐมนตรีว่าการและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ขอเข้าพบ และในปี 2516 ก็ได้รับการติดต่อให้ช่วยเหลือในการเจรจาเรื่องการอพยพชาวเวียดนามออกจากประเทศไทยเพื่อกลับภูมิลำเนา คราวนี้นายปรีดีมีความระมัดระวังในเรื่องการเป็นพวกพ้องกับรัฐบาลจอมพลถนอมหรือไม่ เพราะช่วงนั้นรัฐบาลกำลังได้รับการต่อต้านด้วยคลื่นของนักเรียน นักศึกษา ประชาชน ที่กำลังเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แสดงให้เห็นว่านายปรีดีให้ความสำคัญกับพลังนักศึกษา

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กิจกรรมหลักส่วนหนึ่งของนายปรีดีที่ปารีสคือ การแสดงปาฐกถาและการพบปะพูดคุยกับผู้นำเยียมเยียนคารวะที่บ้านพัก ซึ่งมีทั้งการตอบรับและการเสนอ (เช่น เสนอให้นักศึกษาตีพิมพ์ผลงานของตัวเอง) ความพยายามที่จะเคลื่อนไหวติดต่อและเข้าถึงคนหนุ่มสาวที่เป็นพลังทางการเมืองใหม่ในสังคมการเมืองไทย ได้เปิดโอกาสให้นายปรีดีแก้ภาพ

ลักษณะด้านลบของตนเอง เช่นการตีพิมพ์ เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร ในมุขกลับก็คือ นายปรีดียืนอยู่ข้างประชาธิปไตย และการเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชนในขณะนั้นทำเพื่อประชาธิปไตย จึงเท่ากับเป็นการแสดงว่านายปรีดีกับนักศึกษาประชาชนอยู่ในแนวทางเดียวกัน ส่วนอีกด้านหนึ่งนายปรีดียังคงเน้นการเสนอความคิดเห็นมายังรัฐบาล แต่ผลที่ได้รับก็คือความเจ็บ

นอกจากนี้นายปรีดียังเขียนอัตชีวประวัติของตนเอง พิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศส ปี 2517 ชื่อ Ma Vie Mouvementee หนังสือพิมพ์ Bangkok Post พิมพ์ปี 2517 และมีการแปลเป็นภาษาไทยในปี 2529 ชื่อ ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า และ 21 ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน นายปรีดีใช้วิธีการเขียนได้แยบยล ที่มีผู้พูดหรือเขียนถึงตัวเขาในทางลบที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง โดยยกคำกล่าวขอโทษเป็นหลักฐานประกอบข้อความ

ปรีดี: กระบวนการกลายเป็นสัญลักษณ์ของเสรีนิยม

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นายปรีดีมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องที่จะผลักดันให้ภาพด้านบวกของเขาเติบโตไปอีกก้าวหนึ่ง เรื่องแรกคือ การเรียกร้องให้ปล่อยนักโทษการเมืองคดี 6 ตุลา ปี 2520 นายปรีดีเดินทางไปปาฐกถาที่ประเทศอังกฤษ ได้พบกับนายปวิญ อังภากรณ์ ที่ลี้ภัยการเมืองภายหลัง 6 ตุลาคม 2519 ไปพำนักที่นั่น ทั้งสองได้พบกันที่มหาวิทยาลัยลอนดอน พร้อมกับมีรูปถ่ายคู่กันใบหนึ่ง ซึ่งเป็นภาพที่มีความหมายต่อนักศึกษาปัญญาชนในต่างแดนเป็นอย่างมาก เมื่อผู้ใหญ่สองคนได้มาพบกันในลักษณะที่ต้องเผชิญมรสุมทางการเมืองจนไม่สามารถพำนักอยู่ในประเทศไทย แต่ทั้งสองก็ไม่ทอดถอย

นายปริติเป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคต และนายปริติเป็นผู้ยึดมั่นในแนวทางประชาธิปไตยสมบูรณ์ จึงทำให้ภาพลักษณ์นายปริติถูกนำไปเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ ในทางการเมือง บทละคร คือ **ผู้อาวุโสน์** เขียนโดย **คำรณคุณะติล** ในปี 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ภาพลักษณ์นายปริติได้รับการเชิดชูขึ้นมาแล้ว เป็นเสมือนการตกผลึกของภาพลักษณ์นายปริติที่สะท้อนให้เห็นในทัศนคติของนักศึกษาปัญญาชนได้ดีที่สุด

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับการสร้างนายปริติให้เป็นสัญลักษณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งขึ้นเมื่อปี 2477 โดยความคิดริเริ่มของนายปริติ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัย จนถึงปี 2495 เมื่อนายปริติสูญเสียโอกาสกลับสู่อำนาจทางการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ประสบกับมรสุมทางการเมือง นักศึกษาธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะหลังปี 2500 ไม่ค่อยรู้จักหรือให้ความสำคัญกับนายปริติมากนัก จนกระทั่งภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประสบวิกฤติการณ์จากเหตุการณ์ต่างๆ อย่างหนัก ทั้งด้านสภาพของมหาวิทยาลัย และที่สำคัญคือความบอบช้ำทางด้านจิตใจ การแบ่งกลุ่มแบ่งพวก เช่นการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์คนหนึ่งว่า "ช่วงที่ผ่านมาอาจารย์หลายคนแยกบทบาทในการสอนหนังสือกับบทบาททางการเมืองไม่ออก มองนักศึกษาหลงผิด นักศึกษาก็มองอาจารย์บางคนเหมือนเป็นศัตรู มีแต่ความสับสนและหวาดระแวง แล้วมันจะไปเรียนหนังสือกันได้อย่างไร"¹⁴ รวมถึงความบอบช้ำจากการโจมตีของสื่อมวลชนบางฉบับ ปัญหาเหล่านี้น่าจะมีผลให้บรรดานักศึกษาและอาจารย์มีความต้องการฟื้นฟูมหาวิทยาลัย ทั้งด้าน

¹⁴ "อธิการบดีธรรมศาสตร์เก้าอี้ไม่อุ่น" **ข่าวไทยนิกร** ปีที่ 1 (16 พฤศจิกายน 2520) หน้า 11.

นายปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคต และนายปรีดีเป็นผู้ยึดมั่นในแนวทางประชาธิปไตยสมบูรณ์ จึงทำให้ภาพลักษณ์นายปรีดีถูกนำไปเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ ในทางการเมือง บทละคร คือ **ผู้อาวุโสน์** เขียนโดย **คำรณคุณะติล** ในปี 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ภาพลักษณ์นายปรีดีได้รับการเชิดชูขึ้นมาแล้ว เป็นเสมือนการตกผลึกของภาพลักษณ์นายปรีดีที่สะท้อนให้เห็นในทัศนคติของนักศึกษาปัญญาชนได้ดีที่สุด

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับการสร้างนายปรีดีให้เป็นสัญลักษณ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งขึ้นเมื่อปี 2477 โดยความคิดริเริ่มของนายปรีดี ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัย จนถึงปี 2495 เมื่อนายปรีดีสูญเสียโอกาสกลับสู่อำนาจทางการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ประสบกับมรสุมทางการเมือง นักศึกษาธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะหลังปี 2500 ไม่ค่อยรู้จักหรือให้ความสำคัญกับนายปรีดีมากนัก จนกระทั่งภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประสบวิกฤติการณ์จากเหตุการณ์ต่างๆ อย่างหนัก ทั้งด้านสภาพของมหาวิทยาลัย และที่สำคัญคือความบอบช้ำทางด้านจิตใจ การแบ่งกลุ่มแบ่งพวก เช่นการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์คนหนึ่งว่า "ช่วงที่ผ่านมาอาจารย์หลายคนแยกบทบาทในการสอนหนังสือกับบทบาททางการเมืองไม่ออก มองนักศึกษาหลงผิด นักศึกษาก็มองอาจารย์บางคนเหมือนเป็นศัตรู มีแต่ความสับสนและหวาดระแวง แล้วมันจะไปเรียนหนังสือกันได้อย่างไร"¹⁴ รวมถึงความบอบช้ำจากการโจมตีของสื่อมวลชนบางฉบับ ปัญหาเหล่านี้น่าจะมีผลให้บรรดานักศึกษาและอาจารย์มีความต้องการฟื้นฟูมหาวิทยาลัย ทั้งด้าน

¹⁴ "อธิการบดีธรรมศาสตร์เก้าอี้ไม่อุ่น" **ข่าวไทยนิกร** ปีที่ 1 (16 พฤศจิกายน 2520) หน้า 11.

ชื่อเสียงและวิญญาน แต่ความเคลื่อนไหวพื้นฟูน่าจะเริ่มหลังปี 2523 ซึ่งใกล้กับปี 2527 อันเป็นปีที่มหาวิทยาลัยจะมีอายุครบกึ่งศตวรรษ

ในการเตรียมงานฉลองกึ่งศตวรรษ พวกเขาจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนายปรีดีซึ่งมีฐานะเป็นผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยโดยปริยาย กลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการเขียนประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ประกอบด้วย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, สุนทรী อาสะไวย์, สุภาภรณ์ จรัสพัฒน, ทรงยศ แวงหงษ์, สุวิมล รุ่งเจริญ, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ดำรง ไกรศรีวรณ ได้เขียนตั้งแต่การสถาปนามหาวิทยาลัยถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง และเน้นประวัติของมหาวิทยาลัยมากกว่าจะกล่าวถึงนายปรีดีโดยละเอียด โดยกล่าวถึงนายปรีดีว่าเป็นผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยและ

โดยที่นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้นำคนหนึ่งของคนระชากร และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญดอกหนึ่งซึ่งจะนำประเทศไปสู่ประชาธิปไตย การจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงได้เน้นจุดสำคัญอยู่ที่การเปิดเสรีภาพทางการศึกษาให้กว้างขวางที่สุด¹⁵

แม้การเขียนจะไม่ได้เน้นเรื่องราวของนายปรีดีมากนัก แต่ตัวกระบวนการสืบหาเรื่องราวได้เป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้นายปรีดีกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ทศนะของชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่มองประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยหลัง 2475 ออกมาในรูปการต่อสู้ระหว่างสองกลุ่มหลักคือ กลุ่มทหาร ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ และกลุ่มพลเรือน ซึ่งมีนายปรีดี

¹⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, สำนักกันันธรรมศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2535) หน้า 65.

พนมยงค์ เป็นผู้นำ ได้ทำให้ภาพของพลเรือนและผู้นำพลเรือนอย่างนายปรีดีได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นโดยอัตโนมัติ

การมองปรีดีและกลุ่มพลเรือนว่าเป็นกลุ่มการเมืองที่ควรพูดถึงในประวัติศาสตร์ไทย และนายปรีดีเป็นผู้นำพลเรือนที่มีความคิดก้าวหน้า ส่งผลให้นายปรีดีกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งแน่นอนว่าความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อมกับนักศึกษาปัญญาชนอื่นๆ รวมทั้งกลุ่มที่ผละออกมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งประสบการณ์เสียหนึ่งของพวกเขาถูกปฏิเสธจากอำนาจรัฐ ทำให้พวกเขาเข้าใจถึงชะตากรรมของนายปรีดีได้มากกว่าการรับรู้ผ่านหนังสือเหมือนช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา และขณะเดียวกัน กลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งยังมีความคิดต่อนายปรีดีอย่างกังวรับกึ่งปฏิเสธ คือยอมรับว่านายปรีดีมีความสำคัญต่อมหาวิทยาลัยเพราะเป็นผู้ประสานการ แต่ก็ยังไม่ให้ความสำคัญเต็มที่นัก

นักศึกษารุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัยได้ยอมรับนายปรีดีเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก ในงานฟุตบอลประเพณีระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเดือนมกราคม 2526 กองเชียร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้นำรูปของนายปรีดีออกมาเผยแพร่สู่สาธารณชนเป็นครั้งแรก พร้อมกับบทกวีว่า

พื่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน

พื่อสร้างแคว้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี

พ่อของข้านามระบือชื่อปรีดี

แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ¹⁶

¹⁶ มิตรกำสรวล (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529) หน้าไม่ปรากฏ

การนำภาพของนายปรีดีพร้อมบทกวีดังกล่าวมาแสดงในงานฟุตบอลประเพณีเท่ากับประกาศให้คนทั่วไปรู้ว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยอมรับนายปรีดีเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย¹⁷ ก่อนที่ผู้บริหารจะแสดงการยอมรับ

ความเคลื่อนไหวของปัญญาชนอื่นๆ

ประมาณปี 2524 ปัญญาชนกลุ่มก้าวหน้าได้ร่วมกันจัดตั้ง “โครงการปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย” เพื่อท้าทายคนรุ่นใหม่ให้คิดถึงสังคม นำพาสังคมไปสู่อนาคตด้วยสติปัญญาที่เป็นตัวของตัวเอง มีหัวเรียวหัวแรงสำคัญของโครงการคือ สุภา ศิริมานนท์ และสุลักษณ์ ศิวรักษ์

ทันทีที่นายปรีดีถึงแก่กรรม การแสดงความคิดเห็นในสังคมไทยก็เกิดขึ้น เริ่มด้วยนายสุลักษณ์ให้สัมภาษณ์ถึงนายปรีดีในเชิงให้รัฐบาลจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง สุภาพูดถึงการเตรียมอนุสรณ์ถึงนายปรีดี วันที่ 4 พฤษภาคม นายแคล้ว นรปติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เลขานุการพรรคสังคมประชาธิปไตย ทำหนังสือถึงพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ขอให้รัฐบาลรับเป็นเจ้าของงานศพของนายปรีดี ขณะที่นักศึกษา 6 สถาบัน ได้ออกแถลงการณ์ถึงนายปรีดีว่า

... เป็นนักต่อสู้ของผู้รักประชาธิปไตย สร้างคุณูปการอันใหญ่หลวงต่อประเทศชาติและประชาชนไทย ด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบอำนาจสิทธิขาดเพียงคนเดียว มาเป็นระบอบที่ประชาชน

¹⁷ งานฟุตบอลประเพณี ในแง่หนึ่งเป็นการอวดสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยทั้งสอง ซึ่งเป็นจารีตที่ค่อนข้างอนุรักษ์นิยม แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นักศึกษาอาศัยความเป็นอนุรักษ์นิยมนี้สอดแทรกความคิดเห็นเชิงวิจารณ์สังคมและรัฐบาลโดยไม่ถูกเพ่งเล็งหรือเสียหาย

สามารถใช้อำนาจอธิปไตยได้เอง หากไม่มีอาจารย์ปรีดีแล้วคนไทยคง
ไม่มีโอกาสสัมผัสชั้นชนกับประชาธิปไตย ... ขอเรียกร้องให้รัฐบาล
กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่บุคคลที่มี
คุณูปการยิ่งใหญ่ต่อชาติด้วย ...¹⁸

นอกจากนี้บรรดาปัญญาชนอิสระในวงการหนังสือพิมพ์ยังแสดงท่าที
เสียใจต่อการละเมิดสิทธิของนายปรีดี และมีความเห็นว่าควรมีการเคลื่อนไหว
ยกย่องนายปรีดี

วันที่ 9 พฤษภาคม ตัวแทนนักศึกษา 7 สถาบัน ซึ่งประกอบด้วย
ธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ฯ รามคำแหง เกษตรศาสตร์ มหิดล ลาดกระบัง
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และพรรคสามัคคี 4 คณะ นำโดย นายสุพจน์
จริงจิต อุปนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ไปยื่นจดหมาย
เปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาล เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลจัดพิธีศพนาย
ปรีดีอย่างสมเกียรติ “และเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลสร้างอนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์
ขึ้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รำลึกถึงคุณความดีของท่าน”¹⁹

ขณะที่กระแสเรียกร้องให้มีการยกย่องเชิดชูนายปรีดีเกิดขึ้นมาก ทาง
ฝ่ายผู้บริหารของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากจัดงานไว้อาลัยนายปรีดีที่
ตึกโดมแล้วยังไม่แสดงท่าทีอะไร จึงมีเสียงเรียกร้องจากบรรดานักวิชาการว่า
ธรรมศาสตร์ควรจะมีบทบาทสำคัญในการเชิดชูนายปรีดี และในที่สุดก็ส่งผลให้
ทางผู้บริหารมหาวิทยาลัยมีมติยอมรับเป็นศูนย์กลางประสานงานเชิดชูนายปรีดี

¹⁸ มาตุภูมิ รายงาน 5 พฤษภาคม 2526 ใน มิตรกำลังพล หน้า 117-118.

¹⁹ สยามใหม่ 20 พฤษภาคม 2526 ใน มิตรกำลังพล หน้า 457-958.

อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์: การเมืองของสัญลักษณ์

ขณะที่นักศึกษาปัญญาชนยังไม่เห็นทางออก การอสังกรรมของนายปรีดีคือจังหวะเวลาของการผลักดันความคิดในการต่อสู้กับรัฐ การท้าทายอุดมการณ์หลักของสังคมการเมืองเริ่มต้นขึ้นจากการเชิดชูนายปรีดี ซึ่งเท่ากับการเป็นการบอกว่าบุคคลที่ความคิดก้าวหน้า มีพื้นฐานมาจากสามัญชน แต่คำนึงถึงความเป็นไปของสังคมไทยอยู่ตลอดเวลาผู้นี้ เป็นบุคคลที่มีคุณค่า สังคมควรให้ความสนใจและให้คุณค่า การเรียกร้องให้รัฐบาลปฏิบัติต่อการอสังกรรมของนายปรีดีอย่างรัฐบุรุษก็เพื่อให้รัฐบาลยอมรับถึงความผิดพลาดของตัวเอง แต่รัฐบาลซึ่งเป็นผลผลิตของกองทัพหรือจะยอมรับข้อเสนอนี้

อนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ จัดสร้างขึ้นบริเวณหน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2527 ไม่ได้เป็นอนุสาวรีย์ที่ประกาศชัยชนะของนักศึกษาปัญญาชนที่ทำการต่อสู้กับอุดมการณ์รัฐ แต่เป็นอนุสาวรีย์ที่สะท้อนถึงความพยายามต่อสู้ของนักศึกษาปัญญาชนในสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ภายหลัง 2527 กระบวนการยกย่องนายปรีดีจึงยังคงดำเนินอยู่ต่อไป กลุ่มนักศึกษาปัญญาชนได้เคลื่อนไหวให้เชิดชูอิฐธาตุของนายปรีดีซึ่งเก็บไว้ที่บ้านพักخانกรุงปารีสกลับมาประเทศไทย

วันที่ 7 พฤษภาคม 2529 เป็นวันที่อิฐธาตุของนายปรีดีกลับมาถึงเมืองไทย แต่น่าสังเกตว่า การเฉลิมฉลองที่มีการจัดขึ้น ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ขอเครื่องยศของนายปรีดีจากสำนักพระราชวังมาตั้งประกอบที่ตึกโดม ซึ่งสำนักพระราชวังได้จัดให้ตามคำขอ และในวันที่ 8 พฤษภาคม ทางสำนักพระราชวังได้มีหมายรับสั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร 10 ไตรในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอิฐ การเคลื่อนไหวกครั้งนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้งานอิฐธาตุที่นักศึกษาปัญญาชนได้ร่วมมือกันจั

มีความหมายมากขึ้น เพราะดูเหมือนว่าการพระราชทานผ้าไตรเป็นชัยชนะประการหนึ่งในการเคลื่อนไหว แต่เอาเข้าจริงแล้วดูเหมือนว่าเป็นการพระราชทานอภัยโทษ ในแง่มุมของกลุ่มอนุรักษ์ นี่คือพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่เปรียบมิได้ นี่มิได้หมายความว่าความเป็น “ปิศาจทางการเมือง” ของนายปรีดีจะปลาสนาการไปโดยสิ้นเชิง

ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์: เส้นทางที่ยังไม่สิ้นสุด

นับตั้งแต่ปี 2529 ภาพลักษณ์นายปรีดีไม่น่าจะถูกนำไปใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองอีก เพราะความเคลื่อนไหวของปัญญาชนกลุ่มต่างๆ ในการเชิดชูนายปรีดี รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมการเมืองไทย ทำให้ภาพลักษณ์ด้านลบของนายปรีดีลดความหมายลงไปมาก แต่ด้วยความเคลื่อนไหวของปัญญาชนในการเชิดชูนายปรีดี ได้ส่งผลให้นายปรีดีกลายเป็นสัญลักษณ์ของเสรีนิยม จึงมีส่วนผลักดันให้เรื่องราวของนายปรีดีกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นทางการเมืองอีกครั้ง

กล่าวคือ พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคที่เคยใช้ภาพลักษณ์ “ปิศาจทางการเมือง” ของนายปรีดีหาเสียงเลือกตั้งในช่วงปี 2489 ได้หวนกลับมาใช้ภาพลักษณ์นายปรีดีในการหาเสียงเลือกตั้งในปี 2535 แต่พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีนายชวน หลีกภัย เป็นหัวหน้าพรรค ได้ใช้ภาพลักษณ์นายปรีดีในรูปแบบที่ต่างออกไป คือ ใช้ภาพลักษณ์นายปรีดีในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของเสรีนิยมประชาธิปไตย เพื่อทำลายความชอบธรรมของพรรคพลังธรรม ซึ่งมีพลตรีจำลอง ศรีเมือง เป็นผู้นำ

ในเหตุการณ์ที่รู้จักกันในนาม “พฤษภาทมิฬ” พลตรีจำลองได้เข้าร่วมการเรียกร้องนอกรัฐสภา ด้วยการประกาศต่อสู้ในวันที่ 4 พฤษภาคม 2535 โดยการอดข้าวประท้วง พร้อมกับเขียนจดหมายลาตายภายใน 7 วัน ถ้าพลเอกสุจินดา คราประยูร ไม่ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อันมีผลให้กระแสการเรียกร้องมีพลังเพิ่มขึ้น จึงทำให้พลตรีจำลองและพรรคพลังธรรมมีบทบาทโดดเด่นที่สุดในฐานะแกนนำการเคลื่อนไหวร่วมกับองค์กรอื่นๆ แต่ขณะเดียวกันก็การเคลื่อนไหวดังกล่าวก็แสดงให้เห็นถึงท่าทีในการรุกรานทางการเมืองที่ค่อนข้างไม่ประนีประนอมซึ่งภายหลังเหตุการณ์โคกนาฏกรรมที่กระทบกระเทือนความรู้สึกของผู้คนและความเป็นไปของสังคมการเมืองไทยอย่างมาก ประชาธิปัตย์จึงหยิบฉวยเอาสถานการณ์ดังกล่าวมาหาเสียง และใช้ภาพนายปรีดีมาชี้ให้เห็นว่า พลตรีจำลองมีลักษณะเป็นอนาธิปไตย

ใกล้วันที่ 13 กันยายน 2535 พรรคประชาธิปัตย์ ก็โหมโฆษณาจูดขาย “เชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย ให้โอกาสชน หลัทธิภัยจัดตั้งรัฐบาล” โดยนำภาพลักษณ์เสรีนิยมของนายปรีดีมาใช้ ด้วยการลงพิมพ์โฆษณาในขนาดใหญ่เต็มหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน เช่น หนังสือพิมพ์ มติชน รูปนายปรีดี พนมยงค์ และนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่ถ่ายคู่กันที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ในปี 2520 พร้อมกับมีสุนทรพจน์บางตอนของนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2489 ประกอบ มีใจความว่า

ระบอบประชาธิปไตยนั้นเราหมายถึง ประชาธิปไตยอันมีระเบียบตามกฎหมายและศีลธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่ประชาธิปไตยอันไม่มีระเบียบหรือประชาธิปไตยที่ไร้ศีลธรรม เช่นการใช้สิทธิเสรีภาพอันมีแต่จะให้เกิดความปั่นป่วน ความไม่สงบเรียบร้อย ความเสื่อมศีลธรรม ระบอบชนิดนี้เรียกว่า อนาธิปไตย หาใช่ประชาธิปไตยไม่ ขอ

ให้ระวัง อย่าปันประชาธิปไตยกับอนาธิปไตย อนาธิปไตยเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงแก่สังคมและประเทศชาติ ระบบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้ต้องประกอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต โดยท้ายโฆษณาชิ้นนี้จะย้ำว่า “เชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย ให้โอกาสชน หลัทธิภัย จัดตั้งรัฐบาล”

การที่พรรคประชาธิปัตย์ปรับเปลี่ยนท่าทีหันมาใช้ภาพลักษณ์ด้านบวกของนายปรีดี พนมยงค์ สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดีให้เป็นสัญลักษณ์ของเสรีนิยมที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี 2526 ก่อนช่วงประสบผลสำเร็จ แม้แต่พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเคยใช้ภาพ “ปิศาจทางการเมือง” ของปรีดีเพื่อประโยชน์ทางการเมือง ก็หันมาใช้ภาพเสรีนิยมของนายปรีดีแทน

แต่ผลลัพธ์ของการที่พรรคประชาธิปัตย์ปฏิบัติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาไม่พอใจในหมู่ปัญญาชน มีบทความในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ไม่ขึ้นชอกับวิธีการหาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ เช่นจดหมายของหมอเมืองพร้าว “หมัดฟาวล์ของประชาธิปัตย์” ในมติชนรายวัน (14 กันยายน 2535) กล่าวว่า

... การที่พรรคประชาธิปัตย์ปล่อยโปสเตอร์รูปและสุนทรพจน์ของหลวงประดิษฐมนูธรรมหรือนายปรีดี พนมยงค์นั้น ... ผมรู้สึกว่าการที่พรรคประชาธิปัตย์ตั้งใจจะหลอกหลวงประชาชน ฉกฉวยโอกาส หรือทำไปเพราะลืมนประวัติศาสตร์จริงๆ

การใช้ภาพลักษณ์นายปรีดีเพื่อหลังการสนับสนุนจากปัญญาชนจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่พรรคประชาธิปัตย์ก็ประสบความสำเร็จในการหาเสียงเลือกตั้งทั่วประเทศจนได้เป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล

ในอนาคต ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ จะถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองอีกหรือไม่ เป็นเรื่องที่จะต้องรอดูกันต่อไป

เค้าโครงเศรษฐกิจในวันนั้น กับสังคมไทยในวันนี้

กัญญา สีลาสัย

6 มื่อย้อนคิดถึงเรื่องการเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดี พนมยงค์ ดิฉันได้ลองคิดถึงภาพของสังคมในขณะนั้น ทำให้คิดถึงเหตุการณ์ในช่วงใกล้เคียง 2 เหตุการณ์ด้วยกัน เหตุการณ์แรกคือ การเขียนหนังสือ ทรัพยากรศาสตร์ ของพระยาสุริยานุวัตร เหตุการณ์ที่สองคือ การเกิดกบฏบวรเดช

ปรับปรุงจากการเสวนาเรื่อง "เค้าโครงการเศรษฐกิจปรีดี พนมยงค์ กับแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองไทยร่วมสมัย" วันที่ 11 พฤษภาคม 2542 ณ ห้องจิตติ ดิงศภิทย (ห้อง 112) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่คิดถึงเหตุการณ์แรก คือ เรื่องการเขียนหนังสือ **ทรัพย์ศาสตร์** ตำราเศรษฐกิจเล่มแรกของประเทศไทย หนังสือเล่มนี้ **พระยาสุรยานุวัตร** เขียนเมื่อปี พ.ศ.2454 หลังจากที่ท่านถูกกดดันให้ลาออกจากราชการเพราะขัดแย้งกับเจ้าภาษีฝิ่น สมัยที่ท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในปี พ.ศ.2450 ตอนนั้นท่านไม่ได้เป็นข้าราชการ แต่มีใจเป็นห่วงใยประเทศชาติ และท่านสนใจศึกษาเศรษฐกิจด้วยตนเอง จึงแต่งตำราเศรษฐกิจ คือ **ทรัพย์ศาสตร์** ขึ้น 2 เล่ม และกำลังจะเขียนเล่มที่ 3 ปรากฏว่าเป็นเรื่องเป็นราวใหญ่โตมาก รัชกาลที่ 6 ส่งเสนาบดีไปพบท่านขอไม่ให้เขียนต่อ ทั้งทรงวิจารณ์อย่างรุนแรงลงในวารสารสมุทรสาร ของราชนาวิเสสสมาคม หนังสือที่พิมพ์ออกมาก็เผยแพร่ไม่ได้เพราะทางราชการขอร้องไม่ให้ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 7 ยังมีการออกกฎหมายห้ามสอนลัทธิเศรษฐกิจโดยถือเป็นความผิดทางอาญาด้วย

จะเห็นได้ว่าในช่วง 22 ปีก่อนที่ท่านปริตีจะเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจออกมา แม้ว่าขณะนั้นเศรษฐกิจไทยจะถูกกำหนดจากระบบทุนโลกให้ส่งออกข้าว ไม้สัก และดีบุก เป็นหลัก ทำให้คุ้นเคยกับการค้าผลผลิตเกษตรและการจัดการเรื่องการเงิน จะเห็นได้ว่า แบงก์สยามกัมมาจลก็เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2447 แล้ว แต่คนไทยกลับถูกปิดหูปิดตาจากความรู้ทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจต่อระบบเศรษฐกิจ ต่อกองโกต่างๆ ทางเศรษฐกิจ ถือเป็นเรื่องต้องห้าม เป็นเรื่องคอขาดบาดตาย ทั้งที่เนื้อหาของหนังสือ **ทรัพย์ศาสตร์** ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดแนวคิดเศรษฐกิจแบบคลาสสิก เพียงแต่พระยาสุรยานุวัตรท่านให้ความสำคัญกับชาวนา เพราะท่านเห็นว่าพลเมืองเป็นรากฐานของประเทศชาติ และท่านก็เห็นด้วยกับสมาคมคนงานและวิธีการแบบสหกรณ์ แต่ว่าพระยาสุรยานุวัตรก็ยังไม่ได้อธิบายไปถึงเรื่องการนำระบบสหกรณ์มาใช้กับชาวนา

เมื่อตัดสินใจถึงกรณีพระยาสุรียานุวัตร จึงทำให้อดมองแบบสืบเนื่องไม่ได้ว่า ท่านปรีดีอาจจะได้รับอิทธิพลโดยตรงหรือไม่ก็ตามจากพระยาสุรียานุวัตร แต่สิ่งที่ท่านเสนอในเค้าโครงเศรษฐกิจเป็นคล้ายคลึงความคิดที่มีบางอย่างสืบเนื่องมาจากสิ่งที่พระยาสุรียานุวัตรได้เคยเสนอมา แตต่างกันที่พระยาสุรียานุวัตรหนักไปทางเสรีนิยม ท่านปรีดีหนักไปทางสังคมนิยม

ที่คิดถึงเหตุการณ์ที่สอง เพราะครั้งที่ “คณะกู้บ้านกู้เมือง” ของพระองค์เจ้าบรมเดช ประกาศยึดเมืองนครราชสีมา และกล่าวปราศรัยที่ศาลา “ร่วมเริงชัย” ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น พระองค์ประกาศชัดเจนว่า เพราะพระยาพหลฯ เรียกตัวหลวงประดิษฐฯ กลับประเทศ และพระองค์เห็นว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงพระประดิษฐมนูธรรมนั้นมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อพระยาพหลฯ เรียกตัวหลวงประดิษฐฯ กลับมาก็เป็นการแน่นอนว่าจะมีการเอาเค้าโครงเศรษฐกิจที่หลวงประดิษฐ์ฯ ร่างขึ้นมาใช้กับประเทศสยาม พระองค์เจ้าบรมเดช ท่านประกาศเหตุผลการยึดอำนาจแบบเป็นทางการของท่านอย่างนั้น ผลสุดท้ายกับกฎบัตรฉบับลงด้วยการถูกรัฐบาลปราบ แต่ว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดีก็ถูกขืนทิ้งไปโดยปริยายเช่นกัน

เหตุการณ์ที่สองนี้ทำให้ตัดสินใจว่าต้องมีอะไรสักอย่างที่ทำให้เค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดีถูกต่อต้านอย่างรุนแรง ตอนแรกก็ทำให้รัฐบาลกับสภาผู้แทนราษฎรขัดแย้งกันอย่างหนัก ท่านปรีดีถูกกล่าวหาว่ามีความคิดเป็นคอมมิวนิสต์ ต้องส่งตัวท่านออกนอกประเทศ ต่อมาเมื่อท่านกลับเข้าประเทศฝ่ายต่อต้านก็ถึงขั้นยกเป็นเหตุให้ยึดอำนาจกันเลยทีเดียว

ความคิดของท่านปรีดีในเค้าโครงเศรษฐกิจของท่าน เป็นความคิดแบบสหกรณ์สังคมนิยม รัฐวางแผนการผลิต แต่สหกรณ์เป็นทั้งหน่วยทางเศรษฐกิจและเป็นหน่วยทางสังคม ควบคุมการผลิต ในแง่นี้ดูเหมือนเป็นการวางแผนจาก

ส่วนกลาง ดิฉันเองเป็นอนาธิปัตย์ ปฏิเสธรัฐ แต่ดิฉันมองท่านปรีดีอย่างพยายามทำความเข้าใจ ในสถานการณ์ขณะนั้น ท่านเป็นผู้นำคนหนึ่งในคณะราษฎร ขณะนั้นท่านมีอายุเพียง 33 ปี และมีอำนาจรัฐอยู่ในมือ ดิฉันเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญมากที่คนที่อยู่ในภาวะอย่างนี้จะพยายามใช้อำนาจรัฐให้เป็นประโยชน์ นำอำนาจรัฐมาสานความคิดฝันของตนเองให้เป็นความจริง เป็นใครใคร่ก็จะใช้อำนาจรัฐในมือให้เกิดประโยชน์เต็มที่เหมือนกัน ถ้าดิฉันเป็นคนอยู่ในสถานการณ์นั้น คิดอย่างนั้น ดิฉันก็จะใช้อำนาจรัฐในมือเหมือนกัน แต่อะไรที่ทำให้ท่านพลาด ดิฉันคิดว่าเพราะอำนาจที่ท่านได้มาความจริงไม่ใช่อำนาจเต็มมือ ซึ่งตรงนี้เป็นเพราะหลายอย่าง เพราะคณะราษฎรเองก็ไม่ได้มีความคิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่อย่างหนึ่งก็คือท่านไม่ได้ล้มล้างระบบกษัตริย์ ตรงนี้มองเป็นข้อดีก็ได้ มองเป็นข้ออ่อนก็ได้ ถ้ามองเป็นข้อดีคือท่านเป็นคนอ่อน ใจดีมีเมตตา ถ้ามองเป็นข้ออ่อนคือท่านไม่เด็ดขาด ตอนหลังท่านเคยให้สัมภาษณ์เรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจยอมรับว่าเป็นเพราะท่านใจร้อน อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงเร็วเกินไป และในช่วงตอนปลายชีวิตท่าน ท่านได้สรุปว่า

“ในปี ค.ศ.1925 เมื่อเราเริ่มจัดตั้งกลุ่มแกนของพรรคอภิวฒน์ในปารีส ข้าพเจ้ามีอายุเพียง 25 ปีเท่านั้น หนุ่มมาก หนุ่มทีเดียวขาดความชัดเจน แม้ว่าข้าพเจ้าได้รับปริญญาแล้วและได้คะแนนสูงสุด แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าทางทฤษฎี ข้าพเจ้าไม่มีความชัดเจน และโดยปราศจากความชัดเจน บางครั้งข้าพเจ้าประยุกษ์ทฤษฎีอย่างนักตำรา ข้าพเจ้าไม่ได้นำเอาความเป็นจริงในประเทศของข้าพเจ้ามาคำนึงด้วย ข้าพเจ้าติดต่อกับประชาชนไม่พอ ความรู้ทั้งหมดของข้าพเจ้าเป็นความรู้ตามหนังสือ ข้าพเจ้าไม่ได้เอาสาระสำคัญของมนุษย์มาคำนึงด้วยให้มากเท่าที่

**ข้าพเจ้าควรจะมี ในปี ค.ศ.1932 ข้าพเจ้าอายุ 32 ปี พวกเรา
ได้ทำการอภิวัตน์ แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน และครั้น
ข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ”**

(คำสัมภาษณ์ เอเชียวีก 28 ต.ค.2523 ใน มรดกปริติ พนมยงค์ สุธ

พจน์ ด้านตระกูล รวบรวม, 2526, หน้า 138-139)

ดิฉันเห็นว่าสิ่งที่ท่านสรุปทเรียนให้คนรุ่นหลังนี้สำคัญ เป็นการ
ถอดใจพูด สรุปง่ายๆ คือ เมื่อท่านมีอำนาจท่านขาดประสบการณ์ แต่
เมื่อท่านมีประสบการณ์ท่านขาดอำนาจ ฉะนั้นถ้าจะประเมินท่านปริติก็
ต้องคิดเผื่อท่านตรงนี้ด้วย

สำหรับดิฉัน ดิฉันประเมินท่านปริติในแง่ดี และประเมินเค้าโครง
เศรษฐกิจของท่านค่อนข้างสูง เรานั่งอ่านเค้าโครงเศรษฐกิจกันใน พ.ศ.นี้ เราอาจ
รู้สึกไม่ค่อยเห็นมีอะไรมากนัก และก็ไม่ได้ลิดรอนของเค้าอะไรนัก ไม่ได้ลิดรอน
ของเค้า ไม่ได้ยึดทรัพย์เป็นของรัฐ ไม่มีการปิดโรงงานที่เปิดอยู่แล้ว ไม่มีการริบ
เอาที่ดินเป็นของรัฐ และหากใครยังอยากทำอะไรของตนเองอยู่ก็ยังไม่ปล่อยให้
แต่รัฐไม่ส่งเสริม รัฐจะส่งเสริมส่วนที่เป็นของรัฐ ทั้งหมดนี้เราอ่านแล้วอาจรู้สึกว่
เป็นเค้าโครงหยาบๆและแข็งๆ แต่ถ้าเราคิดถึงสมัย พ.ศ.ก่อนนั้น ครั้งที่เค้าโครง
เศรษฐกิจถูกเสนอขึ้นมา มีพระบรมราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ 7 เป็นกระบวนมา
จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ท่านปริติถูกส่งไปฝรั่งเศส พระยาพหล
ชิงอำนาจกลับจากนั้นเกิดกบฏบวรเดช ดิฉันจึงคิดว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของท่าน
ปริติต้องมีความสำคัญบางอย่างในขณะนั้น ต้องเป็นสิ่งที่ใหม่ที่จะมากระทบโครง
สร้างผลประโยชน์เก่าอย่างมาก ท่านจึงถูกต่อต้านรุนแรง

ที่นี้มาถึงประเด็นที่ว่า เค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปริติมีส่วนไหนที่จะ
เอามาใช้ได้บ้าง ก็ต้องลองเปรียบเทียบไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

1. ดิฉันคิดว่าเหตุการณ์ตอนนั้นกับตอนนี้เหมือนกันตรงที่ว่า สังคมทุกชั้นยากจนต้องหาทางออกใหม่ สมัยนั้นเศรษฐกิจโลกตกต่ำตั้งแต่ พ.ศ.2472-2478 กระทบต่อเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะเศรษฐกิจภาคกลางซึ่งเป็นเศรษฐกิจข้าว ตอนนั้นเศรษฐกิจข้าวไทยผูกติดอยู่กับระบบทุนโลกแล้ว เมื่อกลไกตลาดไม่ทำงาน ชาวนาซึ่งเสียค่าเช่านาสูง แต่ข้าวราคาตก ก็ต้องทิ้งท้องนาเข้าเมือง แต่ในเมือง บริษัทห้างร้านก็ล้มกันระเนระนาด ช่วงนั้นชาวนาไทยร้องทุกข์กับรัฐบาลตลอด จนปี พ.ศ.2473 รัฐบาลต้องจ้างฝรั่ง ดร.ซิมเมอร์แมน แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจชนบทสยามเป็นครั้งแรก ปีต่อมาซิมเมอร์แมนก็รายงานออกมาว่า ชาวนาภาคกลางไม่มีที่ดินทำกินสูง คือสูงมากถึงประมาณ 32% แต่เฉพาะธัญบุรีหรือแถบทุ่งรังสิต ชาวนาไม่มีที่ทำกินสูงถึง 85% และที่สำคัญคือ ชาวนามีปัญหาหนี้สินอย่างรุนแรงมีความยากจนที่ดินไม่หลุดกันมากแล้วสัดส่วนชาวนามีถึง 99% เพราะฉะนั้นใครเป็นรัฐบาลก็ต้องแก้ปัญหาชาวนาท่านปริดีก็คิดแก้ปัญหาชาวนา โดยคิดแบ่งปันทรัพยากรในสังคม คิดเกลี้ย คิดทำให้เสมอภาคมากขึ้น คิดให้ชาวนาทำสหกรณ์ มาถึงสมัยนี้พอเศรษฐกิจตกต่ำก็ต้องหันไปโฆษณาว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้านและที่ดินทำกิน เป็นทุนชีวิตของสังคม” อะไรทำนองนี้เหมือนกัน

ส่วนต่างที่สำคัญของสมัยนั้นกับสมัยนี้ คือแต่ก่อนสังคมไทยคนน้อยแต่ทรัพยากรมาก คนยังมีชีวิตอยู่บนความมั่งคั่งของธรรมชาติได้ แต่สมัยนี้คนมากแต่ทรัพยากรน้อย แรกกดดันจึงสูงมาก สมัยนั้นเศรษฐกิจโลกตกต่ำ สมัยนี้เศรษฐกิจโลกยังไม่ตกต่ำแต่ก็ผันผวนโกลด์ตกต่ำ เพราะวิถีเอาเปรียบของระบบทุนโลกต่อประเทศชายขอบ การพัฒนาซับซ้อนขึ้นตามเทคโนโลยีและการจัดการสมัยใหม่ พอถึงเวลาพังทลายจะน่ากลัวมาก เพราะฉะนั้นพอเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในสังคมไทย เรื่องเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจทางเลือกต่างๆ ก็ผุดขึ้น เพียงแต่ยัง

ไม่มีใครเสนอสิ่งที่เรียกว่าเป็นภาพรวมของส่วนเศรษฐกิจแบบทางเลือกนี้ออกมาอย่างชัดๆ

2. ในสมัยนั้น ความทุกข์ของสังคมสะสมมากจนเกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ขึ้น มาถึงสมัยนี้ ผู้คนในสังคมก็ทุกข์ยากเหมือนกัน แต่ว่าสมัยก่อน กลุ่มคนแบ่งกันชัดเจน มีกลุ่มเจ้านาย มีข้าราชการ มีเจ้าของที่ดิน มีพ่อค้า มีชาวนา ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นชาวนาชาวไร่แบบผลิตเพื่อขายเป็นล่ำเป็นสันก็ยังมี แต่มาถึงสมัยนี้ชนชั้นและชนชั้นแตกตัวอย่างมาก และความสัมพันธ์ต่อกันและกันก็ดำเนินไปอย่างสลับซับซ้อน อย่างเพลงหนุ่มนาข้าวสาวนาเกลือ ถ้าเราฟังเอาสนุกก็ได้ แต่ฟังเอาสาระจริงๆ เราจะพบว่านาข้าวกับนาเกลือหรือนา กุ้งขัดแย้งกันโดยพื้นฐานเลย ไปทำนาติดกันเมื่อไรมีปัญหาเมื่อนั้น นี่ก็สะท้อนให้เห็นว่าสังคมปัจจุบันมีกลุ่มคนที่แตกต่างหลายหลายกันมาก เป็นอาชีพต่างๆ เป็นคนที่อยู่ในส่วนต่างๆ

ในสมัยนั้น คนไม่ต้องเข้าใจระบบเศรษฐกิจก็อยู่ได้ พวกเขาโตขึ้นมาบนฐานธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมา และยังมีส่วนเกินให้พ่อค้า ให้รัฐบาล ให้ตลาดโลกเอาเปรียบได้เยอะ พื้นที่เพาะปลูกก็ยังขยายไปได้เรื่อยๆ มาถึงสมัยนี้ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาครอบงำชีวิตคนเรามากขึ้น ต้องแข่งขันกันมากขึ้น ต้องค้าขายเป็น ต้องหมุนเงินเป็น ในระดับชาวบ้านเองก็เป็นมากขึ้น ด้วย แต่ว่าเขาเข้าใจจริงๆ คนในสังคมไทยก็ยังคงตามไม่ทันอยู่ดี คือความเข้าใจตามไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ ตามไม่ทันว่าส่วนหัวของระบบทุนโลกกลายเป็นบ่อนคาสิโนไปแล้ว และเจ้าของบ่อนมีอำนาจรัฐ ไม่ใช่แค่ในระดับชาติแต่เป็นในระดับโลก เมื่อสภาพความเป็นคาสิโนในครอบระบบอยู่ก็สามารถอาศัยกลไกระบบสูบเอาโภคทรัพย์จากภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงออกไปได้ตลอดเวลา ทั้งผ่านกลไกอำนาจต่างๆ ในสังคม และผ่านกลไกที่อยู่ในจิตใจ

ผู้คนทั้งหลาย คือความโลภของคนในสังคมนี้เอง ดิฉันจึงเห็นว่าอุดมภูมิในสังคมไทยใกล้เข้าจุลวิฤติเต็มทีแล้ว แต่ดิฉันยังมองไม่ออกว่าจะเกิดอะไรขึ้น ได้แต่หวังว่าถ้าประชาสังคมเข้มแข็งและมีสติพอ เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เป็นไปในทางที่ดีขึ้นและสันติ

3. ข้อเปรียบเทียบอย่างที่สอง คือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ ดิฉันได้พูดไปแล้วว่า สมัยก่อนคนน้อยทรัพยากรสมบูรณ์ แต่สมัยนี้คนมากทรัพยากรเสื่อมโทรม เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงเห็นด้วยกับท่านอาจารย์ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ อย่างมากว่า สังคมยุคใหม่ต้องคำนึงถึงระบบนิเวศให้มาก เพราะเป็นฐาน เป็นความอยู่รอดของสังคมโดยรวม ตรงนี้เราไม่โชคดีเหมือนอดีตแล้ว ตรงนี้เราต้องศึกษาเยอะ คิดเยอะ คิดว่าจะแบ่งปันทรัพยากรอย่างไร จะใช้อย่างไรให้ยั่งยืน เราคิดแบบเข้าข้างตัวเองไม่ได้ เราต้องเอาธรรมชาติเป็นฐานจริงๆ เราต้องมองให้เห็นส่วนทั้งหมดให้ได้

เพราะฉะนั้น เค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดี นั้น ถ้าพูดถึงว่า ดีหรือไม่เหมาะสมหรือไม่ ถ้าถูกใช้ในสมัยที่ท่านเสนอ มาสรุปตอนนี้ก็สรุปยาก เพราะในอดีตก็มีตัวแปรเยอะที่ต้องเอามาคิดด้วย แต่อย่างน้อยในแง่ของความคิดฝัน ดิฉันเห็นว่าดี และยังดีอยู่จนถึงปัจจุบันด้วย คือเป็นส่วนที่เรายังนำมาใช้ได้ ความคิดฝันของท่านก็คือ ต้องการให้ผู้คนพลเมืองอยู่ดีมีสุข ให้คนเป็นมนุษย์ ยกกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ ดิฉันเห็นว่าตรงนี้สำคัญมาก เพราะว่าที่เราอยู่กันทุกวันนี้ ที่เราปั่นหุ้นปั่นเงินกัน ที่เรามองสิ่งต่างๆ เป็นกลไก มองโลกมองคนเป็นแต่เรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว และสัมพันธ์ต่อกันอย่างอื่นไม่เป็นนอกจากในเชิงอำนาจ ในเชิงพาณิชย์ ดิฉันว่าเราแย่แล้ว มันไม่เป็นมนุษย์ มันกลายเป็นมนุษย์หุ่นยนต์ผลประโยชน์ มันคอยแต่จะกินกันทำเดี๋ยว ยังมีวิฤติ สังคมก็ยังไม่รอด เพราะฉะนั้นความคิดฝันแบบที่อยาก

เห็นสังคมมีความอาทรกันจึงสำคัญ และถ้าเราขยายมันออกไปให้เป็นระบบคุณค่าใหม่ เป็นศีลธรรมใหม่ของสังคม ทำคนให้เป็นมนุษย์ ให้คนเกื้อกูลกัน ดิฉันว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้สังคมไปรอด

อีกเรื่องที่ดิฉันเห็นว่าสำคัญคือ ความรักชาติ ความต้องการให้สังคมไทยพึ่งตนเองให้มาก ความเห็นแก่สังคมส่วนรวม ดิฉันเห็นว่าท่านปรีดีมีสิ่งนี้มาก และสิ่งที่เค้าโครงเศรษฐกิจเสนอก็มี่เรื่องความรักชาติ อยากเห็นชาติไทยยืนอยู่บนขาตัวเองได้แทรกเป็นยาตำอู๋ ดิฉันคิดว่าประเด็นนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่น่าจะนำมาใช้ในปัจจุบันเหมือนกัน แต่ก็ไม่ถนัดนัก เพราะคนไทยไม่ค่อยรักชาติ จินตภาพเกี่ยวกับชาติของคนไทยมักไปผูกติดอยู่กับรัฐ คนไทยไม่เข้าใจว่า **ที่จริงชาติก็คือพวกเราทั้งหมด** คือผู้คนทั้งหลาย เป็นเรื่องส่วนรวมที่เป็นรูปธรรม ไม่ใช่เป็นจินตภาพ ไม่ใช่เป็นแค่สัญลักษณ์ล่องลอยที่แปรรูปธรรมออกมาเป็นวีรบุรุษคนใดคนหนึ่ง เป็นรัฐ หรือเป็นรัฐบาล แต่เป็นเราทั้งหลาย ดิฉันคิดว่าตรงนี้สำคัญมาก เพราะถ้าเปลี่ยนจินตภาพนี้ได้ จะช่วยให้คนไทยมีสิ่งที่คุณหมอประเวศ วะสี เรียกว่า **“จิตใหญ่”** ได้มากขึ้น คือคำนึงถึงสังคมส่วนรวมมากขึ้น มองเห็นว่าตนเองอยู่ในส่วนไหนของคำว่า **“ชาติ”** และจะรักชาติแบบติดดินมากขึ้นด้วย

เค้าโครงการเศรษฐกิจปรีดี พนมยงค์ กับแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองไทยร่วมสมัย

ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ เรียบเรียง

๒
ผิ ดำเนินรายการ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ กล่าวถึงที่มาของการเสวนาว่า
ประการแรก เป็นวันอาจารย์ปรีดี ประการที่สอง สถานการณ์ที่เรากำลัง
ประสบขณะนี้ เป็นวิกฤติทั่วไปของเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ภายใต้
ระเบียบเศรษฐกิจที่เรียกกันทั่วไปว่า Washington consensus หรือมติวอชิงตัน
ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 3 ประเด็นหลักคือ (1) Liberalization คือ เสรี เสรีการค้า

สรุปจากการเสวนาหัวข้อเดียวกัน วันที่ 11 พฤษภาคม 2542 เวลา 13.30-16.00 น. ณ ห้อง
จิตติ ดิงศัทธีย์ (ห้อง 112) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, จัดโดย โครงการฉลอง 100 ปี
ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส (ภาคเอกชน), วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ศูนย์ศึกษา
เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เสรีการเงิน ทำให้มันเสรี (2) Redecoration คือ กฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไข แก้ไขกฎหมายธุรกิจต่างด้าวและอะไรต่างๆ (3) Privatization คือทำให้เป็นเอกชน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่กำลังเป็น และขณะนี้ มีหัวหน้านักเศรษฐศาสตร์ของธนาคารโลกคนหนึ่ง ชื่อ Joseph E. Stiglitz ได้วิพากษ์วิจารณ์ว่า ในที่สุดประเทศด้อยพัฒนาที่ไม่ได้เตรียมองค์กรสถาบันและเครื่องมือไว้รองรับตามแนวมติวอชิงตัน เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้จะเกิดปัญหามาก และยังบอกอีกด้วยว่า รัฐจำเป็นจะต้องกลับมามีบทบาทจัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนเสียใหม่ ต้องสร้างองค์กรสถาบันก่อนจะไปทำตามมติวอชิงตัน¹

เมื่อหันไปดูแนวความคิดของอาจารย์ปรีดีพบว่า ความคิดของท่านในเรื่องการจัดทุกข์บำรุงสุข เรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเรื่องสหกรณ์ แนวคิดสหกรณ์ของอาจารย์ปรีดีค่อนข้างจะต่างจากสหกรณ์ที่เราทำกันมาในยุคก่อนๆ แต่เผอิญว่าความคิด (ของท่าน) ตรงนี้ไปสอดคล้องกับกระแสขณะนั้น เรื่องธุรกิจชุมชน เศรษฐกิจพึ่งตนเอง อะไรต่างๆ ความคิดของอาจารย์หลายๆส่วนยังทันสมัย หลายๆส่วนดูเหมือนน่าจะยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อนำมาแก้ไขข้อบกพร่องของนโยบายเศรษฐกิจปัจจุบัน นำมาผสมผสานกับแนวนโยบายปัจจุบัน แทนที่จะเดินตามมติวอชิงตัน จะดีกว่าหรือไม่?

วิทยากรท่านแรก **ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์** พูดถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติว่าเป็นนโยบายหลักที่สำคัญที่สุด และกล่าวถึงแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของอาจารย์ปรีดีว่าเป็นแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองนั่นเอง²

¹ ดูเพิ่มเติมใน นภาพร อติวนิชพงษ์ (สรุปความ) "กระบวนทัศน์ใหม่เพื่อการพัฒนา: ยุทธศาสตร์ นโยบาย และกระบวนกร", ใน เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 9 เศรษฐศาสตร์กระแสนวน (เมษายน 2542) หน้า 90-110.

² ดูเพิ่มเติมใน "ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์", หน้า 68-90.

เหตุที่เค้าโครงการเศรษฐกิจถูกปฏิเสธเพราะ เค้าโครงการก็คือ Utopia ซึ่งไม่มีในสังคมมนุษย์ สวรรค์คือสิ่งที่ไม่มีจริง เห็นชัดว่ามีช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับความเป็นจริงในสังคม เพราะทฤษฎีของอาจารย์ปรีดีมาจากยุโรป เป็นสิ่งแปลกที่คนทั่วไปคิดไม่ได้ เค้าโครงการเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งแปลกหน้าในสังคมศักดินา เนื่องจากความเป็นจริงในสังคมไทยก็คือ ลักษณะเศรษฐกิจแบบทำนาบนหลังคน ผสมผสานด้วยจิตสำนึกแบบศักดินา บวกด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่มีชาวนาไปทำนาให้เจ้านาย และอาจารย์ปรีดีอยากจะเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน แบบสายฟ้าแลบ โดยไม่มีช่วงเวลาของการปูพื้นฐาน ขาด term vision ขาดช่วงเปลี่ยนผ่านเพื่อปรับจากระบบเก่ามาสู่ระบบใหม่

นอกจากนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นของความล้มเหลวของขบวนการคณะราษฎรด้วย อาจารย์ปรีดีเคยบอกว่า ขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมยังมีจุดอ่อนสูงในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่อยู่ในขบวนการมีจิตสำนึกของความเหลื่อมล้ำกันมาก มีซากทศณะของความเคยชินเก่าของสังคมเก่าอยู่ไม่น้อย อาจารย์บอกว่ามีคน 3 ประเภทอยู่ในขบวนการ ได้แก่ ประเภทแรก สละโลกทัศน์เก่าได้มากแล้วแสวงหาโลกทัศน์ใหม่เพื่อรับใช้สังคมใหม่และพัฒนาก้าวสู่ระบบใหม่ได้ดีจริงๆ ประเภทที่สอง ได้ระบบใหม่มาแล้ว สถาปนาระบบใหม่เรียบร้อยแล้ว เขาก็มีความพอใจ และกลุ่มสุดท้าย พุดถึงสังคมใหม่ แต่อยู่ไม่นานก็ฟื้นซากทศณะของสังคมเก่าขึ้นมา โดยอ้างถึงการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นสาเหตุแห่งความฉิบหายก็คือ ไม่มีการศึกษากฎแห่งความขัดแย้ง ไม่กล้าเปลี่ยนแปลงสังคมเศรษฐกิจการเมือง การยึดอำนาจครั้งนั้นจึงถอยหลังเข้าคลองไป นี่คือข้อสรุปของอาจารย์ที่เคยพูดไว้เมื่อปี 2525

อย่างไรก็ดี แม้เค้าโครงการเศรษฐกิจจะล้าสมัยไปแล้ว แต่แนวคิดหลักบางอย่างยังใช้ได้อยู่ เช่น

➤ เศรษฐกิจของชาติต้องมีแนวทางชัดเจน ต้องมีการวางแผน แต่แผนของอาจารย์ปรีดีกับของสภาพัฒน์ฯต่างกัน ของอาจารย์ปรีดีวางแผนแล้วต้องลงมือทำ ส่วนแผนของสภาพัฒน์ฯวางแผนแล้วก็นิ่ง

➤ พื้นฐานเศรษฐกิจต้องอยู่ที่ชนบท นี่คือสังคมนิยม

➤ ให้ความสำคัญสูงในหลักการพึ่งตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง อาจารย์ปรีดีพูดได้เมื่อ 60 กว่าปีมาแล้ว ปัจจุบันเพิ่งจะประกาศเป็นนโยบาย

➤ การทำเศรษฐกิจแบบครบวงจร อาจารย์ปรีดีให้สร้างระบบสหกรณ์ ชนบทขึ้นมาเพื่อทำทุกอย่างด้วยตัวเอง โดยเศรษฐกิจที่ว่านี้จะเน้นให้คนมีงานทำ ซึ่งก็หมายถึงต้องมีการประกันการว่างงาน และยังสนับสนุนให้มีการดำเนินการเพื่อความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ซึ่งก็คือการประกันสังคมนั่นเอง

แต่เค้าโครงเศรษฐกิจก็มีจุดอ่อนหลายอย่างที่ต้องมีการแก้ไขคือ

➤ แผนเศรษฐกิจแห่งชาติของอาจารย์มีลักษณะเป็นอำนาจนิยม เป็นการจัดการจากข้างบนลงมาข้างล่าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสังคมนิยมของครุสชอฟ ที่เรียกว่า state socialism รัฐคือผู้จัดการทุกอย่าง จะต้องแก้ไขโดยนำมิตติความคิดเรื่องประชาธิปไตยเข้ามาในกระบวนการวางแผนด้วย

➤ แผนของอาจารย์ปรีดีเป็นเศรษฐกิจล้าวนๆ จึงค่อนข้างเน้นจุดอ่อนทางการขาดแผนเพื่อการประกันสังคม ละเลยเรื่องโครงสร้างส่วนบน ซึ่งเป็นไปไม่ได้เลยที่เราจะเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจขณะที่โครงสร้างส่วนบนยังเต็มไปด้วยจิตสำนึกในยุคศักดินา ที่ถูกต้องมีการปรับเปลี่ยนทิศแบบแผนปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อต้านอุปสรรคต่างๆที่จะเกิดกับคนในสังคมแบบใหม่

➤ สังคมนิยมในยุคของอาจารย์ปรีดีเป็นสังคมนิยมแบบโอฟาร์ เน้นอำนาจรัฐ เน้นอำนาจนิยม เชื่อมั่นในการจัดการของรัฐ แต่สังคมนิยมแบบใหม่เป็นสังคมนิยมที่มีจริยธรรม ปฏิเสธอำนาจรัฐ ปฏิเสธการครอบงำ ตั้งอยู่บนพื้น

ฐานของเศรษฐกิจประชาธิปไตย และสังคมนิยมในยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องเติมเรื่อง eco-socialism นิเวศน์สังคมนิยม เป็นมิติใหม่ของการอภิปรายในระดับโลก

➤ เค้าโครงเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีค่อนข้างจะล่องลอย ไม่ค่อยสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลก เค้าโครงยุคใหม่จำเป็นจะต้องเชื่อมกับโลกาภิวัตน์ เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศแนวใหม่จะต้องเป็นเศรษฐศาสตร์ที่มองการครอบงำของทุนนิยมโลก การวางแผนเศรษฐกิจโลกให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และขณะเดียวกันก็มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ทางการค้า มีความขัดแย้งกันทางผลประโยชน์ มีสงครามการค้า ผสมผสานกับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศ ก่อนหน้านั้นเราต้องศึกษาตำราพิชัยสงครามทางการเมือง แต่เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติยุคใหม่ต้องมีตำราที่ว่าด้วยเรื่องพิชัยสงครามทางเศรษฐกิจ

และแน่นอน ความต้องการล้มเศรษฐกิจแบบทำนาบนหลังคนยุคใหม่เป็นภาระที่ต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมช่วยให้สำเร็จระดับหนึ่ง แต่ตอนนี้ไม่มีภาพระบบทำนาบนหลังคนแล้ว มีแต่ระบบคนกินคนเข้ามาแทน คนอเมริกันบอกว่าในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ถ้าเราไม่ฆ่ามันมันก็ฆ่าเรา มาตรการต่อสู้แข่งขันหลายๆอย่างเป็นการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างพื้นฐานสำหรับการรวบอำนาจทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ การมีประชาธิปไตยทางการเมือง มีรัฐธรรมนูญใหม่ ก็ไม่ได้ช่วยอะไรมากนัก สถาปนาราษฎรก็ยังไม่อาจพึ่งได้ในสังคมไทย

อาจารย์ปรีดีได้แสดงอยู่เสมอว่า ถ้าเราไม่มีระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจแล้ว ก็ดูเหมือนว่าไม่มีโอกาสในทางปฏิบัติที่จะไปใช้วิธีประชาธิปไตยได้ เพราะคนส่วนน้อยที่กุมอำนาจเศรษฐกิจอยู่ในมือย่อมมีโอกาสดีกว่าในการใช้สิทธิประชาธิปไตยทางการเมือง เพื่ออำนาจ อิทธิพล ผลประโยชน์ ของกลุ่ม นี่คือความจริงที่มองเห็นได้จากการวิเคราะห์เค้าโครงเศรษฐกิจและแนวคิดบางอย่างของอาจารย์ปรีดี

วิทยาการท่านต่อมา วรวิทย์ เจริญเลิศ นำเสนอประเด็นที่คิดว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจได้กล่าวถึงไว้อย่างค่อนข้างทันสมัยคือ

(1) เค้าโครงฯได้พูดถึงการพัฒนาว่าจะทำให้เกิดการว่างงานมากขึ้น ประเด็นนี้น่าสนใจ เพราะปัจจุบันระบบทุนนิยมต้องการสร้างกำไร และเอากำไรไปสร้างเครื่องจักรไว้ใช้ ถ้าไปดูในยุโรป เช่นเยอรมนี ก็จะเห็นปรากฏการณ์ว่ามีคนว่างงานมาก ทักษะอันนี้คือการชี้ให้เห็นวิกฤติ ที่อาจารย์ปรีดีได้เสนอไว้

สิ่งที่เค้าโครงฯเสนอไว้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ขบวนการแรงงานกำลังต่อรองอยู่ในปัจจุบัน แต่เค้าโครงฯยังมีปัญหาบางอย่างอยู่ เพราะถ้าเราคำนึงถึงระบบเศรษฐกิจภายใต้ระบบรัฐเป็นผู้จัดการ การจะหันไปสู่แนวคิดของรัฐสวัสดิการที่เติบโตขึ้นมาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็คงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

(2) เรื่องคนทุกคนต้องมียานทำ ในระบบปัจจุบันคนที่จะเข้ามาสู่ระบบโรงงานมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะทำงานอยู่ในภาคบริการ เพราะฉะนั้น จะให้ทุกคนมียานได้ก็ต้องให้ทุกคนทำงานน้อยลงแต่จ่ายค่าจ้างเท่าเดิม นี่คือนโยบายที่ท่านปรีดีเสนอ ซึ่งเดี๋ยวนี้เราก็พบแล้วในยุโรปบางประเทศ และขณะนี้มีคนออกมาประกาศท้าทายระบบทุนนิยมเลยว่าเขาจะไม่ทำงาน ส่งเสริมให้คนไม่ทำงาน เพราะเชื่อว่าระบบทุนนิยมไม่มีทางเป็นระบบที่ดีได้ ไม่สามารถสร้างสิ่งดีๆได้

(3) ท่านปรีดีเน้นการเปลี่ยนโครงสร้างโดยทั้งหมด แต่ความจริงแล้วมีการพยายาม identify รัฐในอุดมคติโดยไม่ดูความต้องการของประชาชน ขาดการวางแผน การสร้างโรงงานขนาดใหญ่สังคมต้องมีการวางแผน ท่านปรีดีผิดพลาดในประเด็นที่สังคมได้รับอิทธิพลจากนักสังคมนิยมบอลเชวิค จึงมีการปิดรับสังคมนิยมแบบก้าวหน้านิยมด้วย

(4) แนวคิดที่คนโดยเฉพาะในยุคนี้ต้องเห็นด้วยคือ การรวมกลุ่มมีความสำคัญ เช่น การปิดประเทศ การนำเอาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพึ่งตนเองมาใช้ แต่

เมื่อดูรายละเอียดของโครงสร้างสหกรณ์ที่ท่านเสนอ การบริหาร อำนาจการตัดสินใจ ความสำเร็จในเชิงธุรกิจ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ท่านมิได้แสดงให้เห็นไว้ในเค้าโครงฯ

(5) ในเค้าโครงฯ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการค้าของชุมชนว่าควรจะทำอย่างไรบ้าง ท่านอยากให้ทุกคนเป็นข้าราชการเพื่อตอบสนองปัจจัยสี่ให้ทุกคนอยู่สุขสมบูรณ์ แต่กลับไม่แสดงให้เห็นถึงความคิดที่ให้ความสำคัญด้านจิตใจ ความคิดเรื่องจิตสำนึกของชุมชนอยู่ที่ไหน เหล่านี้อาจจะต้องมาดูกันด้วย

วิทยากรหญิงท่านเดียวบนเวที ภัฏญญา ลีลาสัย ย้อนนี้กว่าตนรู้อะไรเกี่ยวกับอาจารย์ปรีดีบ้าง เคยอ่านอะไรมาบ้าง แล้วสภาพสังคมขณะนั้นเป็นอย่างไร ทำให้นึกถึง 2 เหตุการณ์ คือ (1) พระยาสุรียานุวัตร และ (2) กบฏบวรเดช เพราะคิดว่าสองเรื่องนี้เกี่ยวพันเชื่อมโยงกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีมาก และถ้าจะประเมินว่าขณะนั้นท่านปรีดีมีอำนาจรัฐในมือ แต่อำนาจที่ท่านได้ไม่ใช่อำนาจเต็มมือ เพราะท่านไม่เป็นอำมาตย์ ท่านมิได้ล้มล้างระบบกษัตริย์ ตรงนี้มองเป็นข้อดีก็ได้ เป็นความเมตตา เป็นความเป็นมนุษย์ แต่จะมองเป็นข้ออ่อนก็ได้ และท่านเองก็ได้สรุปในตอนท้ายเองด้วยว่า เมื่อมีอำนาจท่านขาดประสบการณ์ แต่เมื่อท่านมีประสบการณ์ท่านขาดอำนาจ จึงอาจประเมินโดยสรุปได้ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นสิ่งใหม่ แต่หากมองย้อนกลับไปดูเปรียบเทียบกับปัจจุบัน คิดว่ามีส่วนทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างหลายอย่าง³

วิทยากรท่านสุดท้ายของรายการ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เพื่อจะรำลึกถึงอาจารย์ปรีดี 4 ประเด็น ได้แก่

(1) ทำไมท่านอาจารย์ปรีดีต้องเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ คิดว่าเป็นเหมือนพันธกิจ เป็นความตั้งใจของท่าน เพราะท่านเป็นคนร่างหลัก 6 ประการ

³ ดูรายละเอียดใน เค้าโครงการเศรษฐกิจในวันนั้นกับสังคมไทยในวันนี้, หน้า 142-150.

ซึ่งมีหลักเรื่องการบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร และช่วงนั้นก็มีคนเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจเข้าไปในสภาผู้แทนราษฎร สภาการเศรษฐกิจ หรือที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

หนึ่ง นักคิดฝ่ายซ้าย (ไม่รวมนักคิดที่อยู่นอกองค์กรทางการเมือง) มีที่นำเสนออยู่ 2 คน คือ ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และ คุณพระสารสาสน์ พูลพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจช่วงต้นรัฐบาลพระยาพหลฯ ท่านเสนอชัดเจนว่าประเทศควรจะดำเนินการแบบสังคมนิยม โดยการรวมทุน-แรงงาน-การจัดการต่างๆ เป็นของรัฐทั้งหมด เป็นสังคมนิยมที่เข้มงวดยิ่งกว่าของอาจารย์ปรีดีด้วยซ้ำ และจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ท่านก็ต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจแล้วก็เดินทางไปลี้ภัยอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น ทำงานอยู่ในญี่ปุ่นยาวนานจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็ถูกจับตัวในข้อหาอาชญากรรมสงคราม ตอนขึ้นศาลอาชญากรรมสงคราม คนที่เข้าไปแก้ต่างให้ในศาลชื่อนายปรีดี พนมยงค์ ก็มีความพัวพันอะไรต่างๆ ชอบกลอยู่ในกลุ่มนี้

สอง ในอีกขั้ว กลุ่มชาตินิยม มีนักคิดหลายคนที่น่าสนใจคือ พระยาสุรียานุวัตร สิ่งที่น่าสนใจในชีวิตประวัติของท่านคือ ช่วงหนุ่มท่านค่อนข้างเป็นเสรีนิยม แต่ช่วงแก่ท่านกลับเป็นนักชาตินิยมมากๆ คนหนึ่งอย่างเหลือเชื่อ ท่านเป็นบิดาของนายประจวบ บุนนาค สมาชิกคนหนึ่งของคุณะราษฎร และมีบทบาทอย่างแข็งขันในการรัฐประหารครั้งที่สอง ในเดือนมิถุนายน 2476 เค้าโครงเศรษฐกิจของท่านพูดง่ายๆ ว่าอยากให้กิจการของคนต่างชาติเป็นของรัฐบาลให้หมด โดยเฉพาะกิจการป่าไม้ กิจการเหมืองแร่ ซึ่งเป็นของพวกมหาอำนาจจักรวรรดินิยม

นายวนิช วานนท์ เป็นสมาชิกคนหนึ่งของคุณะราษฎร เรียนโรงเรียนนายเรือแต่ไม่จบ เป็นน้องเขยของหลวงศิลาปี สงครามชัย หัวหน้าก่อการสายทหารเรือ นายวนิชเป็นนักชาตินิยมตัวฉกาจ และมีบทบาทอย่างมากในการผลักดัน

ต้นให้จัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาตั้งแต่สมัยพระยาพหลฯ เริ่มจากกระทรวงกลาโหม เช่น องค์การเชื้อเพลิง (หรือที่เรียกว่าพลังงานทหาร) โรงงานทอผ้าทหาร โรงงานกระดาษทหาร โรงงานน้ำตาลทหาร นายวินชิมีบทบาทเป็นตำแหน่งที่เราเรียกว่า “รัฐมนตรีลอย” และเป็นคนผลักดันให้มีการจัดตั้งบริษัทข้าวไทย ไทยพาณิชย์ ไทยนิคมพาณิชย์ นายวินชิได้เขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจหลายฉบับ แต่ในท้ายที่สุดกล่าวกันว่าผูกคอตายในเรือนจำบางขวางด้วยข้อหาเกี่ยวกับการขนย้ายทองช่วงสงคราม ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นไม่มีใครเชื่อว่าคนอย่างนายวินชิผูกคอตาย ฆ่าตัวตาย คงมีใครไปฆ่าท่านแน่ๆ

พระบริรักษ์ยุทธกิจ จววิชาการทหารจากเยอรมัน เป็นรัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจช่วงปลายสมัยพระยาพหลฯ และตลอดยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นักหนังสือพิมพ์สมัยนั้นเรียกท่านว่าเป็นพวกก่อตั้งลัทธิไทยอิสမ် Thaism พุดง่ายๆคืออะไรก็ต้องเป็นของไทยทั้งหมด

สาม กลุ่มกลางๆ ไม่ขวาไม่ซ้าย มี 3-4 คน ที่น่าสนใจมากคือ นายมังกร สามเสน เป็นคนแรกที่เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อความถูกต้องของประวัติศาสตร์ต้องพูดให้ชัดว่าอาจารย์ปรีดีไม่ใช่คนแรกที่เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เนื้อหาในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายมังกรมีลักษณะคล้ายๆ กับองค์กรมหาชน “แบบใหม่” ต้องการการระดมทุน “แบบใหม่” โดยพูดชัดว่าควรให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประธานการระดมทุนเพื่อเศรษฐกิจ แล้วตั้งคณะกรรมการเศรษฐกิจหรือสภาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมา เรียกว่าง่ายๆว่าเป็นกึ่งชาตินิยมกึ่งเสรีนิยม บางด้านเป็นชาตินิยม บางด้านเป็นเสรีนิยม นายมังกรต้องการปรับระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมให้เดินหน้าต่อไป⁴ แต่น่าแปลกใจว่าทำไม

⁴ ดูเพิ่มเติมใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายมังกร สามเสน เมื่อปี พ.ศ.2475”, หน้า 278-303.

ท่านอาจารย์ปรีดีจึงไม่ผลักดันโครงการนี้ต่อไป ทำไมท่านเก็บโครงการของนายมังกรเข้าลิ้นชัก แล้วมาร่างเค้าโครงการใหม่ของตัวเอง

จะเห็นได้ว่า แนวคิดในการผลักดันให้ประเทศมีเค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นเรื่องปกติทั่วไปในยุคสมัยนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดอะไรที่ท่านอาจารย์ปรีดีต้องเขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจ คนอื่นเขาก็เขียนกัน ในหนังสือพิมพ์เขาก็เขียนกัน หนังสือพิมพ์จำนวนมากเขาก็เสนอว่าประเทศจำเป็นต้องมีเค้าโครงการเศรษฐกิจอย่างนั้นอย่างนี้ อาจารย์ปรีดีเป็นเพียงคนหนึ่งซึ่งอยู่ในกระแสของยุคสมัย

(2) **เค้าโครงการเศรษฐกิจจะเป็นเครื่องบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของคณะราษฎรได้หรือไม่?** การมองว่าอาจารย์ปรีดีเป็นเพียงคนเดียวที่เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ การมองว่าคณะราษฎรเป็นเอกภาพเป็นหนึ่งเดียว จะทำให้เราเข้าใจว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นเครื่องบ่งชี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของคณะราษฎร แต่ถ้าเรามองเสียใหม่ว่าอันที่จริงแล้วคณะราษฎรก็มีหลายปีก ปีกซ้ายก็มีปีกขวาก็มี ก้าวหน้าก็มีล้าหลังก็มี ในขณะที่เดียวกันก็มีเค้าโครงการเศรษฐกิจเข้ามาแข่งขันกันอยู่มากมาย และจะเห็นว่า แม้โครงการของอาจารย์ปรีดีจะพับไป แต่คณะราษฎรก็ดำเนินนโยบายในรูปแบบการวางแผนเศรษฐกิจอยู่ มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจไปที่ละขั้นทีละตอน จนกระทั่งสมัยรัฐบาลพิบูลสงครามก็ดำเนินนโยบายที่เรียกว่า “ทุนนิยมโดยรัฐ” คือการให้รัฐจัดตั้งรัฐวิสาหกิจหรือบริษัทมหาชนจำนวนมาก เพราะฉะนั้นการใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีเป็นเครื่องบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของคณะราษฎรจึงไม่เป็นธรรมชาติข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และไม่เป็นธรรมชาติต่อท่านอาจารย์ปรีดี

(3) **อาจารย์ปรีดีมีความจริงใจต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจแค่ไหน?** เรื่องนี้น่าสนใจ เพราะอาจารย์ปรีดีเคยพูดในภายหลังว่าท่านใจร้อนมากที่ผลักดัน

อันนี้ และท่านก็อยากจะผลักดันให้เต็มที่ แต่ทำไมท่านไม่คิดรื้อฟื้นโครงการนี้ขึ้นมาสมัยพระยาพหลพลพยุหเสนาถึงสมัยพิบูลสงคราม หรือว่าท่านพอใจกับการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลทั้งสอง เพราะอันที่จริงท่านก็ลงไปดำเนินการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจอีกเป็นจำนวนมากด้วยตัวท่านเอง จึงไม่มีเหตุผลอะไรที่ท่านจะมารื้อฟื้นเรื่องนี้กลับขึ้นมาอีก

และด้วยความเคารพต่อเอกสาร น่าสงสัยว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านยังเขียนไม่เสร็จ โดยจะเห็นว่าส่วนที่เป็นคำชี้แจงยาวมาก แต่ส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริงๆ มีเพียงสองพระราชบัญญัติ พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร กับพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจ อาจารย์ปรีดีใช้คำว่า “เค้าร่าง” คือยังไม่เสร็จ ท่านต้องการการยอมรับในหลักการแล้วมาคิดว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรกันอีกมาก ทำไมเราคิดว่าท่านเขียนเสร็จแล้ว ซื่อก็บอกอยู่แล้วว่า “เค้า” อันนี้ก็เป็นการแสดงว่าจริงๆ แล้วท่านก็ไม่ได้เขียนตามหลักวิชา เป็นหลักการอย่างหนึ่งเท่านั้น

(4) เราอ่านงานของอาจารย์ปรีดีแล้วคิดถึงอะไรในปัจจุบันนี้ได้บ้าง ถ้าเป็นไปได้ทุกท่านน่าจะอ่านด้วยตัวเอง ไม่มีอะไรดีกว่าการอ่านงานเอง แล้วคิดดูด้วยตัวเอง เท่าที่เห็น หลักการพื้นฐานในแนวคิดเชิงเศรษฐกิจของท่าน อาจารย์ปรีดีคือ เป็นลัทธิสังคมนิยมชนิดที่เรียกว่า “ลัทธิโซลิदारิสม์ Solidarism” มีหลักการส่วนหนึ่งซึ่งเชื่อว่า มนุษย์เกิดมาล้วนเป็นเจ้านั่นต่อกัน ฉะนั้นก็ต้องชำระหนี้ ต้องทำงานใช้หนี้ ต้องดูแลซึ่งกันและกัน ต้องเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน ความจริงหลักการอันนี้คล้ายคลึงกับความคิดทางพุทธศาสนา ในช่วงหนุ่มๆ ท่านอาจจะไม่พูดเรื่องพุทธศาสนามากนัก แต่เราเห็นร่องรอยนี้ชัดในช่วงปลายอายุของท่าน ท่านสนใจเรื่องพุทธศาสนากับสังคมนิยมที่ไปด้วยกันได้ เพราะมนุษย์ต้องเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน อันนี้เป็นแนวคิดที่ปัจจุบันมันขาดหายไป ไม่มีใครดู

แลซึ่งกันและกัน นี่เป็นสิ่งที่ได้จากการอ่านใหม่

อีกเรื่องหนึ่งที่หลายท่านย้าไว้คือ **ลัทธิสหกรณ์ครบรูป** ท่านอาจารย์ปรีดีต้องการทำให้ครบรูป ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีองค์กรทางการเมืองหนุนช่วยด้วย ท่านมิได้คิดเรื่องเศรษฐกิจแยกออกจากการเมือง และองค์กรทางการเมืองที่จะหนุนช่วยการดำเนินงานเศรษฐกิจครบรูปตามความคิดของอาจารย์ปรีดีคือ **องค์กรเทศบาล** ซึ่งเป็นการปกครองท้องถิ่นขั้นพื้นฐาน อาจารย์ปรีดีต้องการให้ประเทศปกครองระดับชาติเป็นระบบประชาธิปไตยกับรัฐสภา ในระดับท้องถิ่นเป็นเทศบาลเต็มพื้นที่ และวัตถุประสงค์ของการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างหนึ่งก็คือผลิตบุคลากรเพื่อไปทำงานเทศบาล

เทศบาลของท่านคือหน่วยการปกครองท้องถิ่นตนเองของประชาชนตามหลักประชาธิปไตยใช้รูปแบบรัฐสภา ตอนนั้นมันกลับมาใหม่ มีชื่อใหม่ว่า อบต. มันใกล้เคียงกัน คือ ต้องมีองค์กร 2 ส่วน ประชาชนเลือกผู้แทนไปอยู่สภา และฝ่ายบริหารมาจากสภา องค์กรนี้จะ เป็นพื้นฐานที่ช่วยการทำงานตามลัทธิสหกรณ์ สหกรณ์ทำด้วยตัวเองไม่ได้ มันต้องมีองค์กรทางการเมืองของประชาชนเป็นพื้นฐานของสังคม อันนี้เป็นแนวคิดที่ฝากไว้

กลับมายังผู้ดำเนินรายการ **ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ** กล่าวสรุปสูตรสำเร็จที่จะประเมินค่าโครงเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีคือ **แนวคิดและเจตนานั้นใช้ได้ แต่เนื้อหาและแนวปฏิบัติจะต้องทบทวน** ตรงนี้เป็นเรื่องที่สังคมไทยเราค่อนข้างจะละเอียด เรามีคนที่ถนัดเรื่องเทคนิค วิเคราะห์เนื้อหา แต่มักจะลืมคิดถึงเจตนา แม้แต่นักกฎหมายก็เหมือนกัน บ้านเราขาดนักนิติศาสตร์ที่เป็นนักคิด เป็นคนที่คิดค้นเรื่องเจตนา จิตสำนึก

วิทยาการรับเชิญในห้องเสวนา **สุพจน์ ด้านตระกูล** พูดถึงหลักการอันหนึ่งว่า เศรษฐกิจเป็นโครงสร้างพื้นฐานของปัญหา การเมือง-วัฒนธรรมเป็นโครง

สร้างส่วนบน แต่การเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานจะเปลี่ยนตามโครงสร้างส่วนบน ต้องเอาการเมืองมาเปลี่ยนเศรษฐกิจ เมื่อเปลี่ยนอำนาจการปกครองมาอยู่ในกำมือของคณะราษฎร แล้วก็เปลี่ยนอำนาจมาสู่มือของประชาชน อาจารย์ปรีดีต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศเป็นระบบประชาธิปไตยรอบด้าน ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ไม่ใช่ประชาธิปไตยโดยวิธีการเลือกตั้ง อันนี้เป็นวิธีการไม่ใช่เนื้อหาของตัวระบอบ แต่ท่านทำไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้น สภาภิทยหลังไปอยู่ในกำมือของพวกอำนาจเก่าอยู่เรื่อยๆ อาจารย์ปรีดีก็เลยไม่ได้ดำเนินการเค้าโครงการเศรษฐกิจ แม้ท่านจะได้มาร่วมมือในยุคต่อมา แต่ท่านก็ไม่มีอำนาจ โครงการเค้าโครงการเศรษฐกิจต้องอาศัยอำนาจการเมือง ตรงนี้เป็นความสำคัญ

อีกอันหนึ่งที่มีความเข้าใจผิดกันมากขึ้น คือคิดว่ารัฐบาลเป็นกลาง เพื่อรัฐบาล เอะอะก็เรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล ขอความกรุณาจากรัฐบาล ความจริงรัฐบาลเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นผู้มั่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจในสังคม ตั้งแต่ยุคทาส ยุคศักดินา และปัจจุบันเป็นยุคทุนนิยม เพราะฉะนั้นรัฐบาลก็คือตัวแทนของทุนนิยม แน่นนอน..รัฐบาลปัจจุบันอย่างนายชวนไม่ได้เป็นเลวหรอก แต่เมื่อเข้าสู่ระบบนี้ก็เข้าไปตามกลไกของระบบนี้ การที่จะไปขอความกรุณาเรียกร้องอะไรต่ออะไรนั้นมันไม่มีทางหรอก นอกจากจะมีรัฐบาลของประชาชนแล้วจึงดำเนินธุรกิจทางเศรษฐกิจให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่ว่า “ทำอย่างไรจะให้รัฐบาลเป็นของประชาชน” การจะเปลี่ยนรัฐบาลไม่ใช่เปลี่ยนโดยการยกมือ ต้องเปลี่ยนด้วยอำนาจ อำนาจมาจากไหน? อันนี้เป็นปัญหาซึ่งขอฝากให้ช่วยกันพิจารณา

การที่เราวางรัฐธรรมนูญโดยคิดว่าจะเอารัฐธรรมนูญมาสร้างตัวระบอบนั้นก็วิกฤติแล้ว ความจริงแล้วเราต้องสร้างระบอบขึ้นมาแล้วจึงจะมีรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องสะท้อนระบอบ ปัจจุบันเราอยู่ในระบบราชาธิปไตย คือ

อำนาจเงินเป็นใหญ่ เราจะเขียนรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยอย่างไรก็เปลี่ยนมันไม่ได้ เมื่อเราไม่ใช่อำนาจจริงๆสร้างระบบเข้าสู่ระบบอบจจริงๆขึ้นมา พอขึ้นมาตรา 1 ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้ ก็ผิดแล้ว ประเทศนี้ประกอบขึ้นมาจากคนหลายเชื้อชาติ มีคนมาเลย์ คนกะเหรี่ยง คนมอญ อะไรอีกเยอะแยะ แต่ก่อนใช้ชื่อประเทศสยามนั้นถูกแล้ว ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ มีคนเชื้อชาติไทยเป็นคนเชื้อชาติส่วนใหญ่

ย้อนกลับมาที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ทุกประเทศเหมือนกันหมด ไม่มีประชาชนในประเทศใดพอใจการปกครองในประเทศของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น นี่เป็นปัญหารันทรวงการเมืองการปกครองของทุกประเทศ ไม่ว่าคุณจะทำสร้างกลไกทางการเมืองอย่างไรก็ตาม หรือคุณจะทำแบ่งสรรสร้างองค์กรอย่างไรก็ตาม มีแต่ในอุดมคติหรือมีในเชิงของหลักการ แต่ในความเป็นจริงไม่เคยมีประชาชนประเทศไหนพอใจการปกครองในประเทศของตัวเองเลย

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ หยิบยกถึง ยุคของคนตุลา สถานการณ์บ้านเมืองตึงเครียดบีบรัด คนจำนวนหนึ่งมีความเชื่อและเห็นว่าทางออกว่าม้นคืออะไร แล้วเขาก็เดินไปสู่ทางออกอันนั้น จะผิดจะถูกเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่มายุคสมัยนี้เราเกิดวิกฤติกันรอบด้าน วิกฤติครั้งนี้ยิ่งใหญ่กว่าครั้งนั้นเยอะแยะ แต่เป็นเรื่องแปลกประหลาดที่ยังไม่คนกลุ่มใด (ที่เป็นเรื่องเป็นราวเป็นกลุ่มที่ก้อน) มีความเชื่อและพบทางออกที่แน่นอนว่าคืออะไร จึงไม่มีใครจะเสนอทางออกและเดินไปสู่ทางออกที่ตนเสนอนั้น นี่น่าจะเป็นคำตอบอันหนึ่งว่า ทำไมอำนาจรัฐในปัจจุบันจึงไม่สั่นคลอน คงเป็นเพราะว่าทุกกลุ่มคนมองหาทางออกไม่เจอ

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราเชื่อในวัฏจักรตามหลักพุทธศาสนา ไม่ว่าในยุคสมัยไหน เศรษฐกิจการเมืองและสังคม จะเกิดระบบของมันเอง แล้วก็จะมีการ

เปลี่ยนแปลงพัฒนาไปและเสื่อมสลายลงไปในที่สุด เมื่อเสื่อมสลายลงไปแล้วมันก็จะเกิดวัฏจักรการเกิดใหม่พัฒนาใหม่ขึ้นมาอีก ดังนั้น แม้กลุ่มคนต่างๆ ในขณะนี้ จะมองไม่เห็นว่าการเชื่อและทางออกของเขาคืออะไร แต่เราก็กำลังก้าวมาสู่ยุคสมัยมาสู่จุดของความพยายามในอันที่จะมองหาช่องทางแห่งการเปลี่ยนแปลง

ไม่ช้าก็เร็วการเปลี่ยนแปลงจะต้องเกิดขึ้น แต่จะเกิดขึ้นในบริบทอะไรขณะนี้ วันนี้ เราอาจจะยังตอบไม่ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงในสังคมหนึ่งๆ ไม่ได้อยู่กับบริบทของสังคมนั้นอย่างโดดเดี่ยว แต่มันถูกผูกติดอยู่กับปัจจัยหลายๆ สิ่งนอกสังคมนั้นด้วย เราจะเรียกว่า “โลกาภิวัตน์” ก็ได้ เราจะเรียกมันว่า เป็นความพยายามของกลุ่มอำนาจโลกที่ต้องการให้เกิดตามที่เขาต้องการก็ได้ ความร้อนระอุตรงนี้ได้ก่ออุณหภูมิจนเรื่อยๆ และอุณหภูมิตั้งแต่บัดนั้นจะต้องส่งผลกระทบมายังบ้านเรา เป็นตัวเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การกระทบใหญ่ๆ ในสังคมไทยล้วนแต่ถูกเสริมด้วยแรงจากภายนอกทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลง 2475 ถ้าไม่มีกลุ่มนักเรียนนอกอย่างอาจารย์ปรีดี ซึ่งได้รับผลกระทบมาจากความคิดหลายๆ อย่างก็คงจะไม่เกิด เหตุการณ์ 14 ตุลา ถ้าไม่มีกลุ่มนักศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากข้อคิดข้อเขียนและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ก็คงไม่เกิด เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 กระแสทุนโลก กระแสหุ้น กระแสฟองสบู่ กระแสสงครามในอ่าวเปอร์เซีย ซึ่งนำมาสู่ความผิดหวังของคนชั้นกลางที่อยู่ในธุรกิจ ถ้าไม่มีแรงกระทบเหล่านี้ก็คงไม่มีอุณหภูมิจึงพอที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และขณะนี้สิ่งเหล่านั้นก็กำลังก่อตัวอยู่ การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณที่เป็นอุณหภูมิจะถึงจุดเดือดที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอีกครั้งหนึ่ง เมื่อไหร่กัน คงไม่นานเกินรอในช่วงอายุของเรา!

อันเนื่องมาจากวันปรีดี พนมยงค์

สุพจน์ ตำนตระกูล

๑ เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2542 อันเป็น “วันปรีดี พนมยงค์” ณ ห้องประชุม “จิตติ ดิงศภัทย์” คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการเสวนาเรื่อง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ ปรีดี พนมยงค์ กับแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองไทยร่วมสมัย”

ผมเองก็ได้เข้าร่วมเสวนาในวันนั้นด้วย และได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นบางประการ แต่โดยที่ไม่ได้เตรียมตัวล่วงหน้าว่าจะเข้าร่วมเสวนาในปัญหาดังกล่าวในวันนั้น ดังนั้น เมื่ออาจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่เป็นนักประวัติศาสตร์ได้อ้างข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มาพูด ทั้งๆที่ผมตระหนักว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่อาจารย์ยกขึ้นมากล่าวอ้างนั้นคลุมเครืออยู่มาก ซึ่งอาจยังความเข้าใจผิดให้กับผู้ฟังและยังความเสียหายให้กับบุคคลในประวัติศาสตร์ที่

ถูกอ้างนั้นได้ด้วย แต่ผมก็ไม่ได้แสดงความเห็นทักท้วงอะไรออกมาในวันนั้น

ประการแรก เพราะผมไม่ใช่นักพูด ไม่สันหัดจัดจ้านในการที่จะได้กรรมหากจะถูกโต้กลับ

ประการต่อมา เพราะผมยังเลื่อนกลางในข้อเท็จจริง ต้องกลับไปศึกษาค้นคว้าให้แน่ใจเสียก่อน และโดยที่อาจารย์ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการเศรษฐกิจการเมือง ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการเสวนาในวันนั้น ได้ขอร้องให้ผมเขียนบางเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ไปตีพิมพ์ในหนังสือที่ท่านเป็นบรรณาธิการ ผมจึงขอกฎโอกาสนี้เขียนถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่อาจารย์นครินทร์ท่านยกขึ้นมากล่าวอ้างอย่างคลุมเครือในวงเสวนาวันนั้น ณ ที่นี้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 อาจารย์นครินทร์ ท่านกล่าวว่า

“ที่กล่าวกันว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นคนแรกที่วางแผนเศรษฐกิจไทย คำกล่าวเช่นนี้ไม่ถูกต้อง เป็นคำกล่าวเยินยอของสำนักศิษย์ของท่านที่เกินความเป็นจริง ความจริงในสภาพชุดแรกนั้น มีสมาชิกสภาคนหนึ่ง ชื่อนายมังกร สามเสน เคยเสนอแผนการเศรษฐกิจต่อสภาก่อนหน้าท่านปรีดี แต่ท่านปรีดีฯเก็บไว้ แล้วกลับมาเสนอเสียเอง” (เป็นทำนองขโมยความรู้หรือแย่งความดีของคนอื่นเป็นการเอาหน้า ซึ่ง ดร.รัฐศาสตร์ ท่านหนึ่งก็เคยส่ายตบท่านปรีดีมาแล้ว ในกรณีกล่าวหาว่าท่านปรีดีปิดบังรัฐธรรมนูญของพระปกเกล้าฯ-ผู้เขียน)

ต่อประเด็นนี้ ข้อเท็จจริงมีดังนี้ ครับ

กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2500 ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค อธิการบดีมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (2491-2493) ท่านได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งชื่อว่า “ท่านปรีดีฯ รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก” หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ

ดังนั้น คำว่า ท่านปรีดีเป็นผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก ก็มาจากข้อหนึ่งของ ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค นั่นเอง ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค ท่านจะรู้ล่วงหน้าว่า ในอนาคตท่านจะถูกกล่าวหาว่าเป็นสานุศิษย์ที่ยกย่องอาจารย์เกินเลยไปจากความจริงหรืออย่างไรไม่อาจทราบได้ ท่านจึงได้เขียนเริ่มต้นบทที่ว่าด้วย “ท่านปรีดีผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก” ไว้ดังนี้

“ท่านผู้อ่านที่เป็นนักค้นคว้าอาจกล่าวค้านว่า ท่านมังกร สามเสน ก็ได้เคยเสนอโครงการเศรษฐกิจต่อสภาสมัยนั้นเหมือนกัน เสนอก่อนท่านปรีดีเสียอีก แต่การเสนอของท่านมังกร สามเสน นั้น พึงเข้าใจว่าท่านมังกรเบื่อความชักช้าของรัฐบาลสมัยนั้น ท่านเลยเสนอเพื่อกระตุ้นเตือนให้รัฐบาลจัดการพิจารณาเร่งเสนอสภาต่อไป”

ข้อความที่ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค ยกมากล่าวอ้างข้างต้น เป็นการสอดคล้องกับคำอธิบายของท่านมังกร สามเสน ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 20/2475 วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2475 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“...โครงการเศรษฐกิจที่ได้เสนอไว้ต่อสภานั้นเป็นโครงการใหญ่โตมาก ควรจะลงมติพิจารณาว่าควรจะต้องเป็นสภาเรียกว่า สภาบำรุงเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้มีเสนาบดีทุกระทรวงเป็นกรรมการ สมุหเทศาภิบาลทุกมณฑลเป็นกรรมการ นอกจากนั้นเชิญอธิบดีที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการเศรษฐกิจเป็นกรรมการ และเชิญพ่อค้าคนสำคัญเป็นกรรมการ เชิญผู้มีความรู้พิเศษในเรื่องการต่างประเทศ เศรษฐกิจ และการเงิน เป็นกรรมการที่ปรึกษา และการเศรษฐกิจนี้เป็นเศรษฐกิจแห่งชาติใหญ่โตมาก ต้องประกอบขึ้นให้เป็นที่ยินยอมเชื่อถือแห่งชนทั่วไป จึงอยากขอแนะนำให้คณะกรรมการราษฎรร่างพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ัญญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งนายกิตติมศักดิ์ของสภานี้ สุดแต่จะช้าหรือเร็ว และหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ชาติมากที่สุด เพราะชาติจะเจริญก็ต้องอาศัยการเศรษฐกิจ” รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในปลายวันนั้นได้บันทึกต่อไปว่า

“หลวงประดิษฐมนูธรรมกล่าวว่า ตามที่นายมังกร สามเสน ได้แถลงมานั้น ได้

เคยทำความเข้าใจให้นายมังกรทราบแล้วว่า ในกรณีที่จะดำเนินโครงการเศรษฐกิจดี หรือกิจการใดอื่นๆก็ดี เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการราษฎรจะดำเนิน เพราะฉะนั้น โครงการเศรษฐกิจที่นายมังกรนำมาเสนอ จึงควรตรวจสอบก่อน อีกอย่างหนึ่ง การที่จะตั้ง สภาเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ เป็นความประสงค์ที่ทางคณะกรรมการราษฎรคิดอยู่แล้ว แต่ การที่จะตั้งขึ้นทันทีโดยทางการยังไม่สำเร็จก็จะดำเนินไปไม่สะดวก เพราะฉะนั้นเมื่อถึง โอกาสสมควรที่ทางฝ่ายคณะราษฎรและผู้ที่เริ่มก่อการในขั้นต้นมอบหมายให้เรื่องนี้ได้จัด การไปแล้ว ก็จะได้จัดการตั้งสภาเศรษฐกิจขึ้นภายหลัง...”

จากคำอภิปรายของท่านปรีดีดังกล่าวก็น่าเป็นที่ชัดเจนว่าท่านไม่ได้เก็บงำ ความดีของใครไว้เอาหน้า และนอกจากนี้ข้อเสนอของนายมังกร สามเสน ยังได้ ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ในเวลาอันอย่างละเอียด ดังคำอภิปรายของพระยา นิติศาสตร์ไพศาลย์ในที่ประชุมวันนั้น มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ กล่าวว่า โครงการเศรษฐกิจของนายมังกร สามเสน ที่ได้เสนอไว้ต่อสภานั้น มีหนังสือพิมพ์นำเอาไปลงพิมพ์โดยตลอด และทั้งมีคอมเมนต์อีก มากมาย...”

เมื่อหนังสือพิมพ์เอาไปลงพิมพ์เปิดเผยเช่นนี้ ท่านปรีดีจะเก็บเงียบไว้ ได้อย่างไร แม้ว่าท่านคิดจะทำ แต่ท่านไม่ใช่คนเช่นนั้น ท่านมีแต่ยกย่องคนดีและ คุณความดีของคนอื่นให้ปรากฏ แต่ไม่ขี้นินทา จึงเป็นโอกาสให้คนพาล กลับมาขี้นินทาในภายหลัง

จะขอยกมาให้เห็นสักตัวอย่าง คือเรื่องพระราชหัตถเลขาของพระมงกุฎเกล้าฯ ที่ทรงมีถึงเจ้าพระยาอมรราช ท่านปรีดีก็ยังอุตสาหะไปค้นคว้าเอามาเปิดเผย ไว้ในคำสอนกฎหมายปกครองของท่าน ในบทที่ว่าด้วยความเสมอภาคในหน้าที่ ซึ่งเมื่อใครได้อ่านแล้วก็ย่อมจะเชิดชูน้ำพระทัยของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น

ผมจึงขอเชิดชูน้ำพระทัยพระองค์ท่าน ณ ที่นี้ ด้วยการอัญเชิญพระ ราชหัตถเลขาฉบับนั้นมาเปิดเผย ดังต่อไปนี้

“ที่ 3/49

วันที่ 15 เมษายน รัตนโกสินศก 131

ถึง เจ้าพระยามรราช

ด้วยแต่ก่อนมา การเก็บภาษีที่ดินและโรงร้าน กรมพระคลังข้างที่ ยังไม่ได้เคยเสียภาษีให้กับเจ้าพนักงานสรรพากรเลย บัดนี้ฉันมาไตร่ตรองดู เห็นว่าทรัพย์สินสมบัติของฉันทั้งหลายที่เป็นส่วนตัว ก็เท่ากับเป็นทรัพย์สินสมบัติของคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่เหตุใดฉันมาเอาเปรียบแก่คนทั่วไป ซึ่งดูไม่เป็นการสมควรเลย ส่วนของผู้อื่นจะไปเก็บเอาจากเขา ของตัวเองจะเกียจกันเอาไว้ เพราะคนธรรมดาทั่วไป ใครมีทรัพย์สินสมบัติเป็นที่ดินหรือโรงร้าน เมื่อถึงคราวที่เจ้าพนักงานจะเก็บภาษี เขาก็ต้องเสียภาษีให้กับเจ้าพนักงานตามส่วนมากและน้อยของทรัพย์สินสมบัติที่เขาถืออยู่ ตัวฉันเองถ้าหากออกจากราชการแล้ว ฉันก็ถือว่าฉันเป็นคนธรรมดาคนหนึ่ง ทรัพย์สินสมบัติของฉันที่มีอยู่ก็นับว่าเป็นส่วนมาก ถ้ารัฐบาลจะแบ่งผลประโยชน์ของฉันที่ได้มาจากทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดนั้นบ้าง ฉันมีความยินดีเต็มใจที่จะเฉลี่ยให้เป็นการอุดหนุนชาติและบ้านเมืองอย่างคนสามัญด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้เจ้าพระยามรราชเก็บภาษีอากรในที่ดินและโรงร้านซึ่งนับว่าเป็นสมบัติของส่วนตัวฉันเอง อย่างเช่นที่ได้เคยเก็บมาจากคนอื่น ๆ ทั่วไบนั่น.

สยามินทร์”

นี่คือน้ำใจที่เปิดเผยของท่านปรีดีฯ ที่มีต่อคุณงามความดีและคนดี จึงได้นำพระราชหัตถเลขาฉบับนี้มาเปิดเผยไว้ในคำสอนกฎหมายปกครองของท่านแล้วคนอย่างนี้หรือที่จะไปปิดบังความดีของนายมังกร สามเสน

ข้อ 2 อาจารย์นครินทร์ ตั้งคำถามเป็นเชิงปฏิเสธความสำคัญของท่านปรีดีในคณะราษฎรว่า “มีความเข้าใจกันผิดๆว่า ความล้มเหลวของเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีคือความล้มเหลวของคณะราษฎร” แล้วนครินทร์ก็ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างเป็นรูปธรรมว่า “คณะราษฎรนั้น มี พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้า ไม่ใช่ชนปรีดี”

ครบ ถูกต้องแล้ว ความล้มเหลวของเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีฯ ไม่ใช่ความล้มเหลวของคณะราษฎร คณะราษฎรไม่ใช่ท่านปรีดีฯ ท่านปรีดีเป็นเพียงสมาชิกคนหนึ่งของคณะราษฎร และคณะราษฎรก็ได้ล้มเหลว อย่างที่บางคนจะพยายามโฆษณาให้เห็นว่าล้มเหลว คณะราษฎรมีวัตถุประสงค์พื้นฐานของการปฏิวัติคือ **ล้มเลิกอำนาจของกษัตริย์ที่มีอยู่อย่างล้นพ้น** (สมบูรณาญาสิทธิราช) มาเป็นการจำกัดอำนาจกษัตริย์ภายใต้กฎหมาย (ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ) ดังที่ได้กำหนดไว้ในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว (ฉบับ 27 มิถุนายน 2475) นั้นแล้ว และยังคงความสำเร็จในการกิจการปฏิวัติด้านอื่นๆอีกมากมาย เช่น เอกราชในทางศาลและตุลาการที่สูญเสียไปให้กับต่างประเทศก็ได้กลับคืนมา รวมทั้งจัดให้สวนสัตว์เขาดิน ซึ่งแต่เดิมเป็นสวนสัตว์ส่วนพระองค์ของกษัตริย์ที่อยู่ในพระราชฐาน (วังสวนดุสิต) มาเป็นสมบัติของแผ่นดิน และจัดเอารายได้ของสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์มาเป็นรายได้ของแผ่นดิน (มายุคสุฤตได้เอาออกจากสำนักงบประมาณจนทุกวันนี้)

ดังนั้น คณะราษฎรจึงไม่ได้ล้มเหลว เป็นแต่เพียงการปฏิวัติที่มีคณะราษฎรเป็นกองหน้า ยังทำการปฏิวัติไม่สำเร็จ เนื่องจากอุปสรรคจากพลังต่อต้านการปฏิวัติ และความขัดแย้งภายในคณะราษฎรเอง จึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้รักชาติรักประชาธิปไตยที่จะต้องฟันฝ่าพลังต่อต้านการปฏิวัติ และแบกรับภาระหน้าที่ปฏิวัติสืบต่อจากคณะราษฎรต่อไป

ส่วนว่าท่านปรีดีจะเป็นบุคคลสำคัญในคณะราษฎรแค่ไหน เพียงใดนั้น คำตอบมีอยู่แล้วในคำพิพากษาศาลพิเศษ เรื่องคดีกบฏ พ.ศ.2482 คดีดำที่ 1 ถึง 14 พ.ศ.2482 คดีแดงที่ 1 ถึง 14 พ.ศ.2482 มีความตอนหนึ่งที่คำพิพากษาได้บ่งชี้ความสำคัญของท่านปรีดี มีดังนี้

“เมื่อยึดอำนาจการปกครองแล้ว คณะผู้ก่อการได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ชั่วคราว เมื่อได้รับพระราชทานแล้ว หัวหน้าผู้ก่อการฝ่ายพลเรือน (ท่านปรีดี-ผู้เขียน) ได้เสนอขอให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร ทั้งนี้เห็นว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้ที่กว้างขวางในระหว่างชาวต่างประเทศ และสนิทสนมกับพระปกเกล้าฯ จะได้ทำการเพื่อสมัคสมานระหว่างคณะผู้ก่อการกับพระปกเกล้าฯ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จะได้ช่วยกันบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปโดยราบรื่น

“ส่วนพระยาพหลพลพยุหเสนานั้น ได้เสนอขอให้พระองค์เจ้าบรมเทพเป็น อัครเสนาบดี คือประธานคณะกรรมการราษฎร แต่ที่ประชุมส่วนมากไม่เห็นด้วย...”

ต่อมาเมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่ง ประธานคณะกรรมการราษฎร เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2475 นั้น รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 1/2475 วันอังคารที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2475 ได้บันทึกตอกย้ำความสำคัญของท่านปรีดีฯไว้ดังนี้

“พระยามโนปกรณนิติธาดา แถลงว่า รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่ง แต่ก็รู้สึกหนักใจเป็นอันมาก หากว่าจะรับตำแหน่งนี้ เพราะมิใช่ทำเล่น เป็นงานใหญ่โตที่จะต้องรับผิดชอบในความมั่งมียากจนของคนไทยตั้ง 12 ล้าน การจะพอรับไหวหรือไม่ั้น จะขอปรึกษาและสอบถามพระยาพหลพลพยุหเสนากับหลวงประดิษฐมนูธรรมดุษฎี 5 นาทีก่อน จึงจะตอบให้ทราบได้”

รายงานการประชุมสภาได้บันทึกต่อไปว่า

“ผู้แทนราษฎรทั้งหลาย ให้ท่านทั้งสามมีโอกาสสอบถามและปรึกษากัน เร็วแล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาทกลงรับ ที่ประชุมลงมติเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดากล่าวรับตำแหน่งว่า ข้าพเจ้ามีความยินดีและรู้สึกเป็นเกียรติยศ แต่ก็รู้สึกหนักอกเป็นอันมาก ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยคิดว่าจะได้รับตำแหน่งเช่นนี้ แต่มาคิดเห็นประโยชน์ของคน 12 ล้าน ข้าพเจ้าก็ควรทำและจะทำความดีที่สุด”

ท่านปรีดีฯผู้เสนอพระยามโนปกรณนิติธาดาขึ้นดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์หลายฉบับระหว่างที่ท่านลี้ภัย

การเมืองอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ระหว่างปี พ.ศ.2513-2526 เกี่ยวกับพระยา
มโนปกรณ์นิติธาดาว่า

“เป็นความผิดพลาดของผมเองที่เสนอพระยามโนปกรณ์นิติธาดาขึ้นเป็นประธาน
คณะกรรมการราษฎร เพราะหวังในความก้าวหน้าของท่านเกินกว่าความเป็นจริง”

ซึ่งนับเป็นความผิดพลาดอีกก้าวหนึ่งของคณะราษฎร

ข้อ 3 อาจารย์กัญญา ลีลาชัย ได้พูดในเชิงยกย่องท่านปรีดีว่า มี
ความกล้าหาญ ที่เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจเช่นนั้นออกมาในเวลานั้น ซึ่ง
กระทบระบบเศรษฐกิจศักดินาและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เพิ่งแตกหน่ออ่อน
อย่างรุนแรง ถึงแม้ว่าท่านเจ้าของเค้าโครงการเศรษฐกิจจะอ้างว่าเค้าโครงการ
เศรษฐกิจของท่านมีทั้งแคปปิตอลลิสม์และโซเชี่ยลลิสม์ก็ตาม แต่เนื้อหาก็คือทำให้
ราษฎรเป็นใหญ่หรือมีอำนาจในทางเศรษฐกิจ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในธรรมนูญการ
ปกครองแผ่นดินสยาม (ชั่วคราว) พุทธศักราช 2475 มาตรา 1 ว่า “อำนาจสูงสุด
ของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” และนั่นก็คือการปฏิรูกระบบ
เศรษฐกิจทุนนิยมนั่นเอง ซึ่งแตกต่างไปจากโครงการเศรษฐกิจที่เสนอโดยนาย
มังกร สามเสน ดังกล่าวในข้อ 1 ที่ให้เชิญพ่อค้าคนสำคัญๆเป็นกรรมการ
รวมทั้งให้อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งนายก
กิตติมศักดิ์ของสภา

แต่อาจารย์นครินทร์ท่านไม่เห็นด้วยกับอาจารย์กัญญาในคำยกย่อง
ท่านปรีดีว่ากล้าหาญ อาจารย์นครินทร์ว่าการเสนอโครงการเศรษฐกิจในเวลา
นั้นเป็นเรื่องธรรมดาๆ แล้วก็ยกตัวอย่างนายมังกร สามเสน ดังที่กล่าวแล้วใน
ข้อ 1 มาตอกย้ำให้เห็นความเป็นธรรมดา

ผมคิดว่าการวิจารณ์เหตุการณ์หรือประเมินคุณค่าของบุคคลใน
ประวัติศาสตร์นั้น ควรจะมีจิตใจเป็นนักวัตถุนิยม คือคำนึงถึงเงื่อนไขเวลา

สถานที่ บุคคล และสถานการณ์ในขณะนั้นๆ อย่างได้เอาจิตใจจดจ่อที่อาศัยเงื่อนไขภาววิสัยในปัจจุบันไปกำหนดอวัธวิสัยในอดีต

แต่อย่างไรก็ดี เรื่องราวความเป็นมาของเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีฯ นั้น ในด้านหนึ่งได้เปิดเผยไว้ในคำพิพากษาศาลพิเศษ พ.ศ.2482 ที่อ้างแล้วข้างต้น มีรายละเอียดว่าดังนี้

“ก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร (10 ธันวาคม 2475) พระยามโนปกรณนิติธาดาได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นในการที่จะยกร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาราชวังสัน พระยาศรีสวัสดิราช หลวงประดิษฐมนูธรรม ได้ปรึกษาหารือกันหลายหนหลายครั้ง

“โดยหลวงประดิษฐมนูธรรมเสนอว่า ในการที่จะบริหารราชแผ่นดินต่อไปนั้น จะต้องช่วยเหลือราษฎรในทางเศรษฐกิจก่อน แต่ราษฎรของเราต้องการให้รัฐบาลเป็นผู้นำ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาศรีสวัสดิราช และพระยาราชวังสันมาก่อน พระปกเกล้าฯ รับสั่งชมเชยเห็นชอบด้วย และรับสั่งต่อไปว่า พระองค์ท่านชอบแบบโซเชี่ยลลิสม์ และพระองค์ท่านเองก็เป็นโซเชี่ยลลิสม์ จึงรับสั่งให้หลวงประดิษฐมนูธรรมไปจัดการเขียนโครงการขึ้น

“ครั้งแรกหลวงประดิษฐมนูธรรมยังมีได้เขียนโครงการเศรษฐกิจขึ้น ต่อมาพระยามโนปกรณนิติธาดาเร่งเร่งให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเขียน โดยอ้างว่าพระปกเกล้าฯ พอพระทัยหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงได้เขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น เหตุที่ยังไม่ได้เขียนเพราะมีงานร้อนที่สำคัญอยู่มาก เช่น ทำการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร

“เมื่อร่างโครงการเศรษฐกิจเสร็จแล้ว ก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นแจกจ่ายกันในหมู่ผู้ก่อการและคณะกรรมการราษฎร การที่แจกผู้ก่อการนั้นก็เพื่อให้เอาไปอ่านก่อนว่าจะมีความเห็นชอบด้วยหรือไม่ การที่แจกคณะกรรมการราษฎรก็เพราะเรื่องนี้จะเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการราษฎร เพื่อให้โอกาสคณะกรรมการราษฎรได้อ่านเสียก่อน ถ้าไม่เห็นชอบด้วยและมีเหตุผลดีกว่า ก็จะยอมตามความเห็นส่วนมากและขอแก้ไขได้

“เมื่อแจกไปแล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาไม่เห็นด้วย อ้างว่าได้ไปเฝ้าพระปกเกล้าฯ มาแล้ว พระปกเกล้าฯ ไม่เห็นด้วย หลวงประดิษฐมนูธรรมไม่เชื่อ จึงขอให้มีการประชุมทำนองถึงราชการเสียก่อน เพื่อจะอธิบายให้ที่ประชุมฟังและทราบ

“พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ขอร้องให้หม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณ ซึ่งมี
ความรู้ในทางเศรษฐกิจเข้าร่วมด้วย ที่ประชุมก็ยอม ผลของที่ประชุมมีความเห็นไม่ตรงกัน
แยกออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ อีกฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วย
ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยนั้นมีพระยาทรงสุรเดช พระยามโนปกรณนิติธาดา และพระยาศรีวิสารวาจา

“ต่อมาได้มีการประชุมเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ระหว่างผู้ก่อการอีก พระยาทรง
สุรเดชและผู้ก่อการบางคนมีความเห็นแย้งกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ และในเรื่องนี้พระยา
ทรงสุรเดชได้ประชุมนายทหารบอกว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์

“การประชุมเค้าโครงการเศรษฐกิจในครั้งแรกนั้น อ้างเหตุผลว่าจะทำไปตามเค้า
โครงการเศรษฐกิจนั้นไม่ได้ เมื่อได้โต้แย้งกันมากขึ้นจึงอ้างว่าเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์

“ก่อนร่างโครงการนี้ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้เข้าเฝ้าพระปกเกล้าอยู่ 2 ชั่วโมง
ได้กราบทูลถึงเค้าโครงการที่จะร่างขึ้นนั้นโดยชัดแจ้ง พระปกเกล้าฯมิได้รับสั่งว่าเป็นลัทธิ
คอมมิวนิสต์ เมื่อที่ประชุมส่วนมากไม่เห็นด้วยตามเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นแล้ว หลวง
ประดิษฐมนูธรรมก็มีมติที่จะดำเนินตามโครงการเศรษฐกิจนั้นต่อไป และได้พูดในที่
ประชุมว่า เมื่อไม่เห็นด้วย หลวงประดิษฐมนูธรรมก็ขอลาออก

“เหตุการณ์ได้ปรากฏต่อไปว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจที่หลวงประดิษฐมนูธรรม
ทำขึ้นนั้นเป็นอุบายของพระยามโนปกรณนิติธาดากับพวกให้กระทำการขึ้นแล้วนำไปถวาย
พระปกเกล้าฯ ก่อนที่จะถวายพระปกเกล้าฯพระยามโนปกรณนิติธาดาได้คัดลอกเอาเค้า
โครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมเฉพาะที่เห็นด้วยนำไปถวายพระปกเกล้าฯว่า
เป็นร่างของพวกตน พร้อมกับร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม แล้ว
พระยามโนปกรณนิติธาดากับพวกได้ทำพระราชวิจารณ์ตำหนิเค้าโครงการเศรษฐกิจของ
หลวงประดิษฐมนูธรรมว่าไม่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย และเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ แล้วให้
พระปกเกล้าฯลงพระนาม

“ในระหว่างที่ประชุมกันถึงเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม
กิติ ในระหว่างที่นำเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมขึ้นถวายพระปกเกล้าฯ
ตลอดจนพระราชวิจารณ์กิติ พระยาพหลพลพยุหเสนาไปเสียต่างจังหวัด เมื่อพระยาพหล
พลพยุหเสนากลับมาจากภาคอีสานและจังหวัดราชบุรีแล้ว จึงได้ทราบถึงเรื่องที่ไม่ปรองดอง
กันนี้ พระยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้พยายามหาหนทางที่จะปรองดองกันใหม่ และเสนอว่า

เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น ถ้าได้แก้ไขเสียก็ใช้ได้ จึงได้ตกลงให้ตั้งอนุกรรมการขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จเรียบร้อยให้นำเสนอคณะกรรมการราษฎรให้พิจารณารับหลักการ

“ต่อมาอีก 2-3 วัน อนุกรรมการชุดนี้ยังไม่ทันได้แก้ไขเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมเลย พระปกเกล้าฯได้รับสั่งให้พระยาพลพลพยุหเสนา พระยาราชวังสัน พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาศรวิสารวาจา ไปเฝ้าที่หัวหิน เมื่อไปถึงหัวหินนั้นได้เห็นมีพระราชวิจารณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมอยู่ที่นั่นแล้ว พระปกเกล้าฯได้รับสั่งแก่พระยาพลพลพยุหเสนาว่า การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญนี้จะไปได้ตลอดรอดฝั่งหรือไม่ พระยาพลพลพยุหเสนาจึงทูลตอบว่า ถ้าข้าราชการของพระองค์ไม่โลกิศจะตลอดรอดฝั่งไปได้ การที่พระปกเกล้าฯรับสั่งเช่นนี้ พระยาพลพลพยุหเสนาเห็นว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นคนโลกิ จจะถอยหลังเข้าคลอง

“ในวันที่ไปเฝ้าพระปกเกล้าฯนี้ เลยไม่ได้พูดถึงเรื่องที่จะแก้ไขเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม เพราะราชราชวิจารณ์ได้ออกมาเสียแล้ว ในวันนั้นจึงได้พากันโดยสารรถไฟกลับกรุงเทพฯ ระหว่างมาในรถไฟได้พูดกันว่า พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นผู้ออกความเห็นไม่รับหลักการเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม และให้หลวงประดิษฐมนูธรรมไปต่างประเทศ เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาได้ฟังดังนั้นก็นึกเอะใจ เพราะไม่เคยคิดและพูดอย่างนี้กล่าวเลย การที่กล่าวเช่นนี้คงจะเกิดแตกร้างในระหว่างคณะผู้ก่อการกับคณะกรรมการราษฎรในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น โดยพระยาทรงสุรเดชกับหลวงประดิษฐมนูธรรมมีความเห็นขัดกัน” คำพิพากษาดังกล่าวได้ระบุไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“ก่อนปิดสถาบันราษฎรเล็กน้อย พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาฤทธิอัคนย์กับพวก เป็นผู้คิดให้หลวงประดิษฐมนูธรรมไปต่างประเทศ เพื่อจะล้มล้างรัฐธรรมนูญเสีย โดยบอกหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า รัฐบาลต้องการให้ไปต่างประเทศเพื่อความปลอดภัย หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงรับปากว่าจะไป การที่รับปากเช่นนี้ก็เพราะพระยาพลพลพยุหเสนา หลวงพิบูลสงคราม และหลวงอดุลเดชจรัส ได้สั่งกับหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า ให้รับปากพระยาราชวังสันเสีย ส่วนทางนี้เพื่อนฝูงจะคิดแก้ไขให้กลับมาในภายหลัง เมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมไปต่างประเทศแล้วจึงได้พิมพ์พระราชวิจารณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจ

ขึ้น และในระยะนี้ได้จัดการให้หลวงพิบูลสงครามย้ายไปอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยพลรบ จะให้พวกผู้ก่อการที่คัดค้านพระยามโนปกรณนิติธาดานั้นไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ส่วนหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ก็ถูกสั่งให้เตรียมตัวไปศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นแผนการที่จะทำลายคณะราษฎรให้หมดสิ้นไป เพื่อคืนอำนาจให้แก่คณะเจ้า..."

แน่นอน วัตถุประสงค์พื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นอกจากจำกัดอำนาจกษัตริย์ที่มีอยู่อย่างล้นพ้นดังกล่าวข้างต้น ก็ยังได้ระบุไว้ในหลัก 6 ประการ และหลักหนึ่งในหกประการนั้นก็คือ ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ดังที่ท่านปรีดีได้ระบุไว้ในร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านตอนหนึ่งว่าดังนี้

"เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้ประกาศต่อประชาชนถึงวัตถุประสงค์ คือหลัก 6 ประการ หลักซึ่งเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของประเทศมีความว่า จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก"

ดังนั้น การวางโครงการเศรษฐกิจจึงเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของคณะราษฎรอยู่แล้ว แต่จากคำพิพากษาที่ยกมาข้างต้นนั้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงพวกอำนาจเก่าที่ใช้วัตถุประสงค์ของคณะราษฎรมาเป็นอาวุธต่อต้านคณะราษฎรหรือต่อต้านการปฏิวัติอย่างแยบยล

ข้อ 4 ผมได้เคยพูดถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ที่กษัตริย์มีอำนาจอย่างล้นพ้น) มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (ที่อำนาจกษัตริย์ถูกจำกัด) และในการเสวนาในวันนั้น เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ผมก็เรียกการเปลี่ยนเปลี่ยนนั้นเช่นเดียวกับที่เคยเรียกมา

คนที่ไม่เคยได้ยินเช่นนี้มาก่อนอาจสงสัยและอาจเข้าใจว่าผมพูดผิด เพราะคนส่วนใหญ่และแม้แต่แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ก็เรียกขาน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อาจารย์ณรงค์เพชรประเสริฐ จึงได้เรียกร้องให้ผมช่วยเขียนทำความเข้าใจในเรื่องนี้

ผมจะขอเริ่มต้นจากท่านปรีดีฯ ซึ่งท่านได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ไว้ในหลายแห่งว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และครั้งหลังสุดท่านได้กล่าวสุนทรพจน์อัดเทปมาเปิดเผยในงานเฉลิมฉลองที่ศตวรรษประชาธิปไตย ซึ่งจัดขึ้น ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ 24-27 มิถุนายน 2525 ตามคำขอของของนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ ประธานคณะกรรมการจัดงาน สุนทรพจน์ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้

“ก่อนอื่นขอให้ท่านทั้งหลายระลึกว่า การปกครองแผ่นดินสยามตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีบทกฎหมายกำหนดระบอบการปกครองแผ่นดิน เพราะพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือกฎหมาย มีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองแผ่นดินตามพระราชอัธยาศัย

“ดังนั้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 คณะราษฎรจึงได้ยึดอำนาจรัฐ เพื่อเปลี่ยนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยเป็นขั้นๆ ตามลำดับต่อไปนี้

“วันที่ 28 มิถุนายนนั้น คณะราษฎรได้ส่งคณะผู้แทนเข้าเฝ้าขอพระราชทาน “รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินตามที่คณะราษฎรได้ร่างถวาย” พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้พิจารณา

“ต่อมาในวันที่ 27 เดือนนั้น ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯยังทรงมีพระราชอำนาจสมบูรณ์ทำการแทนปวงชนชาวสยามได้นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธยพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น โดยทรงเติมคำว่า “ชั่วคราว” ไว้ต่อท้ายคำว่า “ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม” ทั้งนี้มีพระราชกระแสรับสั่งแก่คณะราษฎรว่า ให้ใช้ธรรมนูญนั้นไปชั่วคราวก่อน แล้วให้เสนอ

สภาผู้แทนราษฎรตั้งอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นใช้ต่อไป

“รัฐธรรมนูญฉบับ 27 มิถุนายน 2475 ได้สถาปนาระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ในระยะหัวต่อระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ปกครองสยามมาเป็นเวลาหลายพันปี กับระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่มเริ่มเกิดขึ้น” ฯลฯ

พระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นบุคคลนอก (คณะราษฎร) ที่ได้รับเชิญมาเป็นคณะกรรมการราษฎร ได้พูดถึงระบอบการปกครองใหม่ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะที่ท่านเป็นประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร (ฉบับ 10 ธันวาคม 2475) ว่าดังนี้

“ในนามของคณะกรรมการซึ่งสภานี้ได้ตั้งให้ไปพิจารณาร่างพระธรรมนูญ บัดนี้ได้ทำสำเร็จแล้ว ร่างที่เจ้าพนักงานได้แจกไปแล้วนั้นจึงได้นำมาเสนอต่อสภา เพราะเหตุที่ร่างใหม่นี้แลดูแต่เป็นๆแล้วจะเห็นว่าผิดกับพระธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ใช้อยู่บัดนี้มาก แต่ข้าพเจ้าขอเสนอว่า ถ้าอ่านไปจนตลอดแล้ว ในหลักการสำคัญนั้นไม่ได้มีข้อผิดพลาดไปเลย กล่าวคือ ร่างใหม่นี้ก็เป็นรูปพระธรรมนูญอย่างราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติธรรมนูญชั่วคราวฉบับเดิม...”

คำว่าราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ให้ความหมายไว้ในคำอธิบายของท่านในเรื่องเดียวกันนี้ว่า “...กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขแห่งปวงชนทั้งหลาย ทรงใช้พระราชอำนาจแต่โดยบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ”

ส่วนท่านปรีดีฯได้ให้คำอธิบายราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญไว้ในคำสอนกฎหมายปกครอง ซึ่งท่านนำเข้ามาสอนในโรงเรียนกฎหมายเป็นคนแรก ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในบทที่ว่าด้วยรัฐบาลราชาธิปไตย ซึ่งท่านได้แบ่งออกเป็น 5 ชนิด และใน 5 ชนิดนั้น ชนิดที่ 2 ท่านเรียกว่า รัฐบาลราชาธิปไตยอำนาจจำกัด ซึ่งก็หมายถึงระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญนั่นเอง ท่านได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

“2. รัฐบาลราชาธิปไตยอำนาจจำกัด (MONARCHIE LIMITEE) ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินไม่มีอำนาจในการแผ่นดิน นอกจากอำนาจในการพิธีและลงพระนาม และยอมให้อำนาจพระนามในกิจการต่าง ๆ แต่พระองค์มิได้ใช้อำนาจด้วยตนเอง อำนาจทั้งหลายในการบริหารตกอยู่แก่คณะเสนาบดี เช่น ในประเทศอังกฤษ และเพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินทำอะไรไม่ได้เอง จึงมีสุภาษิตอังกฤษว่า “King can do no wrong” พระเจ้าแผ่นดินไม่อาจทำผิด ถ้าจะหุดกลับอีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทำอะไรไม่ได้ ก็ทำผิดไม่ได้ด้วยเอง”

ดังกล่าวมานี้ คือความหมายของระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ คืออำนาจของพระราชกฤษฎีกาจำกัดโดยกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบที่กษัตริย์มีอำนาจอย่างล้นพ้น (Absolute Monarchy) มาเป็นระบอบจำกัดอำนาจกษัตริย์ (Limited Monarchy) อย่างระบอบการปกครองของอังกฤษ ซึ่งท่านปรีดีและพระยามโนปกรณนิติธาดา เรียกการปกครองระบอบนี้ว่า ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ดี แม้วัตถุประสงค์พื้นฐานของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 คือล้มเลิกอำนาจกษัตริย์ที่มีอย่างล้นพ้น มาเป็นการจำกัดอำนาจกษัตริย์ภายใต้กฎหมายที่เรียกว่า ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยก็ตาม แต่เป้าหมายสูงสุดของท่านปรีดีและเพื่อนในคณะราษฎรส่วนหนึ่งคือ ระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์

ประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามความหมายของท่านปรีดีฯ คือ ประชาธิปไตยรอบด้านตามบทนิยามของลัทธิประชาธิปไตย ที่ว่าลัทธิประชาธิปไตย (ประชา + ธิปไตย = อำนาจสูงสุดเป็นของปวงชน) หมายถึง ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในโครงสร้างทั้งสามของสังคม คือ

ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในทางเศรษฐกิจ

ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในทางการเมือง และ

ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในทางวัฒนธรรม

ดังที่ท่านได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 1 แห่งธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม (ชั่วคราว) ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก (27 มิถุนายน 2475)

“มาตรา 1 อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย”

อำนาจอสูงสุดของประเทศตามที่ระบุไว้ในมาตรา 1 ดังกล่าวนี้นี้ หมายถึง อำนาจอสูงสุดในโครงสร้างของสังคมตามลัทธิประชาธิปไตย อันเป็นความหมายอย่างกว้าง ซึ่งนักรัฐศาสตร์และนักการเมืองบ้านเราไม่เข้าใจหรือพยายามจะไม่เข้าใจ โดยไปยึดถือเอาความหมายอย่างแคบอันเป็นวิธีการบริหารกิจการแผ่นดินของมองเตสกีเออ นักเขียนชาวฝรั่งเศส (ค.ศ.1689-1755) ที่แบ่งวิธีการบริหารกิจการแผ่นดินออกเป็น 3 อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการ เป็นสรณะ จึงเป็นวัฏพันหลักกันอยู่จนบัดนี้

ในโครงสร้างทั้ง 3 ของสังคมดังกล่าวนี้นี้ เศรษฐกิจเป็นโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนการเมืองและวัฒนธรรม (หรือทรรคนะสังคม) เป็นโครงสร้างชั้นบน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ในบาทก้าวแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชั้นบนส่วนเดียว คือเปลี่ยนอำนาจของกษัตริย์ที่มีอยู่อย่างล้นพ้นมาเป็นการจำกัดอำนาจกษัตริย์ภายใต้กฎหมายที่เรียกว่าราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และบาทก้าวต่อมาคือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน คือเศรษฐกิจระบบศักดินาและทุนนิยมที่เพิ่มเติมहन่ออ่อน โดยวิธีการสหกรณ์ครบรูปตามเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดีฯ แต่คณะราษฎรก็ทำไม่สำเร็จ การปฏิวัติของคณะราษฎรจึงยังไม่สำเร็จ

เมื่อคราวที่ท่านปรีดีฯ ได้รับเชิญจากสมาคมนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ และได้แสดงปาฐกถาให้นักเรียนไทย ณ สมาคมนั้นฟัง เมื่อ 28 กรกฎาคม 2516 ท่านได้พูดถึงโครงสร้างของสังคมและราชาธิปไตยสมบูรณ์ มีความตอนหนึ่งว่า ดังนี้

“รูปของสังคมใดนั้น ย่อมประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจ การเมือง ทศนะสังคม (หรือวัฒนธรรม-ผู้เขียน) ดังนั้น ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จึงต้องประกอบด้วย ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยทางการเมือง และทศนะสังคมที่เป็น ประชาธิปไตยซึ่งเป็นหลักนำทางจิตใจ

“การมีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้น แม้จะมีประโยชน์แก่ราษฎรส่วน มากดีกว่าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเลยก็จริงอยู่ แต่ถ้าไม่มีระบบประชาธิปไตย ทางเศรษฐกิจด้วยแล้ว ราษฎรส่วนมากก็ไม่มีโอกาสในทางปฏิบัติที่จะใช้สิทธิประชาธิปไตยได้ เพราะคนส่วนน้อยที่กุมอำนาจเศรษฐกิจอยู่ในมือย่อมมีโอกาสดีกว่าในการใช้สิทธิ ประชาธิปไตยทางการเมือง

“ขอให้อดตัวอย่างการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของหลายประเทศ (รวมทั้งประเทศไทย- ผู้เขียน) ที่ไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น พวกของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถ หุ่บเหวเงินมาใช้จ่าย ได้รับเลือกตั้งเข้ามาอยู่ในรัฐสภายิ่งกว่าผู้มีความสามารถทางการเมืองแต่ ไม่มีทุนมาลงในการเลือกตั้ง

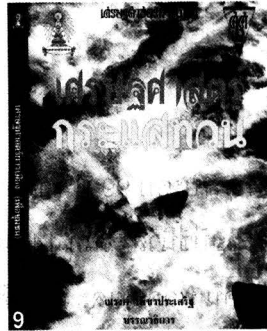
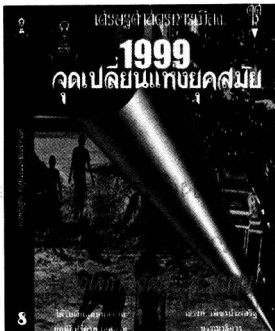
“ในกรณีเช่นนี้ อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถใช้อำนาจทางการเมืองดลบันดาลให้เศรษฐกิจเป็นไปตามความประสงค์ของตน และพวกของตน ที่เป็นคนจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคม” (ดังที่กำลังเป็นอยู่ในสังคม ไทยขณะนี้-ผู้เขียน)

จากปาฐกถาของท่านปรีดีฯที่ยกมานี้ จะเห็นได้ว่า อาวุธที่สำคัญที่สุดในการปฏิวัติประชาธิปไตยคือ **ทศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตย** ซึ่งเป็นหลัก นำทางจิตใจที่จะยังความสำเร็จให้แก่การปฏิวัติประชาธิปไตย

ดังนั้นผู้รักชาติรักประชาธิปไตย ที่ต้องการเห็นการปฏิวัติประชาธิปไตย ในบ้านเมืองของเราปรากฏเป็นความจริง ก็อยู่ที่การติดอาวุธทางความคิด คือ ทศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตย เป็นประการสำคัญ หรือเรียกสั้นๆว่า ติดอาวุธ ทางความคิด และการติดอาวุธทางความคิดก็คือการศึกษา แต่การศึกษาก็พึง ระวัง ดังที่ผมเคยเขียนเดือนคอมมิวนิสต์ลาดยาวไว้ว่า

“สหายเอ๋ยอย่าละเลยการศึกษา
 เร็วเข้าหนาเดียวไม่ทันเร่งชวนขาย
 การศึกษานั้นดีแท้แก้งมาย
 มีคุณหลายทำให้ควายกลายเป็นคน
 แต่ก็มีอยู่เหมือนกันมันแหกคอก
 เหมือนไม้ดอกกลับผิดที่ไปมีผล
 การศึกษามีผิดถูกอยู่ปะปน
 ทำให้คนกลายเป็นควายได้เหมือนกัน”

ขอแนะนำ

ติดต่อขอรายละเอียดเพิ่มเติม/สมัครเป็นสมาชิกได้ที่ ศุภศิร โยดกมลศาสตร์
 ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปทุมวัน กรุงเทพฯ
 โทรศัพท์ 218-8294, (01) 619-7933 โทรสาร 218-8294

ดร.ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส กับประชาธิปไตยไทย

ดร.โกคิน พลกุล

ดร.ปรีชา สุวรรณทัต

ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ เก็บความ

๑ นวาระครบรอบ 99 ปี ชาตกาล ดร.ปรีดี พนมยงค์ รายการ “หนี้แผ่นดิน” ช่อง 7 ยูบีซีนิวส์ วันที่ 14 เมษายน 2542 เวลา 19.00-20.30 น. ได้เชิญ ดร.โกคิน พลกุล และ ดร.ปรีชา สุวรรณทัต มาแสดงทัศนะเรื่อง “ดร.ปรีดี พนมยงค์ .. รัฐบุรุษอาวุโสกับประชาธิปไตยไทย” มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

สิ่งที่คนรุ่นใหม่ควรเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

ดร.โกคิน คิดว่าจุดเปลี่ยนสำคัญต่อสังคมไทย จุดแรกคือการเข้ามาของพวกนักล่าอาณานิคมตั้งแต่สมัยในหลวงรัชกาลที่ 4 เริ่มเห็นชัดตั้งแต่เซ็นสัญญา

เบาจริงเราก็เริ่มเสียเปรียบ เริ่มถูกประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส จะยึดประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น ท้ายที่สุดสองประเทศนี้ได้ทำข้อตกลงว่าให้ประเทศไทยเป็นรัฐกันชนระหว่างประเทศทั้งสอง แต่ก็ไม่ได้ตติสิทธิ์ที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะยึดไทยเป็นเมืองขึ้น กระแส colonization ยุคอาณานิคม ก็เหมือน globalization ในวันนี้ เพียงแต่เป็นคนละรูปแบบ คือ พยายามจะทำให้เป็นตะวันตก

ส่วนแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตย สมัยรัชกาลที่ 5 มีเจ้านาย 5 พระองค์นำความกราบบังคมทูลว่าประเทศไทยควรมีรัฐธรรมนูญ แต่พระองค์ทรงเข้าใจว่าขณะนั้นคงยังเป็นไปไม่ได้ เพราะประเทศจะต้องต่อสู้กับบรรดาเจ้าอาณานิคม จะต้องรวมความเป็นปึกแผ่นในแผ่นดินให้เกิดขึ้น ทรงเข้าใจ แต่ทรงบอกว่ายังไม่ถึงเวลา แต่ในที่สุดกระแสของโลกเวลานั้น เกิดการปฏิวัติในหลายๆประเทศ ส่งผลให้ในที่สุดความคิดหรือความพยายามที่จะเปลี่ยนระบอบการปกครองซึ่งมีมาตลอดก็มาประสบความสำเร็จในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นี่คือการเข้ามาของความคิดแบบตะวันตกในเวลานั้น

จุดเปลี่ยนสำคัญคือ การถือว่าอำนาจนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย โดยคณะราษฎรมีปณิธาน 6 ประการ ต้องการให้ได้มาซึ่งอธิปไตยโดยสมบูรณ์ และทำให้ราษฎรมีความสมบูรณ์พูนสุข อาจารย์ปรีดีเป็นท่านหนึ่งที่มีบทบาทและเป็นมันสมองคนสำคัญของคณะราษฎร นอกจากจบปริญญาเอกทางกฎหมายแล้ว ท่านยังจบประกาศนียบัตรชั้นสูง เรียกว่า “เศรษฐศาสตรมหาชน” ก็คือเศรษฐศาสตรการเมือง จึงได้รับมอบหมายให้ไปยกร่างที่เรียกว่า “สมุดปกเหลือง” ก็แล้วแต่จะพิมพ์สีอะไร เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรว่า ทำอย่างไรจะให้ผู้คนมีความสุขสมบูรณ์ต่างๆ แต่ปรากฏว่ารัฐธรรมนูญส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย และไปไกลถึงขนาดหาว่าท่านเป็นคอมมิวนิสต์ จนเกิดเหตุการณ์ออกพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา แล้วออกกฎหมายคอมมิวนิสต์

บีบบังคับให้ท่านและภรรยาต้องเดินทางออกนอกประเทศ

เมื่อเกิดการยึดอำนาจ 24 มิถุนายน 2476 โดยพระยาพหลฯ ก็มีการตั้งกรรมการสอบว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ แต่เป็นวิธีการทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่จะให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะราษฎร จากนั้นก็แต่งตั้งท่านปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตรงนี้มีจุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ การก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ปี 2477 ซึ่งวัตถุประสงค์ย่อๆคือ เพื่อเป็นที่ให้โอกาสทางการศึกษากับลูกหลานของคนไทยที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาที่อื่น และเพื่อให้คนเหล่านี้เป็นผู้ปฏิบัติงานหรือเป็นกำลังในการเผยแพร่หรือปกป้องระบอบประชาธิปไตยที่ท่านได้ก่อตั้งขึ้นไว้กับคณะราษฎร

ดร.ปรีชา เสริมถึงการเปลี่ยนแปลง 24 มิถุนายน 2475 ว่า ท่านอาจารย์ปรีดีใช้คำว่า “อภิวัดณ์” หมายถึงการหมุนไปในทางที่พัฒนา ในทางก้าวหน้า แต่คำว่า “ปฏิวัติ” เป็นการหมุนกลับในทางที่ไม่พัฒนา

การอภิวัดณ์ 24 มิถุนายน 2475 ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นมันสมองในด้านความคิดในทางปัญญาของการสร้างสันติ ท่านต้องการจะเปลี่ยนความคิดของประชาชน มิใช่การพลิกแผ่นดินเหมือนคนอื่น ดังนั้นท่านจึงตั้งสถาบันอุดมศึกษาขึ้นมา คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง คำว่า “ธรรมศาสตร์” มีความหมายเฉพาะเรื่องกฎหมายอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการใช้ธรรมมาแก้ไขปัญหาของบ้านเมือง ขณะเดียวกันก็มีคำว่า “การเมือง” ด้วย เราดำเนินการทางการเมืองอย่างใช้หลักธรรมะ สิ่งนี้มีความสำคัญมาก

ความจริงหลักของคณะราษฎร 6 ประการ ก็เป็นรากฐานมาถึงปัจจุบัน การจะแก้ไขปัญหาของบ้านเมืองได้จำเป็นจะต้องแก้ไขปัญหาที่สำคัญคือปัญหาเศรษฐกิจ ให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี น่าเสียดายที่ หลัก 6 ประการของคณะราษฎรก็ดี เค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดีก็ตาม เป็นความคิดที่เกิดก่อนการณ

คือท่านปรีดีมีความคิดก้าวหน้า ความคิดของท่านล้ำหน้าเกินไป คนสมัยนั้นตามท่านไม่ทัน ก็เลยถูกกล่าวหาว่าเป็นความคิดใหม่ๆ หรือนำลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาใช้ แม้หลักสำคัญคือ หลักสหกรณ์ ก็ยังถูกกล่าวหาว่านำความคิดคอมมิวนิสต์เข้ามา ความจริงหลักสหกรณ์เป็นรากฐานที่สำคัญของประชาธิปไตย

ดร.โกคิน เพิ่มเติมอีกว่า เมื่อท่านเสนอหลัก 6 ประการ ท่านก็ยึดตรงนั้น สิ่งที่ท่านทำเมื่อเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย ปี 2477 คือ การตั้งเทศบาลให้แพร่หลายออกไป พอมาเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศก็แก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคทั้งหลายแหล่จนเกือบหมด จนประเทศไทยมีเอกราชสมบูรณ์ ท่านเน้นเรื่องความเป็นไทยอันแรกคือจะต้องมีอธิปไตย มีเอกราช ท่านได้เอาแนวคิดของบรรพบุรุษที่ต่อสู้เพื่อปกป้องเอกราชมาอย่างเต็มที่และสานต่อ และเมื่อเป็นรัฐมนตรีคลังก็ทำเรื่องประมวลรัษฎากร การตั้งแบงค์ชาติ นี่เป็นตัวอย่างง่ายๆ ว่าพอท่านไปอยู่ตรงไหนท่านก็เอาหลัก 6 ประการของคณะราษฎรท่านไปทำตลอดเวลา ตรงนี้น้อยคนนักที่จะยึดอยู่กับสิ่งที่ตนพูด แต่ท่านพูดสิ่งใดประกาศสิ่งใดเมื่อมีโอกาสท่านทำสิ่งนั้น และทำอย่างจริงจัง อย่างตั้งใจ และทุ่มเทให้ทุกอย่างด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อย่างมากๆ

ดร.ปรีชา รู้สึกเสียดยาระบบสหกรณ์ที่เป็นความคิดริเริ่มของท่าน และเมื่อพูดถึงประชาธิปไตย สิ่งที่สำคัญมากก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับแรก ฉบับชั่วคราว กิติ ฉบับธันวาคม 2475 กิติ ฉบับซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ก็มาจากมันสมองของท่านอาจารย์ปรีดี รวมถึงฉบับถาวร 2489 ด้วย

กฎหมายฉบับหนึ่งที่สำคัญมาก ถ้าจำไม่ผิดคือ ไม่ให้อำนาจเจ้าของนาไปยึดเอาทรัพย์สินของลูกนาในกรณีที่มีหนี้ติดอยู่ ท่านยกเลิกกฎหมายฉบับนี้ และอีกฉบับหนึ่งคือ กฎหมายเกี่ยวกับรัชูปกรณ์ ก็คือการยกเลิกรัชูปกรณ์ ก็เป็นกฎหมายที่สำคัญมาก

เหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นว่า ในช่วงเวลาสั้นๆ ตั้งแต่ 2475 เป็นต้นมา อาจารย์ปรีดีมีส่วนรับผิดชอบในการผลักดันเรื่องราวสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างมหาศาล

บทบาทของอาจารย์ปรีดีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเป็นอย่างไร?

ดร.โกคิน สงครามโลกครั้งที่สองเกิดในช่วง 2484-88 เข้าใจว่าญี่ปุ่นบุกเข้ามาประเทศไทยประมาณปี 2485 ตอนแรกก็มีการต่อต้าน ต่อมารัฐบาลไทยก็ยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน และในที่สุดก็ร่วมมือกับญี่ปุ่นโดยการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ท่านปรีดีเห็นว่าไม่ถูกต้องจึงพยายามก่อตั้งกระบวนการลับๆ ญี่ปุ่นกับรัฐบาลในขณะนั้นเห็นว่าท่านปรีดีไม่นิยมญี่ปุ่น พุดง่ายๆ ก็คิดกำจัดท่านออกจากราชการ บังเอิญตำแหน่งผู้สำเร็จราชการว่างลง ก็เลยแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการ เพื่อจะได้ไม่ต้องอยู่ในรัฐบาล เอาท่านมาพักไว้ตรงนั้น

ขณะเดียวกัน คนไทยในต่างประเทศจำนวนไม่น้อยก็ต่อต้านฝ่ายอักษะ นักเรียนไทยในอเมริกา ในอังกฤษ ก็ก่อตั้งขบวนการเสรีไทย ในอเมริกาได้ทำเนกอัครราชทูตไทยในเวลานั้นคือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้า ส่วนท่านปรีดีซึ่งอยู่ในประเทศไทย เป็นหัวหน้าใหญ่ตัวจริงของขบวนการเสรีไทย ใช้รหัสว่า root

ข้อเขียนของ ลอร์ด เมธแบททัน ผู้สำเร็จราชการในพม่า และเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรในย่านเอเชียอาคเนย์ พูดถึงบทบาท-คุณูปการของของรูท คือท่านปรีดี ที่มีกับฝ่ายสัมพันธมิตร ว่า ท่านปรีดีต้องใช้สติปัญญา ใช้ความอดทน ใช้เทคนิคต่างๆ ที่จะทำให้ทุกอย่างเดินไปได้อย่างค่อนข้างราบเรียบ ท่านคงต้องเครียดจัดน่าดูในการที่จะควบคุมซ้ายขวาต่างๆ ตรงนี้

พออเมริกาทิ้งระเบิดที่ฮิโรชิมาและนางาซากิ พระจักรพรรดิญี่ปุ่นยอมแพ้ อย่างราบคาบ เมธแบททัน ก็แนะนำว่า ทันทีที่ญี่ปุ่นยอมแพ้สงครามให้ไทยรีบประกาศว่าสงครามที่รัฐบาลไทยประกาศกับญี่ปุ่นนั้นเป็นโมฆะ เพราะไม่อย่าง

นั้นสัมพันธมิตรจะถือไทยได้สองฐานะ คือเป็นประเทศที่เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะหรือเป็นประเทศที่ถูกยึดครอง ถ้าเป็นประเทศที่แพ้สงครามก็ยังไม่รู้ที่บ้านเราจะเป็นอย่างไร ในที่สุดรัฐบาลก็ป่าวประกาศพระบรมราชโองการ ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการ ประกาศว่า สงครามที่ไทยประกาศกับสัมพันธมิตรถือว่าเป็นโมฆะ ไม่ถือว่าเป็นความประสงค์ของคนไทย อเมริกากับอังกฤษยอมรับแต่มีเงื่อนไขว่าประเทศไทยต้องคืนดินแดนให้กับฝรั่งเศส อังกฤษบอกว่าไทยต้องส่งข้าวเพื่อช่วยเหลืออะไรต่างๆ อาจารย์ปรีดีก็ไปเจรจาต่อรองกับอังกฤษว่าข้าวที่ส่งฟรีขอสงวนด้วย เพราะไทยมีสินค้าออกหลักๆคือข้าว ถ้าไม่ได้ท่านอาจารย์ปรีดี และไม่นับเงื่อนไขที่ดีที่ท่านถูกเตะไปเป็นผู้สำเร็จราชการ ก็ยังไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น

ดร.ปรีชา มองว่าแผ่นดินไทยเป็นหนี้ท่านอาจารย์ปรีดีกับขบวนการเสรีไทย และคิดว่าวันสำคัญอีกวันหนึ่งของประเทศไทยก็คือ วันที่ 16 สิงหาคม 2488 เป็นวันที่เราประกาศว่า การประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรตกเป็นโมฆะ คนไทยเรารู้แล้วว่าเราได้เอกราชสมบูรณ์มาในวันนั้น อันนี้สงฆ์อันยิ่งใหญ่ ถ้าจำไม่ผิด เป็นผลให้เราได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ นี่คือคุณูปการอันใหญ่หลวงของท่านอาจารย์

ทำไมชีวิตอาจารย์ปรีดีจึงผันผวนจนต้องออกจากประเทศเป็นการถาวร?

ดร.โกคิน ดังคำที่ท่านพุทธทาสบอก ท่านปรีดีเป็นยิ่งกว่ารัฐบุรุษอาวุโส แต่ท่านต้องประสบเคราะห์กรรมใน 2 เรื่อง คือ เค้าโครงสร้างธุรกิจที่ถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และถูกกล่าวหาเรื่องลอบปลงพระชนม์

พอสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เรื่องแรกที่ท่านทำคือ รัฐธรรมนูญปี 2489 เป็นฉบับดีที่สุดฉบับหนึ่งของไทย แนวนโยบายแห่งรัฐ เรื่องวุฒิสภา เริ่มย่อยๆปรากฏขึ้นมาแล้วว่าทำอะไรจะทำให้มีทิศทางชัดเจน อันนี้ถูกผลักดันโดย

ท่านอาจารย์ปรีดี ปรากฏอยู่ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญปี 2489 นี้

อีกจุดหนึ่งที่สำคัญคือ กฎหมายอาชญากรรมสงคราม ตอนนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรต้องการเอาผู้นำไทยที่ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรไปดำเนินคดีฐานเป็นอาชญากรรมสงคราม ส่วนมากจะไปเมืองโรเดมเบอร์ก ประเทศเยอรมัน เพราะหลายประเทศไม่มีกฎหมายว่าด้วยอาชญากรรมสงคราม ประเทศไทยก็อดเยี่ยมมาก ก็ออกกฎหมายนี้ออกมา บอกว่าการกระทำต่อไปนี้ถือว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม ไม่ว่าจะเป็นกระทำก่อนหรือหลัง ตรงนี้เองที่พูดกันตั้งแต่ในสภาว่าอาจจะขัดต่อรัฐธรรมนูญ ขัดต่อหลักกฎหมาย ตรงนี้ถ้าเรียนกฎหมายมาก็จะเข้าใจตรงกันว่า กฎหมายถ้าจะย้อนหลังเป็นคุณ..ได้ ย้อนหลังในทางแพ่งอะไรต่างๆ..ได้ แต่ในทางอาญาเขาถือเป็นหลักทั่วไปเลยว่าคุณย้อนหลังไม่ได้ เพราะคนที่กระทำในวันนั้นเขาไม่รู้ว่า มีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำอย่างนั้นมันผิดและมีโทษกำหนดไว้ ในที่สุดก็มีการนำตัวจอมพล ป. และพวกขึ้นศาลฎีกาที่ถือเป็นศาลอาชญากรรมสงคราม ศาลฎีกาก็วินิจฉัยไปตามตัวบทกฎหมาย กฎหมายอาชญากรรมสงครามในส่วนที่บอกว่าให้ย้อนหลังไปลงโทษถือว่าขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ก็ปล่อยจอมพล ป. และพวก

จากนั้นพอปี 2490 ก็เกิดการยึดอำนาจ นำโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นเหตุให้อาจารย์ปรีดีต้องออกนอกประเทศไปสิงคโปร์ ในปี 2492 ท่านพยายามรวบรวมสมัครพรรคพวกยึดอำนาจกลับ เพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาใหม่ แต่ปรากฏว่าท่านพ่ายแพ้ เข้าใจว่าอยู่ประเทศไทยอีกประมาณ 6 เดือน จากนั้นก็ออกนอกประเทศ ไปจีน ตอนนั้นยังเป็นจีนของเจียงไคเช็คอยู่ ท่านก็ได้รับการต้อนรับจากเจียงไคเช็คเพราะรบกับฝ่ายญี่ปุ่นด้วยกัน เมื่อจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ ท่านก็อยู่ต่อมา รวมทั้งหมดอายุในจีน 21 ปี แล้วก็ไปฝรั่งเศสอีก 13 ปี จึงถึงแก่สัญกรรม คือสิ้น รวมทั้งหมดท่านอยู่ต่างประเทศ 34 ปี ไม่เคยได้มีโอกาสกลับมาเหยียบแผ่นดินไทยเลย

ดร.ปรีชา อาจารย์ปรีดีช่วยท่านจอมพล ป. โดยใช้ปัญญา ใช้เทคนิคทางกฎหมาย ท่านจอมพล ป. จึงหลุดพ้นจากการที่จะต้องเป็นอาชญากรสงคราม

อาจารย์ปรีดีจะเจ็บปวดเป็นที่สุด เพราะช่วยเหลือมิตรที่ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาด้วยกัน แต่ท้ายที่สุดท่านก็ถูกทำลายอย่างย่อยยับจนกระทั่งไม่มีแม้แต่โอกาสกลับมาแผ่นดินที่ท่านเกิดและทำคุณูปการให้

ดร.โกคิน อีกเรื่องหนึ่งที่คุณเหมือนจะเป็นการใส่ร้ายป้ายสีที่ได้ผลและทำลายคุณงามความดี ทำให้คนเข้าใจคุณูปการที่ท่านมีต่อบ้านเมืองผิด หรืออาจจะไม่สนใจคุณูปการตรงนั้นเลย มาสนใจแต่เรื่องคดีลอบปลงพระชนม์ในหลวงอานันทฯในเดือนมิถุนายน 2489 มีขบวนการที่พยายามจะป้ายสีเรื่องนี้ให้กับท่านปรีดี มีการจ้างคนไปตะโกนเรื่องนี้ในโรงหนังว่าปรีดีฆ่าในหลวง มีหลายคนพยายามเขียนหนังสือขึ้นนำคนไทย เขียนหนังสือป้ายสีท่านตลอด ท่านอาจารย์ปรีดีต้องออกนอกประเทศไปกลืนน้ำตากลืนความเจ็บปวดที่เมืองจีน ที่ฝรั่งเศส ภายหลังท่านก็ฟ้องทุกคน รายหนึ่งที่ยากเอาถ้อยคำมาอ่านให้ฟังคือ ฟ้องคุณชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ กับพวก ซึ่งเขียนหนังสือในหลวงอานันทฯกับคดีลอบปลงพระชนม์ มีข้อความที่หมิ่นประมาทท่านอาจารย์ปรีดี ในที่สุดก็มีการยอมความกันในศาลแพ่ง เป็นคดีแดงที่ 5810/2522 วันที่ 14 มิถุนายน 2522 ความว่า

“ข้าพเจ้านายชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ จำเลยที่ 1 และห้างหุ้นจำกัดประสาธจำเลยที่ 4 ขอแถลงความจริงว่า โจทก์ (คือท่านอาจารย์ปรีดี) เป็นผู้บริสุทธิ์ ในกรณีสวรรคตของในหลวงอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 โจทก์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง โจทก์ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ เป็นที่เห็นประจักษ์ ดังที่ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯยกย่องโจทก์ไว้ในฐานว่ารัฐบุรุษอาวุโส ตามประกาศพระบรมราชโองการ ณ วันที่ 8 เดือนธันวาคม พุทธศักราช 2488 นั้นแล้ว และการที่โจทก์หลบหนีออกนอกประเทศนั้น เพราะหลบหนีรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490”

อีกชิ้นหนึ่งเป็นของพระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระราชินีในรัชกาลที่ 7 ท่านเป็นเลขานุการของในหลวงรัชกาลที่ 7 ระยะเวลาหนึ่ง ท่านมีหนังสือถึงอาจารย์ปรีดี อยากให้ผู้รักความเป็นธรรมไปหาอ่าน เขียนโดยคนในราชวงศ์เอง สรุปย่อๆว่า สมเด็จพระราชชนนีและในหลวงไม่ทรงติดใจ คือไม่ทรงฟังคนที่มาเพ็ดทูลเรื่องที่ว่าปรีดีมีส่วนอะไรต่างๆนี้ ตรงนี้เราต้องกล้าพอที่จะพูดว่าอะไรเป็นอะไร

ผมมีโอกาสดูไปพบท่านปรีดีประมาณ 2 วันก่อนท่านสิ้น มาทานข้าวกับท่าน 2 คน วันนั้นอยู่ท่านก็พูดขึ้นมาว่า “อ้น (ชื่อเล่นของดร.โกดิน) ถ้าลุงเสียแล้วอย่าให้มีการนำศพลุงกลับมาเมืองไทย” ผมอึ้ง พูดไม่ออก คำพูดอันนี้เป็นการอธิบายความรู้สึกที่มันหมดแล้ว ท่านต้องการให้ฝังท่านไว้ที่สุสานแฟลนแซส ที่ฝรั่งเศส สุสานนี้เป็นที่ฝังศพของวีรบุรุษหรือคนดีของฝรั่งเศสจำนวนมาก แล้วท่านก็บอกว่า “ถ้าคนไทย รัฐบาลไทย ไม่เห็นสิ่งที่ท่านทำให้กับบ้านเมืองเลย ก็ให้ศพมันอยู่ที่นั่นเถอะ” ผมก็ไม่ได้พูดอะไรอีก จากนั้นก็ลาท่านกลับ ท่านก็บอกว่า “พรุ่งนี้มาทานข้าวกับลุงอีกนะ” ก็กราบเรียนท่านไปว่า “พอดีผมมีนัดกับเพื่อนไว้หลายๆคนไม่ว่าจะมาได้ทันหรือเปล่า ก็คงไม่รบกวนคุณลุงครับ” คืนนั้นผมนอนไม่หลับ บางทีก็กลืนน้ำตาแทบไม่อยู่ สงสารท่านมาก รู้ว่ามันเป็นความเจ็บปวดที่สุด และก็ไม่ได้คิดหรอกว่าวันอาทิตย์ท่านจะสิ้น คำพูดนั้นยังก้องหู และสิ่งที่ทำให้ผมเจ็บปวดก็คือ บ้านเมืองนี้แทนที่จะค้นหาความจริง เอาความจริงมาตีแผ่ปกป้องคนดี มันประหลาดนะ คนดีถูกเหยียบย่ำทำลาย ใส่ร้ายป้ายสี แล้วได้ผลแผ่นดินจะตายก็ยังไม่มี ในขณะที่คนไม่ดีกลับได้รับการยกย่อง ได้รับเกียรติ ได้รับอะไรต่างๆ ถ้าในบ้านเมืองไม่มีวิญญาณของคนที่รักประชาธิปไตย รักความถูกต้อง และรักที่จะปกป้องคนดี บ้านเมืองก็อยู่ไม่ได้

6 ตุลาคม 2519 อาจารย์ป๋วยต้องออกนอกประเทศ ไปพบท่านปรีดีที่

ฝรั่งเศส ผมบังเอิญอยู่ด้วย จึงได้เห็นผู้ใหญ่ 2 ท่าน ซึ่งเคยทำงานร่วมกัน มาอยู่ด้วยกัน อยู่ด้วยดวงตาที่แตก่าถึงความรู้สึกที่มีต่อกัน อาจารย์ป่วยท่านก็ยังพูดถึงต้องใช้สันติวิธี นักเรียนในเวลาหลายคนมีความรู้สึกว่าจะสันติไปทำไม ในเมื่อคนที่รักสันติรักประชาธิปไตยถูกเหยียบย่ำถูกรังแกข่มเหงไม่สิ้นสุด ตรงนี้เป็นความรู้สึกที่ผมเจ็บปวด ที่คนที่ยืนอยู่บนกองเลือดของประชาชน มือเปื้อนเลือดสารพัด ได้นอนตายอย่างอบอุ่น มีทรัพย์มหาศาล ได้รับเกียรติ ได้รับการยกย่อง ผู้คนพร้อมจะยกมือไหว้ แต่คนดีของแผ่นดิน คนที่เขาไม่ได้เป็นหนี้แผ่นดิน แผ่นดินเป็นหนี้เขาด้วยซ้ำไป เขากลับไม่มีแม้แต่ตารางนิ้วเดียวที่เขาจะตาย เพราะบ้านเมืองเป็นอย่างนี้ ก็ได้แต่ฝากความหวังกับคนทั่วไปที่รักความเป็นธรรมว่า ถ้ารักคนดีต้องกล้าออกมาปกป้องคนดี อย่าดีแต่พูด ใจพูดนี้ทุกคนพูดได้หมด แต่ถึงจังหวะคุณต้องกล้าปกป้องคนดี คุณต้องกล้ายกย่องและให้เกียรติคนดี ความจริงคนดีเขาไม่ต้องการเกียรติ เขาไม่ต้องการอะไรเลย ต้องการอย่างเดียวคือ หัวใจคนที่รักประชาธิปไตย คุณอย่าบิดเบือนประวัติศาสตร์ เขาขอเพียงแค่นั้น ทำให้เขาได้ไหม

ดร.ปรีชา เรื่องคดีสวรรคต ท่านอาจารย์ปรีดีไม่เคยปริปากพูดเรื่องนี้กับใครเลย ไม่ว่าจะเป็นไปถามอย่างไร ท่านบอกว่า วันหนึ่งประวัติศาสตร์และสังคมจะต้องแสดงว่าเรื่องนี้ข้อเท็จจริงเป็นประการใด ท่านสามารถทำได้อย่างเดียวก็โดยการใช้กระบวนการยุติธรรมในทางศาลพิสูจน์ ซึ่งไม่ว่าในทางกฎหมายหรือข้อเท็จจริง ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์ในเรื่องนี้ นี่เป็นสังคมที่ได้เกิดขึ้นแล้ว

แต่เราจะทำอย่างไรให้สังคมของท่าน คุณูปการหลายๆอย่างของท่าน ได้เป็นที่ตระหนักของนักศึกษา ของประชาชนชาวไทย พวกเราได้ก่อตั้งมูลนิธิปรีดีขึ้นมา ผมเป็นกรรมการเลขานุการตลอดมา หลังจากนั้นก็มีสถาบันปรีดี และขณะนี้ก็ยังทำงานให้ท่านอาจารย์ปรีดีต่อไป ในเรื่อง 100 ปีชาตกาลของท่าน มี

การขอไปทาง UNESCO สมัยท่านพลเอกชวลิต (ยงใจยุทธ) เป็นนายกรัฐมนตรี
ดร.โกดิน เมื่อ 2 ปีที่แล้ว UNESCO ให้แต่ละประเทศเสนอชื่อบุคคลที่
 ประเทศนั้นๆ เห็นว่าสมควรยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก ผมก็มีส่วนประสาน
 งานกับทางมูลนิธิปรีดีและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผลักดันเรื่องนี้ แล้วในที่สุด
 ผมก็ไปอธิบายกับนายกรัฐมนตรีขณะนั้น ท่านพลเอกชวลิต ว่า ประวัติศาสตร์ที่
 ถูกต้องเป็นอย่างนี้ ท่านปรีดีคืออย่างนี้ ท่านบอกว่าท่านไม่มีปัญหาเลย มีคนที่ยัง
 ไม่เข้าใจอาจจะท้วงติงอะไรต่างๆ แต่เมื่อประวัติศาสตร์เป็นอย่างนี้ก็ต้องทำ ก็
 เสนอท่านปรีดีเป็นบุคคลสำคัญของโลกท่านหนึ่งไปยัง UNESCO ขณะนี้เข้าใจ
 ว่ายังอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาขององค์การเขาอยู่

ดร.ปริชา ไม่นานคงจะได้ทราบผล ผมมีความประทับใจในหนังสือ การ
 วิเคราะห์นโยบายของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2483-2495 ของอาจารย์คนธี ศุภมงคล คิด
 ว่าท่านสรุปอะไรมาทั้งหมดในคำนำคือ

“หากนักศึกษาประวัติศาสตร์มองย้อนหลังด้วยอุเบกขา จะเห็นว่า ชีวิตของ
 ท่านเป็นเครื่องยืนยันความไม่เสมอต้นเสมอปลายในสังคม ชีวิตของท่านอาภัพยิ่งนัก
 เป็นด้วยกรรมที่ท่านได้แต่ปางก่อน ทำให้ท่านต้องได้รับสนองในปางนี้ ท่านต้องถูกกล่าว
 หาเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งท่านก็สามารถพิสูจน์ว่าไม่ใช่ แล้วก็มีผู้อ้างว่า การที่ท่านประกาศ
 สงครามต่ออังกฤษและอเมริกาของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ ทำให้
 ประเทศไทยเสียเกียรติเพราะกลบเกลื่อน ซึ่งก็ไม่ใช่อีก เพราะการประกาศของท่านเป็น
 ไปตามคำแนะนำของสัมพันธมิตรเอง ที่ร้ายที่สุด เอาข้อหาจนกระทั่งสุดท้ายโยนให้ท่าน
 เป็นข้อหาที่เป็นไปไม่ได้ นอกจากจะเลกสรรค์ปั้นแต่งขึ้น และท่านได้ขออำนาจศาลยุติ
 ธรรมเป็นที่พึ่ง โดยท่านเองไม่ยอมปริปากแม้แต่คำเดียวถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้น”

ดร.โกดิน คิดถึงที่ท่านพุทธทาสบอกไว้ในหนังสือ ปรีดีธรรม ว่า

“ท่านรัฐบุรุษอาวุโสได้ทำกิจกรรมเกินค่าของการที่จะเรียกว่ารัฐบุรุษอาวุโส
 ด้วยซ้ำไป สิ่งที่สำคัญพิเศษสูงสุดอีกอย่างหนึ่งซึ่งควรระลึกถึงคือ ท่านรัฐบุรุษอาวุโส

ต้องรับเคราะห์ด้วยการถูกขับออกจากประเทศเพราะเสนอลัทธิสังคมนิยมเพื่อเป็นหลัก
การปกครองประเทศชาติ เมื่อเขาไม่เห็นด้วยเพราะเขาไม่เข้าใจความหมายของคำว่า
'สังคมนิยม' ก็เลยต้องพ่ายแพ้ ฉะนั้น ข้อนี้อาตมาก็ได้รับเคราะห์หรือกำลังได้รับ
เคราะห์อย่างเดียวกัน คือเสนอหัวใจของสังคมนิยม และเป็นหัวใจของทุกศาสนา ทุก
ศาสนาสอนลัทธิสังคมนิยม ให้รักกันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย จนนายทุนรัก
กรรมกร กรรมกรรักนายทุน คนมั่งมีรักคนยากจน คนยากจนรักคนมั่งมี ลัทธินี้เรียกว่า
'ธรรมมิกสังคมนิยม' อาตมายังขอยืนยันอยู่ว่า เป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา ท่าน
รัฐบุรุษอาวุโสได้เสนอหลักการอันนี้ขึ้น แต่กลับได้รับผลตอบแทนคือต้องถูกขับออก
จากประเทศ เป็นที่น่าประหลาด น่าอัศจรรย์ น่าเศร้า หรือน่าอะไรทั้งหมด อาตมาก็
ฝากความรู้สึกอันนี้ไว้เป็นที่ระลึกแก่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส อาตมายังจะพยายามให้ลัทธิ
ธรรมมิกสังคมนิยมเข้ามาอยู่ในหัวใจของประชาชนทั้งหลายให้จงได้ แล้วก็จะได้เป็น
หลักเกณฑ์สำหรับมนุษยโลก จะอยู่กันอย่างเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน"

ดร.ปรีชา ท่านจากไปบนโต๊ะทำงาน ท่ามกลางหนังสือ แฟ้มเอกสาร
อย่างสงบ เพราะงานเท่านั้นที่สร้างความสุขให้แก่ท่าน ท่านจากไปด้วยจิตใจบริสุทธิ์
ผุดผ่อง อโหสิให้แก่ทุกคนที่มองท่านด้วยสายตาอันด้อยความเป็นธรรม คิดประจักษ์ตัว
ของท่านคือ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม คนไม่ทำบาปย่อมหมดจตรเอง

ในแง่ความเป็นมนุษย์ธรรมดา อาจารย์ปรีดีมีอะไรที่น่าประทับใจบ้าง

ดร.โกดิน หลายคนคิดว่าท่านไปอยู่ฝรั่งเศสคงมีเงินมีทอง ความจริงไม่
ใช่หรอก ท่านไม่ได้ไปอย่างหรูหรา ไม่ได้ขนเงินขนทองไป อาศัยที่ภรรยาท่านพอ
มีฐานะ มีหอพักอยู่ที่กรุงเทพฯ มีรายได้ทางอื่นบ้าง ท่านมีบ้านเล็กๆ ประมาณ
80-100 ตารางวา ผมก็เคยนอนที่บ้านท่าน แต่ไม่มีที่นอนก็ต้องนอนในโรงรถ

จริยวัตรประจำวันท่านคือ ตื่นเช้าฟังวิทยุ เขียนหนังสือ นักเรียนไทยจะ
เป็นสมาคมที่ฝรั่งเศส เยอรมัน อังกฤษ เชิญท่านไปกล่าวปาฐกถา กล่าวอะไร

ออกไปต่อเมื่อเป็นเรื่องไปงานไปการ นอกนั้นท่านอยู่บ้านตลอด แล้วก็ทุ่มเทให้กับการค้นคว้าการเขียนหนังสือตลอด แม้ส่วนหนึ่งท่านจะถูกทำร้ายจนเจ็บปวดแสนสาหัส แต่ท่านไม่เคยลี้ภัยประเทศไทย ไม่เคยลี้ภัยคนไทย ไม่เคยอดหวังคนไทย ท่านมีงานเขียนหนังสือมากมาย แม้แต่ในยุคที่คนไทยจำนวนหนึ่งเข้าไปอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์ ท่านก็ติดตามแนวทางหลายอย่าง เป็นเหตุให้คอมมิวนิสต์ไม่ชอบท่าน เผด็จการก็ไม่ชอบท่าน ฝ่ายประชาธิปไตยก็อ่อนแอเกินกว่าจะออกมาปกป้องท่าน นั่นคือคนที่ยืนบนแนวทางอันนี้ด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว คนที่แผ่นดินเป็นหนี้ท่าน

รถที่ท่านใช้ก็มีอยู่คันเดียว เปรอริโย 505 ที่นั่นก็ถูกแสนถูก ท่านไม่เคยซื้อรถเบนส์อย่างที่เราไปซื้อกันทุกวันนี้ คันละ 13 ล้าน ทั้งที่บ้านเมืองเราเป็นหนี้จะตายอยู่แล้ว ท่านเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจต่างๆ คืออยู่อย่างพอเพียง อยู่อย่างสมควรที่จะพึงอยู่ ท่านเป็นพุทธในลักษณะนั้น นั่นคือความประทับใจ ทำให้บางทีเรามาดูตัวเองแล้วรู้สึกที่เราแย่เหมือนกัน ต้องปรับปรุงตัวหลายอย่าง

ดร.ปรีชา ผมไปพบท่านหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา ตอนไปเรียนที่ประเทศฝรั่งเศส ท่านมีแต่ความห่วงใยประเทศชาติบ้านเมือง ห่วงเมืองไทยว่าจะไปไหน ไหม อะไรหลายอย่าง รู้สึกว่าท่านมีความเศร้ามาก ในขณะเดียวกันท่านก็ห่วงผม เพราะรู้ว่าไปเรียนหนังสือเมื่ออายุมากแล้ว จะไปเรียนที่ไหน จะไปเรียนอะไร จะเอกไปฝากใครก็แล้วแต่ มีแต่ความห่วงใย แต่สิ่งที่เราไปตามหลายอย่าง เป็นสิ่งที่ท่านไม่สามารถจะบอกเราได้ ท่านก็ไม่บอก มองเราด้วยสายตาด้วยซ้ำไป ให้ไปค้นคว้าไปศึกษาประวัติศาสตร์เอาเอง นี่คือนิสัยที่ผมประทับใจในตัวของท่าน

ภาคที่

๓

เอกสารสำคัญ
ทางประวัติศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน

ประกาศของคณะราษฎร ฉบับที่ ๑

ราษฎรทั้งหลาย

เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อพระเชษฐาอัน ในชั้นต้นราษฎรได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณหาเป็นไปตามหวังที่คิดไม่ กษัตริย์ครองทรวงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณงามความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงิน ผลาญเงินทองของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้ในการตกต่ำในการเศรษฐกิจและความผิดเคืองๆ ทำให้ราษฎรได้รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้พ้นขึ้นได้ การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่นๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้น แทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาษีอากรที่บีบคั้นออกจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ส่วนตัวปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แต่เล็กน้อย เลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียภาษีราชการหรือภาษีส่วนตัว ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ใช้ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นได้โค่นราชบัลลังก์เสียแล้ว

ช้อยนันต์ สมุทรวานิช และชัตติยา กรรณสูต, เอกสารการเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) หน้า 209-211.

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าจะบำรุงการทำการหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอยๆก็เหลวไป หาได้ทำจริงจึงไม่มีหน้าซ้ำกล่าวหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวกเขาได้กิน ว่าราษฎรรู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้นไม่ใช่เพราะโง่ เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเขาปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าราษฎรได้มีการศึกษาก็จะรู้ความชั่วร้ายที่ทำได้และคงจะไม่ยอมให้ทำนานหลังตน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่าประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ทำให้ประเทศเป็นอิสระภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ขลุ่ยมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน? ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนานหลังคนนั่นเอง! บ้านเมืองกำลังอดคัดผิดเคือง ขาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนา เพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้วและทหารที่ปลดกองหนุนไม่มีงานทำ จะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของรัฐบาลของกษัตริย์เห็นอกุณหมาย บีบคั้นข้าราชการชั้นผู้น้อย นายสิบ และเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบ้านเมืองให้มีงานทำจึงจะสมควรที่สนองคุณราษฎรซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเขาได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเขาก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินมีเท่าไรก็เอาฝากต่างประเทศคอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เหตุฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น และได้ยึดอำนาจของรัฐบาลของกษัตริย์ไว้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลายๆความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่มีประสงค์ทำการชิงราชสมบัติ ฉะนั้น

จึงขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมาย
ธรรมนูญการปกครองของแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากความเห็นชอบ
ของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความเห็นนี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่
ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตน
ว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะถือว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกำหนัดที่ประเทศจะต้อง
มีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ
ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวัง
เกิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุกๆคนจะมีงานทำ เพราะประเทศของ
เราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวມไว้จากการ
ทำนาบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้น
เป็นแน่นอน การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จำต้องวางโครงการอาศัย
หลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอด เช่นรัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายทำมาแล้ว
เป็นหลักใหญ่ๆที่คณะราษฎรวางไว้ มีอยู่ว่า

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง การ
ศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลด
น้อยลงให้มาก

๓. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะ
จัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอด
อยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสติธิเสมอกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสติธิยิ่งกว่าราษฎร
เช่นที่เป็นอยู่)

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อ
หลัก ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลายจงพร้อมกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันคงจะอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือกฎหมายพึงตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าหากิน อย่าทำการใด ๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน เหลน ของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบริบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพจากการเป็นไพร่ เป็นข้า เป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่ง que ทุกคนพึงปรารถนาคือ ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริย์” นั้น ก็จะต้องบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า

คณะราษฎร

๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕

คำกราบบังคมทูลของคณะราษฎร

พระที่นั่งอนันตสมาคม

วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยคณะราษฎร ข้าราชการ ทหาร พลเรือน ได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้แล้ว และได้เชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นต้น ไว้เป็นประกัน ถ้าหากคณะราษฎรนี้ถูกทำลายด้วยประการใดก็ดี จะต้องทำร้ายเจ้านายที่จับกุมไว้เป็นการตอบแทน

คณะราษฎรไม่ประสงค์จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่งก็เพื่อจะให้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนครและทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น ถ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายในหนึ่งชั่วโมงนับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรจะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน โดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

พ.อ. พระยาทรงสุรเดช

พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์

สำเนา พระราชหัตถเลขาตอบคณะราษฎร

สวนไกลกังวล หัวหิน

วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ถึง ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร

ด้วยได้ทราบความตามสำเนาหนังสือที่ส่งไปยังกระทรวงมูรธาธร คณะทหาร มีความปรารถนา จะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนคร เป็นกษัตริย์อยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละมัย ไม่ให้ขึ้นชื่อได้ว่าจลาจลเสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเชิด เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปวิธีเปลี่ยนแปลง ตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่า ถ้าข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับเป็นตัวเชิด นานาประเทศคงจะไม่ยอมรับรองรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ ความจริงข้าพเจ้าเองในเวลานี้ก็ทราบกันอยู่แล้วว่า มีอาการทุพพลภาพและไม่มีลูกสืบวงศ์สกุล และจะไม่ทนงานไปนานเท่าใดนัก ทั้งไม่มีความปรารถนามากใหญ่ไผ่สูงให้เกินศักดิ์และความสามารถ ที่จะช่วยพยุงชาติของเรา ให้เจริญเทียมหน้าเขาบ้าง พุดمانี่เป็นความจริงใจเสมอ

(พระบรมนามาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร.

เค้าโครงการเศรษฐกิจ

ของ หลวงประดิษฐมนูธรรม

คัดจาก ปริตี พนมยงค์, ปริตี พนมยงค์ กับสังคมไทย

(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526) หน้า 169-242.

คำชี้แจง

ข้อที่ควรระลึกในการอ่านคำชี้แจงนี้

การแบ่งการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์

การคิดที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนี้ข้าพเจ้าได้เพ่งเล็งถึงสภาพอันแท้จริงตลอดจนนิสัยใจคอของราษฎรส่วนมากกว่าการที่จะส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความสุขสมบูรณ์นั้น ก็มีอยู่ทางเดียว ซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ

ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนี้ ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้าได้มีอุปาทานผูกมันอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศไทยมาแล้ว จึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเค้าโครงการ

เหตุแห่งความลำเอียง

แต่มีข้อควรระลึกว่า การจัดบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจนั้นย่อมมีลัทธิอยู่มากมายหลายอย่าง แต่ผู้ที่นิยมนับถือในลัทธิต่างๆ ยังมีอาจที่จะตกลงกันได้ ทั้งนี้ศาสตราจารย์เดสของปารีส แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส ได้กล่าวไว้ว่ามีอยู่ ๓ ประการ

ไม่รู้โดยไม่ตั้งใจ

๑. เพราะบุคคลทุกคนยังไม่รู้ในลัทธิต่างๆ การไม่รู้นี้เป็นโดยไม่ตั้งใจ เช่น ผู้ที่

ไม่ได้ศึกษาหรืออ่านตำราที่แท้จริงของลัทธิต่างๆ บุคคลผู้นั้นก็มีโอกาสที่จะทำความเข้าใจลงอย่างไรได้

ไม่รู้โดยตั้งใจ

๒. เพราะตั้งใจจะไม่รู้ เช่น บุคคลที่ได้ยินได้ฟังคำโฆษณาตลาดว่า ลัทธิหนึ่งนิยมให้ฆ่าฟันกัน รัฐบาลของผู้นั้นมีเอามาแบ่งให้แก่คนจนต่างๆ กัน เขาผู้นั้นจึงเป็นของกลาง แล้วก็หลงเชื่อตามคำตลาด และมีอุปทานยึดมั่นในคำชั่วร้าย แล้วไม่ค้นคว้าและสืบต่อไปให้ทราบความว่าลัทธินั้นได้ยุยงให้คนฆ่าฟันกันจริงหรือ รัฐบาลเอามาแบ่งให้เท่าๆ กันจริงหรือ เขาผู้นั้นจึงมาเป็นของกลางจริงหรือ

ประโยชน์ส่วนตน

๓. เพราะเหตุประโยชน์ส่วนตน กล่าวคือบุคคลที่แม้จะรู้ลัทธิต่างๆ ว่ามีส่วนดีอย่างไรก็แกลังทำเป็นไม่รู้ ไม่ยอมที่จะดำเนินตามเพราะเหตุที่ตนมีประโยชน์ส่วนตัวที่จะป้องกันไม่ให้ใช้ลัทธิต่างๆ นั้น เช่น ลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ที่ประสงค์ให้รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเสียเอง เพื่อประโยชน์ของราษฎรเสียทั้งหมดดังนี้ ผู้ที่ประกอบอุตสาหกรรมก็ต้องไม่นิยมลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ เพราะเกรงไปว่าประโยชน์ตนที่มีอยู่ในอุตสาหกรรมนั้นจะต้องถูกริบ หรือบุคคลที่เกลียดชังรัฐบาลด้วยเหตุผลส่วนตัว แม้จะรู้ลัทธิต่างๆ และจะเห็นว่าลัทธินั้นดีก็ตาม แต่เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินตามลัทธินั้น ตนเองได้ตั้งใจเป็นปรปักษ์กับรัฐบาล ก็แสวงทำเป็นถืออีกลัทธิหนึ่ง บุคคลจำพวกนี้จัดเป็นพวกอุบาทว์กาลิโลก เพราะเหตุที่ตนมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่หาได้มุ่งถึงประโยชน์ของราษฎรโดยทั่วไปไม่

ทิฐิมานะ

สำหรับประเทศสยามที่ข้าพเจ้าเคยสังเกตมา ยังเห็นว่ามียีกเหตุหนึ่ง คือทิฐิมานะ ข้าพเจ้าเคยอ่านคำบรรยายของท่านนักปราชญ์ในสยามบางท่าน ซึ่งอธิบายกล่าวถึงในลัทธิหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ถามท่านผู้นั้นว่าท่านได้อ่านจากหนังสือหรือจากลัทธิหนึ่งหรือคำเล่าลือ ได้ความว่าท่านได้ยินคำเล่าลือ ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้อ่าน

หนังสือของผู้ที่เป็นกลาง ท่านอ่านแล้ว และเห็นจริงว่าที่ท่านได้บรรยายมาแล้วเป็นคำเท็จ แต่เพื่อที่จะสงวนชื่อเสียงส่วนตนของท่าน ท่านก็มีวิภูษณะสร้างบรรยายอยู่ตามเดิม ทั้งๆ รั้งกับข้าพเจ้าว่าท่านผิด แต่ท่านต้องทำโดยมานะ ท่านนักปราชญ์เหล่านี้เป็นพวกอุบาทว์กาลิลีโลก เช่นเดียวกับพวกที่นึกถึงประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่

ตั้งใจเป็นกลาง

ฉะนั้นผู้อ่านคำชี้แจงของข้าพเจ้า ขอได้โปรดตั้งใจเป็นกลางหลีกเลี่ยงจากเหตุชั่วร้ายดังกล่าวก่อนหน้านี้ และวินิจฉัยว่า เค้าโครงการที่ข้าพเจ้าคิดอยู่นี้ จะช่วยราษฎรได้ตามที่คณะราษฎรได้ประกาศไว้หรือไม่ เมื่อติดขัดสงสัยประการใดก็ขอได้โปรดถามมายังข้าพเจ้า และเมื่อได้ยินผู้ที่แย้งด้วยเหตุใดแล้ว ก็ขอได้โปรดถามผู้แย้งว่าเหตุผลนั้นเป็นของเขาเองหรือเป็นเหตุผลที่เขาได้ยินจากปากตลาดอย่างไร พร้อมทั้งสอบถามถึงเอกสารอันเป็นหลักฐานใดๆ ซึ่งผู้แย้งได้อ่านหรือได้พบ แล้วโปรดแจ้งมายังข้าพเจ้าด้วย

การอ่านคำชี้แจงนี้ ไม่ใช่ต้องการว่าผู้มีปัญญาจึงจะวินิจฉัยได้ แม้ผู้ไม่มีปัญญาถ้าค้นคว้าสืบสวนจริง ไม่เชื่อแต่ข่าวเล่าลือ ก็วินิจฉัยได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ค้นคว้าสืบความจริง

หมวดที่ ๑

ประกาศของคณะราษฎร

หลักข้อ ๓ ของคณะราษฎร

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ประกาศต่อประชาชนถึงวัตถุประสงค์ คือหลัก ๖ ประการ หลักซึ่งเกี่ยวแก่เศรษฐกิจของประเทศมีความว่า

"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง"

รัฐบาลทำได้ไม่ใช่เหตุสุดวิสัย

ความซื่อสัตย์อยู่ในใจของประชาชนถ้วนหน้า และจะจรรีกลงในประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าพเจ้าจึงยังคงยืนยันความซื่อสัตย์อยู่เสมอ และเห็นว่าถ้ารัฐบาลได้จัดวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติให้เหมาะสมแล้ว การหางานให้ราษฎรทุกคนทำ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอพยวนั้น ย่อมเป็นทางที่รัฐบาลจะทำได้ หาใช่เป็นการสุดวิสัยไม่ การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนี้ เป็นจุดประสงค์อันใหญ่ยิ่งของข้าพเจ้า ในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เปลี่ยนนอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญคือ “**บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร**” และถือว่ารัฐธรรมนูญเปรียบประดุจกุญแจ ที่จะไขประตูเปิดช่องทางให้ราษฎรได้มีส่วนมีเสียงในการปกครอง ให้จัดถูกต้องตามความต้องการของตน และเมื่อประตูที่กีดกันอยู่ได้เปิดออกแล้ว รัฐบาลก็จะต้องนำราษฎรผ่านประตูนั้นเข้าไปสู่ชัยภูมิแห่งความสุขสมบูรณ์ มิใช่ทำให้ราษฎรเดินถอยหลังเข้าคลอง ด้วยเหตุดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งรับหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรที่จะต้องจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรนั้น

หมวดที่ ๒

ความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ความแร้นแค้นของราษฎร

ผู้ที่มีจิตเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยความเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว เมื่อเห็นสภาพชาวนาในชนบทกิตติ เห็นคนยากจนอนาถาในพระนครกิตติ ก็จะปรากฏความสมเพชเวทนาขึ้นในทันใด ท่านคงจะเห็นว่าอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สดานที่อยู่ ฯลฯ อันเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตของบุคคลเหล่านี้แร้นแค้นปานใด แม้วันนี้มีอาหารรับประทาน พรุ่งนี้และวันต่อไปจะยังคงมีหรือจะขาดแคลนก็ทราบไม่ได้

อนาคตย่อมไม่แน่นอน เมื่อท่านปลงสังขารต่อไปว่าชีวิตของเรานี้ย่อมชรา ย่อมเจ็บป่วย ก็แหละเมื่อบุคคลเข้าอยู่ในสภาพเช่นนั้น จะยังคงมีอาหารรับประทานอีกหรือ เพราะแม้แต่กำลังวังชาจะแข็งแรงก็ยิ่งขาดแคลนอยู่แล้ว

คนมั่งมี คนชั้นกลาง คนยากจน ก็อาจแร้นแค้น

ความไม่เที่ยงแท้แห่งการดำรงชีวิตนั้นมีโชจะมีแต่ในหมู่มนุษย์ที่ยากจนเท่านั้น คนชั้นกลางก็ดี คนมั่งมีก็ดี ย่อมจะต้องประสบความไม่เที่ยงแท้ด้วยกันทุกรูปทุกนาม ขอให้คิดว่าเงินทองที่ท่านหามาได้ในเวลานี้ ท่านคงจะเก็บเงินนั้นไว้ได้ จนกว่าชีวิตของท่านจะหาไม่และอยู่ตลอดสืบไปถึงบุตรหลานเหลนของท่านได้หรือ ตัวอย่างมีอยู่มากหลายที่ท่านคงพบคงเห็นว่าคนมั่งมีในสมัยหนึ่ง ต้องกลับเป็นคนยากจนในอีกสมัยหนึ่ง หรือมรดกที่ตกทอดไปถึงบุตรต้องละลายหายสูญ ไม่คงอยู่ตลอดชีวิตของบุตร บุตรของผู้มั่งมีกลับตกเป็นคนยากจน เช่นนี้ท่านก็จะเห็นได้แล้วว่า เงินนั้นไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ อันจะเป็นประกันการดำรงชีวิตของท่านได้ ท่านจะรู้แน่หรือว่า สังขารของท่านจะยังคงแข็งแรงทำงานได้ตลอดชีวิต ถ้าท่านป่วยหรือพิการอย่างใดขึ้น ท่านทำงานไม่ได้ ท่านต้องใช้เงินของท่านที่มีอยู่แล้ว เงินนั้นย่อมสูญสิ้นหมดไปเช่นนี้แล้วท่านจะได้อาหารที่เ็นรับประทาน เพราะท่านป่วยหรือพิการทำงานไม่ได้ ท่านลองนึกว่าถ้าท่านตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจะรู้สึกอย่างไร

หมวดที่ ๓

การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

ราษฎรทุกคนควรได้รับประกันจากรัฐบาล

ความไม่เที่ยงแท้ในการเศรษฐกิจเป็นอยู่เช่นนี้ จึงมีนักปราชญ์คิดแก้ โดยวิธีให้รัฐบาลประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร (Social Assurance) กล่าวคือ ราษฎรที่เกิดมาย่อมจะได้รับประกันจากรัฐบาลว่า ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งสิ้นชีพ ซึ่งในระหว่างนั้นจะเป็นเด็ก หรือเจ็บป่วย หรือพิการ หรือชรา ทำงานไม่ได้ก็ดี ราษฎรก็จะไม่มี

อาหารเครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ ปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เมื่อรัฐบาลประกันได้เช่นนี้แล้ว ราษฎรทุกคนจะนอนตาหลับเพราะตนไม่ต้องกังวลว่า เมื่อเจ็บป่วยหรือพิการหรือชราแล้วจะต้องอดอยาก หรือเมื่อตนมีบุตรจะต้องเป็นท่วยบุตรเมื่อตนได้สิ้นชีพไปแล้วว่า บุตรจะอดอยากหรือหาไม่เพราะรัฐบาลเป็นผู้ประกันอยู่แล้ว การประกันนี้ย่อมวิเศษดียิ่งกว่าการสะสมเงินทอง เพราะเงินทองนั้นเองก็ย่อมเป็นของไม่เที่ยงแท้ดังได้พรรณนามาแล้ว

บริษัทเอกชนทำไม่ได้

การประกันเช่นนี้ เป็นการเหลือวิสัยที่บริษัทเอกชนจะพึงทำได้หรือถ้าทำได้ ราษฎรก็จะต้องเสียเบี้ยประกันภัยแพ่งจึงจะคุ้ม ราษฎรจะเอาเงินที่ไหนดมา การประกันเช่นนี้จะทำได้ก็แต่โดย “รัฐบาล” เท่านั้น เพราะรัฐบาลไม่จำเป็นต้องเก็บเบี้ยประกันภัยจากราษฎรโดยตรง รัฐบาลอาจจัดหาสิ่งอื่นแทนเบี้ยประกันภัยได้ เช่นจัดให้แรงงานของราษฎรได้ใช้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น การเก็บภาษีอากรโดยทางอ้อมเป็นจำนวนคนหนึ่งวันละเล็กน้อยๆ ซึ่งราษฎรไม่รู้สึกละ ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น

พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

ความคิดที่จะให้รัฐบาลได้มีประกันเช่นนี้แก่ราษฎรในต่างประเทศนับวันแต่จะเจริญขึ้นเป็นลำดับ ในการที่จะจัดให้รัฐบาลได้มีประกันแก่ราษฎรเช่นนี้ ก็ต้องออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ซึ่งบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องจ่ายเงินให้แก่ราษฎรทุกคน เป็นจำนวนพอเท่ากับที่ราษฎรจะนำเงินนั้นไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ตนต้องการในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ ได้ตามสภาพ (ดูร่างพระราชบัญญัตินี้ต่อไปข้างท้าย)

ราษฎรไทยชอบเป็นข้าราชการ

การจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎรทั่วหน้านี้เห็นว่าถูกต้องต่อนิสสัยของราษฎรไทยโดยแท้ เพราะเป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ทุกคนชอบทำราชการ ชอบมีเงินเดือน กระนั้นก็ยังมิข้าราชการบางคนเที่ยวบ่าวประกาศและป้องกันกีดขวาง ไม่ยอมให้

ราษฎรได้ทำราชการบ้าง ทั้งๆผู้นั้นเองก็เป็นข้าราชการมีเงินเดือน

ก็เมื่อรัฐบาลต้องจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎรเช่นนี้ รัฐบาลจะเอาที่ไหนมาจ่าย

เงินเป็นสิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยน

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องนี้ ขอเตือนให้ระลึกเสียก่อนว่าเงินเป็นสิ่งที่รับประทานไม่ได้ เงินย่อมเป็นสิ่งที่จะใช้แลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ

การจ่ายเงินเท่ากับการจ่ายอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ ขอให้ระลึกว่าเงินที่ท่านหาได้ ท่านนำเอาเงินนั้นไปทำอะไร ท่านก็นำเอาไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เหตุฉะนั้น ถ้าจะเปรียบเทียบเงินว่าเป็นคะแนนชนิดหนึ่งก็ไม่ผิด การจ่ายเงินเดือนก็เท่ากับการจ่ายคะแนนให้ราษฎร ที่จะจับจ่ายแลกเปลี่ยนกับปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตตามความต้องการของราษฎร

ผลที่สุดราษฎรจะพึงได้รับ ก็คือปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ

รัฐบาลไม่ต้องริบทรัพย์สินของผู้มั่งมี

ฉะนั้นในการจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎรนั้น รัฐบาลไม่ต้องริบทรัพย์สินของผู้มั่งมีมาจ่าย รัฐบาลอาจจัดให้มีปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต โดยจัดให้มีสหกรณ์ให้พร้อมบริบูรณ์เพื่อรับแลกกับเงินเดือน ซึ่งรัฐบาลจ่ายให้แก่ราษฎรเป็นการหักกลบลบหนี้กันไป เช่นราษฎรคนหนึ่งได้เงินเดือน ๒๐ บาท

การหักกลบลบหนี้

และราษฎรต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ เป็นจำนวน ๒๐ บาทดังนี้แล้ว เงินที่รัฐบาลจ่ายให้แก่ราษฎรไปก็กลับมาตกเป็นของรัฐบาลอีก เงินที่จะคงตกแก่ราษฎรก็ต่อเมื่อราษฎรต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ เป็นราคาน้อยกว่าจำนวนเงินที่ตนได้รับ เงินที่ตกอยู่ในมือของราษฎรนี้เท่านั้นที่รัฐบาลจะต้องจัดหาทุนสำรองตามประเพณีนิยมของโลก เช่นทองคำหรือเนื้อเงิน หรือถ้าจะไม่ต้องออกธนบัตรให้มาก ซึ่ง

ต้องการทุนสำรองมาก รัฐบาลอาจจัดให้มีธนาคารแห่งชาติอันเป็นที่เชื่อถือได้ ซึ่งราษฎรจะได้นำเงินมาฝาก และการจ่ายก็ใช้เช็คและวิธีหักกลบลบหนี้ (Clearing) ดังนั้นบัตรที่จะออกใช้หมุนเวียนก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีย่านวนมากมาย

รัฐบาลเป็นผู้ประกอบเศรษฐกิจเอง

ฉะนั้น การที่จะให้รัฐบาลเป็นผู้ประกันความสมบูรณ์ของราษฎร โดยรัฐบาลเป็นผู้จ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎรแล้ว ก็จำเป็นอยู่เองที่รัฐบาลจะต้องจัดให้มีสหกรณ์เป็นผู้ทำสิ่งซึ่งเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต และเป็นผู้จำหน่ายสิ่งเหล่านี้เสียเอง ถ้ารัฐบาลไม่จัดให้มีสหกรณ์เป็นผู้จัดทำและจำหน่ายปัจจัยเหล่านี้เสียเองหรือเป็นผู้ควบคุมแล้ว รัฐบาลจะประกันความสมบูรณ์ของราษฎรได้อย่างไร รัฐบาลจะเอาเงินที่ไหนมาจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎร

การประกอบเศรษฐกิจใดๆ ย่อมต้องอาศัย

๑. ที่ดิน ซึ่งรวมทั้งทรัพย์สินซึ่งติดอยู่กับที่ดินและซึ่งอยู่บนพื้นดินและใต้ดิน
๒. แรงงาน
๓. เงินทุน

ราษฎรไม่มีที่ดินและเงินทุนพอ

ราษฎรในเวลานี้ต่างคนมีที่ดินและเงินทุนพอเพียงอยู่แล้วหรือ เราจะเห็นได้ว่า ๙๐ % ของราษฎรหาที่มีที่ดินและเงินทุนเพียงพอที่จะประกอบการเศรษฐกิจแต่ลำพังให้ถูกต้องครบถ้วนไม่ ราษฎรต่างก็มีแรงงานประจำตนของตน แรงงานนั้นจะเอาไปทำอะไรเมื่อตนไม่มีที่ดินและเงินทุนเพียงพอ

ที่ดิน แรงงาน เงินทุนของประเทศ

แต่ถ้าจะพิจารณาถึงที่ดิน แรงงาน เงินทุนของราษฎรรวมกันแล้วจะเห็นได้ว่าในประเทศสยามมีที่ดินถึง ๕ แสนตารางกิโลเมตรเศษ (คิดเป็นไร่ได้กว่า ๓๒๐ ล้านไร่) บนพื้นดินอุดมไปด้วยต้นไม้และพืชผลที่จะปลูกปัก ในใต้ดินนั้นอุดมไปด้วยแร่โลหะธาตุทั้งหลาย มีพลเมืองถึง ๑๑ ล้านคนเศษ ส่วนเงินทุนนั้นเล่า แม้เราจะไม่ค่อยมีมาก

มาย แต่ประเทศสยามไม่ใช่ป่าเถื่อนเสียทีเดียว ทรัพย์สินและชื่อเสียงของประเทศที่มีอยู่ ก็อาจเป็นทางที่จะหาเงินทุนมาได้บ้างโดยนโยบายการคลังอันไม่ทำให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ราษฎร

หมวดที่ ๔

แรงงานที่สูญเสียไปและพวกหนักโลก

น่าเสียใจซึ่งที่ดินของเราอันอุดมอยู่แล้วนี้ ยังมีได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ เพราะการประกอบเศรษฐกิจตามทำนองที่เอกชนต่างคนต่างทำดั่งที่เป็นมาแล้ว ทำให้แรงงานสูญสิ้นเสียไปโดยเปล่าประโยชน์บ้าง แรงงานต้องใช้เปลืองไปโดยใช่เหตุบ้าง และขาดเครื่องจักรกลที่จะช่วยแรงงานให้ได้ผลดียิ่งขึ้นบ้าง มีพวกหนักโลก (Social Parasite) บ้าง ดังจะได้พรรณนาต่อไปนี้

บทที่ ๑ แรงงานเสียไปโดยที่มิได้ใช้ให้เต็มที่

แรงงานสูญเสีย ๕๐ %

จะเห็นได้ว่าชาวนาซึ่งเป็นพลเมืองส่วนมากของประเทศสยามทำนาปีหนึ่ง คนหนึ่งไม่เกิน ๖ เดือน (รวมทั้งไถ หว่าน เกี่ยว ฯลฯ) ยังมีเวลาเหลืออีก ๖ เดือนซึ่งต้องสูญสิ้นไป ถ้าหากเวลาที่เหลืออีก ๖ เดือนนี้ราษฎรมีทางที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางการประกอบเศรษฐกิจได้แล้ว ความสมบูรณ์ของราษฎรก็ย่อมจะเพิ่มขึ้นได้ ข้าพเจ้ายินดีที่จะได้รับคำชี้แจงจากผู้สนใจในการเศรษฐกิจว่า การที่แก้ไขให้ราษฎรได้ใช้เวลาว่างที่เหลืออยู่นี้ให้เป็นประโยชน์ได้ด้วยวิธีที่ปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำนั้นสำเร็จได้อย่างไร ข้าพเจ้าเห็นว่าจะมีอยู่แค่รัฐบาลที่จะกำหนดวางแผนการเศรษฐกิจแห่งชาติให้ราษฎรได้ใช้เวลาที่เหลืออีก ๖ เดือนนี้เป็นประโยชน์

บทที่ ๒ แรงงานเสียไปเพราะจัดการเศรษฐกิจไม่เหมาะสม

แรงงานเปลี่ยน โดยแยกกันทำ

แม้แรงงานที่ใช้ในการประกอบเศรษฐกิจในระหว่าง ๖ เดือนก็ดี แรงงานเหล่านั้นยังเปลี่ยนไปโดยใช้เหตุเพราะเอกชนต่างคนต่างทำ เช่น ชาวนาที่ต่างแยกกันทำเป็นรายๆไป ดังนี้ แรงงานยอมเปลี่ยนมากกว่าการรวมกันทำ ชาวนารายหนึ่งยอมเลี้ยงกระบือของตนเอง ไถ หว่าน เกี่ยว ของตนเอง (ยกเว้นแต่มีการลงแขกเป็นบางครั้งบางคราว) ต้องหาอาหารเอง แต่ถ้าหากชาวนารวมกันทำก็อาจประหยัดแรงงานลงได้ เช่น กระบือหนึ่งตัว ชาวนาที่แยกกันทำจะต้องเลี้ยงเอง ถ้ารวมกันหลายๆชาวนาที่มีกระบือหลายๆตัวแล้วกระบือนั้นก็อาจรวมกันเลี้ยงและใช้คนเลี้ยงรวมกันได้ เป็นการประหยัดแรงงานได้ส่วนหนึ่ง นอกจากนั้นการบ้านเช่นการหาอาหาร ก็จะรวมกันทำได้เหมือนดังเช่นสโมสรหรือร้านจำหน่ายอาหาร ที่วันหนึ่งๆมีคนมารับประทานอาหารหลายสิบคนและอาจใช้คนปรุงอาหารเพียงคนหนึ่งหรือสองคนก็ได้ ดังนั้นแรงงานในการทำอาหาร ในการเลี้ยงกระบือ ฯลฯ นั้น เมื่อชาวนารวมกันทำแล้วก็จะประหยัดได้อีกมากและแรงงานที่ยังเหลืออยู่ ก็จะนำเอาไปใช้เป็นประโยชน์ในการประกอบเศรษฐกิจที่เรายังขาดอยู่ ก็ถ้าหากปล่อยให้เอกชนต่างทำอยู่เช่นนี้ตลอดไปแล้ว การประหยัดแรงงานย่อมจะมีไม่ได้

บทที่ ๓ แรงงานที่เสียไปโดยไม่ใช้เครื่องจักรกล

แรงงานเสียไปโดยใช้วิธีป่าเถื่อน

เรื่องนี้ย่อมทราบกันอยู่ดีแล้วว่า การทำนาของเราได้ใช้วิธีไถหว่าน เกี่ยว ฯลฯ เหล่านี้โดยแรงคนและสัตว์พาหนะ จริงอยู่ วิธีทำด้วยแรงคนและสัตว์พาหนะนี้ย่อมเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งในสมัยป่าเถื่อน และในสมัยที่เครื่องจักรกลยังมิได้คิดขึ้นในเวลานั้น แต่ถ้าหากให้ผู้ชำนาญการจักรกลปรับปรุงเครื่องจักรกล ให้เหมาะสมแก่ภูมิประเทศแล้ว (ซึ่งสามารถเป็นได้เพราะวิทยาศาสตร์ใดๆในโลกที่จะไม่สามารถทำนั้น

ไม่มี เว้นแต่จะไม่ได้สนใจกันเท่านั้น) และเป็นธรรมดาของการเศรษฐกิจเมื่อมีเครื่องจักรกล แรงงานก็ย่อมจะเพิ่มขึ้นได้มาก

ผลดีของเครื่องจักรกล

เช่นการไถที่ได้ทดลองทำกันในเวลานี้ก็ย่อมเห็นได้ชัดแล้วว่าเครื่องไถนาเครื่องหนึ่งซึ่งใช้คนสองคนอาจทำการไถได้ในฤดูกาลหนึ่งหลายพันไร่ คนไทยเป็นผู้ที่มีร่างกายเล็กและแข็งแรงน้อยกว่าคนจีนหรือฝรั่ง ทำการเศรษฐกิจใด ถ้าอาศัยกำลังแรงคนแล้ว เราจะสู้คนจีนหรือฝรั่งไม่ได้ เราจะสู้เขาได้ก็ต่อเมื่อใช้เครื่องจักรกล การหาเครื่องจักรกลมาใช้นี้ชาวนาทุกคนสามารถมีเครื่องจักรกลได้หรือ ชาวนามีทุนพอที่จะซื้อหรือ เป็นการจริงที่เอกชนบางคนยอมหามาได้ เพราะมีเงินทุนไม่จำเป็นต้องอาศัยรัฐบาล แต่ให้พึงระวังว่าเครื่องจักรกลย่อมมีคุณอนันต์และโทษมหันต์เหมือนกัน การที่ในต่างประเทศมีคนไม่มีงานทำมากขึ้นทุกวันนี้ ไม่ใช่เพราะเครื่องจักรกลที่มีขึ้นแทนแรงงานของคนหรือ เครื่องจักรกลเมื่อมีมาก คนไม่มีงานทำย่อมมากขึ้น

ผลรับของเครื่องจักรกล

สมมติว่า โรงทอผ้าซึ่งแต่เดิมเป็นโรงที่ทำด้วยมือใช้คนงานพันคน เมื่อโรงทอผ้านั้นเปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรกลต้องการคนงานเพียงร้อยคนเช่นนี้แล้ว คนอีก ๙๐๐ คนก็จะต้องออกจากโรงงานนั้น กลายเป็นคนไม่มีงานทำ แต่ทั้งนี้จะโทษเครื่องจักรกลมิได้ เพราะเครื่องจักรกลเป็นสิ่งที่ช่วยมนุษยมิให้ต้องทรมาน การที่มีคนไม่มีงานทำเพราะโรงงานได้เปลี่ยนใช้เครื่องจักรกลนั้นเป็นโดยเหตุที่เอกชนต่างคนต่างทำ และเป็นธรรมดาอยู่เองซึ่งเมื่อโรงงานต้องการคนงาน ๑๐๐ คน คนงานเหลืออีก ๙๐๐ คนเจ้าของโรงงานมีความจำเป็นอย่างไรที่จะต้องจ้างเอาไว้ให้เปลืองเปล่าๆ และคนอีก ๙๐๐ คนนี้จะไปหางานที่ไหนทำถ้าโรงงานต่างๆ หรือการกสิกรรมต่างๆ ได้ใช้เครื่องจักรกลไปทั้งนั้น คนที่ไม่มีงานทำจะมีจำนวนมาก ผลสุดท้ายความหายนะก็จะมาสู่ แต่ถ้ารัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองแล้ว ก็มีแต่ผลดีอย่างเดียวที่จะได้รับจากเครื่องจักรกล

รัฐบาลตัวเองจะได้รับแต่ผลดีของเครื่องจักรกล

สมมติว่า โรงงานทอผ้าตามตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเปลี่ยนใช้เครื่องจักรกล มีคนงานที่ต้องออกจากโรงงานนั้น ๙๐๐ คน รัฐบาลอาจรับคนเหล่านี้ไปทำในโรงงานอื่นที่จะตั้งขึ้นใหม่ เช่น โรงทำไหม โรงทำน้ำตาล หรือสร้างถนนหนทาง สร้างป่า เพื่อทำการเพาะปลูก ฯลฯ และสมมติว่าโรงงานและการประกอบเศรษฐกิจต่างๆมีอยู่พร้อมมูลเพียงพอแล้วไม่จำเป็นต้องขยายต่อไปแล้ว ก็ลดเวลาทำงานของคนงานลง เช่น เดิมทำวันละ ๘ ชั่วโมง เมื่อเครื่องจักรกลมีมากขึ้นคนงานก็ลดชั่วโมงทำงานลง เช่น เหลือวันละ ๗-๖-๕-๔-๓-๒-๑ ชั่วโมง ดังนี้ โดยไม่ต้องลดเงินเดือนของคนงาน ด้วยวิธีนี้ก็จะได้รับผลดีจากเครื่องจักรกล คือลดความทรมานร่างกายของมนุษย์ได้มากขึ้น จริงอยู่การที่เอกชนเป็นเจ้าของโรงงาน เอกชนอาจลดเวลาทำงานได้ แต่การลดเวลาทำงานนั้นเอกชนย่อมลดค่าจ้างลงด้วย ยิ่งกว่านั้น ถ้าจำนวนคนไม่มีงานทำมีมากกว่างานที่จะมีให้ทำแล้วค่าจ้างก็ลดลงเป็นธรรมดาและเป็นกฎแห่งการเศรษฐกิจ ผลร้ายจะตกอยู่ที่ราษฎรและเครื่องจักรกลจะเป็นสิ่งประทุษร้ายราษฎร เมื่อไม่ต้องการประทุษร้ายก็ไม่ต้องใช้เครื่องจักรกล เมื่อไม่ใช้เครื่องจักรกล ความล้าหลังก็จะมีอยู่ตลอดไป

การหาทุนสะดวกกว่าเครื่องจักรกล

การที่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบเศรษฐกิจเสียเอง โดยจัดให้มีสหกรณ์นั้น นอกจากจะแก้ปัญหาเรื่องแรงงานแล้ว การหาทุนยังสะดวกยิ่งกว่าเอกชน เพราะรัฐบาลอาจวางนโยบายการคลัง เช่นการเก็บภาษีทางอ้อม (Indirect Tax) ซึ่งเก็บจากราษฎรคนหนึ่งวันหนึ่งเล็กน้อย ซึ่งราษฎรไม่รู้สึกลึกเดือดร้อนนัก เมื่อรวมเป็นปีก็ได้เงินจำนวนมาก

ภาษีทางอ้อม

เช่นถ้าหากจะมีภาษีทางอ้อมใด ซึ่งเก็บจากราษฎรคนหนึ่งวันละ ๑ สตางค์ ในปีหนึ่ง พลเมือง ๑๑ ล้านคนก็จะได้ ๔๐ ล้านบาทเศษ นอกจากนี้รัฐบาลยังอาจที่จะ

อาศัยชื่อเสียงและทรัพย์สินของรัฐบาลจัดการกู้เงินอันเป็นประกันดีกว่าเอกชน หรือรัฐบาลอาจตกลงกับต่างประเทศซื้อเครื่องจักรกลมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้ราคาถูกและผ่อนส่งเงินเป็นงวดๆ ดังที่บางประเทศเคยทำได้ผลดี

บทที่ ๔ แรงงานที่เสียไปเพราะบุคคลที่เกิดมาหนักโลก

พวกหนักโลกทำให้ถ่วงความเจริญ

ในประเทศสยามนี้ มีบุคคลที่เกิดมาหนักโลกอาศัยบุคคลอื่นกินมีจำนวนไม่น้อย กล่าวคือตนเป็นผู้ไม่ประกอบการเศรษฐกิจหรือการใดให้เหมาะสมแก่แรงงานของตน อาศัยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ของผู้อื่นหรือบางทีก็ทำงานเล็กๆ น้อยๆ เช่น ในกรุงเทพฯ หรือในหัวเมือง เมื่อสังเกตดูตามบ้านของคนชั้นกลางหรือของผู้มั่งมีแล้ว ก็จะเห็นว่าผู้ที่อาศัยกินมีอยู่เป็นจำนวนมาก บุคคลจำพวกนั้นนอกจากจะหนักโลกแล้ว ยังเป็นเหตุที่ทำให้ราคาสິงของเพิ่มขึ้นได้ เช่นในประเทศหนึ่งมีคนทำงาน ๑๐๐ คน ทำข้าวได้คนหนึ่ง ๑ ตัน ได้ข้าว ๑๐๐ ตัน แต่มีคนอาศัยกินอยู่เปล่า ๕๐ คนดังนี้ ถ้าพวกหนักโลกนี้ทำงานรวมกับอีก ๑๐๐ คน ก็คงจะได้ข้าวเพิ่มขึ้นอีก ๕๐ ตัน ราคาก็ย่อมจะเพิ่มขึ้นได้เพราะข้าวมีจำนวนมากขึ้น บุคคลจำพวกนี้ถ้าปล่อยให้คงอยู่ตามปัจจุบันนี้ ก็จะกลายเป็นคนขี้เกียจไป การปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำ และปล่อยให้มีคนเกียจคร้านคอยอาศัยกินเช่นนี้ ผลเศรษฐกิจของประเทศก็จะลดน้อยลง ไม่มีวิธีใดดีกว่ารัฐบาลจะจัดประกอบเศรษฐกิจเสียเอง และหาทางที่จะบังคับให้ราษฎรประเภทนี้ทำงาน จึงจะใช้แรงงานของผู้หนักโลกนี้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองได้

หมวดที่ ๕

วิธีซึ่งรัฐบาลจะหาที่ดิน แรงงาน เงินทุน

หลักสำคัญที่ควรคำนึงก็คือ รัฐบาลจะต้องดำเนินวิธีละม่อม คือ ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคนมีกับคนจน รัฐบาลต้องไม่ประหัตประหารคนมี

บทที่ ๑ การจัดหาที่ดิน

เจ้าของที่ดินเวลานี้ไม่ได้รับผลจากที่ดินเพียงพอ

เวลานี้ ที่ดินซึ่งทำการเพาะปลูกได้ตกอยู่ในมือของเอกชน นอกนั้นเป็นที่ป่าที่จะต้องก่อสร้าง ที่ดินซึ่งอยู่ในมือเอกชนในเวลานี้ ผลจากที่ดินนั้นย่อมได้แทบไม่คุ้มค่าใช้จ่ายและค่าอากรหรือดอกเบี๋ย เพราะชาวนาเวลานี้แทบกล่าวได้ว่า ๙๐ % เป็นลูกหนี้เอาที่ดินไปจำนองหรือเป็นประกันต่อเจ้าหนี้ ฝ่ายเจ้าหนี้เองก็เก็บดอกเบี๋ยหรือต้นทุนไม่ได้ หรือผู้ที่มาให้เช่า เช่นนาในทุ่งรังสิตเป็นต้น เจ้าของนาแทนที่จะเก็บค่าเช่าได้กลับจำต้องออกเงินเสียค่านา เป็นการขาดทุนย่อยยับกันไปไม่ว่าคนมีหรือคนจน เจ้าของนาเป็นส่วนมากประสงค์ขายนาแม้จะต้องขาดทุนบ้าง หรือฝ่ายเจ้าหนี้ให้ชาวนายืมเงินก็อยากได้เงินของตนคืน การบังคับจำนองหรือนำเอาที่ดินออกขายทอดตลาดนั้น เวลานี้ราคาที่ดินก็ตกต่ำ ทั้งนี้เป็นผลจากการประกอบเศรษฐกิจ รัฐบาลปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำ

ซื้อที่ดินคืน

เมื่อการเป็นเช่นนี้แล้ว ถ้ารัฐบาลจะซื้อที่ดินเหล่านั้นกลับคืนมา ก็เชื่อว่าชาวนาเจ้าของที่ดินผู้รับจำนองทั้งหลายคงจะยินยอมมีใช้น้อย เพราะการที่ดินยังคงมีกรรมสิทธิ์อยู่ในที่ดิน หรือยังยึดที่ดินไว้เป็นประกัน มีแต่จะขาดทุนอย่างเดียว การซื้อที่ดินกลับคืนมานี้เป็นวิธีต่างกับวิธีบริพักษ์ของคอมมิวนิสต์

รัฐบาลจะเอาเงินที่ไหนมาซื้อที่ดินคืน

ในเวลานี้รัฐบาลไม่มีเงินจะซื้อที่ดินได้เพียงพอ แต่รัฐบาลอาจออกไปกู้ให้เจ้าของที่ดินถือไว้ตามราคาที่ดินของตน ใบกึ่งนั้น รัฐบาลจะได้กำหนดดอกเบี๋ยตามอัตราดอกเบี๋ยของการกู้เงินในขณะที่ซื้อ ซึ่งไม่เกินร้อยละ ๑๕ อันเป็นอัตราสูงสุดในกฎหมาย เช่นที่ดินราคาพันบาท เจ้าของที่ดินก็ถือใบกู้เป็นราคาพันบาท และสมมติว่าดอกเบี๋ยในขณะนั้นร้อยละ ๗ เจ้าของที่ดินก็ได้ดอกเบี๋ยปีละ ๗๐ บาทเป็นต้น ดังนั้นเป็นการได้ที่แน่นอนยิ่งกว่าการให้เช่า หรือการทำเอง ทั้งนี้ก็เท่ากับเจ้าของที่ดินแทนที่จะ

ถือโฉนดหรือหนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน บอกจำนวนที่ดิน เจ้าของที่ดินถือใบกู้ของรัฐบาลบอกจำนวนเงินที่รัฐบาลเป็นลูกหนี้

ที่ดินชนิดใดบ้างที่รัฐบาลต้องซื้อกลับคืน

ที่ดินที่รัฐบาลต้องซื้อกลับคืนนี้ ก็คือที่ดินที่จะใช้ประกอบการเศรษฐกิจ เช่นที่นาหรือไร่ เป็นต้น ส่วนที่บ้านอยู่อาศัยนั้นไม่จำเป็นที่รัฐบาลต้องซื้อคืน เว้นไว้แต่เจ้าของประสงค์ขายแลกกับใบกู้ การจัดให้มีบ้านสำหรับครอบครัว (Homestead) ซึ่งเมื่อคิดเทียบกับเนื้อที่ทั้งหมดในประเทศแล้ว ไม่มีจำนวนมากมายที่จะเป็นการขัดขวางต่อการดำเนินเศรษฐกิจ เหตุฉะนั้นจะยังคงให้มีอยู่ได้ก็ไม่เป็นการแปลกประหลาดอันใด

เมื่อที่ดินได้กลับมาเป็นของรัฐบาลเช่นนี้แล้ว รัฐบาลจะได้กำหนดลงไปได้ หนึ่งว่าการประกอบเศรษฐกิจในที่ดินนั้นจะแบ่งออกเป็นส่วนอย่างไร และจะต้องใช้เครื่องจักรกลชนิดใดเป็นจำนวนเท่าใด การทดน้ำจะต้องขุดหรือทำคันนาอย่างไร ในเวลานี้ที่ดินที่แยกย้ายอยู่ในระหว่างเจ้าของต่างๆ นั้น ต่างเจ้าของก็ทำคู้ทำคันนาของตน แต่เมื่อที่ดินตกเป็นของรัฐบาลดังนี้แล้ว ถ้ามีที่ที่ระดับเดียวกันก็จะประหยัดค่าใช้จ่ายลงได้มาก เช่น การทำคู้ทำคันนาอาจจะทำน้อยลงก็ได้ นอกจากนั้น การใช้เครื่องจักรกล เช่นการไถก็จะได้ดำเนินติดต่อกัน มิฉะนั้นจะต้องไถที่นี้แห่งหนึ่งที่โน้นแห่งหนึ่งเป็นการชักช้าเสียเวลา และการบำรุงที่ดินโดยวิชาเทคนิคย่อมจะทำได้สะดวก เราจะเห็นได้ว่าในเวลานี้ราษฎรยังหลงเชื่อในวิธีโบราณ แม้ผู้ชำนาญการกลศึกกรรมจะพำสอนก็ต้องกินเวลาอีกนาน เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง รัฐบาลอาจกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ ราษฎรซึ่งเป็นลูกจ้างของรัฐบาลก็ต้องประพฤติตาม

ความรักในที่ดิน

ในตำราเศรษฐวิทยา ซึ่งผู้แต่งนิยมในลัทธิที่ปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำ และพวกรัฐบาลที่กลัวว่ารัฐบาลจะถูกโค่นโดยการที่ราษฎรร่วมกันทำงานมากๆ แล้วเกรงจะเป็นภัยต่อรัฐบาลนั้น มักจะเลี่ยมสอนว่าถ้ารัฐบาลจะมีที่ดินเสียเองแล้ว จะทำให้ราษฎรไม่มีการรู้สึกรักในที่ดินเหมือนกับที่ราษฎรได้เป็นเจ้าของที่ดินนั่นเอง การ

บำรุงจะไม่เกิดผล คำกล่าวเช่นนี้เปรียบเสมือนผู้กล่าวหลบลตาพูด การที่เพาะราษฎรให้รักที่ดินอันเป็นส่วนของตัวเองนั้น พุดตามหลักปรัชญาแล้ว ก็เนื่องมาจากความคิดที่รักตัว (Egoism) กล่าวคือ ให้รักตนของตน ให้รักทรัพย์สินของตน ดังนั้นย่อมเป็นการตรงกันข้ามกับการที่เพาะให้รักชาติรักผู้อื่นที่เป็นมนุษย์ร่วมชาติ (Altruism) มีผู้พูดถึงการรักชาติเสมอ ก็การที่เพาะให้รักตัว ให้รักทรัพย์สินของตนนี้ มิเป็นการตรงกันข้ามกับการที่วักชาติหรือ ข้าพเจ้าสงสัยนักว่าคุณที่อ้างว่ารักชาติแต่เที่ยวส่งสอนให้รักตัวเองด้วยเช่นนี้ จะรักชาติจริงแต่ปากและน้ำใจจะรักชาติจริงหรือไม่ อนึ่งไม่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า เพื่อจะไม่ตัดความรู้สึกในครอบครัวของราษฎร รัฐบาลก็ยอมให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในบ้านที่อยู่แล้ว ก็ควรจะมีความรักในที่ดินอันเป็นของตนเองเพียงพอลอยู่แล้วเวลานี้ขอให้สังเกตเช่นในกรุงเทพฯ มีผู้ที่เช่าที่ดินหรือเช่าบ้านเขาอยู่หรือเช่าห้องแถวเขาอยู่เป็นจำนวนมากมายกยอก พวกนั้นมีที่ดินที่ไหน ที่เขาจะรัก และถ้าถือหลักว่าคนต้องมีที่ดินจึงจะรักชาติแล้ว ก็คนที่เช่าบ้านเขาอยู่นั้นมิเป็นผู้ที่ไม่รักชาติหรือ ? ข้าพเจ้ามิเชื่อเลยว่า ผู้ที่เช่าบ้านเขาอยู่นั้นจะเป็นผู้ที่ไม่รักชาติไปทั้งหมด ความจริงผู้ที่มีที่ดินอยู่มากนั้นแหละ บางคนที่จะตกลงในแผนเศรษฐกิจใดๆ ก็นึกพะวงแต่ที่ดินของตน ขอให้ผู้อ่านสังเกตและเปรียบเทียบให้ดีและมองดูรอบๆข้างของท่านและสังเกตบุคคลเหล่านั้นว่า คนที่มีที่ดินรักชาติยิ่งกว่าคนที่ไม่มีที่ดินหรือ ? อย่างดีที่สุดข้าพเจ้าก็จะตัดสินใจว่ามีความรักชาติเท่ากัน เหตุฉะนั้นการที่มีที่ดินและไม่มีที่ดิน ไม่ใช่เป็นเหตุให้เกิดความรักชาติยิ่งหย่อนอย่างที่คุณคิดเลย

ส่วนข้อที่ว่าผู้ที่ไม่ใช่เป็นเจ้าของที่ดิน จะไม่ตั้งใจปลูกที่ดินนั้น เห็นว่าการเป็นไปไม่ได้ ก็เมื่อที่ดินรัฐบาลกลับซื้อเอามาเป็นของกลางก็เท่ากับว่า ราษฎรทั้งหมดเป็นเจ้าของที่ดินนั้นเหมือนบริษัทที่มีผู้ถือหุ้นหลายๆ และเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์เช่นบริษัทนั้นจะบำรุงที่ดินของเขาดอกหรือ? เรากลับจะเห็นเป็นการตรงกันข้าม ที่บริษัทที่มีที่ดินกลับจะบำรุงที่ดินของเขาดีกว่าเอกชนมีที่ดินเสียอีก เวลานี้เรามีผู้นำผู้การกสิกรรม เป็นข้าราชการคอยดูแลแนะนำในการบำรุงที่ดิน ต่อไปเมื่อที่ดินเป็นของ

รัฐบาล เราก็ต้องมีข้าราชการที่เป็นผู้ชำนาญในการกสิกรรม ที่จะตรวจตราบำรุงที่ดิน ด้วยอาศัยวิชาความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ เหมือนดังที่ข้าราชการกสิกรรมในเวลานี้ ถ้าหากจะกล่าวว่าที่ดินจะไม่ได้รับการบำรุงขึ้นนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการพูดอย่างดูหมิ่นข้าราชการผู้ชำนาญการกสิกรรมโดยมิบังควร

ข้าพเจ้าเห็นเป็นการตรงข้ามที่ดินจะได้รับความบำรุงดียิ่งขึ้น เช่น ในการทดน้ำ ในการปรับปรุงพื้นที่ดินและในการเพาะปลูก ที่จะใช้เมล็ดพันธุ์ หรือ ปุ๋ยเหล่านี้ ผู้ชำนาญการกสิกรรมจะได้ใช้วิชาความรู้ความสามารถของเขาเต็มที่ ไม่เหมือนกับปัจจุบันนี้ แม้ผู้ชำนาญจะพร่ำสอนสักเท่าใดฯ ราษฎรก็ไม่ใคร่จะเชื่อเพราะนิยมอยู่แต่ในแบบโบราณ ไม่เปิดหูเปิดตา

ราษฎรที่ปราศจากที่ดินในการทำกสิกรรมก็ยังคงเป็นข้าราชการ ซึ่งอาจสมัครทำการกสิกรรมตามเดิม หรือถ้างานทางกสิกรรมมีไม่พอก็สมัครทำงานอื่นได้ คงมีอาหารกิน มีเครื่องนุ่งห่ม มีสถานที่อยู่ ฯลฯ ไม่เดือดร้อนอันใดยิ่งไปกว่าที่ประกอบ การกสิกรรม แต่กลับจะได้รับความสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยที่รัฐบาลเป็นผู้จัดการ เศรษฐกิจเสียเอง

ขอให้เปรียบเทียบกับข้าราชการในปัจจุบันนี้ ส่วนมากตระกูลของพวกนี้ เดิมทีเดียวก็ทำกสิกรรมเป็นส่วนใหญ่ และผู้นั้นต้องละที่นาของตระกูลมาเข้ารับราชการใน กรุงเทพฯ หรือในหัวเมืองเช่นนี้ ข้าราชการผู้นั้นทำไมจึงละที่ดินเช่นนั้น และข้าราชการเหล่านี้จะมีรักษาติน้อยกว่าชาวนาที่มีที่ดินหรือ ถ้าหากเป็นเช่นนั้นก็ไม่ควรละที่นาของเขามา ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าจะเป็นไปตามคำกล่าวหานั้นไม่ได้

ระวังคำล่อลวงของบุคคลบางจำพวก

เท่าที่ได้พิจารณาคำกล่าวหาของบุคคลบางจำพวกที่ต้องการให้เอกชนมีที่นาอยู่นั้น มูลเหตุแห่งคำกล่าวนี้เนื่องมาจากผู้ที่ถือสิทธิ์ที่นิยมให้เอกชนต่างคนต่างทำ และเสกสร้างเหตุผลสนับสนุนซึ่งล่อใจเอกชนให้มีทรัพย์สินคล้ายเป็นการให้สินบนโดยทางอ้อมๆ และพวกรัฐบาลที่ชั่วฉ้อหนີตีฝ่อในการที่ราษฎรจะละที่นามาสมัครทำงานใน

การอุตสาหกรรมอื่นๆ ซึ่งราษฎรต้องอยู่รวมกันเป็นส่วนหลายๆ และเกรงว่าถ้าราษฎรอยู่รวมกันเป็นส่วนหลายๆ เช่นนี้จะเห็นการมีดีมีร้ายของตน หรือตนเองอ่อนแอไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้ราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจได้ และเกรงว่าตนจะหลุดพ้นจากตำแหน่งซึ่งเป็นการหวังความเจริญโดยแท้ และพวกนี้เที่ยวปาวร้องให้คนนิยมในเหตุผลของตน ซึ่งคนที่ไม่มีตรรกะก็หลงเชื่อเอาได้ง่ายๆ และปาวร้องกันต่อไป

บทที่ ๒ การจัดการการงาน

ข้าราชการบางคนเกลียดกันไม่อยากให้ราษฎรเป็นข้าราชการ

นิสัยคนไทยชอบทำราชการ คือชอบสมัครเอาแรงงานของตนมาแลกกับเงินเดือนของรัฐบาล นิสัยเช่นนี้มีอยู่แน่ชัด แม้ในหมู่บุคคลที่คัดค้านว่ารัฐบาลไม่ควรทำอุตสาหกรรมเองก็ดี บุคคลเช่นนั้นก็เป็นข้าราชการเป็นส่วนมาก ตนเองหาได้เสียใจว่าในขณะที่ตนพูดอยู่นั้น ว่าตนเป็นข้าราชการหรือไม่ ตนคอยแต่เกลียดกันผู้อื่นมิให้เป็นข้าราชการ ซึ่งผู้อื่นก็มีนิสัยชอบทำราชการเหมือนดังตน ฉะนั้นคารมของบุคคลจำพวกนี้ผู้อ่านควรระวังจงหนัก และจงย้อนถามผู้พูดนั้นเสมอว่าท่านเป็นข้าราชการหรือเปล่า เมื่อท่านเป็นข้าราชการแล้ว เหตุใดท่านเกลียดกันราษฎรไม่ให้เป็นข้าราชการบ้างเล่า

รับราษฎรเป็นข้าราชการ

เมื่อนิสัยของคนไทยชอบทำราชการเช่นนี้แล้วไม่เป็นการยากอันใดที่จะชักคนไทยทั้งหมดให้เข้าทำราชการ แต่การทำราชการไม่หมายความว่าความแต่การนั่งบัญชาการในสำนักงาน การประกอบเศรษฐกิจที่รัฐบาลทำก็เรียกว่าราชการด้วย

ในการนี้รัฐบาลอาจกำหนดให้ราษฎรที่มีอายุเช่น ตั้งแต่ ๑๘ ปี ถึง ๕๕ ปีขึ้นไป ต้องทำงานตามคุณวุฒิกำลังและความสามารถของตน ต่อจากนั้นขึ้นไปราษฎรผู้นั้นจะได้รับบำนาญจนตลอดชีวิต และในระหว่างที่ยังมีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปีก็ต้องเล่าเรียนและทำงานเล็กน้อยตามกำลัง ราษฎรจะได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลหรือจากสหกรณ์เหมือนดังข้าราชการในทุกวันนี้ เงินเดือนนั้นจำต้องต่างกันตามคุณวุฒิกำลัง

ความสามารถ เพื่อที่ข้าราชการทั้งหลายจะได้ขะมักเขม้น ต่างทำเต็มกำลังความสามารถของตน แต่อย่างไรก็ตามเงินเดือนขั้นต่ำที่สุดจะพอเพียงแก่การที่ข้าราชการผู้นั้นจะซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ บัณฑิตแห่งการดำรงชีวิตได้

รัฐบาลจะบังคับให้ราษฎรทั้งหมด ไปเป็นข้าราชการหรือ

รัฐบาลไม่จำเป็นต้องบังคับราษฎรทั้งหมดให้เป็นข้าราชการ

ยกเว้นเอกชนบางจำพวกที่ไม่ต้องรับราชการ

รัฐบาลอาจยอมยกเว้นให้เอกชนที่เป็นคนมั่งมีอยู่แล้วในเวลานี้ หรือผู้อื่นซึ่งไม่ประสงค์เป็นข้าราชการ ประกอบการเศรษฐกิจของตนเอง เมื่อผู้นั้นแสดงได้ว่าการประกอบเศรษฐกิจตามลำพังของเขา เขามีรายได้ได้เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิตของเขาได้ตลอดแม้เจ็บป่วยหรือชราภาพ และสามารถที่จะเลี้ยงบุตรของเขาให้ได้รับการศึกษา และมีฐานะที่จะเลี้ยงตัวเอง ส่วนบุคคลอื่นซึ่งอยู่ในฐานะที่ไม่เที่ยงแท้เช่นนั้น ก็จำเป็นต้องเป็นข้าราชการ เพราะการทำราชนาการนั้นก็เท่ากับได้ออกแรงงานผสมไว้เป็นทุนสำรองในเวลาเจ็บป่วยหรือชราแล้ว

แต่เมื่อรัฐบาลประกอบการเศรษฐกิจเสียหมด เช่นนี้ ราษฎรที่เป็นเอกชนจะหาอาชีพตามลำพังได้อย่างไร ?

อาชีพอิสระ

การประกอบเศรษฐกิจนั้นมีลักษณะการบางอย่าง ซึ่งเอกชนจะประกอบตามลำพังได้ผล เช่น การอาชีพอิสระ (Liberal Professions) เช่น นักประพันธ์ ทนายความ ช่างเขียน ครูในวิชาบางอย่าง ฯลฯ เหล่านี้ เมื่อราษฎรใดประสงค์จะทำโดยลำพัง ไม่อยากเป็นข้าราชการแล้วก็อนุญาตเช่นเดียวกัน นอกจากผู้นั้นจะขายให้แก่รัฐบาลและคนถือใบกุ้ ได้ดอกเบียจากรัฐบาลเลี้ยงชีพของตนหรือการพาณิชย์ การกสิกรรมบางอย่างเมื่อเอกชนแสดงได้ว่า การที่ดินจะประกอบได้ผลพอเลี้ยงตนแล้ว จะอนุญาตให้ทำเป็นพิเศษก็ได้

ผลดีของการที่ราษฎรส่วนมากสมัครเป็นข้าราชการ

การที่ราษฎรส่วนมาก ได้สมัครเป็นข้าราชการเช่นนี้ ผลร้ายไม่มีอย่างใด รัฐบาลกลับจะได้ผลดี คือแรงงานของราษฎรจะได้ใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอด เช่นในปีหนึ่งเมื่อหักวันเวลาซึ่งต้องหยุดพักผ่อนแล้ว ราษฎรจะได้ทำงานตลอดไป ข้อที่เราวิตกว่าชาวนามีเวลารว่างอีก ๖ เดือนนั้น ย่อมจะไม่ต้องวิตกอีกต่อไป รัฐบาลคงใช้เวลาอีก ๖ เดือนนั้นไว้เป็นประโยชน์ เช่น เมื่อว่างจากทำนา ก็อาจทำไร่อย่างอื่น หรือทำถนนหนทาง สุดแต่แผนเศรษฐกิจแห่งชาติจะกำหนดไว้ นอกจากนั้นเมื่อถือว่าราษฎรเป็นข้าราชการแล้ว รัฐบาลยังอาจบังคับให้ศึกษา ให้อบรมให้ศิลปวิทยาใดๆ ให้รู้ในการฝึกหัดวิชาทหาร ซึ่งทุนเวลาที่จะต้องมารับราชการทหารได้อีกโสดหนึ่ง

บทที่ ๓ การจัดหาเงินทุน

เงินทุนที่รัฐบาลจำเป็นต้องมีในการประกอบเศรษฐกิจนี้ มีอยู่ ๒ ชนิด

๑. เงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อซื้อเครื่องจักรกล และวัตถุที่รัฐบาลยังทำไม่ได้
๒. เงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อจ่ายเป็นค่าแรงงาน

ความหมุนเวียนแห่งเงินทุน

เงินทุนประเภทที่ ๒ นี้ เป็นเงินที่หมุนเวียนและหักกลบลบหนี้กันได้ เช่นราษฎรที่รับเงินเดือน ก็นำเอาเงินเดือนซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่จากรัฐบาล ถ้าจำนวนเงินพอดีก็เป็นการหักกลบลบหนี้กันไป ถ้ายังมีเงินเหลืออยู่ในมือข้าราชการ เงินที่เหลือนี้แหละซึ่งรัฐบาลจำเป็นต้องหาทุนสำรองมาไว้ แต่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ถ้ารัฐบาลจัดให้มีธนาคารแห่งชาติแล้ว ข้าราชการก็จะได้นำเงินมาฝากธนาคาร เท่ากับข้าราชการเป็นเจ้านิรัฐบาลตามจำนวนที่ฝากนั้น ไม่จำเป็นต้องเก็บธนบัตรไว้กับตนซึ่งอาจเป็นอันตรายเสียหายได้

ทุนทั้ง ๒ ประเภทนี้ รัฐบาลจะหาได้ด้วยวิธีไหน ตามวิธีที่กล่าวกันว่าเป็นวิธีคอมมิวนิสต์นั้น นักปราชญ์ในสยามประเทศท่านว่าต้องบริพทรัพย์ของเอกชน การบริพทรัพย์นี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เห็นว่ารัฐบาลควรจัดหาทุนโดยทางอื่น วิธีจัดหาทุน คือ

- ภาษีทางอ้อม

การเก็บภาษีบางอย่าง เช่นภาษีมรดก เช่นภาษีรายได้ หรือภาษีทางอ้อม (Indirect Tax) ซึ่งเก็บจากราษฎรคนหนึ่งวันหนึ่งเล็กน้อย ซึ่งราษฎรไม่รู้สึกลึกเดือดร้อนนัก เมื่อรวมเป็นปีก็ได้เงินเป็นจำนวนมาก เช่นถ้าหากจะมีภาษีทางอ้อมใด ซึ่งเก็บจากราษฎรคนหนึ่งวันละ ๑ สตางค์ ในปีหนึ่งพลเมือง ๑๑ ล้านคน ก็คงได้ ๔๐ ล้านบาทเศษ ภาษีทางอ้อมนี้มีเป็นต้นว่า ภาษีเกลือซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จำหน่ายเอง เช่นรัฐบาลรับซื้อเกลือจากผู้ทำนาเกลือตามราคาที่กำหนดให้อย่างสมควร ครั้นแล้วรัฐบาลจำหน่ายเกลือแก่ผู้บริโภค ภาษีน้ำตาล ภาษีบุหรี่ ภาษีไม้ขีดไฟ ฯลฯ

- ออกสลากกินแบ่ง

การออกสลากกินแบ่ง (ลอตเตอรี่) ซึ่งไม่เห็นมีทางผิดศีลธรรมอย่างใด จริงอยู่การออกสลากกินแบ่งเป็นการพนัน ผู้ถือสลากย่อมต้องเสี่ยงโชค แต่การเสี่ยงของผู้ถือสลากนั้น ต้องเสียเงินเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อย

- กู้เงิน

การกู้เงินซึ่งอาจเป็นการกู้เงินภายใน ซึ่งรัฐบาลจะร่วมมือกับคนมั่งมีในเวลา นี้ ซึ่งอาจเป็นการกู้โดยตรงหรือออกไปกู้สำหรับโรงงานโดยเฉพาะ เช่นถ้ารัฐบาลจะตั้งโรงงานน้ำตาล ต้องการทุน ๑ ล้านบาท รัฐบาลออกไปกู้ทำน้ำตาล ๑ ล้านบาท ผู้ถือใบกู้มีสิทธิได้ดอกเบี้ยตามกำหนด และได้ผลที่โรงงานนั้นทำได้ หรือกู้จากต่างประเทศในเมื่อต่างประเทศยินดีให้กู้ ความจริงการกู้เงินจากต่างประเทศก็ควรนำเงินนั้นซื้อเครื่องจักรกลหรือวัตถุดิบที่เรายังทำไม่ได้ภายในประเทศ ไม่ควรนำเงินนั้นมาใช้จ่ายในประเทศเมื่อตกใจเช่นนี้แล้ว ถ้าเรากู้เงินจากต่างประเทศไม่ได้ เราก็อาจตกลงซื้อเครื่องจักรกลโดยตรงจากบริษัทในต่างประเทศ และผ่อนส่งเงินเป็นงวดๆ ดังเช่นบางประเทศเคยกระทำ

- การหาเครดิต

สำหรับประเทศสยามเรา เห็นควรซื้อจากบริษัทในประเทศสยามเรา คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เว้นไว้แต่จะไม่ยอมขายโดยผ่อนส่งเงินเป็นงวดๆ หรือราคาแพง อนึ่ง

รัฐบาลอาจตกลงกับบริษัทให้มาตั้งโรงงาน และรัฐบาลเอาโรงงานและผลประโยชน์ของโรงงานนั้นเป็นประกันหนี้ของบริษัทจนกว่าจะใช้เงินหมด วิธีต่างๆ เหล่านี้เป็นวิธีที่รัฐบาลสามารถทำได้ในเวลานี้ เพราะยอมทราบแล้วว่า เวลานี้เครื่องจักรกลมีล้นตลาดในโลก บริษัทต่างๆ ต้องการขายสินค้าของตนแม้จะโดยวิธีผ่อนส่งเงินก็ดี

หมวดที่ ๖

การจัดทำให้รายได้และรายจ่ายของรัฐบาลเข้าสู่ดุลยภาพ

เมื่อพูดถึงการที่รัฐบาลประกอบการเศรษฐกิจเสียเอง โดยจ่ายเงินเดือนให้แก่ราษฎรเช่นนี้ ปัญหาย่อมเกิดขึ้นแก่ท่านผู้อ่านเสมอว่า รัฐบาลจะเข้าสู่ดุลยภาพได้อย่างไร ผลจะมีเป็นว่ารัฐบาลต้องล้มละลาย ราคาเงินของเราจะตก โดยที่รัฐบาลจะต้องออกธนบัตรมากมายกระนั้นหรือ

บทที่ ๑ ดุลยภาพภายในประเทศ

หักกลบลบหนี้

ข้าพเจ้าได้กล่าวประปรายไว้แล้วแต่ในตอนต้นว่า เงินเดือนที่ราษฎรได้รับก็จะหักกลบลบหนี้กันไปกับสิ่งที่ราษฎรซื้อจากรัฐบาล ฉะนั้น รัฐบาลจะต้องทำสิ่งที่เงินปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต ซึ่งราษฎรต้องการไว้ให้พร้อมบริบูรณ์ เมื่อราษฎรต้องการสิ่งใดก็ซื้อได้ที่รัฐบาลเช่นนี้แล้ว แม้ในเดือนหนึ่งๆ หรือในปีหนึ่งๆ จะมีเงินเหลืออยู่ที่ราษฎร เงินนี้ราษฎรก็เก็บสะสมไว้เพื่อไว้จ่ายในภายหน้า ซึ่งก็ต้องซื้อจากรัฐบาล ดุลยภาพก็จะต้องมีขึ้นภายในประเทศเป็นแน่แท้ นอกจากนั้นการทำให้สู่ดุลยภาพ ยังอาจจะทำได้ด้วยการกำหนดราคาสິงของที่จำหน่าย แต่วิธีนี้ไม่ควรใช้ รัฐบาลควรหาวิธีที่เพิ่มสิ่งที่ราษฎรต้องการให้มากขึ้น

ความต้องการของมนุษย์

ความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันที่ดำรงชีวิตอาจมีแตกต่างกัน และยัง

มนุษย์มีความเกี่ยวพันกันกว้างขวางยิ่งขึ้นและเจริญขึ้นแล้ว ความต้องการก็ยิ่งมีมากขึ้น ศาสตราจารย์ชาลส์จีดี กล่าวไว้ว่า ที่เรียกกันว่าเจริญนั้นก็หมายความว่าความต้องการของมนุษย์ได้มีมาก (คำสอนเศรษฐวิทยา เล่ม ๑ หน้า ๔๙) เช่นคนป่าต้องการเครื่องนุ่งห่มแต่พอปิดบังร่างกายบางส่วน ครั้นคนจำพวกนั้นเจริญขึ้นก็ต้องการเครื่องนุ่งห่มปิดบังร่างกายมากขึ้น ดังนี้ เป็นต้น

การทำปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต

ฉันใดก็ดี เมื่อราษฎรสยามเจริญขึ้น ความต้องการก็ย่อมมีมากขึ้นตามส่วน เช่นเครื่องนุ่งห่ม ก็จะต้องการผ้าหรือแพรมากขึ้น สถานที่อยู่และภาชนะใช้สอยมากขึ้น การคมนาคมมากขึ้น เช่นต้องการรถยนต์ ต้องการเดินทางไกลติดต่อกับประเทศอื่น ต้องการพักผ่อนหาความเพลิดเพลิน เช่น การมหรสพ การกีฬาเหล่านี้ เป็นต้น เมื่อรัฐบาลจัดให้มีสิ่งเหล่านี้พร้อมมูลแล้ว เงินเดือนที่รัฐบาลจ่ายก็จะกลับมายังรัฐบาล ซึ่งต้องสูญดุลยภาพได้

บทที่ ๒ ดุลยภาพระหว่างประเทศ

รัฐบาลยังคงต้องเป็นลูกหนี้ต่างประเทศในการที่ซื้อเครื่องจักรกลและวัตถุที่รัฐบาลยังทำเองไม่ได้ รัฐบาลจะเอาเงินที่ไหนมาใช้เจ้าหนี้

ทำสิ่งที่เหลือใช้ภายในให้มาก

ในการนี้จึงเป็นการจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องจัดทำสิ่งที่ทำได้ในประเทศให้เหลือเพื่อ จากการใช้จ่ายภายในประเทศ และนำสิ่งที่เหลือนี้ออกไปจำหน่ายหักกลบลบหนี้กับจำนวนเงินที่รัฐบาลเป็นลูกหนี้ เช่น ข้าว ไม้สัก แร่ เช่นนี้ เป็นต้น

สินค้าเข้ามีสิ่งไม่จำเป็นมาก

ความจริงแม้แต่เอกชนต่างคนต่างทำเวลานี้ประเทศสยามก็ยังมีสินค้าออกถึง ๑๓๔ ล้านบาท คือสินค้าที่เหลือจากใช้ภายในประเทศ แต่ประเทศสยามได้นำสิน

ค่าอื่นซึ่งนอกจากเครื่องจักรกลเข้ามาเป็นจำนวนมาก เช่น ของรับประทาน น้ำตาล เสื้อผ้า เหล่านี้ ถ้าหากรัฐบาลจัดทำสิ่งที่เราสามารถทำได้เองเสียให้เกือบหมด แล้วสินค้าออก ๑๓๔ ล้านบาทนี้ ก็จะใช้แลกเปลี่ยนกับเครื่องจักรกลซึ่งเราไม่สามารถที่จะทำได้ เราจะเห็นได้ว่าความเจริญของเราจะมีเพิ่มขึ้นสักปานใด นอกจากนั้นแรงงานที่ว่างอยู่ ซึ่งรัฐบาลอาจใช้เป็นประโยชน์ได้อีกนั้น ก็จะทำให้เรามีสินค้าที่เหลือจากใช้ภายในประเทศมากขึ้น ซึ่งกำลังของประเทศในการที่จะแลกเปลี่ยนเอาสิ่งซึ่งเรายังทำไม่ได้มากยิ่งขึ้น ดุลยภาพระหว่างประเทศก็จะเป็นไปได้

หมวดที่ ๗

การจัดเศรษฐกิจโดยรัฐบาล ต้องระวางมิให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์

ผู้ที่อ่านโดยมีอุปทานร้ายมักจะเหมาทันทีว่า การที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองนี้ จะทำให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์ กล่าวคือ ผู้หญิงจะมีเป็นของกลางไปทั้งหมด หรือ ชีวิตในครอบครัวจะไม่มี คนจะหมดความมานะความพยายามในการที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญ คำกล่าวนี้ถ้าจะมีผู้กล่าวก็คงจะใส่ร้ายโดยไม่ไตร่ตรอง

ราษฎรที่เป็นข้าราชการ ก็มีสภาพเหมือนข้าราชการทุกวันนี้

ความจริงเท่าที่กล่าวแล้ว ข้าพเจ้าได้ถือว่าราษฎรเป็นข้าราชการ มีฐานะเหมือนข้าราชการทุกวันนี้ที่ทำงานแล้วได้เงินเดือน และเมื่อเจ็บป่วยชราได้เบี้ยบำนาญ ข้าพเจ้าได้ระวางมิให้มนุษย์มีสภาพเช่นสัตว์ ข้าพเจ้าประสงค์ให้มนุษย์เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้ายต่อกันอันเนื่องจากเหตุเศรษฐกิจ ข้าพเจ้ายังเคารพต่อครอบครัวของผู้นั้น ผู้หญิงไม่ใช่เป็นของกลาง ความเกี่ยวพันในระหว่างผู้บุพพการี เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดากับผู้สืบสันดาน เช่น บุตรหลาน ยังคงมีตามกฎหมายลักษณะฉัณษะผัวเมียไม่ยกเลิก ราษฎรคงมีมานะที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญเหมือนดังข้าราชการในทุกวันนี้ ถ้าหากราษฎรหมดมานะที่จะช่วยเหลือส่งเสริมความเจริญแล้ว ข้าราชการในทุกวันนี้ก็จะมีเป็นบุคคลจำพวกที่หมดมานะที่จะช่วยส่งเสริม

ความเจริญหรือ

การค้นคว้าในวิชาการคงมีได้

อาจมีผู้กล่าวอีกว่าการค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์จะมีไม่ได้ ข้อนี้จะเป็นการกล่าวใส่ร้ายเกินไป นักวิทยาศาสตร์ยังค้นคว้าได้เสมอ รัฐบาลจะมีรางวัลให้ และจะยอมรับกรรมสิทธิ์แห่งการคิดประดิษฐ์สิ่งใดได้ ไม่ต่างกับข้าราชการในปัจจุบันนี้อย่างไรเลย ขออย่าให้ผู้อ่านหลงเชื่อคำกล่าวที่ใส่ร้ายว่ามนุษย์เราจะต้องกินข้าวกระเทาะ อยู่ในรู ถ้าท่านถามผู้กล่าวว่า เขาอ่านจากหนังสือไหนที่กล่าวเช่นนั้น แล้วแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบจะเป็นพระคุณมาก

หมวดที่ ๘

การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์

รัฐบาลกลางคุมไม่ทั่วถึง

แม้ตามหลักรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองก็ดี แต่ในประเทศที่กว้างขวางมีพลเมืองกว่า ๑๑ ล้านคน ดังประเทศสยามนี้ การประกอบเศรษฐกิจจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเสียทั้งนั้นแล้วการควบคุมตรวจตราอาจจะเป็นไปทั่วถึงไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องแบ่งการประกอบเศรษฐกิจนี้เป็นสหกรณ์ต่างๆ

สมาชิกสหกรณ์ได้รับเงินเดือน

ในสหกรณ์หนึ่งๆนั้น ราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของสหกรณ์จะได้รับเงินเดือนจากสหกรณ์นั้นตามอัตรา และตนจำต้องทำงานตามกำลังความสามารถ เว้นไว้แต่เจ็บป่วยหรือพิการ หรือชราาก็จะได้รับเบี้ยบำนาญ

รางวัลพิเศษ

สหกรณ์นี้จะได้ประกอบการเศรษฐกิจตามแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ เช่น สหกรณ์ในทางกลสิกรรม ก็จะประกอบกลสิกรรม เช่นการเพาะปลูกพืชพันธุ์ การเลี้ยง

สัตว์ ฯลฯ และกระทำการกิจการอื่นเมื่อมีแรงงานเหลืออยู่ เช่นการสร้างถนนหนทาง การสร้างบ้านและสถานที่ในที่ดินสหกรณ์นั้น ราษฎรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ นอกจากจะได้รับเงินเดือนประจำตามอัตรา ยังคงได้รับเงินรางวัลพิเศษตามผลแห่งการที่สหกรณ์นั้นทำได้อีกสถานหนึ่ง ด้วยวิธีนี้ไม่ว่าคนยากจนหรืออนาถาก็อยมเป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้ ซึ่งต่างกับสหกรณ์ซึ่งรัฐบาลจัดอยู่ในปัจจุบัน คือ ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้นจึงจะเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้ ส่วนชาวนาที่ต้องเช่านาทำ อันมีจำนวนมากในเวลานี้ ไม่มีโอกาสที่จะเป็นสมาชิกสหกรณ์

สหกรณ์จะมีอาณาเขตเท่าใด และจะมีสมาชิกสักเท่าใดนั้น ก็แล้วแต่สมาชิกของสหกรณ์ประการหนึ่ง เช่น สหกรณ์อุตสาหกรรมย่อมมีสมาชิกที่เป็นคนงานของอุตสาหกรรมนั้นตามแต่อุตสาหกรรมจะใหญ่น้อยปานใด และสหกรณ์ในทางกิจการก็สุดแต่ความเหมาะสมแห่งการที่จะแบ่งเขตที่ดินที่จะประกอบกิจการว่าจะควรเพียงใด และจะต้องใช้คนงานเท่าใดจึงจะควบคุมและใช้วิชาเทคนิคได้โดยสะดวก

ร่วมในกิจการต่าง ๆ

สหกรณ์เหล่านี้ ผู้เป็นสมาชิกของสหกรณ์ย่อมร่วมกันประกอบการเศรษฐกิจครบรูป คือ

๑. ร่วมกันในการประดิษฐ์ (Production) โดยรัฐบาลเป็นผู้ออกที่ดินและเงินทุน สมาชิกสหกรณ์เป็นผู้ออกเอง

๒. ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง (Circulation) กล่าวคือ ผลที่สหกรณ์ทำได้นั้น สหกรณ์ย่อมทำการขนส่งและจำหน่ายในความควบคุมของรัฐบาล

๓. ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคและบริโภค คือ สหกรณ์จะเป็นผู้จำหน่ายของอุปโภคและบริโภคแก่สมาชิก เช่นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม แต่อาหารนั้นไม่จำเป็นที่สหกรณ์จะต้องทำอาหารสุกจำหน่าย สหกรณ์อาจจำหน่ายอาหารดิบ เช่นข้าวสาร เนื้อดิบ เหล่านี้ ให้สมาชิกซื้อไปจัดปรุงเองตามความชอบ แต่ถ้าสมาชิกต้องการความสะดวก จะซื้ออาหารที่สำเร็จแล้วจากสหกรณ์ก็ได้ตามใจสมัคร

๔. ร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ คือ สหกรณ์จะได้จัดสร้างสถานที่อยู่ในความควบคุมของรัฐบาล สมาชิกครอบครัวหนึ่งก็จะมีบ้านอยู่หลังหนึ่ง และปลูกตามแผนผังของสหกรณ์ ให้ถูกต้องตามอนามัย และสะดวกในการที่จะจัดการปกครองและระวางเหตุภัยอันตราย

เทศบาล สาธารณสุข การศึกษา การทหาร

เมื่อราษฎรได้รวมกันเป็นสหกรณ์ มีบ้านอยู่เป็นหมู่ด้วยกันแล้ว การจัดให้สหกรณ์ได้มีการปกครองตามแบบเทศบาล (Municipality) ย่อมทำได้สะดวก ตลอดจนการอนามัยและสาธารณสุข เช่น สหกรณ์จะได้จัดให้มีแพทย์ออกข้อบังคับว่าด้วยการรักษาอนามัยและการศึกษาอบรมหมู่คนก็ทำได้ง่าย เพราะสมาชิกอยู่ใกล้กัน เมื่อเสร็จจากการทำงานวันหนึ่งๆ สหกรณ์อาจออกข้อบังคับให้มาเรียนหรืออบรม การเรียนอาจเป็นโดยวิธีหนังสือหรือวิธีแสดงภาพ ฉายภาพ และการแสดงอื่นๆ การระงับปราบปรามโจรผู้ร้ายจะสะดวก นอกจากนี้ทางทหารอาจอาศัยสหกรณ์เป็นเครื่องมือที่จะอบรมวิชาทหารแก่บุคคลที่ก่อนถูกเกณฑ์ทหารหรือพวกกองเกินอัตรา (Military Preparation) การเกณฑ์ทหาร การระดมพลเหล่านี้ ย่อมสะดวกด้วยประการทั้งปวง ฯลฯ

หมวดที่ ๙

รัฐบาลจะจัดให้มีการเศรษฐกิจชนิดใดบ้างในประเทศ

ป้องกันการปิดประตูค้า

รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า จะต้องจัดการกสิกรรมและอุตสาหกรรมทุกอย่างให้มีขึ้น ซึ่งในที่สุดประเทศไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อป้องกันภัยอันตรายอันเกิดจากการปิดประตูการค้าได้ เมื่อเรามีสิ่งที่ต้องการภายในประเทศครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว แม้จะต้องถูกปิดประตูค้าก็ไม่เป็นการเดือดร้อนอันใด ผู้ที่หลงเชื่อในลัทธิอาตามสมิทว่า ประเทศต่างๆ จะต้องแบ่งแยกการทำงานกัน ประเทศใดทำ

กลไกกรรมก็ทำแต่กลไกกรรม ไม่ต้องประกอบอุตสาหกรรมนั้น ความจริงเป็นหลักที่ดีในเมื่อประเทศต่างๆ สหุจริตต่อกัน ไม่มีการปิดประตูค้าหรือกีดราคาแก่งกัน แต่ในปัจจุบันนี้หาเป็นเช่นนั้นไม่

ความเห็นนักเศรษฐวิทยาเยอรมัน

เราจำต้องดำเนินตามหลักของนักเศรษฐวิทยาของเยอรมันผู้หนึ่งชื่อ เฟรเดอริค ลิสต์ ซึ่งแสดงความเห็นว่าเยอรมันนี้ต้องทำตนให้เป็นรัฐบริบูรณ์เสียก่อน กล่าวคือ มีอุตสาหกรรม กลไกกรรม ศิลปวิทยา ให้พร้อมสมบูรณ์ และเมื่อได้เป็นเช่นนั้นแล้วจะมีการแข่งขันในระหว่างประเทศก็ควร เยอรมันนี้ได้เจริญขึ้นเพราะถือหลักนี้กันทั้งประเทศเยอรมันนี้เอง การที่รัฐบาลจัดทำได้ผลดีเพียงไร เช่นการรถไฟเป็นต้น และในปัจจุบันนี้เองประเทศเยอรมันนี้เห็นว่าบ้านเมืองจะสุขสมบูรณ์ได้ก็แต่รัฐบาลเป็นผู้ประกอบเศรษฐกิจ จึงได้มอบตำแหน่งรัฐบาลให้แก่ฮิตเลอร์ ซึ่งฮิตเลอร์เป็นผู้นิยมในลัทธิที่รัฐบาลจัดทำเศรษฐกิจเอง ในอังกฤษมีท่านแมคโดนาล ในประเทศฝรั่งเศสมีท่านดาลาดิเอร์เป็นหัวหน้าในรัฐบาล ท่านเหล่านี้ดำเนินลัทธิอย่างไรก็ย่อมทราบกันอยู่แล้วว่าดำเนินลัทธิที่ต้องการให้ราษฎรทำร่วมกันกับรัฐบาลและต้องการการประกันของรัฐบาล (Social Assurance) ไม่มากนักน้อย

หมวดที่ ๑๐

การป้องกันความยุ่งยากในปัญหาเรื่องนายจ้างกับลูกจ้าง

เอกชนเป็นเจ้าของโรงงานทำให้ระส่ำระสาย

ถ้าประเทศสยามจะดำเนินตามลัทธิที่ปล่อยให้บริษัทเอกชนเป็นเจ้าของโรงงานแล้วให้ผู้สนับสนุนลัทธินี้พึงสำเหนียกว่า ตนจะนำเอาความระส่ำระสายและความหายนะมาสู่ประเทศ ผู้ที่เคยไปศึกษาวิชาในยุโรปช่างไม่รู้บ้างหรือว่า การที่กรรมกรกับนายจ้างได้เกิดวิวาทบาดหมางกันถึงกับบางครั้งนายจ้างต้องปิดโรงงาน (Lockout) บางคราวกรรมกรพากันหยุดงาน (Strike) อันได้เถียงกันด้วยเรื่องค่าจ้าง

บ้าง เรื่องเวลาทำงานบ้าง เรื่องการพักผ่อนบ้าง การประกันภัยของกรรมกรบ้าง เหล่านี้ มิใช่เป็นเพราะเหตุที่เอกชนเป็นเจ้าของโรงงานดอกหรือ ในประเทศสยามเราเนี่ย แม้โรงงานจะมีเพียงเล็กน้อยเราก็ก็นั่นแล้วปัญหาได้เริ่มเกิดขึ้น เช่นกรรมกรอดร่าเป็นต้น ยิ่งบ้านเมืองเจริญยิ่งขึ้นโรงงานมีมากขึ้น คราวนั้นแหละท่านคงจะเห็นว่าความระส่ำระสายจะเกิดขึ้นเพียงใด แต่ถ้าการประกอบเศรษฐกิจทั้งหลาย รัฐบาลได้เป็นเจ้าของเสียเองแล้ว ราษฎรทั้งหลายไม่ว่าเป็นกรรมกรหรือข้าราชการประเภทใดเมื่อได้ทำงานตามกำลังและความสามารถ รัฐบาลเป็นผู้แทนของราษฎร ก็เท่ากับราษฎรได้เป็นเจ้าของเศรษฐกิจทั้งปวงนั้น เมื่อผลแห่งการเศรษฐกิจมีมาก ราษฎรผู้เป็นกรรมกรและข้าราชการก็ได้รับเงินเดือนมากขึ้นตามส่วน รัฐบาลจะไปเกียดกันเอาไว้เพื่อประโยชน์ของใครก็ไม่มีเลย ซึ่งต่างกับเอกชนผู้เป็นเจ้าของโรงงานซึ่งเป็นธรรมดาอยู่เองที่เอกชนนั้นจะต้องเกียดกันเอาผลกำไรไว้ให้มาก และกดขี่หรือข้อแรงของกรรมกรเอาไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว

จริงอยู่ มีผู้กล่าวว่าถ้ารัฐบาลจัดการประกอบเศรษฐกิจเสียเอง รัฐบาลทำมีแต่ขาดทุน คำกล่าวนั้นผู้กล่าวเอาตัวอย่างที่เลวของบางประเทศมาใช้ กล่าวคือในประเทศที่วินัยบกพร่อง คนงานทำงานไม่เต็มที่ ทั้งนี้มิใช่แต่รัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจรัฐบาลจึงจะขาดทุน แม้แต่เอกชนเองก็ตาม ถ้าหากการประกอบเศรษฐกิจนั้นคนงานไม่มีวินัยหรือวินัยบกพร่อง เอกชนนั้นก็ขาดทุนเช่นเดียวกันทางแก้ในเรื่องวินัยแห่งโรงงานนี้ จึงไม่ใช่อยู่ในเรื่องที่รัฐบาลหรือเอกชนเป็นเจ้าของความจริงอยู่ที่ระเบียบของโรงงานและการควบคุมของหัวหน้างาน อีกประการหนึ่งถ้าจะพิจารณาถึงการประกอบเศรษฐกิจทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีแต่กำไร เพราะได้ใช้แรงงานที่สูญสิ้นไปนั้นให้เป็นประโยชน์ทั้งหมดและจักประหยัดแรงงานได้ กับทั้งเพิ่มแรงงานได้ด้วยวิธีใช้เครื่องจักรกล อะไรเล่าจะเป็นเหตุให้รัฐบาลเกิดขาดทุน

หมวดที่ ๑๑

แผนเศรษฐกิจแห่งชาติ

เพื่อที่การประกอบเศรษฐกิจจะได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อยและได้ผลดี รัฐบาลก็จำเป็นต้องวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ การวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาตินี้จะต้องคำนวณและสืบสวนเป็นลำดับดังต่อไปนี้

ความเป็นอยู่ของอารยประเทศ

๑. จำต้องคำนวณและสืบสวนว่า ปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตตามความต้องการของราษฎรนั้น มีอะไรบ้างและ ฯลฯ จะต้องมีการคำนวณเท่าใดจึงจะพอเพียงแก่ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรตามควรแก่ความเจริญ ไม่ใช่คำนวณอย่างการแร้นแค้น เช่น อาหารก็ต้องคิดถึงจำนวนข้าว เนื้อสัตว์ เกลือ ผัก ผลไม้ น้ำตาล ฯลฯ ซึ่งบุคคลธรรมดาไม่ยากจนจะต้องมีรับประทาน เครื่องนุ่งห่มก็ต้องคิดถึงจำนวนผ้าและแพร ซึ่งบุคคลธรรมดาไม่ยากจนจะต้องมี เช่น หมวก เสื้อ กางเกง ถุงเท้า รองเท้า ฯลฯ เหล่านี้ ในเรื่องสถานที่อยู่ก็ต้องคิดว่าในครอบครัวหนึ่งมีบ้านอยู่หลังหนึ่ง บ้านนั้นไม่ใช่กระท่อมหรือกระท้อบ จะต้องเป็นบ้านที่บุคคลธรรมดาอยู่ได้ด้วยความผาสุกและทนทานได้นาน เช่นตึกเป็นต้น ต้องคิดถึงการเปลี่ยนกระท่อมหรือโรงนา ซึ่งเหมือนกับคนป่าในอาฟริกาในเวลานี้ มาเป็นตึกงามซึ่งมีสภาพเท่าเทียมอารยประเทศ ในการคมนาคมนั้นแล้วก็ต้องคิดถึงการคมนาคมทางบกกว่า จะต้องสร้างรถไฟ ถนนหนทางอันเชื่อมราษฎรทุกุสหกรณ์ทุกตำบลในพระราชอาณาจักรให้ทั่วถึงกัน การสร้างคลองหรือทำอันเป็นการคมนาคมทางน้ำและการคมนาคมทางอากาศ ตลอดจนขบวนยานที่ราษฎรในครอบครัวหนึ่งหรือในสหกรณ์หนึ่งๆควรมีควรมีใช้ เช่นรถยนต์ เหล่านี้ต้องเทียบกับสภาพของคนไทยที่จะให้มีสิ่งเหล่านี้เท่าเทียมกับคนที่มียู่ในประเทศที่เจริญแล้ว

๒. เมื่อคำนวณและสืบสวนดังกล่าวในข้างต้นแล้ว ก็จะต้องคำนวณและสืบสวนต่อไปว่า สิ่งเหล่านั้นถ้าจะสร้างขึ้นจะต้องอาศัยที่ดินแรงงาน เงินทุนเป็นจำนวนเท่า

โต เช่นการปลูกข้าวซึ่งจะเพียงพอแก่การที่พลเมือง ๑๑ ล้านรับประทาน เช่นสมมติจะต้องการข้าวสาร ๒,๙๓๑ ล้านกิโลกรัมจะต้องอาศัยที่นา ๑๕ ล้านไร่ และจะต้องอาศัยแรงงานตามวิธีต่างๆ สุดแต่การทำนาจะใช้แรงคนกับแรงสัตว์พาหนะหรือจะใช้แรงคนกับเครื่องจักรกล เช่น การไถ ถ้าคนไถตามธรรมดาจะได้วันละ ๑/๒ ไร่ ในการไถก็สิ้นแรง ๓๐ ล้านแรง แต่ถ้าใช้เครื่องจักรกล ซึ่งเครื่องจักรไถนาเครื่องหนึ่งไถได้วันละ ๔๐ ไร่ ซึ่งต้องการคนขับคนหนึ่งและผู้ช่วยคนหนึ่งแล้ว แรงงานของคนก็จะต้องใช้เพียง ๗๕๐,๐๐๐ แรงเท่านั้น ทุนแรงงานได้หลายเท่า สมมติว่า

การคราดและหว่าน ถ้าใช้แรงคนก็ต้องสิ้น ๑๕ ล้านแรง แต่ถ้าใช้เครื่องจักรกล ก็จะต้องใช้เพียง ๗๕๐,๐๐๐ แรง (เทียบตามข้างต้น)

การเกี่ยว ถ้าใช้แรงคนก็ต้องสิ้น ๓๐ ล้านแรง แต่ถ้าเครื่องจักรกลนำมาใช้ได้ โดยปรับที่นาให้ไขน้ำออกได้ ซึ่งเครื่องจักรกลเกี่ยวจะใช้การได้แล้ว ก็ต้องใช้แรงคนเพียง ๗๕๐,๐๐๐ แรง

การลากเข็นจากที่นามายังโรงนา ถ้าใช้แรงคนก็ต้องสิ้น ๑๕ ล้านแรง แต่ถ้าใช้เครื่องจักรกล ก็จะต้องใช้แรงคนเพียง ๗๕๐,๐๐๐ แรง

ดังนี้ รวมแรงงานที่จะต้องใช้อาจเป็นดังนี้

เครื่องจักรกลทุนแรงงาน

ก. ถ้าใช้แรงคน ผสมกับแรงสัตว์พาหนะเท่านั้นสิ้นแรงงาน ๙๐ ล้านแรง

ข. ถ้าใช้เครื่องจักรกลในการไถ คราด หว่าน ลากขน ส่วนการเก็บเกี่ยวใช้แรงคน เมื่อเครื่องจักรกลยังนำมาใช้ไม่ได้ ก็จะต้องสิ้นแรงงาน ๓๒,๒๕๐,๐๐๐ แรง

ค. ถ้าใช้เครื่องจักรกลทั้งหมด ก็จะใช้แรงคนเพียง ๓ ล้านแรงเท่านั้น และเงินทุนที่จะต้องใช้จ่ายต่างกัน เช่นถ้าใช้เครื่องจักรกลก็ต้องหาซื้อเครื่องจักรกลและน้ำมัน สมมติว่าที่นา ๑๕ ล้านไร่ ใช้เครื่องไถ ๕,๐๐๐ เครื่องๆ ละ ๓,๐๐๐ บาท ดังนั้นทุนที่จะซื้อเครื่องไถนั้นก็คงเป็นเงิน ๑๕ ล้านบาท ซึ่งรัฐบาลอาจผ่อนส่งเงินเป็นงวดๆ ได้ และหาทุนในการซื้อน้ำมันหรือตั้งโรงกลั่นกรอง ขุดหาน้ำมันหรือซื้อเพลิงอื่นๆ

๓. เมื่อทราบจากการคำนวณดังกล่าวข้างต้นแล้วก็ต้องคำนวณและสืบสวนถึงที่ดิน แรงงาน เงินทุนของรัฐบาลที่มีอยู่ในเวลานี้ และที่จะมีขึ้น เพื่อทราบกำลังแห่งการที่จะประกอบเศรษฐกิจ เช่น ที่ดินเรามี ๓๒๐ ล้านไร่เศษ เป็นที่นาแล้ว ๑๘ ล้านไร่ และเป็นที่ไร่ที่ป่าซึ่งจะปลูกพืชผลได้อย่างไร และจัดการทำป่าไม้อย่างไร ในที่ดินมีไร่อย่างไร ซึ่งเราจะจัดการขุดขึ้นมาใช้ได้ และคำนวณถึงแรงงาน เช่น พลเมือง ๑๑ ล้านคนนี่ สมมติคงเป็นเด็กและคนชราซึ่งทำงานไม่ได้ ๕ ล้านคน คงเป็นคนที่ทำงานได้ ๖ ล้านคน ในวันหนึ่งทำงาน ๘ ชั่วโมง และปีหนึ่งทำงาน ๒๘๐ วัน หยุด ๘๕ วัน คงได้แรงงาน ๑,๖๘๐ ล้านวันแรงงาน ในบรรดาแรงงานเหล่านี้ ก็จะแยกเป็นแรงงานที่ทำด้วยน้ำพักน้ำแรงเท่าไร แรงงานฝีมือเท่าไร แรงงานวิชาชีพพิเศษเช่นนายช่าง แพทย์ ครูเท่าใด แรงงานในการควบคุมเช่นหัวหน้างานและข้าราชการฝ่ายปกครองเท่าใด และจะต้องคำนวณถึงเงินทุนที่รัฐบาลจะจัดให้มีได้เช่นการกู้เงินภายใน การร่วมมือกับผู้มั่งมี การเก็บภาษีทางอ้อมอันไม่ให้เป็นการเดือดร้อนแก่ราษฎร

เมื่อเราคำนวณได้ดังนี้แล้วก็จะทราบได้ว่า เรามีที่ดินและแรงงานเหลืออยู่เท่าใด เราขาดเงินทุนเท่าใด และเราจะจัดให้ที่ดินนั้นเป็นประโยชน์อย่างไร และแบ่งการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์อย่างไร และที่สุดก็จะประมาณได้ว่าการที่จะทำให้อาณาจักรได้ถึงซึ่งความสมบูรณ์นั้น เราจะต้องอาศัยเวลาเท่าใด ในปีหนึ่งๆ เราประมาณว่าจะทำได้อย่างไร

เริ่มใช้เป็นส่วน ๆ

และในที่สุดก็ทราบได้ว่า เราจะเริ่มใช้แผนเศรษฐกิจแห่งชาติในท้องที่ใดก่อน และเริ่มการเศรษฐกิจใดก่อน เช่นนี้เป็นลำดับไป จนทั่วราชอาณาจักร

อบรมผู้ชำนาญ

การกระทำใดๆ เมื่อไม่คำนวณกำลังให้ดีแล้วการนั้นจะสำเร็จได้ยาก และเมื่อเราทราบว่าเราขาดกำลังอันใด เราก็ควรหากำลังอันนั้น เช่น เราขาดผู้ชำนาญการพิเศษ เราก็จะต้องจ้างชาวต่างประเทศซึ่งเป็นผู้ชำนาญการพิเศษมาช่วยไปพลางก่อน

และอบรมคนของเราซึ่งจะต้องวางแผนการอบรมไว้ด้วย

หมวดที่ ๑๒

ผลสำเร็จอันเกี่ยวแก่หลัก ๖ ประการ

การที่รัฐบาลจัดการประกอบเศรษฐกิจเสียเองโดยการแบ่งเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์นั้น ย่อมทำให้วัตถุประสงค์อื่นๆ ของคณะราษฎรได้สำเร็จได้อย่างดียิ่งกว่าที่จะปล่อยการเศรษฐกิจให้เอกชนต่างคนต่างทำ ดังจะเห็นได้ตามที่ได้ชี้แจงต่อไป

บทที่ ๑ เอกราช

ก) เอกราชในทางศาล

ในการที่จะจัดทำประมวลกฎหมายให้ครบถ้วนตามที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายไว้ นั้น ในข้อนี้ไม่จำเป็นต้องกล่าว เพราะเหตุว่าการร่างในขณะที่เขียนคำชี้แจงอยู่นี้ได้จบลงเสร็จอยู่แล้ว

ข) เอกราชในทางเศรษฐกิจ

เมื่อเราจัดทำสิ่งที่จะอุปโภคบริโภคและสิ่งจำเป็นแห่งการที่จะดำรงชีวิตได้เอง และรัฐบาลควบคุมการกดราคาหรือขึ้นราคา โดยที่เอกชนได้ทำเล่นตามชอบใจในเวลานี้ได้แล้ว เราก็ยอมเป็นเอกราชไม่ต้องถูกบีบคั้นหรือกดขี่จากผู้อื่นในทางเศรษฐกิจ ตราบใดที่เอกชนยังต่างคนต่างทำอยู่แล้ว ตราบนั้นเราจะสลัดจากแอกแห่งความกดขี่ในทางเศรษฐกิจไม่ได้

ค) เอกราชในทางการเมือง

เมื่อบ้านเมืองเรามีสิ่งอุปโภคบริโภค ปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตพร้อมบริบูรณ์ เรามีอาวุธในการป้องกันประเทศได้เพียงพอ และเราบำรุงการศึกษาได้ด้วยมีแรงงานที่จะจัดให้ครอบครัวแต่ละคน เราจัดบำรุงอนามัยของราษฎร โดยอาศัยวิธีที่รัฐบาลจัดการ

เศรษฐกิจเสียเอง อันเปิดช่องทางความสับสนแก่การบำรุงอื่นๆ แล้ว จะมีประเทศใด เขามาราวี เวลานั้นมีแต่พากันบันทึกฝรั่งไม่กล้าทำอะไรลงไป ก็เมื่อเราจะจัดบ้านเมืองของเราตามความเอกราชของเราที่มีอยู่ เรารักษาสัญญาและข้อตกลงกับเขา เราไม่เบียดเบียนหรือกีดกันอาชีพของเขาที่มีอยู่ในสยามเวลานี้ เรายังคงแลกเปลี่ยนสินค้ากับเขา คือซื้อสินค้าของเขาในประเภทที่เราทำเองไม่ได้ เช่น เครื่องจักรกลเราซื้อเขามากขึ้นแทนที่จะซื้ออาหารจากเขาซึ่งเราทำของเราเองได้ ดังนั้นต่างประเทศใดเขาจะมาชมเหงเรา ถ้าเรามักกลัวฝรั่งว่าเขาจะชมเหงเราในทางที่ผิด แม้เราจะเป็นฝ่ายที่ทำเช่นนั้นแล้ว เราก็อย่าทำอะไรเสียเลยดีกว่า แม้แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ ในชั้นแรกเรามักกลัวฝรั่งว่าเขาจะชมเหงหรือ แต่เขาก็มีน้ำใจดีเพียงพอที่จะไม่มาชมเหงอันใด ฝรั่งเขาเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติจริงอยู่ แม้จะมีผู้ดูถูกสันนิบาตชาติว่าทำอะไรไม่จริงจัง แต่ก็ยังเป็นเครื่องที่ยับยั้งการกดขี่ชมเหงโดยไม่เป็นธรรมไม่มากนักน้อยซึ่งผิดกว่าในครั้งก่อน ขอให้ดูการพิพาทระหว่างบริษัทน้ำมันอังกฤษกับประเทศเปอร์เซีย ซึ่งเปอร์เซียก็มีอาณาเขตและพลเมืองใกล้เคียงกับเรา ความเจริญในทางการศึกษาส่วนมากของพลเมืองก็ใกล้เคียงกับเรา แต่ทำไมเมื่อเปอร์เซียถอนสัมปทานของบริษัทอังกฤษ อังกฤษก็ไม่จู้จिमมาชมเหง ข้าพเจ้าคิดว่าเขามีธรรมะพอจึงนำเรื่องขึ้นว่ากล่าวในสันนิบาตชาติแทนที่จะยกกองทัพไปรบ เมื่อเราไม่ต้องการชมเหงเบียดเบียนชาวต่างประเทศ เราต้องการบำรุงประเทศเรา เหตุใดเขาจะมากดขี่ชมเหงเรา

บทที่ ๒ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน

ข้าพเจ้าเคยแสดงปาฐกถาที่สามัคคยาจารย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ว่าเหตุแห่งการที่บุคคลกระทำผิดอาชญาอันมีอยู่ ๒ ประการคือ

๑. เหตุอันเกี่ยวแก่นิสัยสันดานของผู้กระทำผิดนั่นเอง

๒. เหตุอันเนื่องจากการเศรษฐกิจ เช่น ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้น เหล่านั้นก็เมื่อรัฐบาลได้จัดให้ราษฎรได้มีความสุขสมบูรณ์ มีอาหารกิน มีเครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่อาศัย ฯลฯ แล้วก็เหตุไฉนการประทุษร้ายต่อกันอันเนื่องจากการเศรษฐกิจจะยังคงมีอยู่อีก

เล่า เหตุแห่งการกระทำผิดอาญาจะคงเหลืออยู่ก็แต่เหตุอันเนื่องแต่นิสัยสันดานของ ผู้กระทำผิดซึ่งจะต้องคิดแก้ไขโดยอบรมและสั่งสอนดัดนิสัย และเมื่อผู้อบรมผู้สั่งสอน ผู้ดัดนิสัยได้มีความสุขสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจแล้ว ในการอบรมสั่งสอนดัดนิสัยจะได้ผลดียิ่งขึ้น

บทที่ ๓ การเศรษฐกิจ

การเศรษฐกิจ ซึ่งคณะราษฎรได้ประกาศไว้ว่า รัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก ก็จะเป็นการสมจริง ไม่ใช่หลอกลวงประชาชน ซึ่งข้อนี้มีผู้เข้าใจผิดเพราะเห็นว่ารัฐบาลยังมิได้ทำการใด แต่ที่ยังมิได้ทำการใดก็เพราะยังมิได้ดำเนินการตามความคิดของข้าพเจ้า เมื่อได้ดำเนินการตามความคิดของข้าพเจ้าที่ให้รัฐบาลเป็นผู้ประกอบเศรษฐกิจเสียเองแล้วราษฎรทุกคนจะมีงานทำ โดยเหตุที่รัฐบาลรับราษฎรทั้งหมดเข้าทำงานเป็นข้าราชการ แม้แต่เด็ก คนป่วย คนพิการ คนชรา ซึ่งทำงานไม่ได้ ก็จะได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลแล้ว ราษฎรก็จะไม่อดอยาก เพราะเงินเดือนที่รัฐบาลจะให้อัตราขั้นต่ำก็จะได้กำหนดให้พอเพียงที่จะซื้อหรือแลกเปลี่ยนกับอาหาร เครื่องนุ่งห่มสถานที่อยู่ ฯลฯ ตามความต้องการของราษฎร

บทที่ ๔ เสมอภาค

ความเสมอภาคก็ย่อมจะมีขึ้นได้ในสิทธิและหน้าที่ ซึ่งนอกจากเสมอภาคกันบนกระดาษ ยังเป็นการเสมอภาคที่จะเข้ารับราชการ แม้จะเป็นในทางปกครองและในทางเศรษฐกิจก็ดี ราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคกันในการที่จะไม่อดตาย แต่ไม่ใช่เสมอภาคในการที่คนหนึ่งมีเงิน ๑๐๐ บาท จะต้องรีบเอามาแบ่งเท่าๆกันในระหว่าง ๑๐๐ คนๆ ละ ๑ บาท ตามที่นักปราชญ์ในประเทศสยามท่านอ้างว่าลัทธิคอมมิวนิสต์เขาแบ่งกันเช่นนั้น เราเกลียดชังลัทธิคอมมิวนิสต์ ตามที่ท่านนักปราชญ์ในประเทศสยามท่านกล่าวนั้น และเราไม่ดำเนินวิธีบริพรมมาแบ่งกันดังที่นักปราชญ์ท่านกล่าว

บทที่ ๕ เสรีภาพ

ข้อนี้ผู้มองแต่ผิวจะคัดค้านทันทีว่าการที่รัฐบาลรับราษฎรทั้งหมดเข้าเป็นข้าราชการนั้น และการที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองนั้น จะเป็นการตัดเสรีภาพจริงอยู่เมื่อรัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองเช่นนี้ย่อมเป็นการตัดเสรีภาพ แต่การตัดเสรีภาพนั้นก็เพื่อจะทำให้ราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์ทั้งหมด เป็นการปฏิบัติหลักข้อ ๓ รัฐบาลไม่ได้ตัดเสรีภาพในการอื่นๆ ราษฎรคงมีเสรีภาพในร่างกาย ในทรัพย์สิน ในเคหสถาน ในการพูด ในการศึกษาอบรม ในการสมาคม เมื่อราษฎรได้มีความสุขภายในเศรษฐกิจแล้ว ราษฎรก็ย่อมมีความสุขกาย ราษฎรจะต้องการเสรีภาพโดยไม่มีอาหารรับประทานเช่นนั้นหรือ ทั้งนี้ไม่ใช่ความประสงค์ของราษฎรเลย แม้ในเวลาหนึ่งราษฎรก็ต้องทำงานเองเพื่อเลี้ยงชีพ นอกจากพวกที่เกิดมานักโลก อาศัยคนอื่นเขากิน (Social Parasite) ไม่ว่าในประเทศใดๆ เสรีภาพย่อมจำกัดเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งหมดด้วยกัน และคณะราษฎรก็ได้ประกาศไว้แล้วว่า เสรีภาพนั้นจะทำให้เกิดได้เมื่อไม่ขัดกับหลัก ๔ ประการดังที่ได้กล่าวข้างต้น

บทที่ ๖ การศึกษา

ราษฎรจะมีการศึกษาอย่างเต็มที่ เมื่อราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์โดยรัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองแล้ว ราษฎรก็ย่อมจะได้รับการศึกษา แทนที่จะคอยพะวงถึงทรัพย์สินของตนว่าจะเป็นอันตรายสูญหาย และรัฐบาลยังอาจจะบังคับให้ราษฎรที่เป็นข้าราชการจำต้องเล่าเรียน แม้ราษฎรผู้นั้นจะเป็นผู้ใหญ่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไปจนถึง ๕๕ ปีก็ตาม เมื่อเป็นข้าราชการแล้วก็จำต้องเรียน โดยวิธีที่เอกชนต่างคนต่างทำนั้น การบังคับให้ผู้ใหญ่เรียน ย่อมเป็นการยาก

ก็เมื่อการที่รัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเองเช่นนี้ เป็นการที่ทำให้วัตถุประสงค์ทั้ง ๖ ประการของคณะราษฎรได้สำเร็จไปตามที่ได้ประกาศแก่ราษฎรไว้แล้ว สิ่งที่ราษฎรทุกคนพึงปรารถนาคือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกกันเป็น

ศัพท์ว่า ศรีอริยะ ก็จะมีบังเกิดแก่ราษฎรโดยถ้วนหน้า ไฉนเล่าพวกเราที่ได้พร้อมใจกันไขประตูเปิดช่องทางให้แก่ราษฎรแล้วจะรีๆรอๆไม่นำราษฎรต่อไปให้ถึงต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งราษฎรจะได้เก็บผลเอาจากต้นไม้นั้น คือผลแห่งความสุขความเจริญ ดังที่ได้มีพุทธทำนายกล่าวไว้ในเรื่องศาสนาพระศรีอารยในเรื่องนี้ผู้ถือศาสนาทุกคนในการทำบุญบารมีจะประสบศาสนาพระศรีอารย แม้ในการสาบานในโรงศาลก็ดี ในการพิพากษาก็ดี ก็อ้างกันแต่ว่า เมื่อข้อสัตย์หรือให้การไปตามจริงแล้ว ก็ให้ประสบพบศาสนาพระศรีอารย ก็เมื่อบัดนี้เราจะดำเนินวิถีไปสู่สมัย แต่ก็ยังมีบุคคลที่จะถอยหลังเข้าคลอง ซึ่งถอยหนังกๆเข้าก็จะกลับไปสู่สมัยก่อนพุทธกาล คือเมื่อ ๒๔๗๕ ปีที่ล่วงมาแล้ว

พระบรมราชวินิจฉัย ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

คัดจาก ปรีดี พนมยงค์, ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย

(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526) หน้า 173-259.

ข้าพเจ้าได้อ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจและร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร และเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจตลอดแล้ว ขอให้ความเห็นพิจารณาข้อความต่างๆดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ว่าด้วยหลักของราษฎร

ความในหมวดนี้ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอันใดพิสดาร นอกจากว่าจะจัดการบำรุงเศรษฐกิจนั้นก็ดีแล้ว แต่ข้อสำคัญมีอยู่เพียงว่า ถ้าจะทำตามโครงการเศรษฐกิจนี้เมื่อใด ขอได้จัดการให้ราษฎรได้เป็นผู้เลือกที่จะได้ใช้การเศรษฐกิจดังนี้จริงๆ คือ ขอให้ฟังเสียงราษฎรจริงๆ อย่าได้หักโหมบังคับเอาโดยทางอ้อม หรือทางใดทางหนึ่งให้ออกเสียงเห็นด้วยเลย ขออย่าโกรธราษฎรถ้าเขาพากันออกเสียงว่าไม่ชอบวิธีเหล่านี้ ซึ่งย่อมทำให้เกิดความไม่พอใจแก่พวกของผู้เขียนโดยแน่นอน และอย่าได้ว่าราษฎรนั้นถือวิรุธมานะมกมายหรือเป็นอุบาทว์กาลิโลก

ข้อ ๒ ความแร้นแค้นของราษฎร

ผู้เขียนเล่าว่าราษฎรเวลานั้นนั้นแร้นแค้นอดอยากเต็มทน และราษฎรทั่วไปไม่ทราบเลยว่ารุ่งขึ้นจะมีอาหารเพียงพอ ไม่ขาดแคลนหรือไม่ ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า ราษฎรของเราตลอดจนชนชั้นคนขอทานยังมีปรากฏเลยว่าอดตาย คนที่อดตายจะมีก็แต่คนที่กลืนไม่ลงเพราะความเจ็บไข้เท่านั้น แม้แต่สุนัขตามวัดก็ปรากฏยังไม่มอดตาย แม้แต่ในปีน้ำท่วม พ.ศ.๒๔๖๐ ผู้เขียนก็ยังกล่าวเองในเค้าโครงการเศรษฐกิจภาค ๒ ว่า ไม่มีราษฎรอดตายเพราะมีข้าวเพียงพอที่จะแจกกันกิน และยังมีเหลือเอาไปจำหน่ายยังต่างประเทศเสียด้วยซ้ำ ความอดอยากแร้นแค้นนี้ยอมแล้วแต่ตราฐอะไรซึ่งเครื่องวัด คนที่ได้รับเงินเดือน ๒๐๐ บาท ก็นับว่าอดอยากแร้นแค้นก็ได้ ถ้าเทียบการกินอยู่กับผู้ที่ได้เงิน

เดือนๆละ ๑,๐๐๐ บาท จริงอยู่ราษฎรของเรายังไม่มีตึกอยู่โดยทั่วไป และไม่มีเครื่องแต่งตัวฝรั่งแต่โดยทั่วไป และไม่มีรายได้เท่ากับคนงานของฝรั่ง ถ้าคิดเทียบตามอัตราเงินแบบฝรั่งนั้น ได้มากก็ใช้มาก เพราะราคาเงินของเขาถึงแม้จะสูงก็จริงเมื่อเทียบกับเงินเรา แต่อำนาจในการซื้อของบำรุงร่างกายนั้นมันน้อยกว่าของเราแน่ๆ ถ้าจะเปรียบเทียบใจและความพอใจของราษฎรฝรั่งและราษฎรของเราแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าราษฎรของเรามีความสุขใจมากกว่าเสียอีก ข้าพเจ้ายอมรับว่าฐานะของการกินอยู่ของราษฎรของเราแล้วยังต่ำกว่าฐานะของราษฎรในเมืองต่างประเทศ ดังเช่นอังกฤษหรืออเมริกา แต่ตามรายงานของโปรเฟสเซอร์ซิมเมอร์แมนนั้น กล่าวว่า ฐานะของเรานี้สูงกว่าบรรดาราษฎรในประเทศอื่นๆในทวีปเอเชีย (เฉพาะบนพื้นทวีปไม่รวมเกาะต่างๆ) และมีความอดอยากแร้นแค้นทั้งกายและใจน้อยกว่าราษฎรชาวนาในประเทศรัสเซีย ซึ่งใช้โครงการเศรษฐกิจรูปนี้อยู่ ณ บัดนี้โดยแน่นอน ราษฎรของเรามีน้อยคนหรือจะไม่มีก็ได้ที่นอนกลางคืนแล้วนึกว่ารุ่งขึ้นเช้าจะหากินไม่ได้ นอกจากผู้นั้นจะกระดุกกระดิกตัวไม่ได้ หากไม่เช่นนั้นคงหากินได้เสมอ ในประเทศรัสเซียเสียอีกที่ราษฎรอนตาไม่หลับ รุ่งขึ้นไม่ทราบว่าจะได้อาหารกินเพียงพอหรือไม่ เพราะถ้าสหกรณ์หาอาหารมาไม่ได้เพียงพอแล้ว ซึ่งปรากฏอยู่เป็นของประจำวัน การซื้ออาหารก็ซื้อหาไม่ได้ บางครั้งอาจจะต้องอดด้วยซ้ำ จะไปขอใครเขากินก็ไม่ได้ จะกลับไปทำของตัวกินก็ไม่ได้ เพราะไม่มีที่จะไปทำกินเสียแล้ว คนไทยเราถ้ายังมีนา มีสวน ที่จะปลูกข้าวปลูกผักได้แล้ว ก็ยังหวังอยู่ได้เสมอว่าจะพอหาข้าวกินได้ไม่อดอยาก นอกจากถ้าดำเนินกิจการแบบรัสเซียเข้าแล้ว ความอดอยากจนตายนี้อาจปรากฏกลายเป็นจริงขึ้นก็ได้ โปรเฟสเซอร์ซิมเมอร์แมนกล่าวว่า รายได้และฐานะการกินอยู่ของราษฎรไทยนั้นสูงกว่าราษฎรชาติใดๆทั้งหมดในทวีปเอเชียที่อยู่บนพื้นทวีปส่วนสำคัญ ย่อมเป็นเครื่องสนับสนุนความเห็นของข้าพเจ้าอีกส่วนหนึ่ง

ข้อ ๓ การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

การที่จะคิดประกันความสุขสมบูรณ์ดังนี้นั้น ตามจริงย่อมเป็นของดีแน่ แต่ตามธรรมชาติของประกันย่อมจะต้องสละสิ่งใดสิ่งหนึ่งแลกเปลี่ยนเพื่อประกันความสุขสมบูรณ์ ตามแบบนี้มันผู้ประกันจะต้องเสียอะไรแลกเปลี่ยน แรงงานและการเสียภาษีวันละเล็กละน้อยเท่านั้นละหรือที่จะเป็นค่าแลกเปลี่ยน ข้าพเจ้าอยากจะทำค่าประกันความ

สุขสมบูรณ์อันนี้ คือ ต้องสละเสรีภาพเสียละกรรมัง การเป็นไทยจะกลายเป็นทาสเสียละกรรมัง เพราะตามที่ปรากฏในประเทศรัสเซีย ซึ่งก็ใช้วิธีประกันแบบนี้เหมือนกัน ราษฎรต้องประกันความสุขด้วยเสรีภาพของเขา และยอมตนเป็นทาสของรัฐบาล เมื่อได้อำนาจดำเนินการตามโครงการเศรษฐกิจที่เขียนมาทั้ง ๒ ภาค ซึ่งเป็นวิธีการเหมือนกับที่ใช้อยู่ในรัสเซียแล้ว ก็ไม่มีทางอันใดอื่นที่จะเห็นได้นอกจากว่าการมันคงต้องเป็นไปตามรูปเดียวกันเสียเป็นแน่ ก็เมื่อการประกันความสุขสมบูรณ์นี้อาจต้องแลกด้วยเสรีภาพความเป็นไทยแล้ว ก็จะเป็นการยากสักหน่อยที่จะเลือกยืนดีสละออกประกัน หรือว่าไม่ยอมเห็นอะไรที่จะสละเสรีภาพ

ข้อ ๔ ราษฎรชอบเป็นข้าราชการ

ความข้อนี้อาจเป็นจริงได้ แต่ไม่ใช่จริงอย่างตลอด เพราะเหตุว่าความหมายของราษฎรให้คำว่า "ข้าราชการ" นั้นมิได้หมายตรงดังที่ผู้เขียนหมาย "ข้าราชการ" ตามความจริงของราษฎรนั้น คือผู้บังคับบัญชาหน่วยงานหรือผู้บังคับเป็นเสมียน กินน้ำชาและงานเบาๆ ในประเภทเช่นว่านี้ ข้าราชการเช่นนั้นข้าพเจ้ายอมรับว่าราษฎรอยากเป็นจริง เพราะสบายดี ไม่ต้องเหนื่อยยากอันใด แต่ถึงกระนั้นเองก็ยังไม่เป็นการจริงทั้งสิ้น เพราะมีราษฎรหลายคนที่ไม่พึงประสงค์จะเป็นแม้แต่เสมียน เขาชอบประกอบกิจการอาชีพทำการเป็นอิสระ ดังนั้นมีจำนวนอยู่มากไม่น้อย ข้าราชการที่ผู้เขียนหมายถึงนั้นมี ๒ ชั้น คือ ข้าราชการนั่งโต๊ะและข้าราชการออกแรงขุดดิน ข้าราชการประเภทหลังนั้นเชื่อแน่ว่าไม่มีใครอยากเป็นเลย จะมีอยู่ก็น้อยเต็มที ดูตัวอย่างกรรมกรว่างงานที่อยากได้งานทำ กรรมกรพวกเหล่านั้นมาบอกว่าว่างงานและอยากเข้าทำงานอย่างเอิกเกริก และแสดงว่าได้งานประเภทใดก็เอา แต่ครั้งรัฐบาลจัดการหางานขุดดินทำถนนให้ก็ไม่มีใครเอา ทั้งนี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เขาประสงค์นั้นคือ ตำแหน่งข้าราชการนั่งโต๊ะ หรือที่มีหน้าที่ยืนหมุ่นโน่นเปิดนี้ สำรวๆ เท่านั้น พวกที่อยากเป็นข้าราชการนั้นโดยมากเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาและศรัทธาตัวของตัวเองสูงเกินไปที่จะไปทำนา ชอบเป็นแต่ชั้นเสมียนนั่งชดน้ำชาและนั่งเถียงคารมในข้อกฎหมายเท่านั้น แต่ราษฎรส่วนมากจริงเช่นนั้นเชื่อว่ามิใช่น้อยคนที่อยากเป็น ดูตัวอย่างทหารที่ถูกเกณฑ์เข้ามารับราชการเหล่านั้น ก็เป็นข้าราชการพร้อมบริบูรณ์ และมีปัจจัยทั้ง ๔ ข้อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอย่างบริบูรณ์ แต่ถึงกระนั้นก็ปรากฏว่าหนีอยู่

เนื่องๆมิได้ขาด ก็ผู้เขียนจะตั้งสหกรณ์และให้ราษฎรเข้าเป็นข้าราชการ ขุดดินออกแรง ให้สหกรณ์ และบังคับให้อยู่ได้วันของข้าราชการ ซึ่งถ้าผิดหรือเกียจคร้านก็จะถูกลงโทษได้หลายสถาน เสี่ยงดูก็คงไม่ต่างกับกรมทหารนัก ดังนั้นแล้วผู้เขียนนึกหรือว่าราษฎรจะพากันมีความปิติยินดี พอใจ และไม่มีการหลีกเลี่ยงดังเช่นความเป็นไปในกรมทหาร การบังคับให้ราษฎรรับราชการเป็นทหาร ๒ ปีนั้น ไม่สู้กระไร ไม่ทารุณเกินไป แต่การที่จะให้ราษฎรต้องรับการขุดดินและอยู่ได้วันคล้ายทหารตลอดชีวิตแล้วออกจะหนักมือไปสักหน่อย

ข้อ ๕ เงินเป็นสิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยน

เงินนั้นเป็นแต่เพียงคะแนน เป็นสิ่งที่กินเข้าไปไม่ได้ และมีประโยชน์อยู่ที่แต่สำหรับใช้แลกเปลี่ยนปัจจัยแห่งการครองชีวิตเท่านั้น ก็จริงอยู่ แต่เราต้องอย่าลืมว่า ณ บัดนี้ก็ไม่เห็นมีอะไรเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนดีเท่ากับเงิน เพราะเงินนั้นคนพอใจที่จะรับไว้ทุกคน ถ้าเลิกเงินก็ต้องกลับไปใช้วิธีโบราณ คือแลกเปลี่ยนของด้วยของ ซึ่งคงทำให้เกิดความลำบากแก่มหาชนไม่น้อย กล่าวคือ คนนั้นมีใจไม่เหมือนกัน มีความอดอยากได้ไม่เหมือนกัน ถ้าเราเอาของที่เรามีอยู่จะไปแลกกับอาหารหรือสิ่งที่เราประสงค์จากคนอื่น เราก็ไม่มีความรู้สึกเลยที่จะได้ของนั้นมา เพราะเจ้าของสิ่งนั้นเขาอาจไม่ต้องการสิ่งที่เราเอาไปแลกก็ได้ การเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดติดต่อกันระหว่างบุคคลลำบากขึ้นอีกมาก ถ้าเลิกเงินก็เท่ากับกดยหลังเข้าคลองไปหาสมัยเก่า ซึ่งผู้เขียนดูเหมือนจะไม่ชอบมิใช่หรือ คนเรานั้นถึงแม้ผู้เขียนจะนำโครงการเศรษฐกิจนี้ออกมาใช้แล้วก็คงดี ก็ยังต้องการติดต่อกันและกันอยู่เสมอ ถ้าเลิกเงินความลำบากก็จะมี การดำเนินการตามนี้นั้น จจริงอยู่ผู้เขียนไม่ได้พูดว่าเลิกเงิน แต่ทางดำเนินนั้นมันเป็นไปในทางที่จะตัดราคาให้สูญไปทีละน้อย ดังที่ทำอยู่ในประเทศรัสเซีย มีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ An Economic History of Soviet Russia แต่งโดย Lancelot Lawton มีข้อความเรื่องการเลิกเงินนี้ว่า ประเทศรัสเซียนั้นได้พยายามเลิกเงินมาแล้วโดยวิธีการอย่างเดียวกัน คือจะจ่ายเงินเดือนให้ราษฎรนั้นนำเงินไปซื้อจากร้านสหกรณ์ ที่เหลือก็จะนำไปเข้าธนาคารชาติ การที่ดำเนินการดั่งนั้น รัฐบาลต้องจำนำเงินเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก การเพิ่มเงินนี้ต้องเพิ่มธนบัตรขึ้น เมื่อเพิ่มธนบัตรมากขึ้นและมีเงินจริงประกันน้อย ราคาก็ตกต่ำ จนในที่สุดต้องเลิกใช้เงิน ราษฎรพากันใช้วิธีโบราณ คือแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยสิ่งของ ผู้ใดไม่มีสิ่งของ มีแต่เงินเดือนที่

รัฐบาลจ่ายแล้วก็ต้องอดตาย หมู่ชนที่อยู่ในเมืองใหญ่ซึ่งยอมไม่มีสิ่งของฟุ่มเฟือยอันใดที่จะแลกเปลี่ยนอาหารได้ เพราะตนเป็นแต่เพียงคนงานได้เดือนเท่านั้น ร้านของสหกรณ์หรือร้านที่รัฐบาลจัดขึ้นนั้นก็หาอาหารขายให้ราษฎรไม่พอ คนที่อยากกินหรือกินไม่อิ่มก็อยู่ต่อไปในเมืองไม่ไหว ต้องทิ้งออกไปอยู่ตามบ้านนอก เพื่อประสงค์ที่จะได้หากินจากพื้นดิน เพื่อที่จะหาของแลกเปลี่ยนได้ดีขึ้น พลเมืองในประเทศรัสเซียมีประมาณ ๑๙๐ ล้านคน แต่ปรากฏว่าเพียงคน ๑๒ ล้านคนเท่านั้นที่ได้รับความดูแลจากรัฐบาล นอกนั้นอยู่ตามยถากรรม ถูกบีบโดยภาษีทางอ้อมไปบ้าง ถูกกดขี่ต่างๆไปบ้าง พวก ๑๒ ล้านคนที่ได้รับเลี้ยงก็เต็มทน เพราะเงินไม่มีราคา พลเมืองในกรุงเปโตรกราด ซึ่งเคยมีอยู่ ๒ ล้าน ๖ แสนคน แต่เมื่อได้เกิดวิธีนี้แล้วมีคนแค่เพียง ๖ แสนเท่านั้น เพราะอยู่ต่อไปไม่ไหว เพราะอยู่ต่อไปก็ไม่มีอะไรจะแลกของกินดังกล่าวแล้ว ดูตัวอย่างทหารของเราที่ผู้บังคับบัญชาได้พยายามหลายครั้งแล้วที่จะให้มีการเลี้ยวอาหารเป็นส่วนรวมและงดการจ่ายเบี้ยเลี้ยง แต่ทหารไม่พอใจเลย ขอบรับเบี้ยเลี้ยงไปซื้อกินเองดีกว่า ดังนั้นย่อมเห็นได้ว่าเงินนั้นยังมีความสำคัญเพียงใด เพราะฉะนั้นผู้เขียนจะดำเนินการอย่างไรก็ตาม ต้องพยายามอย่าทำลายค่าของเงินให้ปนเปื้อนเสีย และถ้าจะให้ราษฎรเป็นข้าราชการทั้งหมดแล้ว และจะจ่ายเงินเดือนให้ ก็ต้องให้เป็นเงินจริงๆ ไม่ใช่กระดาษไม่มีค่า หาไม่จะทำให้ราษฎรได้รับความลำบากโดยแท้ อย่าลืมว่า ถ้าเลิกเงินเสียแล้วจะไม่มีวิธีตราค่าสิ่งของอย่างไร จะต้องถอยหลังเข้าคลองไปใช้วิธีแลกเปลี่ยนอย่างโบราณอีก ดังนั้นหรือคือความเจริญ

ข้อ ๖ ธนาการแห่งชาติ

การตั้งธนาการแห่งชาตินั้น จะสำเร็จได้ดีหรือไม่นั้นยอมแล้วแต่ราษฎรจะเห็นธนาการนี้แค่นั้น ถ้ารัฐบาลดำเนินการค้าขาดทุน และเอาเงินจากธนาการแห่งชาติไปไม่รู้จักจบ ดังนั้นแล้วธนาการเห็นจะอ่อนแอเต็มที เพราะฉะนั้นการตั้งธนาการแห่งชาติเพื่อดำเนินวิธีดังกล่าวแล้ว คือ จะให้ราษฎรเอาเงินฝาก ถ้าราษฎรไม่เชื่อจะทำการใดราษฎรนั้นยังเข้าใจน้อยเต็มที ดูแต่ชาวนาของฝรั่งเศสก็ไม่ใคร่เอาเงินฝากในธนาการเสียแล้ว ราษฎรของเราซึ่งก็ยังไม่ฉลาดเฉลียวมากนัก จะทำบ้างเห็นจะเชื่อได้ยากสักหน่อย คิดขอมสินตั้งมานานแล้วแต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีคนนำเงินไปฝากเท่าใด เพราะยังเขียนหนังสือไม่เป็นก็อีกมาก หรือการทำบัญชีอย่างไม่มีเงินแบบรัสเซีย ที่ว่าง่ายนักงายหนา

ไม่ต้องการความรู้อื่นใดนอกจากवलลภคุณหารนั้น ก็สงสัยว่าจะทำได้ไม่สู้สะดวกนัก รัชเชียบเคยลองทำการดังนี้มาแล้ว เช่น พยายามเก็บเงิน แต่ผลที่สุดก็ต้องกลับไปใช้เงินอีก และข้าราชการก็ได้รับเงินเดือนเป็นเงิน แต่เป็นเงินที่ราคาตกมาก ๆ เท่านั้น ถ้าไทยเราต้องได้รับการเช่นนั้นบ้าง เห็นจะเต็มทีสักหน่อย

ข้อ ๗ ราษฎรไม่มีที่ดินและเงินทุนพอ

ผู้เขียนกล่าวว่าราษฎรของเรานี้เป็นจำนวน ๙๐% ไม่มีที่ดินและทุนที่จะทำอะไรได้เอง แต่ข้าพเจ้าได้พบในรายการของโปรเฟสเซอร์ซิมเมอร์แมนกล่าวว่า ราษฎรที่ไม่มีที่ดินจะทำการเลี้ยงชีพเองมีแต่เพียง ๓๖% เท่านั้น ดูใกล้เคียงมากกว่าที่ผู้เขียนกำหนด จริงอยู่ตัวเงินทุนอาจไม่มากนัก แต่ที่ดินนั้นเรามีกันแน่ไม่ต้องสงสัยเลย

ข้อ ๘ ที่ดิน แรงงาน เงินทุนของประเทศ

ผู้เขียนกล่าวว่า ชื่อเสียงของประเทศไทยนั้นยังดีอยู่ และพื้นดิน จำนวนพลเมืองก็มีอยู่มากพอที่จะจัดการตามโครงการนี้โดยไม่มีใครเดือดร้อน ข้อนี้ที่ข้าพเจ้าสงสัยอยู่ละกระมัง เพราะประการที่ ๑ เมื่อเราประกาศที่จะดำเนินการตามโครงการนี้แล้ว ผู้เขียนเชื่ออย่างไรว่าประเทศเพื่อนบ้านเขาจะพากันเห็นด้วย วิธีการที่จะทำนี้ จริงว่าวิธีนี้แหละที่เป็นอันตรายแก่สันติสุขของโลก ถ้าเราใช้บ้าง เราจะไปหวังอย่างไรได้ว่า ชื่อเสียงของเราจะยังหอมอยู่ดังเดี๋ยวนี้ การที่จะทำดังนี้เสียอีกจะทำให้ชื่อเสียงของประเทศที่มีคนนับถืออยู่เสื่อมเสียไปถ้าเป็นดังนั้นแล้วจะหาเงินที่ไหนมาเป็นทุน โดยมีต้องทำความเดือนร้อนให้แก่ประชาชน

ข้อ ๙ แรงงานที่สูญเสียไปและพวกหนักรโลก

แรงงานสูญเสียไป ๔๐% จริงอยู่เวลานี้ราษฎรของเราทำงาน ๖ เดือนแล้วก็หยุดเสีย ๖ เดือน และถ้าเราสามารถจัดการให้ราษฎรทำงานเพิ่มอีก ๖ เดือนที่ทิ้งว่างอยู่เสียได้นั้นแล้ว ก็จะมีคนขึ้นเป็นอันมาก ข้อนี้ไม่มีใครเถียง แต่วิธีที่จะทำให้ราษฎรทำงานในเวลาที่เหลืออีก ๖ เดือนนั้น เวลานี้อย่าลืมว่าเรามีได้มีวิธีชักชวนหรือสอนให้เขาทำอะไรเลย ถ้าได้มีการชักชวนหรือแนะนำแสดงตัวอย่างแล้ว บางทีราษฎรก็อาจจะพยายามทำตามเป็นส่วนมาก คงยังไม่จำเป็นแน่ที่รัฐบาลจะเข้าแย่งราษฎรทำงานและเกณฑ์ให้ราษฎรมาเป็นลูกจ้าง เพราะการที่จะจัดให้ราษฎรมาทำงานให้แก่รัฐบาลดังนี้ได้ โดยรัฐบาลมีอำนาจเต็มที่ที่จะสั่งอะไรก็ได้ ในเวลาที่กำหนดเท่าใดก็ได้ดังแผนนี้แล้ว ข้าพเจ้า

รู้สึกว่าจะทำได้ก็ต้องถึงใช้การบังคับกันอย่างหนัก ถึงกับต้องยิงกัน อย่าลืมนะคนไทยนั้นเสรีภาพความเป็นอิสระอยู่ในเลือดอยู่แล้ว เขายอมสละเสรีภาพมาให้ง่ายไม่ได้แน่ ถ้าจะต้องบังคับอย่างนี้แล้วจะสมควรละหรือ เราหวังจะให้ความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎรทั่วไป การต้องบังคับกดขี่ให้เขาทำงานนั้นจะจัดว่าให้ความสุขสมบูรณ์แก่เขาอย่างไร มันจะกลายเป็นให้ทุกสมบูรณ์เสียมากกว่า ฟังนี้ว่าการเป็นคนบังคับเขากับเป็นคนถูกบังคับนี้ต่างกันทางความเห็น ความคิดของคนทั้งสองประเภทนี้ต่างกันมากทีเดียว ผู้เขียนเป็นทหารถูกบังคับให้อยู่ในทางวินัยบ้างแล้วหรือยัง การถูกบังคับนั้นไม่ใช่ของสบาย เพราะฉะนั้นในการนี้ถ้าจะทำได้โดยไม่ต้องมีการบังคับแล้วก็คงจะเป็นการดีแน่ แต่สงสัยว่าจะทำได้โดยไม่ถูกบังคับ อย่างน้อยก็คงจะต้องทำหลักๆ เช่น “ใครที่ไม่ทำงานก็ไม่ต้องกิน” ขึ้นใช้เป็นแน่ ผู้เขียนอาจจะไม่มีความประสงค์ที่จะบังคับราษฎรทำงาน ดังเช่นในรัสเซีย ผลที่สุดก็คงจะต้องจำเป็นทำ เพราะคงไม่มีทางอื่น ดังที่ปรากฏมาแล้วในประเทศรัสเซีย ซึ่งทำให้คนต้องบาดเจ็บล้มตายเพราะความลำบากและถูกกดขี่บังคับนับตั้งล้านคน ผลก็น่าจะเป็นเช่นนั้นในประเทศเรา เพราะฉะนั้น จึงต้องขอเตือนให้ตรวดดูให้มากๆ ในข้อนี้

ข้อ ๑๐ แรงงานเปลืองโดยแยกกันทำนั้น

การรวมกำลังทำงานนี้ ราษฎรก็รวมกันทำอยู่บ้างแล้ว ถ้ารัฐบาลจะชักชวนต่อไปแล้วก็คงได้ผลดีเป็นแน่ แต่ต้องไม่บังคับ ถ้าบังคับแล้วจะไม่ได้ผลช่วย ขออย่าลืมสุภาสิตโคเน้นทวิสาล

ข้อ ๑๑

ตามความคิดเห็นของผู้เขียนที่กล่าวว่า ถ้าใช้เครื่องจักรกลทำนาแล้วจะทำให้เป็นการทุนแรงงานเป็นอันมาก และสามารถทำนาได้ผลมากขึ้น ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะไม่ใช่ความจริงนัก เพราะในการเก็บเกี่ยวข้าวนั้น ตามที่ปรากฏในทางเทคนิคของการทำนา ทราบว่าจะยังกระทำเช่นนั้นไม่ได้ อย่างไรเสียการเกี่ยวข้าวก็คงจะต้องใช้คนงานเก็บเกี่ยวอยู่อย่างเดิม นอกจากนั้น ณ บัดนี้ก็ยังไม่มีปรากฏทีเดียวว่ามีเครื่องจักรชนิดใดที่เหมาะสมจะใช้ในการทำนา ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังทดลองหาอยู่ เพราะฉะนั้น ถึงแม้รัฐบาลจะเริ่มทำนาเอง ณ บัดนี้ ก็คงจะเว้นเสียมิได้ที่จะไม่ใช้แรงคนเป็นจำนวนมากดังเดิม ดังนั้นจะเรียกว่าทุนแรงงานที่ตรงไหน ความเสียหายเสียอีกอาจเกิดขึ้นได้ในข้อที่จะต้องบังคับคนมาเป็น

ทาส อันเป็นสิ่งพึงรังเกียจอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนกล่าวว่า ถ้าอนุญาตให้บุคคลทำการอาชีพโดยใช้เครื่องจักรช่วยเหลือแรงงานแล้วจะทำให้เกิดคนไม่มีงานทำขึ้นนั้น ข้าพเจ้าก็ยังสงสัยเช่นเดียวกันอีกว่า น่าจะไม่เป็นการจริงสำหรับเมืองไทยเรา เพราะในประเทศไทยเรานั้น เรายังมีที่ดินที่เหลือยังมีได้เปิดทำการกสิกรรมอีกมาก การงานอื่นๆก็ยังมีอีกมาก ดั่งเห็นได้ว่าทุกวันนี้เรายังต้องการกรรมกรจีนมาช่วยเราทำงานอยู่ ถ้างานเรามีน้อย ไม่พอที่จะให้ราษฎรรับทำกันไปได้ทั่วไปแล้ว เราจะต้องการเงินเหล่านี้ทำงานแทนพวกเรากันไหม เรื่องการที่จะเกิดคนไม่มีงานทำสำหรับเมืองไทยเรานั้นยังเป็นความฝันมากกว่าความจริง เพราะเรายังมีงานอีกมากมายที่คนจะไปทำได้ ที่เกิดมีคนเรียกตัวเองว่าไม่มีงานทำขึ้นเมื่อเร็ววันนั้น ก็ปรากฏว่าไม่มีงานทำเพราะหาไม่ได้จริงๆ ที่หาไม่ได้เพราะเขาหางานที่สบายๆ เช่นการเป็นเสมียน ไม่ได้ต่างหาก เพราะฉะนั้น ถึงแม้เราจะต้องเกิดคนไม่มีงานทำชนิดที่ต้องการแต่งงานเบาๆขึ้นเท่าใดก็ตาม ก็ย่อมยังดีกว่าที่จะจัดการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้กลายเป็นโรงทาส บังคับคนให้ทำงานให้รัฐบาลดังผู้เขียนกล่าว

การเก็บภาษีทางอ้อม

อย่าลืมว่าการเก็บภาษีทางอ้อมนี้เกือบจะถึงขีดสุดอยู่แล้ว ถ้าทำต่อไปก็เกิดความเดือนร้อนเท่านั้น เพราะฉะนั้น การที่จะคิดหาเงินทางเก็บภาษีทางอ้อมนี้ไม่ควรหวังมากนัก หาไม่แผ่นดินจะร้อนทุกเส้นหญ้า

การหาเงินโดยหวังพึ่งชื่อเสียงของรัฐบาล

ก็เช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าดีจริงมีคนเชื่อถือทั่วโลกก็ดี แต่เราแน่ใจละหรือว่าเขาจะเชื่อ การทำการค้าทั้งหลายนั้นก็ต้องมีทั้งทางได้ทางเสีย ถ้าเราเสียเข้ามามากๆ แล้ว ใครเลยเขาจะเชื่อให้เรายืมเงินคล่อง การที่จะเสียนั้นอาจมิได้เป็นแน่ เพราะทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ที่นับว่าเป็นผู้ชำนาญก็ยังไม่มีความชำนาญจริงอย่างไร หรือพวกคนงานก็ยังไม่มีความซื่อสัตย์อย่างไร อาจล้มเหลวได้ง่าย ประเทศรัสเซียนั้นเคยได้มีโรงงานมาก่อนแล้ว แต่ถึงกระนั้นเมื่อจะขยายใหญ่โตก็ยิ่งเกิดลำบากเสียหาย เพราะขาดความชำนาญและมีมือดังกล่าวแล้ว คนที่ค้าขายชำนาญแล้วก็ยังล้มเหลวได้ทำไมเราซึ่งไม่เคยทำการค้าขายมาเลยจะพลาดพลั้งไม่ได้ นอกจากนั้นเมืองเราเป็นเมืองเล็ก หนี้เราก็มียูแล้วมากมาย ถ้าเจ้าหน้าที่มีอยู่แล้วเดี๋ยวนี้เขาไม่เชื่อถือในวิธีการทำการ

ของเราว่าจะเป็นผลสำเร็จ นึกแหละหรือว่าเขาจะลอยหน้าให้เราเฉยๆโดยไม่ขอยึดทรัพย์สินเราไว้เป็นประกัน นอกจากนี้เราก็กฎอยู่แล้วว่า พวกเจ้านี่ของเราเราไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังนี้อยู่แล้ว เมื่อเราทำขึ้นเขาก็คงมาทวงหนี้ทันที หรือไม่ทวงคืนเขาก็จะขอยึดสิ่งของเป็นประกัน ดังมีตัวอย่างมาแล้ว สำหรับเรานั้นเขาอาจเข้ายึดรถไฟขายใช้หรืออะไรเสียเมื่อใดก็ได้ สันนิบาตชาติจะมาทำอะไรให้เราได้ เราจะเอาตัวไปเปรียบกับประเทศรัสเซียนั้นไม่ได้ เขามีคน ๑๙๐ ล้านคน และที่ดินก็ใหญ่โตกว่าเราหลายสิบเท่า ใครจะทำอะไรเขาก็ลำบากกว่าที่จะทำอะไรกับเราเป็นอันมาก เทียบกันไม่ได้เลย

ข้อ ๑๒ พวกนักโลกทำให้ถ่วงความเจริญ

คนนักโลกดังผู้เขียนกล่าวนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะหมดไปได้ นอกจากนั้นใครจะยอมว่าใครนักโลก ตัวก็พูดว่าคนอื่นนักโลก เรามักเห็นตัวเราไม่ถนัด เขาหนักเสมอต่างคนต่างก็นึกเช่นนั้นเสมอเป็นธรรมดา เราเห็นว่าเราทำความดีให้ชาติ คนอื่นเขาก็จะมีเหตุผลอย่างเดียวกันที่จะนึก ดังนั้น คนเราย่อมมีใจคิดด้วยกัน ใครจะมาเป็นผู้ตัดสินว่าใครผิดใครถูกโดยไม่มีข้อพิสูจน์อย่างใดขัดแย้งไม่ได้ เช่น พวกปรีชาของรัฐบาลบางจำพวกที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เขาอาจเห็นตัวเขาไม่หนักโลก แต่เห็นคนอื่นหนักก็ได้

ข้อ ๑๓ วิธีซึ่งรัฐบาลจะหาที่ดิน แรงงาน เงินทุน

หลักสำคัญที่ควรคำนึงคือ รัฐบาลต้องดำเนินการโดยละม่อม ไม่ประหัดประหารคนมั่งมีนั้น ข้าพเจ้าขอให้เป็นอย่างนั้นจริงๆเถิด ลงท้ายเข้าเกรงจะหันเข้าหาวิธีอย่างรัสเซียใช้ คือเก็บภาษีสูบเลือดไปที่ละเล็กละน้อย ให้ใบบอนด์ซึ่งไม่มีราคาเกินกระดาษ จัดการเข้าประหารคนมั่งมี นานว่าคนมั่งมีหนักโลกเสียละกระมัง

ข้อ ๑๔ เจ้าของที่ดินเวลานี้ไม่ได้รับผลจากที่ดินเพียงพอ

ความเป็นไปดังผู้เขียนกล่าวอาจเป็นจริงได้ และวิธีการที่จะคิดซื้อที่ดินกลับคืนโดยไม่ใช้การรับนั้นก็คงจะเป็นการดี ถ้าการซื้อคืนนี้ซื้อโดยผู้ขายเต็มใจขายให้ราคาซื้อพอสมควรและซื้อด้วยเงินตรา แต่ถ้าหากซื้อที่ จะซื้อโดยให้กระดาษแผ่นหนึ่งคือใบบอนด์ ซึ่งอาจมีผู้เชื่อว่าไม่มีราคาอะไรนอกจากกระดาษแผ่นหนึ่งแล้ว เห็นจะทำการซื้อตามใจผู้สมัครขายไม่สะดวกนัก เพราะการเอาใบกู้เงินมาซื้อนั้นก็ไม่มีอะไรมาประกัน นอกจากชื่อเสียงที่หอมของรัฐบาล ซึ่งได้พูดข้างต้นแล้วว่าอาจเหม็นไปได้ถ้ารัฐบาลทำ

การค้าพลาดหลังไป รัฐบาลจะเอาดอกเบียร์ร้อยละ ๗ ร้อยละ ๘ ที่ไหนมาใช้ตามที่ว่า ลง
ท้ายราคาใบกฐินนั้นก็ไม่มีเกินราคาสำหรับกระดาษแผ่นนั้นแผ่นเดียว

ข้อ ๑๕ การซื้อที่ดิน

การซื้อที่ดิน นา และสวน ทั้งหมดนั้นย่อมทำให้เกิดความลำบากแก่ราษฎรได้
เพราะชาวนาที่มีนาเป็นของตัวเองก็มีอยู่อีกมาก การจะซื้อที่ที่เจ้าของเขาไม่ได้ทำเอง
ก็พอทำเนา เพราะกฤษฎีกรมอยู่ที่จะทำดังนั้น เมื่อเจ้าของไม่ได้ทำอะไรกับที่ดินนั้นจะ
เก็บเอาไว้ทำไม เพราะฉะนั้นไม่ขัดข้องในข้อนี้ แต่จะบังคับซื้อที่ทั่วไปนั้นจะกระไรอยู่
เพราะบัดนี้ก็ปรากฏอยู่เนืองๆว่าราษฎรที่ชอบถางป่าทำอะไรตามมอสิระก็ยังมีอีกมาก
เมื่อเขาถางเขาถางอย่างนั้นก็โดยประสงค์จะปลูกพืชผล กลับไปบังคับซื้อของเขาเสีย
ดังนี้เกรงจะทำให้เกิดความไม่พอใจ ในที่สุดก็ต้องบังคับหรือริบเอาเท่านั้นเอง

ข้อ ๑๖ รักษาตัวหรือรักตัว

การที่มนุษย์รักตัวนั้นไม่ต้องมีใครสอน เกิดมาก็มีอยู่ประจำเป็นของธรรมชาติ
ให้มาแล้ว คนเรานั้นจะทำดีหรือจะทำอะไรก็เพราะหวังแก่ตัวและลูกหลาน ถ้าผู้ใดรักตัว
เองไม่เป็นแล้วก็คงจะรักอะไรอื่นอีกไม่ได้เลยเป็นอันขาด การที่จะรักอะไรได้จริงๆจังๆ
ย่อมจะเกิดจากความรักตัวก่อนทั้งสิ้น ชาติที่เกิดขึ้นได้นั้นก็เพราะความรักตัว อยากจะ
ถนอมตัวให้พ้นภัย จึงเข้ารวมกันเป็นหมู่ที่มีความรู้สึกร่วมกันและช่วยกันรักษาตัว เพราะ
การที่จะรักษาตัวไปคนเดียวสู้กันเดียวลำบาก ถ้ารวมกำลังป้องกันรักษาก็สะดวกเข้า
ดังนี้จึงเกิดการรวมกันขึ้นเป็นหมู่ เพื่อช่วยกันและกันรักษาสลประโยชน์ส่วนรวมของหมู่
ด้วย หมู่ๆเดียวกันรักษาตัวอยากอีก หมู่ต่างๆจึงรวมกันขึ้นเป็นพวกเป็นชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อจะ
ได้ร่วมมือกันรักษาสลประโยชน์ของคนในชาติ และประโยชน์ส่วนรวมของชาติที่ทำ
ให้ชาติตั้งอยู่ได้ การรักษาชาติจึงเกิดขึ้น และแลเห็นได้ชัดว่า การรักษาชาตินั้นย่อมเกิด
เพราะการรักษาตัวก่อนเป็นที่ตั้ง ไม่สักแต่คนหน้าตาผิวพรรณอย่างเดียวกันที่ไม่มีความ
รักชาติเลยจะรักพวกพ้องผิวพรรณอันนั้นเท่านั้น ชาตินั้นก็ไม่ได้แปลว่าที่ดิน ถ้าที่ดิน
เป็นชาติแล้ว ที่ดินในเกาะร้างจะเรียกชาติอะไรเล่า เพราะฉะนั้นการที่จะพูดว่า คนที่เขา
ที่เขาอยู่หรือคนที่มีที่ดินของตัวเองว่าใครจะรักชาติมากกว่าใครนั้นเฉยๆไม่ได้ เราจะรู้ได้
ว่าจะรักมากกว่าใครกลับจะต้องไปพิสูจน์เสียอีกว่า ถ้าชาติพังทะลายเสียแล้ว ผู้ใดจะ

เสียประโยชน์มากกว่ากันเป็นคะแนนวัดความรักชาติเสียอีก เพราะคนยอมรักของตัวเอง และประโยชน์ของตัวเองเป็นใหญ่จึงจะมีความรักใคร่ส่วนรวม คือ ชาติ ที่คอยช่วยป้องกันผลประโยชน์อีกนั้น ผู้เช่าห้องแถวเขาอยู่อาจรักชาติมากกว่าคนที่มิที่ดินก็ได้ แต่ต้องอย่าลืมว่าคนพวกนี้นั้นถึงแม้ชาติจะเสียไปตนก็ไม่ได้เสียอะไรสำคัญส่วนตัว นอกจากความภูมิใจในการเป็นชาติอิสระ ส่วนการเช่าก็เช่าเขาอยู่ตามเคย ส่วนที่มิที่ดินนั้นตรงกันข้าม ถ้าเสียชาติแล้วอาจเสียของของตัวเองไปด้วยก็ได้ และเสียความภูมิใจในความเป็นไทยขั้นที่ ๒ ด้วย ซึ่งต่างกันอยู่ เราต้องเข้าใจให้ดีเสียก่อนว่า ชาติคืออะไร หากจะรักไปในทางที่ไม่ถูก เราอาจบอกว่ารักชาติมากกว่าตัว แต่ถ้าการกระทำที่ดำเนินอยู่นั้นแสดงว่ามีได้ หวังเกรงอันตรายที่จะพึงมีมายังชาติของตัวเอง คิดแต่จะหาชื่อเสียงเข้าตัว ในการที่จะได้ชื่อว่าได้ช่วยชาติรักชาตินั้น อาจเป็นการขัดตรงกันข้ามว่าไม่รักชาติ พยายามจะขายชาติ ทำลายชาติเพื่อความเฟื่องฟูในเกียรติยศของตัวเองก็ได้

ที่ดินกลายเป็นของกลางนั้น จริงอยู่อาจมีคนรักษา แต่คนที่รักษาทุกคนก็คงไม่ตั้งใจรักษาเท่าที่เป็นของตนจริงๆ ข้อนี้เป็นความจริงของมนุษยชาติ หากไม่ที่สาธารณสถานในประเทศเราคงไม่สกปรกดังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้เลย ส่วนหลวงพี่ดังมาได้ต้องการเงินและคนเข้าไปมากๆ ผิดกับบ้านที่ไม่เสียเงินค่ารักษาเท่าใดก็เห็นได้ชัดๆ เพราะการรักษาที่ของกลางนั้นตนไม่ได้อะไรด้วย เงินเดือนนั้นถึงจะดีวิเศษหรือดีพอปานกลาง ไม่ให้ถูกดำเนินได้ ก็ได้จำนวนเท่ากัน นอกจากนั้นเมื่อมีหลายๆมือ การเกี่ยวกับรักษาก็คงจะมีได้ขาด การที่พูดดังนี้ผู้เขียนอาจพูดได้ว่าเป็นการดูหมิ่นข้าราชการผู้ชำนาญก็ได้ แต่ก็พูดได้เช่นเดียวกันว่า พวกผู้ชำนาญที่เกี่ยวข้องรื้อราษฏรและว่าราษฏรไม่เปิดหูเปิดตานั้น ก็ออกจะเป็นการดูหมิ่นราษฏรได้เท่าๆกัน ราษฏรเวลานี้ต้องการดูตัวอย่าง ราษฏรไทยชอบที่จะใช้ของใหม่อยู่เสมอ ดูแต่การเปลี่ยนแปลงเครื่องนุ่งห่มหรือทางจรรยาอันใดที่หนึ่งฉายก็ได้ ราษฏรที่เห็นพากันชอบทำเสมอ ในการเศรษฐกิจก็เหมือนกัน ปรากฏว่าราษฏรอยากรู้ อยากเห็นวิธีการใหม่ๆ งามไป ข้อที่ขัดข้องอยู่ ณ บัดนี้นั้นเป็นเพราะพวกผู้ชำนาญที่ออกไปทำการสั่งสอนนั้น ยังไม่ได้ทำให้ราษฏรเลื่อมใสเพียงพอจึงไม่เชื่อ เพราะมีดีทดลองวิชาที่นำไปสอนให้เห็นประจักษ์ตาเสียก่อน พวกที่ไปสอนก็สอนตำรา (เทียว) เท่านั้น ความบกพร่องของเรามันอยู่ที่มีเทียวรีมากไปและขาดแปลกตีสเท่านั้น เพราะ

ฉะนั้นจะว่าราษฎรไม่ยากเรียนนั้นไม่ถูก การที่ไม่ได้ผลดังนี้ก็เพราะการสอนการวางตัวอย่างไม่ดีต่างหาก เพราะฉะนั้นไม่ควรดูหมิ่นราษฎรเลย ถ้าใครดูหมิ่นราษฎรได้ผู้นั้นก็ควรดูหมิ่นตัวเองได้เท่าๆกัน

การที่จะว่าราษฎรจะได้รับความสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อให้รัฐบาลจัดการเศรษฐกิจตามโครงการที่เขียนมานั้นนั้น ก็เป็นแต่ทางคาดผลสำเร็จในตำรา (เทียรวรี) ว่าจะเป็นดังนั้น ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ในประเทศที่ใช้วิธีการอย่างเดียวกัน ผลกลับตรงกันข้าม เช่นในประเทศรัสเซียปรากฏว่าราษฎรได้รับความลำบากขึ้นกว่าเก่าในเรื่องปัจจัยทั้ง ๔ ที่จะใช้เลี้ยงชีวิตเป็นอย่างมาก ถึงกับอดตายกันมากมายนี้ จะให้ราษฎรได้รับความเจริญอย่างชนิดน่ารังเกียจดังนี้อาจจะอย่างนั้นหรือ

ผู้เขียนกล่าวว่า ข้าราชการในปัจจุบันนี้ส่วนมากเป็นตระกูลที่เคยทำนา และต้องละทิ้งที่นาเข้ามารับราชการนั้น ไม่ใช่จะหมายความว่าพวกข้าราชการที่ทิ้งนาเข้ามาดั่งนี้รักษาน้อยกว่าชาวนาได้ ข้อนี้พูดตามจริงก็ดูไม่ใคร่มีใครเขาเที่ยวว่ามากนัก นอกจากข้าราชการชนิดนั้นจะกินปูนร้อนท้องไปเอง การรักษานั้นก็ได้กล่าวแล้วว่าใครรักมากก็น้อยพิสูจนได้ยาก สำหรับข้าราชการที่ละทิ้งนานั้นก็ไม่ใช่อุรักษาน้อย แต่การละทิ้งที่นาเข้ามารับราชการนั้น หาใช่เพราะมีจุดหมายในการรักษาที่เป็นที่ตั้งอันเดียวไม่ การที่ละทิ้งที่นาเข้ามานั้น ถ้าจะให้เหตุผลแล้วก็ต้องว่าเพราะรักตัวเองมากกว่าอื่น หมดยุคนี้ที่จะคิดทะนุบำรุงพื้นที่ดินซึ่งเป็นของบิดามารดา ปู่ย่า ตาทวด เพราะความกลัวเหน้อย อยากหาความสุขสบายให้ได้ง่ายและเงินมากๆ ถ้าเราจะว่าคนที่ละทิ้งที่นาเข้ามารับราชการทำดั่งนี้เพราะความรักชาติแล้ว ข้าราชการอื่นๆ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกห้วงกะใดบ้านผู้มิบุญไหว้กราบขอทานทำ หรือผู้ใหญ่ที่จะจัดการเอาลูกหลานของเขาได้รับราชการโดยทางใดทางหนึ่งก็ต้องนับว่าเพราะรักชาติเหมือนกัน

ข้อ ๑๗ ระวังคำล่อลวง

ผู้เขียนกล่าวว่า มีพวกบุคคลที่นิยมลัทธิให้เอกชนต่างคนต่างทำนั้นพยายามล่อลวงให้ราษฎรให้หลงเชื่อในความคิดความประเสริฐไปในทางนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ต้องล่อลวงก็เห็นจะได้ผลอยู่แต่เดิมแล้ว ลัทธิอันนั้นไม่มีผู้ใดประกาศสอนหรือทั้งใบปลิวลัทธิอันนั้นก็เกิดอยู่เป็นธรรมดาตามมนุษย์แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว แต่ถ้าบัดนี้มีพวกนี้อยาก

เที่ยวล่อลวงต่างๆอีกอย่างจริงจังดังผู้เขียนกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าอยากจะขอเพิ่มเติมอีก ด้วยว่า พวกที่คิดจะล่อลวงไปในทางอื่นก็มีมากเหมือนกัน เช่นพวกที่ล่อให้คนนิยมนับถือไปในทางศาสนาพระศรีอารีย คอยเก็บต้นกัลปพฤกษ์ก็มี ล่อลวงให้อยากได้สิ่งที่ไม่เห็น สิ่งที่ยังทำไม่ได้ จนในที่สุดแทนที่จะได้ไปสวรรค์ของพระศรีอารีย มันจะเลยกายตกล้อเจ้อของพระศรีอารียเสียก็เป็นได้ เพราะพวกล่อลวงนี้เที่ยวพูดกล่อมเกลี้ยงอธิบายให้เห็นแต่ทางที่จะได้ ส่วนผลร้ายนั้นไม่นึกถึง ล่อเอาด้วยความโลภ ความโมหะที่เข้าปิดบังนัยน์ตา รู้รับปัญญาไม่เห็นทางอื่น ให้ครอบงำอยู่ในความมั่งมาย ซึ่งเป็นอาภาคราตุของเทียวรืเท่านั้น พวกเหล่านี้ย่อมเป็นพวกที่เป็นอันตรายต่อสันติสุขของประเทศชาติอยู่ มิใช่น้อย ราษฎรก็จำเป็นต้องควรระวังเหมือนกัน

ข้อ ๑๘ ข้าราชการบางคนเกลียดกันไม่ยอมให้ราษฎรเป็นข้าราชการ

คำพูดเช่นนี้เป็นคำกล่าวโทษข้าราชการโดยไม่ยุติธรรม หมู่มุคคลหรือข้าราชการที่คัดค้านว่ารัฐบาลไม่ควรทำอุตสาหกรรมนั้น ถ้ามีจริงดังข้อหา ก็คงเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้นเห็นภัยที่จะมาถึงราษฎรที่เขาพยายามทะนุบำรุงมากกว่าที่จะเกลียดกัน ถ้าเห็นว่าไฟจะไหม้บ้าน หมู่มุคคลก็ช่วยกันป้องกันมิให้ไฟนั้นเกิดขึ้น จะเรียกได้หรือว่าเขาเหล่านั้นเกลียดกัน ตัดอาชีพของพวกที่จะมาทำการก่อสร้างตึกที่ถูกไฟไหม้ นั้น ข้าราชการเท่ากับเป็นผู้รับจ้างราษฎร ถ้าเขาพยายามป้องกันภัยมิให้มาถึงราษฎร จะเรียกว่าเขาก็เกลียดกันหาควรไม่ การที่จะคิดแย่งอาชีพของราษฎร เช่น การทำนา ทำสวนเสียอีก เป็นสิ่งที่ควรรับเกลียด และนับว่าเป็นการกีดกันมิให้ราษฎรได้มีอิสระทำมาหากินตามใจชอบ ถ้าคิดจะช่วยราษฎรให้มีความสุขมากขึ้นก็ควรที่จะหาทางช่วยที่จะไม่เป็นการขัดขวางต่อความอิสระภาพของราษฎรในการทำมาหากินจึงจะถูก แต่แทนที่ผู้เขียนจะคิดจัดการหาทางป้องกันมิให้ใครมาทำร้ายราษฎร โดยกีดกันมิให้เขาทำนาทำสวนซึ่งเขาเคยทำมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย ผู้เขียนกลับกล่าวโทษผู้ที่พยายามจะช่วยป้องกันมิให้ราษฎรถูกแย่งอาชีพดังนี้หาควรไม่ อีกประการหนึ่งเพื่อชี้ให้เห็นชัดว่า ข้าราชการมิได้กีดกันผู้ใดที่ประสงค์จะเข้ารับราชการเลย ขอชักตัวอย่างซึ่งผู้เขียนเป็นผู้กล่าวเองว่า มีข้าราชการเป็นอันมากที่มีตระกูลเป็นชาวนา คือแปลว่าเป็นราษฎร ได้ละทิ้งไถนาของตัวเองเข้ามารับราชการดังนี้ นอกจากนี้วิธีการรับคนเข้ารับราชการไม่มีสิ่งใดที่แสดงว่าเกลียดกันช่องต่างๆก็เปิดอยู่

เสมอหน้ากัน ใครมีคุณวุฒิดี เข้าทำราชการได้เต็มที่ ไม่มีขีดชั้นว่าคนนั้นเป็นชาวนา คนนั้นเป็นชาวสวน เข้าทำราชการไม่ได้ ดังนั้นจะเรียกว่ากีดกันอย่างไรได้ เรื่องที่ว่าราษฎรไทยมีนิสัยชอบทำราชการนั้น มีความจริงแค่นี้ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น แต่จะขอเน้นให้ฟังอีกว่า คนไทยไม่ชอบเป็นข้าราชการชนิดที่ต้องตรากตรำลำบากขูดดิน ข้าราชการที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้แทบทุกคนจะไม่มีใครอยากเป็นข้าราชการเลยถ้าตัวต้องไปทำการขูดดินไถนา แทนที่นั่งโต๊ะขึ้นนั่ง อยากรู้ว่าแต่จะให้ไปขูดดินหรือทำงานหนักอันใดเลย แม้แต่สั่งให้ย้ายไปบริหารราชการหัวเมืองก็ไม่ชอบเสียแล้ว ดังนั้นใครบ้างที่จะอยากเป็นข้าราชการชนิดที่ผู้เขียนจะได้จัดให้มีขึ้น ถ้าผู้เขียนกล่าวว่าคนไทยนั้นมีนิสัยชอบเป็นคนนั่งขึ้นนี้ให้ผู้อื่นทำงาน ข้าพเจ้าไม่คัดค้านเลย เพราะเป็นความจริง

ข้อ ๑๙ ยกเว้นเอกชนบางจำพวกที่ไม่ต้องรับราชการ

รัฐบาลจะบังคับให้ราษฎรทั้งหมดเป็นข้าราชการหรือไม่? ผู้เขียนตอบว่าไม่จำเป็นต้องบังคับราษฎรทั้งหมดให้เป็นข้าราชการ รัฐบาลอาจยกเว้นเอกชนที่มั่งมีพอที่จะแสดงตนว่าจะเลี้ยงชีพต่อไปเองได้ให้ทำการเป็นอิสระ ถ้าการเป็นไปดังนี้อย่างตรงไปตรงมาก็ดี แต่เนื่องจากคำว่า อาจยกเว้นได้ แต่ต้องแสดงว่าเลี้ยงชีพต่อไปเองได้ดังนี้มันเป็นเครื่องล่ออยู่ในตัว ค่อนข้างจะเป็นที่สงสัยว่าราษฎรส่วนมากจะถูกบังคับให้เข้าทำงาน เพราะข้อพิพาทที่จะเลี้ยงตัวได้หรือไม่นี้ รัฐบาลเป็นผู้ตั้งปัญหาพิพาทนี้ ข้อสำคัญในการพิพาทจะเป็นอย่างไรก็ไม่ทราบแน่นอน แต่ทำให้เกรงไปว่าข้อพิพาทจะสูงเป็นอันมากที่จะเกือบไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้เสียเลย ทางที่ควรนั้น ถ้ารัฐบาลอยากให้ราษฎรรับความสุขสมบูรณ์ โดยไม่ทำความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแล้ว แทนที่จะไปพิพาทว่าราษฎรจะเลี้ยงตัวของเขาได้หรือไม่ รัฐบาลควรจะเดินแผนตรงกันข้าม คือให้ราษฎรมาพิพาทว่าตนเองเลี้ยงตัวไม่ได้ต่อไป ขอให้รัฐบาลช่วยเลี้ยง ครั้นแล้วรัฐบาลก็รับเลี้ยงคนเช่นนั้นต่อไปจะเหมาะกว่ากระมัง ถ้าไม่ใช่วิธีดังนี้ การพิพาทของรัฐบาลนั้นจะกลายเป็นการบังคับให้ราษฎรทำงานไป นอกจากนี้เมื่อรัฐบาลดำเนินเศรษฐกิจดังนี้แล้ว ถึงแม้รัฐบาลจะไม่มีนโยบายที่จะบังคับคนทั่วไปเข้าทำงานในขั้นตอนนี้ก็จริง ต่อไปก็ต้องคอยๆตะล่อมคนที่ทำการอาชีพเป็นอิสระนั้นเข้ามาในวงการบังคับให้ทำการให้รัฐบาลทุกที โดยวิธีเก็บภาษีสุบเลียดทางอ้อมที่ละเล็กละน้อยจนคนนอกนั้นล้นกำลัง ออกเข้าก็วิ่งกระเสือกกระสน

เข้าหาเอง อันเป็นวิธีการบังคับทางอ้อมที่ประเทศรัสเซียเขาเคยใช้เพื่อดำเนินการ โดยนโยบายที่แสดงว่าไม่กดขี่ราษฎรอย่างของผู้เขียนนี้

ข้อ ๒๐ อาชีพอิสระ

การอนุญาตให้ราษฎรมีอาชีพอิสระได้ก็แต่เฉพาะอาชีพเช่นนักประพันธ์ แพทย์ ทนายความ และช่างเขียน และการมีโรงงานพาณิชย์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว ส่วนการทำนาหรือทำสวนนั้นดูไม่ปรากฏเลยว่าอนุญาต อย่างไรก็ดี ถึงแม้ ณ บัดนี้จะอนุญาตให้ราษฎรมีโอกาสที่จะทำอาชีพอิสระได้บ้างก็จริง แต่ต่อไปก็มากลัวจะคอยดำเนินวิธีการสุมเข้าไพบารัฐบาลจนหมดสิ้นด้วยวิธีเก็บภาษีทางอ้อม และโดยการแสดงความขัดข้องเล็กน้อย ซึ่งเป็นการบังคับอยู่ในตัวให้เลิกการอาชีพอิสระ การที่สัญญาว่าจะอนุญาตนี้ไม่ผู้จะมีน้ำหนัก ข้าพเจ้ายังอดวิตกไม่ได้เลยว่า ในที่สุดก็จะกลายเป็นอย่างรัสเซีย ซึ่งเขาค่อยๆ ทำลายอาชีพอิสระนี้ไปทีละน้อยๆ จนในที่สุดเกือบจะไม่เหลือเลย ถ้าผู้ใดอยากทราบข่าวข้าพเจ้าทราบความเป็นไปในประเทศรัสเซียนี้มาได้อย่างไรแล้ว จะบอกหนังสือให้อ่านก็ได้ นอกจากนี้เรายังชอบเสรีภาพ ถ้าปล่อยให้ทำอิสระได้ก็คงมีคนทำกันเป็นอิสระเป็นส่วนมาก ถ้าเป็นดังนี้แล้ว โครงการนี้จะดำเนินการไปอย่างไร เมื่อดำเนินไปตามที่มุ่งหมายไม่ได้ รัฐบาลก็ต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการ ซึ่งในที่สุดก็ต้องบังคับโดยทางอ้อมให้ต้องเลิกไปเองดังในเมืองรัสเซีย อย่าลืมคำที่พวกรัสเซียเขาพูดไว้ว่า “การที่เขาไม่สำเร็จดังประสงค์นั้น เป็นเพราะประเทศอื่นๆ ทั่วโลกยังไม่เป็นอย่างเขา ถ้าทั้งโลกกลายเป็นดำเนินวิธีอย่างเขาแล้ว การก็สำเร็จโดยเรียบร้อย” นี่ก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่สำเร็จก็คงบอกว่าเพราะคนทุกคนยังไม่รักชาติ หรือยังไม่รักการเป็นทาสพอจึงยังไม่สำเร็จ ก็เมื่อไม่สำเร็จจะนั่งอยู่นิ่งๆ เป็นไปไม่ได้ คงต้องเดินวิธีทำให้สำเร็จ รัสเซียเขาก็ไม่นั่งนิ่งๆ เขาคิดที่จะให้มีการจลาจลขึ้นในโลกเสมอๆ การเปลี่ยนแปลงในประเทศเรานี้ก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงการของรัสเซียก็ได้ เพราะฉะนั้นในที่สุดข้าพเจ้าออกจะรู้สึกแน่ใจว่าการอาชีพอิสระนี้ก็คงจะมีไม่ได้อีกต่อไปในประเทศเรา

ข้อ ๒๑ ผลดีของราษฎรส่วนมากที่สมัครเป็นข้าราชการ

ในข้อนี้ ถ้าราษฎรสมัครเป็นข้าราชการเองโดยไม่ต้องบังคับทางอ้อมหรือทางตรงก็ดี ส่วนผลดีที่รัฐบาลจะได้รับนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่สงสัย นอกจากนั้นบรรดาข้าราชการผู้

ชำนาญต่างๆทั้งที่นิ่งอยู่ในสถาบันารุงเศรษฐกิจและนอกสถาบันก็คงจะได้ผลดีอันประเสริฐเหมือนกัน ใครที่หวังจะได้ตำแหน่งผู้ชำนาญนี้สักตำแหน่งหนึ่งแล้วยอมอยากให้เขาดำเนินเป็นอย่างนี้แน่ เพราะถ้าเป็นดังนี้แล้วตนก็จะได้เป็นนายขึ้นที่มีทาสมากมายสำหรับใช้ ข้อสำคัญต้องระวัง แต่ว่าอย่าให้กลายเป็นการบังคับให้ราษฎรทำงานไปก็แล้วกัน เพราะถ้าเป็นการบังคับแล้วราษฎรอาจขัดขึ้นแล้วพากันหนีเข้าป่าก็ได้ คนไทยเรานั้นเลือดร้อน ไม่เหมือนคนรัสเซีย ที่จะยอมให้เถื่อนเล่นๆนั้นไม่มี ถ้ายังรู้ว่าผู้ให้สัญญาว่าจะให้ความสุขแล้วเอาความทุกข์ความลำบากมาให้แล้ว เขาอาจจะพากันเอะอะก็ได้ ถ้าเอะอะไม่สำเร็จก็อาจหนีร้อนไปพึ่งเย็น เช่น ไปสมัครอยู่กับฝรั่ง เป็นต้น ที่เมืองรัสเซียนั้นราษฎรต้องหนีร้อนไปพึ่งเย็นก็มีเป็นอันมาก แต่ที่ออกไปนอกประเทศไม่ได้มากนักเพราะรัฐบาลทำกำแพงกันด้วยวิธีตรวจในอนุญาตเดินทางและการหาเรื่องลงโทษผู้ที่พยายามหลบหนี นอกจากนั้นเมื่อเร็วนี้ก็มีกบฏรัสเซีย และถ้าถามว่าถ้าพวกราษฎรรัสเซียไม่พอใจวิธีการเช่นนี้แล้วทำไมเขาไม่โหดให้รัฐบาลออกและเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ข้อนี้ตอบได้ว่า การที่รัสเซียสามารถเก็บคนไว้เป็นสัตว์หรือทาสได้นั้น ก็โดยคนทั้งเมืองเป็นสลายซึ่งกันและกันให้บังเกิดความไม่เชื่อถือไปหมด กล่าวคือ เพาะนิสัยอันเลวให้ต่างคนต่างหมดความเชื่อถือกันหมด สลายในรัสเซียนั้นมีตั้ง ๗๐% ของพลเมือง สลายเหล่านี้เกิดขึ้นโดยวิธีหักหลัง (แบล็คเมล) บ้าง ล่อลวงบ้าง จนในที่สุดไม่มีใครจะเชื่อกันได้ เมื่อความเป็นไปในรัสเซียเป็นดังนี้ก็ไม่มีความที่กล้าคิดอะไร เพราะไม่รู้ว่าใครจะเชื่อใครได้ ในการโหวตเลือกผู้แทนราษฎรก็ไม่ยอมให้ออกเสียงจริงๆ ใครมีเสียงแหลมมากในที่ประชุมว่าไม่เห็นด้วยกับคนที่รัฐบาลจัดมาให้เป็นผู้แทนตำบลนั้น ผู้นั้นก็ถูกรังแกต่างๆจนในที่สุดไม่มีใครกล้าทำอะไร นี่เราจัดการให้คนของเรากลายเป็นคนอย่างนี้บ้างอย่างนั้นหรือ การที่จะดำเนินโครงการเศรษฐกิจแบบนี้ผู้เขียนกล่าวว่า จะทำให้เป็นการติดการรบกวนระหว่างคนต่างชั้นนั้นย่อมไม่จริง กลับจะทำให้เกลียดกันยิ่งขึ้น และไม่ไว้วางใจกันยิ่งขึ้น ส่วนชั้นนั้นก็คงไม่หมดไป คงกลายเป็นผู้ชำนาญที่คอยนั่งขึ้นกับข้าราชการที่ต้องทำงานกรรมกร หรือผู้เขียนจะนึกว่าตนและพวกพ้องที่เป็นผู้ชำนาญการรักษาดิพพอที่จะสละกำลังร่างกายของตนเองลงไปเป็นกรรมกรเหมือนกับคนอื่นทั่วไป และพยายามผลัดให้ชาวนาได้ขึ้นมาเป็นคนขึ้นบ้างเล่า ขอเตือนอีกทีว่าการที่จะไปเป็นคนบังคับใครให้ทำงานอย่างเป็นทาสนั้น

ผู้ที่จะบังคับควรจะต้องเคยเป็นทาสถูกบังคับมาก่อนนั่นแหละ บางทีจะเห็นใจได้บ้าง ดังนี้ถ้าราษฎรไม่สมัครยอมเป็นข้าราชการชั้นกรรมกรโดยน้ำใสใจจริงแล้ว จะเห็นได้ว่าผลดีและความสุขสมบูรณ์ที่จะเกิดขึ้นดังสัญญาไว้นั้น ก็จะมีได้เฉพาะท่านพวกผู้ชำนาญหรือคอยั่งชี้นับบัญชีการเท่านั้น ส่วนผลที่ราษฎรจะได้รับแทนที่จะเป็นความสุขจะกลายเป็นฐานะที่ต้องนั่งร้องไห้น้ำตาท่วมหัวเขา

ข้อที่ ๒๒ การหมุนเวียนแห่งเงิน

ในข้อนี้ผู้เขียนกล่าวถึงวิธีการหาทุนซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ประเภทที่ ๑ นั้น เก็บไว้สำหรับซื้อของจากต่างประเทศ ซึ่งจะจัดให้เป็นเงินตราที่มีราคาเปลี่ยนได้จริงๆ ส่วนประเภทที่ ๒ นั้น เป็นเงินที่รัฐบาลจะใช้สำหรับแจกเงินเดือนข้าราชการ

จำนวนเงินประเภทที่ ๑ นั้นไม่มีปัญหา แต่ประเภทที่ ๒ นั้นรัฐบาลตั้งใจจะไม่ให้เสียเงินไปเลย กล่าวคือ คิดทำบัญชีชนิดที่ไม่มีตัวเงิน (Money-free Account) แบบรัสเซียนั่นเอง การหักกลบลบหนี้กันนี้เป็นการดี ได้ประโยชน์แก่ผู้ให้ เพราะอำนาจตั้งราคาส่งของที่คนงานจะต้องซื้อกินนั้นอยู่ที่ผู้ให้ คือรัฐบาล จริงอยู่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่าจะมีเงินสำรองส่วนน้อยไว้สำหรับกำกับเงินที่ราษฎรเหลือใช้ที่หักหนี้ออกแล้ว แต่เงินสำรองส่วนนี้อาจไม่ต้องมีเลยก็ได้ เมื่อถึงเวลาที่เป็นจริงที่จะทำตามโครงการเช่นนี้ เพราะรัฐบาลตีราคาของเสียจนพอที่จะให้ราษฎรทำงานนั้น แทนที่จะให้เป็นเจ้าหนี้ รัฐบาลจะต้องกลายเป็นลูกหนี้ของรัฐบาลไปก็ได้ ข้อนี้เป็นสิ่งที่พึงบังเกิดได้โดยง่าย และเป็นสิ่งที่รัฐบาลจะแก้ตัวได้ง่ายที่สุด อีกนัยหนึ่งในข้อนี้ก็คือ รัฐบาลอาจสามารถโอนเงินสำรองธนบัตรทั้งสิ้นไปรวมไว้ในประเภทที่ ๑ สำหรับซื้อของต่างประเทศ แต่สำหรับประเภทที่ ๒ นั้นก็ทำธนบัตรขึ้นโดยไม่มีสำรองกำกับ เพราะเชื่อแน่ว่าอย่างไรเสียเงินประเภทนี้ก็คงไม่มีโอกาสเล็ดลอดออกไปทางอื่นได้ คงจะต้องกลับเข้าคลังหมด จึงไม่จำเป็นต้องมีเงินสำรองไว้กำกับเลยก็แทบได้ วิธีนี้เป็นวิธีที่ฉลาดที่มีความมุ่งหมายอย่างเดียว คือจะตบตาคนทั่วไปที่เป็นข้าราชการให้หลงไปว่าตนได้รับเงินจริงๆ เงินเหล่านี้อาจได้ก็ด้วยการซื้อขายระหว่างรัฐบาลกับราษฎร ซึ่งเป็นลูกหนี้ของรัฐบาล แต่ถ้าซื้อขายกับคนอื่นๆ แล้วอำนาจราคาซื้อก็คงมีไม่เท่าใด เพราะคงจะเกิดความไม่เชื่อถือขึ้น อย่าลืมน้ำว่าข้าราชการนั้นอยากได้เงินเดือน ไม่อยากเป็นลูกหนี้รัฐบาล เพราะความต้องการของคนนั้นไม่อยู่

เฉพาะการกินหรือเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น ความต้องการอย่างอื่นยังมีอีกมาก การหักกลบลบหนี้ในที่สุดราษฎรก็ต้องเป็นลูกหนี้ของรัฐบาลหมด เพราะรัฐบาลเป็นผู้กำหนดราคาสิ่งของที่จะขายให้ราษฎร ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงราคาให้พอที่ราษฎรจะต้องเป็นลูกหนี้เมื่อไรก็ได้ดังกล่าวมาแล้ว ผลที่ที่สุดราษฎรหรือข้าราชการนี้จะไม่ได้เงินสดสักสตางค์เดียวก็อาจเป็นได้ และคนใดไม่อยากจะเป็นอย่างนี้ก็อาจต้องอดอยากด้วยไม่มีของกินเพียงพอก็ได้

ภาษีทางอ้อม

การเก็บภาษีทางอ้อมนี้ ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเกือบถึงขีดที่สุดแล้ว ภาษีมรดกที่จะเก็บนั้นเชื่อว่าคงจะไม่ได้เป็นตัวเงินเท่าใด คงได้กินแต่พื้นที่เสียมาก และเก็บอยู่ไม่เท่าใดก็คงหมดไม่มีเหลือ อย่างมากก็คงไม่เกิน ๓ ชั่วโมงคน ซึ่งแปลว่าเป็นการริบอย่างช้าๆ เท่านั้นเอง ภาษีรายได้นั้นก็เช่นเดียวกัน ราษฎรไม่มีรายได้มากเท่าใดที่เหลือใช้ รัฐบาลจะเก็บได้สักเท่าใด คงไม่ได้มากเป็นแน่ เพราะฉะนั้นออกรู้สึกเชื่อว่าการหาเงินทุนในทางนี้นั้น น่าจะไม่ได้เงินมากเท่าใด

ออกสลากกินแบ่ง (ลอตเตอรี่) ข้อนี้ไม่ขัดข้อง

การกู้เงิน

การกู้เงินภายในนี้ ในเวลานี้รัฐบาลกำลังดำริจะกู้เงินราษฎรเป็นจำนวนเงิน ๑๐ ล้านบาท ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะกู้ได้ครั้งนี้ครั้งเดียวเท่านั้น เพราะต่อไปคงไม่มี ถ้ายังมีภาษีรายได้ ภาษีมรดกแล้ว เงินที่จะหาอยู่ยงไม่มียิ่งขึ้น นอกจากนี้ราษฎรไม่มีความไว้วางใจในรัฐบาลแล้ว การกู้เงินจะทำได้โดยยาก

การหาเครดิต

การที่จะจัดให้ฝรั่งมาตั้งโรงงานนี้คงทำได้ดังที่รัสเซียทำอยู่ เพราะเขามีประกันคือโรงงานของเขา ถ้าเราใช้เงินเขาหมดเมื่อใด โรงงานนั้นก็เป็นเรื่องของเรา ดังนี้ บางทีจะใช้ได้ถ้าฝรั่งเขาตกลงตามนี้ ข้าพเจ้าก็ตกลงเพราะไม่เห็นเสียหายอันใด ถ้าเงินไม่มีเขาก็เอาโรงงานของเขาเป็นประกันไปเอง ข้อสำคัญอย่าเดินอย่างรัสเซียก็แล้วกัน วิธีที่กล่าวกัน คือ เมื่อรัฐบาลไม่มีเงินเข้าแล้วก็หาทางที่จะจับผิดฝรั่งว่าเขาทำผิดสัญญา และพยายามแย่งเขาเฉยๆ อยู่ต่อไป รัสเซียนั้นทำได้ละทั้งได้ชื่อว่าเป็นเอาท์ลอว์ (Outlaw) ของโลกอยู่แล้ว ซึ่งใหญ่โตเหลือเกินที่ใครจะปรามได้ แต่ถ้าเราเริ่มทำตัวของเราเป็น

เอาที่ลอร์ว้างแล้ว อย่าได้นึกเป็นอันขาดว่าเพื่อนบ้านเขาจะปราบไม่ได้อย่างที่เขายังไม่กล้าปราบรัสเซีย ฐานะของเรากับรัสเซียมันต่างกันไกล เทียบกันไม่ได้เลย

ข้อ ๒๓ การทำดุลยภาพภายในประเทศ

หักกลบลบหนี้

วิธีทำให้เกิดดุลยภาพภายในได้นั้น ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าไม่มีทางใดดีกว่าที่จะจัดการให้ราษฎรเป็นลูกหนี้รัฐบาล ดังที่ผู้เขียนเตรียมไว้จะทำให้โครงการเศรษฐกิจนี้ ถ้าไม่จัดให้ราษฎรต้องเป็นหนี้รัฐบาลแล้ว ถ้ารัฐบาลขาดทุนก็ขึ้นราคาขายเสียเอง ราษฎรก็ต้องเป็นหนี้มากขึ้น เพราะไม่มีกิน รัฐบาลก็ล้มละลายได้ยาก ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าจะทำให้สะดวกดี แต่มีข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งจะเดินคู่กันไปกับการเป็นหนี้นี้ ข้อสำคัญก็คือ เมื่อราษฎรเป็นหนี้รัฐบาลมากขึ้น และของก็ยังไม่พอ ต้องกินอยู่ ถ้าเงินที่ตนจะซื้อไม่มีแล้วก็จะเกิดการคิดลักขโมยของของรัฐบาลขึ้น เมื่อเกิดการขโมยดังนี้ขึ้นรัฐบาลก็จะจับเอามาลงโทษตั้งแต่จำคุกไปจนประหารชีวิตอย่างที่ทำอยู่ในรัสเซียเป็นแน่ เมื่อเป็นดังนี้แล้วบ้านเมืองจะหมดความสุข และรัฐบาลจะไปโทษว่าคนเลวระยำหรืออุปาทวักาลิโลกไม่ได้เป็นอันขาด ความรับผิดชอบนี้จะต้องอยู่กับรัฐบาล คือ ผู้ชำนาญที่นั่งโต๊ะขึ้นนั่งเป็นยมนาบาลประจำมนมกนี้เท่านั้น ข้อเสียหายข้อนี้เป็นสิ่งที่ควรคิดอยู่ หรือเห็นดีที่จะได้ลงโทษประหารชีวิต เพราะขโมยข้าวโพด ๒ ดอก หรืออะไรเช่นนั้น ในประเทศสยามดังที่เป็นอยู่ในรัสเซีย การที่จะเกิดความยากแค้นอันนี้คงจะมีขึ้นโดยไม่ต้องสงสัยเลย ที่รัสเซียอันเป็นพระบรมครูของวิธีเหล่านี้ยังปรากฏว่าไม่มีปัจจัยทั้ง ๔ อย่างแจกจ่ายราษฎรได้เพียงพอเลย เขาก็ดำเนินการแล้วตั้ง ๑๔ ปี แต่ถึงกระนั้นจนทุกวันนี้ราษฎรยังไม่ยุติกินดีเพียงพอ เพราะถ้าซื้อมาก รัฐบาลไม่ขายหรือขายก็ต้องเป็นหนี้มาก ลงท้ายก็เกิดแต่ความทุกข์ทรมาน การเช่นนี้คิดเล่นในกระดาดสะดวกดีกว่าที่จะทำจริง

ข้อ ๒๔ ดุลยภาพระหว่างประเทศ

ดุลยภาพระหว่างประเทศนั้น การที่รัสเซียใช้อยู่ในเวลานี้ก็คือนำอาหารของกินออกไปขายต่างประเทศ เพื่อเอาเงินมาทำทุนซื้อเครื่องจักร ส่วนราษฎรนั้นต้องอดอยากเป็นอันมาก เมืองไทยนั้นก็คงเป็นอย่างเดียวกัน เงินรายได้จากสินค้าออกเวลานี้นั้นได้อยู่ ๑๓๔ ล้านบาท กว่าจะทำให้ได้มากกว่านี้ก็กินเวลาอีกนาน และกว่าจะถึงเวลาที่เราจะ

น้ำตาลกิน มีเสื้อผ้าใช้บริบูรณ์จนถึงกับเราสามารถนำเงิน ๑๓๔ ล้านบาทไปใช้ซื้อเครื่องจักรได้ ประเทศไทยอาจเปลี่ยนมือผู้ปกครองเสียอิสรภาพไปก็เป็นได้ หรือมิฉะนั้นถ้ารัฐบาลทำการค้าเองด้วย คนที่ยังไม่มีความชำนาญในการค้าดังที่ปรากฏอยู่ ณ บัดนี้ในหมู่ข้าราชการผู้ชำนาญของเราแล้ว เงินรายได้ ๑๓๔ ล้านบาทนี้เกรงจะกลายเป็นแต่เพียงครึ่งหนึ่งหรือต่ำกว่านั้นก็ได้

ข้อ ๒๕ การจัดเศรษฐกิจโดยรัฐบาลต้องระวังไม่ให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์

ในข้อนี้ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า ได้จัดการระวังมิให้ราษฎรเป็นสัตว์ต่อไปเลย เพราะถ้าแกก็มีเบี้ยบำนาญให้ ผู้หญิงก็จะไม่ให้เป็นของกลางเลย กฎหมายลักษณะฉ้อฉลก็จะไม่ยกเลิก ราษฎรก็ยังมีย่านอยู่ตามสภาพที่จะจัดให้ดีขึ้น นั่นก็เป็นการกรุณาดีอยู่ แต่ผู้เขียนนึกว่าสภาพการเป็นสัตว์หรือทาสกับความเป็นมนุษย์และความเป็นไทนั้นมีข้อสำคัญที่ต่างกันอยู่ คือ มนุษย์นั้นย่อมต้องได้เสรีภาพจึงจะจัดว่าอยู่ในสภาพของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ไม่มีเสรีภาพ ความเป็นไท ที่จะทำอะไรในทางที่ถูกกับกฎหมายได้ด้วยใจสมัครตลอดชีวิตแล้ว เมื่อนั้นความเป็นมนุษย์ก็กลายเป็นสัตว์หรือเป็นทาสทันที การที่ระวังมิให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์นั้นก็ต้องระวังในข้อนี้เท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพียงแต่จะจัดให้มีเบี้ยบำนาญ ให้มีของกิน ให้มีบ้านอยู่ ให้มีกฎหมายลักษณะฉ้อฉลเท่านั้น ไม่ใช่ข้อสำคัญ เพราะสัตว์ที่เราเลี้ยงเราใช้ ก็ย่อมต้องให้สิ่งเหล่านี้้อยู่เหมือนกัน เช่น เมื่อแก่เราก็ปล่อยไว้ในทุ่งให้กินอยู่ตามอำเภอใจ คอกโรงก็มีให้อยู่โดยเฉพาะ ฉะนั้น การที่จะไม่ให้คนกลายเป็นสัตว์นั้น ย่อมอยู่ที่คอยเพ่งเล็งมิให้เขาเสียเสรีภาพของเขาเป็นใหญ่ แต่ตามโครงการเศรษฐกิจที่ผู้เขียนกล่าวไว้แล้วนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าจะทำให้เป็นผลสำเร็จไม่ได้เลยถ้าไม่ใช้การบังคับ เพราะในขั้นต้นราษฎรก็ไม่มีสิทธิที่จะไปทำสวนได้ตามใจสมัครเสียแล้ว และในข้อความในพระราชบัญญัติที่จะออก กำหนดอยู่ชัดๆแล้วว่า ราษฎรมีสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ไม่ได้ การเช่นนี้จะไม่เรียกว่าเป็นการบังคับเป็นการตัดเสรีภาพในทางที่ถูกกับกฎหมาย และถูกหลัก ๖ ประการที่คณะราษฎรได้ประกาศในหลักเสรีภาพหรือ ดังนั้นจะเรียกได้ว่าในความมุ่งหมายจัดตามโครงการนี้จะพยายามมิให้ราษฎรกลายเป็นสัตว์ แต่ก็ต้องเป็นทาส เมื่อครั้งก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงประกาศเลิกทาสก็กลายเป็นรัฐทาสเสียมากกว่า สัตว์นั้นนอกอยากได้ยากกว่ามนุษย์ เพราะมันหา

หญ้ากินได้สบายกว่า แต่รัฐทาสนี้ไม่มีทางใดจะหากินที่เดียวนอกจากเป็นทาส เพราะจะไปเพาะปลูกอะไรก็ไม่ได้เสียแล้ว ตกลงต้องอยู่ในฐานะที่ขาดเสรีภาพเสียยิ่งกว่าสัตว์พาหะเสียอีก และแทนที่ข้าราชการหรือรัฐทาสนี้จะรักใคร่กันกับรัฐบาล กลับจะกลายเป็นศัตรูกัน เพราะธรรมชาติทาสกับนายนั้นจะรักใคร่กันถึงขนาดเห็นใจไม่ได้ ใครเลยได้ยินบ้างว่า ทาสนั้นมีความมานะความพยายามในการช่วยเหลือส่งเสริมความเจริญให้แก่นายโดยน้ำใสใจจริง การที่มาเทียบว่าถ้าคนกล่าวว่า ราษฎรจะหมดมานะที่จะส่งเสริมความเจริญแล้ว ข้าราชการบัดนี้ก็ต้องหมดมานะที่จะส่งเสริมความเจริญด้วยนั้นหาควรไม่ เพราะฐานะข้าราชการ ณ บัดนี้กับฐานะข้าราชการซึ่งต้องทำงานอยู่ใต้เงาโครงการเศรษฐกิจของผู้เขียนนั้นต่างกัน ข้าราชการ ณ บัดนี้เป็นไท เขาสมัครเข้ามาเอง จะลาออกเมื่อใดก็ไม่มีใครห้าม ส่วนข้าราชการของผู้เขียนนั้นจะมาก็โดยบังคับทางอ้อมมาแล้วเป็นอย่างดี และจะลาออกก็อาจได้รับโทษถึงตาย เพราะจะต้องออกไปอดตายดังที่เป็นอยู่ในประเทศรัสเซีย ซึ่งมีความเป็นจริงอยู่ว่า ถ้ากรรมกรของรัฐบาลออกหรือถูกลงโทษไล่ออกจากงานที่ทำแล้ว บัตรอนุญาตสำหรับซื้ออาหารก็ถูกตัดด้วย คนๆ นั้นก็ไม่มีจะไปหาอาหารกินที่ใด ในที่สุดก็ต้องอดตาย วิธีการเหล่านี้ยานึกเลยว่า จะไม่ไหลเข้ามาปรากฏในประเทศสยาม และอย่างนี้หรือจะเรียกว่าจะนำความสุขมาให้ราษฎร ความเป็นไปเหล่านี้ข้าพเจ้าจะบอกหนังสือให้อ่านได้เป็นอันมาก มีอาทิเช่น แอนโธโคในมิคซิสทอริออฟไซเวียตรัสเซย์ และหนังสืออื่นๆ อีก ถ้าอยากทราบจริงๆ ก็จะต้องให้ทราบต่อไป

ข้อ ๒๖ การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์

ผู้เขียนกล่าวว่า สหกรณ์ที่รัฐบาลจัดอยู่ ณ บัดนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้นจึงจะเป็นสมาชิกในสหกรณ์ได้ ส่วนชาวนาที่เข้ามาทำอันมีจำนวนมากนั้น ไม่มีโอกาสที่จะเป็นไปตามความข้อนี้ อาจเป็นจริงได้ แต่อย่าลืมนึกว่าจำนวนคนที่ไม่มีนาของตนเองในประเทศไทยเวลานี้มีอยู่เพียง ๓๖% และในจำนวน ๓๖% นี้ก็ทำงานรับจ้างในเมืองต่างๆ ก็ยังมีอีกมาก

ข้อ ๒๗ ร่วมในกิจการต่างๆ

การจัดให้มีสหกรณ์ในประเทศสยามนั้น ควรจัดให้เป็นไปดังรูปที่เด่นมาร์กดำเนินอยู่ การสหกรณ์ที่เด่นมาร์กทำอยู่นั้นไม่เป็นของรัฐบาล เป็นส่วนของราษฎรที่รวมกันขึ้นเป็นส่วนรวมของตัวโดยเฉพาะ ไม่ใช่เอาคนมาเลี้ยงไว้เป็นทาส

ข้อ ๒๘ หมวดที่ ๙ รัฐบาลจะจัดให้มีการเศรษฐกิจชนิดใดบ้างในประเทศ ป้องกันปิดประตูค้า

การที่จะคิดการป้องกันการปิดประตูค้านี้ก็เป็นการดีอยู่ แต่ถ้าจะพูดถึงความจำเป็นแล้วว่า เราควรจะกลัวการปิดประตูค้าแล้วหรือไม่ ก็จะต้องตอบว่าไม่ควรกลัวเลย การปิดประตูค้านี้ ถ้าใครจะทำการกับประเทศสยามแล้ว ก็เป็นการโง่ของผู้นั้น เพราะจะมาเสียเงินทำเช่นนั้นทำไม มีวิธีอื่นที่จะบังคับให้ประเทศสยามต้องยอมจำนนได้ถมเถไป มีอาทิเช่น ส่งเรือรบซึ่งมีเครื่องบินบรรจุอยู่เสร็จเข้ามากับเรือครูเซอร์ บรรทุกทหารมาขึ้นที่กรุงเทพฯ ก็คุมกรุงเทพฯ อยู่แล้ว ทุกวันนี้เรายอมรู้ดีว่าเพื่อนบ้านเขาไม่ชอบวิธีการเศรษฐกิจแบบนี้ ถ้าเราทำขึ้นเมื่อใดก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เขาจะไม่ส่งคนของเขาเข้ามายึดทรัพย์สินของเราดังกล่าวแล้ว กว่าเราจะมีกำลังพอที่จะป้องกันการปิดประตูค้าได้ บ้านเมืองของเราทั้งหมดไปเสียแล้ว โดยแม้แต่บ้านประตูก็คงจะยังทำไม่แล้วทัน เพราะฉะนั้นการกลัวที่จะปิดประตูค้านี้เป็นการกลัวที่หาเหตุผลไม่ได้ เป็นการเอาอย่างประเทศรัสเซียเท่านั้น เพราะประเทศรัสเซียกลัวการปิดประตูค้าเป็นอันมาก ที่รัสเซียกลัวเช่นนั้น เพราะว่าตนทำตัวของตนเป็นอาทิลอร์ของโลก และกลัวใครเขาจะมาแกล้ง การที่ใครจะแกล้งรัสเซียหรือบังคับให้รัสเซียต้องยอมแพ้ได้นั้น ไม่มีหนทางใดกระทำได้ สะดวกเท่ากับการปิดประตูการค้า เพราะถ้าจะยกทหารไปปราบก็คงจะสิ้นเปลืองเงินมากกว่าปิดประตูค้า เพราะรัสเซียเป็นประเทศใหญ่ รัสเซียมองเป็นอันตรายทางนี้จึงต้องป้องกันการปิดประตูค้า ที่ผู้เขียนมิได้นึกถึงฐานะของประเทศสยามเรา มัวไปหลงเสียว่าเหมือนกับรัสเซียหมด เราจะทำอะไรไปคัดลอกเขาออกมาโดยมิได้ไตร่ตรองให้สมเหตุผลสมควรเท่านั้น เขามีวิธีอื่นดีกว่าถมไป เพราะเมืองเรานิดเดียวเท่านี้ และสภาพก็เหมาะที่จะทำการรุกรานด้วยกำลังทหารได้คล่องแคล่ว เพราะเราไม่มีเครื่องป้องกันการรุกรานอย่างง่ายนี้เพียงพอ ยังจะมัวไปคิดการป้องกันการปิดประตูค้าทำไมให้ป่วยการ คล้ายกับขวางขวางขวางประตูบ้านกันขโมย แต่นอนเปิดหน้าต่าง ๒ บานเต็มที่ ดั่งนี้ ขโมยอะไรจะดันไปเข้าทางประตู ปีนขึ้นหน้าต่างขโมยของเขาเสียมิดีกว่าหรือ

นอกจากนี้ การที่ประเทศสยามจะเป็นรัฐบริวารไม่ได้มันยังสงสัย เพราะเราขาดของดิบ (Raw Materials) ในการทำอุตสาหกรรม เราขาดทั้งเหล็กและทั้งถ่านที่จะ

ทำการดังนี้ กว่าจะทำได้ก็ต้องกินเวลานานนับ ๑๐๐ ปี

การที่ยกตัวอย่างว่าอังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส จะทำการดังนี้เหมือนกันยังไม่เป็นจริง มีสเตอร์แม็กโดนาล ฮิตเลอร์ และดาลาดีเอร์ อาจได้คิดถึงสิ่งเหล่านี้ก็อาจเป็นได้ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าใครเริ่มทำการเหล่านี้เลย แม็กโดนาลเองนั้นดูเหมือนจะเลิกเขาเสียด้วยซ้ำ ส่วนฮิตเลอร์นั้นเดินแบบแฟลชีสมมากกว่า และก็คิดว่าหากการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ ดาลาดีเอร์นั้นก็ยังไม่ได้ปรากฏว่าทำอะไรดังนี้ อย่างไรก็ตามถึงแม้ประเทศทั้ง ๓ นี้ เขาจะดำเนินการตามนี้ เขาก็คงไม่กระทำได้ด้วยการบังคับราชฎะดังที่มีอยู่ในโครงการนี้ ประเทศเหล่านี้เขามีเครื่องจักรเครื่องมือพร้อมบริบูรณ์แล้วตลอดจนคนที่ชำนาญ ถ้าเขาจะทำจริงๆ เขาก็มีโอกาที่จะทำสำเร็จได้ดีกว่าเรามาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่ได้ปรากฏว่าเขาจะทำ แต่ถ้าผู้เขียนเชื่อว่าเขาจะทำกันแล้วก็ลองดูเขาทดลองต่อไปอีกมิดีกว่าหรือ จะรีบรวบรวบเป็นที่ ๒ รัสเซียทำไป รัสเซียซึ่งเป็นพระบรมครูเองก็ยังไม่ปรากฏว่าได้ผลอย่างงาม ก็รอดูเขาไปอีกสักหน่อยจะมีดีกว่าหรือ

ข้อ ๒๙ เอกชนเป็นเจ้าของโรงงานทำให้ระส่ำระสาย

การที่ผู้เขียนกล่าวเช่นนี้ ความจริงก็อาจมีได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าคิดว่าถ้ารัฐบาลจัดการเศรษฐกิจเสียเองหมดแล้ว และห้ามไม่ให้ราษฎรไปทำนองเอง ไม่ให้ราษฎรจับจองที่ดินเอง โดยการจำกัดออกสัมปทานแล้ว การระส่ำระสายดังที่ว่าจะมีมากกว่านั้นอีก การป้องกันความยุ่งยากระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างนั้น ประเทศอิตาลีซึ่งได้จัดการเศรษฐกิจตามแบบนี้เขาก็มีวิธีป้องกันและดำเนินการมาเป็นการเรียบร้อยดีมาก

เรื่องที่ผู้เขียนกล่าวว่า ถ้าคนงานเป็นข้าราชการ และจะไม่มีการหยุดงาน (Strike) นั้น ไม่เป็นการแน่ การเป็นคนงานหรือเป็นข้าราชการก็เป็นคนเหมือนกัน ถ้าคนงานไม่พอใจได้ ข้าราชการก็ไม่พอใจได้ นอกจากจะกดขี่ข้าราชการดังกล่าวแล้ว ให้กลายเป็นทาสจนคนหมดความเป็นมนุษย์ แล้วการอาจเป็นไปอีกอย่างหนึ่งก็ได้ รัฐบาลที่มาทำการค้าขายก็เปรียบเหมือนเป็นนายจ้าง ถ้าลูกจ้างได้รับการกดขี่ก็จะสไตรค์ได้อย่างเดียวกัน ผิดกันอยู่ที่แต่ว่า ถ้ารัฐบาลเป็นนายจ้างแล้ว ถ้าลูกจ้างเลิกงานหรือดื้อดึงขึ้นมารัฐบาลก็มีปืนกล และการตัดใบซื้ออาหาร เป็นเครื่องมือบังคับ เช่นที่รัสเซีย ถ้าคนงานคนใดไม่พอใจ เขาก็เชิญออกจากรางาน เมื่อออกจากงานแล้วก็

ถูกตัดใบซื้ออาหาร คนๆ นั้นก็ต้องอดตาย

เรื่องกรรมกรที่ผู้เขียนอ้างว่าเป็นการแสดงข้อหนึ่งถึงความระส่ำระสายอันนั้น ข้าพเจ้าขอตอบได้ว่า การที่กรรมกรถาวรหยุดงานนั้น หาใช่เกิดจากการหยุดเพราะความเดือดร้อนจริงจังอันใดไม่ ที่เกิดเป็นดั่งนั้นนั้นก็เพราะมีคนยุให้เกิดการหยุดขึ้น เพื่อจะได้เป็นโอกาสได้ตั้งสมาคมคนงาน และตนจะได้เป็นหัวหน้าและได้รับเงินเดือนกินสบายเท่านั้น

รัฐบาลทำมิกาไร

ถ้ารัฐบาลทำงานมิกาไร ราษฎรจะได้เงินเพิ่มขึ้นนั้น แต่ก็ไม่เห็นมีอะไรมาเป็นประกันว่าผลที่ทำนั้นจะดี นอกจากความเชื่อว่าจะดีเท่านั้น แต่ถ้าผลนั้นร้าย ราษฎรก็พากันอดตายไปหมด จะมีผู้ที่ไม่ร่วมอดอยากกับราษฎร ก็คือ พวกท่านที่ชำนาญที่คอยขึ้นอำนาจการเท่านั้น การทำอะไรนั้นต้องนึกถึงหัวอกทั้งสองฝ่ายว่า จะรู้สึกอย่างไร ถ้าท่านผู้ชำนาญต่างๆ ลงไปเป็นข้าราชการชุดดิน และกลับให้ราษฎรมานั่งแทนอำนาจการบ้าง จะเห็นว่าลำบากไม่น้อย เมื่อคนเกิดอดอยากขึ้นดั่งนี้แล้ว ก็จะมีการระส่ำระสายเดือดร้อนโดยแน่นอน ซึ่งถ้าปล่อยไว้ให้ราษฎรทำนาไปเองแล้ว คงจะไม่มีการเดือดร้อนถึงขั้นที่เกิดขึ้นเป็นแน่

การขาดทุน

การขาดทุนนั้นจะเกิดขึ้นได้ คือ ตามธรรมดาถ้ารัฐบาลทำอะไรแล้ว อาจจะ เป็นการเปลืองมาก ความจริงข้อนี้เป็นของที่รู้กันอยู่ทั่วไป เพราะคำว่ารัฐบาลนั้น ข้าราชการ ผู้ที่ทำการให้รู้สึกว่ามันคล้ายมนุษย์ ไม่สู้กลัวเสียหายนักว่ามีเงินที่ไหลมาได้ขาดสาย ถึงจะขาดตกบกพร่องบ้างก็ไม่เป็นไร และมักจะไม่ระวังเท่ากับเป็นของตัวเอง ตัวอย่าง เช่นนี้หาได้มากมาย และถึงแม้ว่ารัฐบาลจะจัดระเบียบอย่างดี การเช่นนี้จะไม่มีเลิกตามข้อเสียหายก็อาจมีได้จากการอื่น เช่น ความชำนาญและมีมือ เพราะสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างก็คือฝีมือ (skill) ของคนงานและความชำนาญของผู้ดูแลงาน การที่จะเพาะฝีมือให้เกิดขึ้นโดยทันทีย่อมไม่ได้ ย่อมต้องการเวลาหัดอีกเป็นเวลาตามสมควร และต้องการความชำนาญประกอบ การที่ไม่มีฝีมือนั้นย่อมใช้ของเสียเร็ว ถึงแม้รถยนต์หรือเครื่องจักร ไกลาจะเป็นการใช้งานก็จริง แต่การที่สอนให้คนอมซบขึ้นนั้นก็ต้องการฝีมือมากเหมือนกันหาไม่ถนัดนั้นจะเสียโดยเร็ว อันเป็นการเปลืองโดยไม่ใช้เหตุ อีกอย่างหนึ่งดูตัวอย่างรัสเซีย

ที่เขา มักสร้างโรงงานต่างๆ เขาเอาคนเข้าไปใส่ไว้เพิ่มเติมมากกว่าความจำเป็นอีกเป็นอันมาก คนงานของเขาก็ไม่มีความชำนาญหรือฝีมือ ของที่ทำออกจากโรงงานก็ใช้ไม่ได้เสีย ๗๐% ซึ่งภายหลังก็ต้องพังลงทำใหม่อีกอันเป็นการเปลืองโดยใช้เหตุ นอกจากนี้วิธีหักกลบลบหนี้ดังกล่าวแล้วย่อมจะทำให้เกิดการยกยอกมากขึ้นอีกเป็นอันมาก เพราะคนคงมีหนี้ท่วมหัว และต้องการหาเงินใหม่ หาโดยทางตรงไม่ได้ก็ต้องหาโดยทางอ้อม ความลำบากต้องถูกลงโทษเช่นเดียวกันจะมีมิได้ขาด นอกจากนี้การช่วยให้พวกกันเข้าทำงานในตำแหน่งที่สบายๆก็ย่อมจะต้องเกิดมีขึ้นอีก และการที่เรียกว่า เรดเทป (Red Tape) ช่วยคนอะไร เหล่านี้ก็จะเพิ่มทวีขึ้น การเสียหายขาดทุนในการที่รัฐบาลกระทำการเศรษฐกิจเอานั้น มีความจริงอย่างชัดเจนดังเหตุที่กล่าวมาแล้ว คือ การเปลืองโดยใช้เหตุประการหนึ่ง การเรดเทปหนึ่ง การจัดหาคนมีฝีมือหรือชำนาญไม่ได้ดีหนึ่ง ประเทศรัสเซียซึ่งมีผู้ที่ชำนาญในเชิงเศรษฐกิจนั้นมีมากกว่าหลายเท่า แต่ถึงกระนั้นเมื่อรัฐบาลจัดการทำเศรษฐกิจเองแล้วก็ยังขาดทุนปนปี ดังเห็นได้ในคำพูดของเซอร์ชินสเก้ ซึ่งเคยเป็นสภานายกของสหภาพเศรษฐกิจ (President of the Supreme Economic Council) ได้พูดในที่ประชุมของสภาเมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ค.ศ. ๑๙๒๒ ดังปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องแอนธิโคโนมิคอีลีตอริออฟโซเวียตรัสเซีย เล่ม ๒ หน้า ๓๒๓ ถึง ๓๓๓ ว่า รัสเซียนั้นเวลานี้อยู่กินอย่างเปลืองที่สุด ใช้เงินหลายร้อยล้านรูเบิลไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ การงานทุกอย่างเดินไปอย่างออพฟิเชียล การค้าทุกอย่างที่รัฐบาลทำก็มีข้าราชการทำเกินจำนวนต้องการตั้ง ๑๐๐๐ เศษไปทั่วทุกแห่ง การเงินที่ทุกอย่างออฟฟิศเพิ่มพิเศษก็มากมายก่ายกอง การที่ต้องเปลืองไปเหล่านั้นนั้น ก็สำหรับแต่ในเมืองใหญ่เท่านั้น ส่วนประเทศบ้านนอกแล้วอดอยากอาหารไปไม่ถึงไม่เพียงพอเลย การใช้จ่ายที่เปลืองดังนี้ทำให้ราคาของสูงขึ้นอย่างมากมากเกินไปคาดหมาย เสมียนพนักงานก็ต้องเพิ่มขึ้นมิได้ขาด ดูตัวอย่างเช่น โรงงานเหล็กกล้า (สตีลเวิร์ต) ซึ่งปรากฏว่าการเงินผิดเคืองที่สุด แต่ถึงกระนั้นคนงานชั้นเสมียนพนักงานก็เพิ่มขึ้นจากจำนวน ๒๕๐ ถึง ๙๐๐ แล้ว เงินเดือนก็ต้องเสียมากมายขึ้น

ข้าราชการที่ทำการติดต่อกับคณะกรรมการร่างโครงการใหม่มีจำนวน ๔๐๐,๐๐๐ คน สหกรณ์ต่างๆก็มีเสมียนพนักงานเกินตัวไปหมดสิ้น การใช้दानให้มันและของดิบต่างๆก็เปลืองอย่างน่ากลัว ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่าถ้ารัฐบาล

เราเริ่มทำบ้างก็คงไม่พ้นการหมดเปลืองดังที่ว่าเป็นแน่ และเมื่อเปลืองเข้าการขาดทุนก็ย่อมจะหนีไม่พ้น การขาดทุนของรัสเซียในการที่รัฐบาลทำเศรษฐกิจนี้ สตาลินเองกล่าวไว้ว่าเป็นเช่นนั้น (ดูในแอนธรีโคโนมิกฮิสตริออฟโซเวียตรัสเซีย หน้า ๓๒๔) ดังคำว่าเวลานี้ผู้ร้ายกำลังเข้าปล้นรัฐบาล ผู้ร้ายเหล่านี้เป็นผู้ร้ายใจเย็น เห็นแก่สนุกเป็นใหญ่ ขโมยอะไรได้ก็ขโมยเอา มีจำนวนนับพัน แต่คนเช่นนี้แทนที่จะถูกเรียกว่าพวกโจร คนกลับเห็นว่าเป็นพวกเก๋ ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งก็เห็นได้ว่ารัฐบาลที่ทำการค้าขายนั้นก็คงไม่พ้นข้อเสียหายหมดเปลืองอันเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือคน ไม่พยายามให้มีคุณภาพ มีแต่การเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ทั้งสิ้น นี่แหละเป็นทางขาดทุนที่จะพึงมาถึงละ ก็เมื่อมีการขาดทุนแล้ว รัฐบาลไม่ช้าก็ต้องเที่ยวกดขี่คนโดยขึ้นภาษีเป็นสิ่งของ ซึ่งผู้เขียนโครงการก็ได้กล่าวแล้ว เก็บภาษีเป็นสิ่งของ เช่น ข้าวปลา ดังนั้นก็เท่ากับเป็นการรบกวน รบกวนแล้วความสันติสุขจะเกิดมาได้อย่างไร ข้าพเจ้าแลไม่เห็น อย่ายว่าแต่เราเลย แม้แต่รัสเซียซึ่งเป็นบรมครูของการเศรษฐกิจแบบนี้ก็ยังเป็นดังนี้ได้ เราหรือจะพ้นไปได้

ข้อ ๓๐ แผนเศรษฐกิจแห่งชาติ

การวางแผนที่กำหนดมานี้ไม่เป็นผิดอันใด น่าจะลองสำรวจดู การสำรวจดูนี้ย่อมจะต้องทำให้ละเอียดดี ถูกต้องตามหลักการจึงจะควร หาไม่ผลที่จะไม่ดีพอที่จะไปใช้ในการติดต่อไปภายนอก การที่วางขึ้นกระทำการดังนี้ไม่มีข้อขัดข้องอย่างไร ควรจะทำได้ ข้อสำคัญต้องอย่างลืมนึกว่าคนเรานั้น การกิน การต้องการ และอื่นๆ ย่อมต่างกันทั้งนั้น ถ้าสำรวจที่แห่งหนึ่งแล้วอย่าตกลงใจทันทีว่าที่อื่นก็คงเป็นเหมือนกัน

ข้อ ๓๑ เอกราชทางศาล

ข้อนี้ไม่เกี่ยว ถึงแม้จะไม่มีโครงการเศรษฐกิจ เราก็อาจสามารถมีเอกราชทางศาลได้อย่างดี

ข้อ ๓๒ เอกราชทางเศรษฐกิจ

การที่เราจะสลัดจากแอกแห่งความกดขี่ในทางเศรษฐกิจนั้นจะทำให้ยาก เพราะถ้าเราสลัดหลุดเราก็จะต้องเป็นเข้าของตลาดที่ใหญ่ ที่คนทั่วโลกต้องยอมฟังเสียงเรา การที่เราจะเป็นเจ้าของตลาดที่ใหญ่ได้นั้น เราจะต้องมีสินค้าที่คนต้องการอยู่ในมือเรามาก ซึ่งคนอื่นจะต้องผ่อนตามราคาของเรา หาไม่ถ้าเราไม่ขายให้เขาก็จะต้องได้รับ

ความลำบาก เมืองเรายังเล็กนักที่จะสามารถยึดตำแหน่งนี้ได้ ไม่ใช่อย่างรัสเซียที่ใหญ่โต มีทางที่จะทำสินค้าเป็นเจ้าของตลาดใหญ่ได้ ข้อนี้เป็นข้อ ๑ แนวที่เราจะกอบกู้รัสเซียไม่ได้ เราจะฝืนอย่างเขาไม่ได้ เพราะของที่เรามีอยู่ถึงแม้จะได้จัดการอย่างดีที่สุดก็ยังมี อาจที่จะเป็นผู้อ่างราคาเล่นตามใจได้ถนัด เราคงยังจะต้องอนุโลมไปกับเขาเป็นแน่ อย่างดีก็พอทำให้เรามีเสียงในเรื่องวางราคาของดีขึ้นเท่านั้น อีกประการหนึ่ง การค้ากับภายนอกนั้น อย่างไรเสียเราก็คงยังต้องกระทำอยู่ทั้งซื้อทั้งขาย ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลยว่า ประเทศเราจะอยู่ได้เฉยๆโดยไม่ต้องค้าขายกับใคร เมื่อเป็นเช่นนั้นราคาในโลกเขามีอยู่ อย่างไรเราก็คงยังต้องกดดันซื้อขายอยู่อย่างเดิม เพราะฉะนั้น การที่เราจะเป็นเอกราช ในทางเศรษฐกิจนั้นคงยังจะไม่ได้แน่ ผู้เขียนได้กล่าวในตอนหนึ่งว่า จะยอมให้คนหากินตามอิสระได้บ้าง แต่คำพูดอันนี้ย่อมขัดความในเรื่องเอกราชในทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เขียนกล่าวว่ารัฐบาลจะสามารถถดราคาวางราคาเองตามชอบใจภายในประเทศ ถ้ารัฐบาลทำดังนี้จริงๆการค้าขายทางอิสระก็คงจะมีไม่ได้ เพราะรัฐบาลจะถดราคาวางราคาเท่าใดก็ได้ ถ้าวางราคาเสียต่ำเกินไป พวกที่ทำการค้าขายอิสระก็คงล้มกันไปตามๆกันหมด นอกจากนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นชัดด้วยว่า ตามโครงการนี้รัฐบาลได้คิดจะบีบคั้นมิให้ใครทำมาหากินเป็นอิสระได้จริงๆ อีกประการหนึ่ง ผู้ขายของต่างประเทศที่ใหญ่ๆเขาอาจเตรียมนำของมาทิ้งไว้มากอยู่แล้วถดราคาลงแข่งกับราคาของรัฐบาลก็ได้ ซึ่งย่อมจะทำให้การวางราคาที่รัฐบาลจะกำหนดเท่านั้นเดินไปได้ยาก ดังนี้ การเอกราชในทางเศรษฐกิจก็คงจะยังมีไม่ได้

ข้อ ๓๓ เอกราชในการเมือง

ถ้าเราดำเนินวิธีการเศรษฐกิจแบบนี้แล้ว ความเป็นเอกราชในการเมือง อาจจะมีไม่ได้ เพราะในขั้นต้นเรายอมทราบดีแล้วว่า การดำเนินการตามโครงการนี้เป็นวิธีการดังที่ประเทศรัสเซียดำเนินอยู่ ประเทศอื่นๆทั่วโลกรวมทั้งเพื่อนบ้านของเราเขาเห็นว่าวิธีดำเนินการดังประเทศรัสเซียนี้เป็นภัยแก่สันติสุขของพวกเขา วิธีการดำเนินนี้อาจไม่เรียกว่าคอมมิวนิสต์ก็ได้ แต่ความจริงมันมีอยู่ว่ารัสเซียใช้อยู่ ก็เมื่อโลกเขาว่าคอมมิวนิสต์พยายามบังคับให้คนมาเป็นทาส และเราก็เอาอย่างเขาหมดทุกอย่าง ดังนี้แล้วเขาจะนึกหรือว่าเรานั้นไม่ควรจะรังเกียจ ตามความจริงแล้วถ้าเรารังเกียจรัสเซียเพราะทำเช่นนั้น

ถ้าเราทำบ้างเขาก็คงรังเกียจเหมือนกัน เพราะประการหนึ่ง เราจะเป็นจุดศูนย์กลางสำหรับคอยช่วยป้อนให้เมืองขึ้นของเขาที่เป็นเพื่อนบ้านของเราเกิดระส่ำระสายขึ้น เพราะวิธีนี้เขาจะนั่งนิ่งอยู่ไม่ได้ เขาอาจไม่ยกทัพมารบเราหรืออะไรเช่นนั้น แต่ทางที่เขาจะทำได้เป็นอย่างดีที่สุดนั้น คือ เขาจะขอเข้ามายึดสิ่งของของเราไว้เป็นประกันจำนวนเงินที่เขาให้ยืมมา การกระทำดังนี้ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า เขาทำได้ดี สันนิบาตชาติจะติเตียนเขาไม่ได้ เพราะเมื่อเจ้าหนี้ไม่ไวใจลูกหนี้แล้วก็อาจพยายามรักษามลประโยชน์ของตนได้ การที่เราจะมีเงินซื้อของจากเขานั้นเขาก็คงอยากขายเสมอ แต่การขายนั้นก็คงไม่เกี่ยวกับการที่เขาจะมาทวงหนี้ เพราะถ้าเขารู้สึกว่าวิธีการของเขาจะทำให้เงินของเขาสูญไปเปล่าๆแล้ว เขาก็จะเฉยอยู่ไม่ได้ ดังนั้นการที่จะทำอะไรลงไปแล้วคิดว่าไม่กลัวฝรั่งและไม่กลัวใครๆ นั้นเปรียบเหมือนเราไม่สองกระจะกลัวเสียก่อนว่า เรามีรูปร่างฐานะเป็นอย่างไร อย่าลืมนิทานสุภาพคดีเรื่องอั้งยี่อั้งยี่ที่พยายามขยายตัวแข่งกับวัว ซึ่งในที่สุดก็ต้องแตกตาย การที่เราจะดำเนินการงานตามโครงการอันนั้นนั้น ถึงแม้เราจะญาติดีกับคนต่างประเทศ ไม่เบียดเบียนเขาเลยก็ดี ความยุ่งยากระส่ำระสายที่จะทำให้เขาเกิดความไม่ไว้วางใจก็อาจเกิดขึ้นได้ ครั้งการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เราทำการได้โดยเรียบร้อยไม่มีใครเลือดตกยางออกและตลอดมาผู้ที่ควบคุมกิจการรัฐบาล ก็ยังมีผู้ซึ่งชาวต่างประเทศเชื่อถือบังคับการอยู่ ฉะนั้นจึงยังไม่มียะอะไรเกิดขึ้น ถ้าทดลองให้พวกผู้เขียนบังคับการมาโดยอิสระตั้งแต่ต้นมาและบ้านเมืองเกิดระส่ำระสาย มีการฆ่าฟันกันขึ้น หรือประกาศโครงการออกไปดังๆให้เขาเห็นแล้ว อย่าได้นึกเลยว่าเขาจะนิ่งอยู่เฉยๆ เพราะอย่างนั้นน้อยถึงแม้เขาจะยังไม่ยกกองทัพมาใหญ่โตเข้ามายึดเมืองเรา เขาก็คงจัดให้มีทหารของเขามาดูแลคนของเขาที่สถานทูตดังที่เป็นอยู่ในประเทศจีน เปอร์เซีย อาฟกานิสถาน และบรรดาเมืองอื่นๆที่เขาไว้วางใจไม่ได้ เราอยากจะทำให้มีทหารต่างประเทศเข้ามาตั้งรักษาสถานทูตของเขาอย่างนั้นหรือคนไทยจะเต็มใจละหรือที่เห็นทหารต่างประเทศเข้ามารักษาสถานทูตของเขา เพราะเขาหมดความเชื่อถือในตัวเรา ผู้เขียนยังคงอยากถามอีกว่า กับดักนี้บ้านเมืองเรียบร้อยจะประกาศใช้โครงการจะทำให้เกิดระส่ำระสายอย่างไร ขอตอบได้ว่า เมื่อรัฐได้เริ่มงานนี้แล้วและเมื่อราษฎรรู้สึกละแล้ว การเป็นข้าราชการได้รับเงินเดือนปณกระดานนั้นเป็นอย่างไรบ้าง ราษฎรที่เป็นข้าราชการก็จะเริ่มต้นด้วยการไปขอรับจ้างชาวต่างประเทศ เพราะชาว

ต่างประเทศเขาจ่ายเงินเดือนจริงให้ เมื่อรัฐบาลรู้ดังนี้ก็คงอดโกรธไม่ได้ คงจะต้องหาวิธีป้องกันหรือบังคับทางอ้อมมิให้กลายเป็นเช่นนั้น ราษฎรก็จะถูกกดขี่มากขึ้น เมื่อราษฎรลำบากขึ้นมากก็คงอยากหนีไปอยู่กับชาวต่างประเทศเสียเช่นนี้ ณ บัดนี้ก็มีอยู่แล้ว นอกจากนั้นราษฎรที่อยู่ชายแดนที่เห็นว่าราษฎรที่ขึ้นอยู่แก่ชาวต่างประเทศนั้นเขามีเสรีภาพดีกว่า ก็อาจพากันไปพึ่งโพธิสมภารชาวต่างประเทศก็อาจเป็นได้ เพราะอยู่ทางนี้ต้องเป็นยิ่งกว่าทาสเสียอีก เมืองไทยเรานั้นเมื่อครั้งยังเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ ราษฎรก็ไม่เคยถูกตัดเสรีภาพถึงเพียงนี้ ใครจะทำมาหากินอย่างไรในทางที่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีใครห้าม นอกจากนั้นพระเจ้าแผ่นดินของไทยยังสั่งให้เลิกทาส แต่มาบัดนี้เมื่ออำนาจสูงสุดตกอยู่กับราษฎรแล้ว แทนที่จะมีเสรีภาพมากขึ้น พวกทาสที่ชำนาญต่าง ๆ กลับตัดเสรีภาพของเขามากขึ้นเสียกว่าเดิมอีก และตัดสิทธิไม่ให้ราษฎรทำนา ตัดสิทธิไม่ให้ราษฎรทำการอาชีพตามลำพังโดยสะดวก และห้ามไม่ให้จับจองที่ดินโดยง่าย สิทธิเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกตกลงมาแต่โบราณกาล มาบัดนี้ราษฎรกลับกลายเป็นทาสไปอีก เพราะโครงการเศรษฐกิจอันนี้ แต่ไม่ใช่ทาสของคนธรรมดา เป็นรัฐทาส ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงสมบูรณาญาสิทธิที่ไม่ทรงทำความเดือนร้อน ซึ่งมีดังนี้จะไม่ให้ราษฎรอพยพหนีอย่างไร ความระส่ำระสายก็จะต้องเกิดมีขึ้น เมื่อเกิดความระส่ำระสายขึ้นการจะเดินไปไม่สำเร็จ เจ้าหนี้เขาเริ่มมายุติทรัพย์สิน ความเป็นเอกราชทางการเมืองก็คงเสียไป หรือถึงแม้การจะสำเร็จ เพื่อนบ้านที่เขากลัวไฟจะไปลูกในบ้านของเขาบ้าง เขาอาจจะเข้ามาช่วยดับไฟก็ได้ เขาอ้างได้ดีในข้อนี้ เพราะเป็นการป้องกันมิให้ไฟไหม้บ้านของเขา ใครจะไปคิดค้านอันใดเล่า นอกจากนี้การที่เราจะไปหาความเห็นใจ ความเอ็นดูช่วยเหลือจากสันนิบาตชาติ ในโอกาสที่เรากลายเป็นสิ่งที่เรารังเกียจแล้วดังนี้ เห็นจะหาความช่วยเหลือได้น้อยล็กน้อยละกระมัง

ข้อ ๓๔ บทที่ ๒ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน

ในข้อนี้ข้าพเจ้าสงสัยว่า ถ้ารัฐบาลดำเนินโครงการเศรษฐกิจตามแผนนี้แล้ว น่ากลัวจะทำให้มีความสงบภายในไม่ได้ตนัก เนื่องจากวิธีหักกลบลบหนี้มันเองที่ทำการเป็นไปดังนั้นไม่ได้ เพราะราษฎรคงจะพากันเป็นหนี้รัฐบาลมากขึ้น เนื่องจากราษฎรมีหนี้ท่วมท้นมากขึ้น และไม่มีหนทางใดนอกจากเป็นหนี้เท่านั้นเสมอไปแล้ว ก็อาจจะลักของของรัฐบาลและของซึ่งกันและกันได้ และถ้าเกิดการขโมยกันขึ้นแล้ว ก็หวังอยู่อย่าง

เดียวว่ารัฐบาลไม่ใช้วิธีปราบปรามอย่างที่ทำในประเทศรัสเซีย ซึ่งอาจลงโทษผู้ลักขโมยหลวงได้ด้วยการประหารชีวิตหรือการเนรเทศให้ไปอดตาย

ข้อ ๓๕ บทที่ ๓ การเศรษฐกิจ

ตามโครงการเศรษฐกิจมีความมุ่งหมายว่า จะมีให้ราษฎรอดอยาก ประเทศรัสเซียเองก็ตั้งใจเช่นนั้น แต่บัดนี้กลับปรากฏว่าราษฎรอดอยากยิ่งกว่าแต่ก่อนใช้โครงการเศรษฐกิจเป็นอันมาก ตามบ้านเมืองนอกกรุงที่มีอาหารไปไม่ถึงนั้น ราษฎรพากันอดอยากจนถึงกับกินเนื้อคนด้วยกันเอง เลนินเองก็ยอมรับว่า การจัดการแบบคอมมิวนิสต์ซึ่งเดินไปอย่างเหลวไหลเป็นเหตุให้เกิดความเป็นไปดังปรากฏอยู่ในหนังสือ แอนอีโคโนมิกส์สตอริโออฟโซเวียตรัสเซีย หน้า ๒๑๖ กล่าวว่า ความอดอยากนั้นทำให้เกิดการกินเนื้อคนด้วยกันขึ้น ซึ่งไม่เคยมีในรัสเซียเลย นอกจากนั้นเมื่อครั้งมีการจลาจลในต้นศตวรรษที่ ๑๗ สภาการแพทย์ได้เป็นผู้รับทำการไต่สวนเรื่องความอดอยากครั้งนั้น และได้รายงานมายังรัฐบาลว่า สภาพในรัสเซียเป็นที่น่าขนลุกขนพองอย่างที่สุด พวกมนุษย์ที่กินคนนี่คือคนธรรมดาเราเอง ไม่ใช่บ้าหรืออะไรเช่นนั้น ตามธรรมดาแล้วก็ตามเนินการอาชิต์ดังคนโดยปกติทุกอย่าง นอกจากนั้นบางคนยังได้เคยรักใคร่ผู้ที่ตัวฆ่ากินเสียด้วยซ้ำ ในระหว่างนั้นความน่ากลัวอันนี้ได้เดินถึงขีดสุด ในป่าซำผิงศพบมีคนรอคอยขุดศพที่เขาฝังใหม่สำหรับเอามากิน พวกที่ไปขุดศพเอามากินนี้ เมื่อเจ้าหน้าที่จับได้ก็เอามาเยียนเสียเจียนตาย แต่ถึงกระนั้นก็ไม่เข็ด บิดา มารดา พี่สาว น้องชาย ก็เกิดฆ่ากันเองเวลากลางคืนเด็กชายหญิงที่เดินตามถนนก็มีคนจับไปฆ่ากินเสีย การที่เป็นดังนี้ในราษฎรเห็นว่าเป็นการจำเป็น ด้วยเหตุว่าถ้าไม่กินกันลงเสียบ้างแล้วก็คงพากันตายหมดไม่เหลือเลย บิดามารดาที่เห็นบุตรเจ็บเพราะขาดอาหาร เห็นว่าใกล้จะตายอยู่แล้ว ก็จัดการฆ่าบุตรกินเสีย และอ้างว่าถึงเวลาที่เด็กนั้นควรตายแล้วจึงฆ่าเสีย เพราะถึงอย่างไรก็ไม่รอด ก็ฆ่าเสียเพื่อเลี้ยงชีวิตบุคคลคนอื่นที่ยังแข็งแรงต่อไปดีกว่า คนฆ่ากันกินโดยไม่รู้บาปนั้นเห็นไปเสียว่าความจำเป็นบังคับแล้วก็ไม่ผิด นี่เราจะคิดจัดการให้เมืองไทยกลายเป็นอย่างนี้ละหรือ นี่หรือความสุขสมบูรณ์ที่โครงการเศรษฐกิจที่จะนำมาใช้ใน ประเทศไทย คนไทยอยู่เป็นคนไทยดี ๆ อยากจะให้กลายเป็นยักษ์เป็นผีกินมนุษย์ซึ่งกันและกัน ความบรมสุขอย่างนี้เห็นจะเหลือรับสักหน่อย

การให้เงินเดือน

การให้เงินเดือนนั้นจะให้สักเท่าไรก็ตาม ถ้าอาหารไม่มีจะกินแล้วหรือจะนำเงินนั้นไปใช้ซื้ออะไรไม่ได้แล้วเงินก็ไม่มีประโยชน์ เงินเดือนที่จะแจกราษฎรนั้นอาจมีจำนวนมากกว่ารายได้ที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ แต่ราคาอำนาจที่จะไปซื้อของนั้นคงเกือบไม่มีเลย เพราะเหตุที่บรรดาอาหารการกินที่มีอยู่เท่าใด รัฐบาลจะเอาไปขายเสียหมด เพื่อยังความดุลยภาพระหว่างประเทศ ส่วนคนทั้งสิบเอ็ดล้าน ถ้าได้เงินดังกล่าวแล้ว คือ ให้อยู่กินได้อย่างคนชั้นกลาง คือ รายเดือนละ ๒๐ บาทต่อคน โดยคิดถึงการซื้อของไฮลเชลได้ทั้งหมดแล้ว ในเดือนหนึ่งรัฐบาลจะต้องจ่ายเงินเดือนถึง ๒๒๐ ล้าน ถ้าคิดทั้งปีก็รวม ๓,๐๐๐ ล้าน เงินนี้จะเอามาจากไหน นอกจากจะต้องเก็บของทุกสิ่งทุกอย่างที่มีทั้งหมดออกขายต่างประเทศเพื่อเอาเงินกลับมาเท่านั้น ตามรายงานการสำรวจเศรษฐกิจในประเทศไทยนั้น ปรากฏว่ารายได้ของประเทศไทยอันเกิดจากการทำมาหากินของราษฎรปีหนึ่งเท่ากับ ๓๐๗,๖๓๓,๐๐๐ บาทเท่านั้น ดังนั้นจะไปเอาเงินปีละ ๓,๐๐๐ ล้านบาทมาจากไหน โภคทรัพย์ทั้งหมดในประเทศไทยก็มีอยู่แล้ว ณ บัดนี้ก็ไม่ถึง ๓,๐๐๐ ล้านเสียแล้ว การที่ปรากฏนั้นโภคทรัพย์ในประเทศไทยที่เป็นอยู่ ณ บัดนี้ เป็นจำนวน ๒,๔๕๑,๖๔๑,๐๐๐ บาทเท่านั้น แปลว่าเวลานี้จากต้นทุนที่มีอยู่ ๑๐๐ บาท (อันเป็นโภคทรัพย์) ก็ทำได้ ๑๒ บาท ๑๒ บาทนี้อาจเป็นจำนวนคงที่อยู่ได้ แต่รัฐบาลจะจัดการอย่างไรจึงจะเพิ่มเงินรายได้ขึ้นอีก ๑๐ เท่าตัวในทันที น่ากลัวว่าจะเป็นความฝันเสียละกระมัง

การที่ทำเงินเดือนมาแจกกันได้ดังนี้ก็จะมิได้อีกวิธีเดียว คือ วิธีอินฟเลชั่น พิมพ์ธนบัตรออกมามากๆ และการปล่อยให้ราคาสินค้าตกไป ราษฎรจะไปรู้อะไร จะรู้ได้ก็ต่อเมื่อไปซื้อของเท่านั้นว่าราคาของเงิน ๑ บาทนั้นกลับไปเท่ากับ ๓๐ สตางค์เท่านั้น การพิมพ์ธนบัตรนี้ก็ไม่ยากอะไร จะทำเท่าไรก็ได้ แต่ต้องอย่าลืมว่าจำนวนเงินนั้นไม่สำคัญเท่าอำนาจซื้อ ก็เมื่อราษฎรมีเงินแต่ไม่มีอำนาจซื้อดังนี้แล้ว ความลำบากที่คาดว่าจะมีอย่างรัสเซียมันจะมีขึ้น มันก็พากันแยะไปหมดเท่านั้น เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นเลยว่าความเจริญสุขจะมีมาได้อย่างไร นอกจากในความฝัน

ข้อ ๓๖ บทที่ ๔ ความเสมอภาค

ความเสมอภาคในข้อนี้ข้าพเจ้าก็มองเห็นว่า จะมีความเสมอภาคได้อย่างไร

ข้าราชการส่วนหนึ่งต้องทำงานเป็นทาส และอีกส่วนหนึ่งเป็นนายผู้ชำนาญทำงานขึ้นด้วยความเสมอภาคที่ผู้เขียนกล่าวนั้นไม่ใช่มีแต่บนกระดาษ เป็นแต่เพียงเสมอภาคด้วยชื่อ คือว่าเป็นข้าราชการด้วยกันทั้งนั้น ถ้าจะให้ข้าพเจ้าพูดบ้างก็ได้ว่า เวลานี้ข้าพเจ้าจะต้องให้ทุกคนเป็นเจ้าของฟาร์มถือศักดินาคนละแสนไร่เท่ากันหมด มันก็คงไม่ต่างกับผู้ที่เขียนว่า แต่ความจริงแล้วเจ้าฟาร์มเหล่านั้นก็คงจะเสมอภาคกันไม่ได้ เพราะก็จะต้องทำงานอยู่อย่างทุกวันนี้ทุกคน แล้วมันจะได้ความเสมอภาคกันจริงจังเท่าใด ข้อที่ว่าถ้าดำเนินการตามโครงการนี้แล้วราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกันในข้อที่จะไม่อดตาย ก็ขอบอกว่าไม่จริงอีก เดียวนี้ต่างหากที่ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกันในข้อที่จะไม่อดตาย เพราะยังทำมาหากินตามใจสมัครได้ และทั้งไม่เคยปรากฏเลยว่ามีใครอดตาย แม้แต่หมาวัดก็ไม่เคยอดตายดังกล่าวนั้นแล้ว ถ้าเราเดินตามโครงการนั้นแล้ว มันแหละอาจมีการอดตายกันได้ และถ้าเป็นการอดตายกันทุกคนอย่างเสมอภาคแล้วยังดีอยู่ เพราะอย่างน้อยก็ถูกหลักนี้ แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะไม่เสมอภาคกันในเรื่องอดตายเสียละกระมัง ผู้อดตายจะเป็นแต่ข้าราชการชั้นกรรมกร คือราษฎรเท่านั้น ส่วนข้าราชการชั้นผู้ชำนาญขึ้นนี้อาจไม่อดตายอย่างเดียวก็ได้แล้วจะมีการเสมอภาคกันข้อไหน ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็น

ข้อ ๓๗ บทที่ ๕ เสรีภาพ

เมื่อห้ามปราบขัดขวางไม่ให้ราษฎรทำตามใจสมัครได้ดังกล่าวนั้นมาแล้ว ก็เท่ากับตัดเสรีภาพ ก็เมื่อรัฐบาลตั้งใจจะตัดเสรีภาพเช่นนี้ ก็นับว่าเป็นการนำความสุขสมบูรณ์มาให้แล้วก็จะทิ้งคนให้มีชีวิตอยู่ทำไม ประหารชีวิตมันเสียให้หมดก็แล้วกัน มันจะได้ไม่อดตาย ดีกว่าที่จะปล่อยให้เสรีภาพของตน คนคนที่เราขังไว้และเลี้ยงดูให้มีความสุขสมบูรณ์ด้วยปัจจัยทั้ง ๔ ก็ยังอดสาหัสฝาดอันตรายเป็นมาถึงชีวิต แหกคุกหนีความสุขสมบูรณ์ที่ไม่มีความเป็นอิสระ ถึงแม้จะต้องถูกยิงตายหรือจะต้องอดตายก็มีได้มีความสุขทวน ทหารที่เราเลี้ยงไว้อย่างสุขสมบูรณ์ก็อยากหนี เพราะความต้องการเสรีภาพ เพราะฉะนั้นอย่าพูดเป็นอันขาดว่าคนเรารักเสรีภาพน้อยกว่าความสุขสมบูรณ์ในที่ที่ถูกขัง สุภาภิตเรามีอยู่ว่า คับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยาก ผู้เขียนเห็นจะลืมข้อนี้เสียแล้วกระมัง การรักเสรีภาพอย่าว่าแต่คนเลย แม้สัตว์โดรงจามมันก็รักเสรีภาพ สัตว์ในสวนสัตว์ที่เขาเลี้ยงไว้นั้นก็ได้รับความเลี้ยงดูเป็นอย่างดี มีของกิน ที่อยู่พร้อมบริบูรณ์ทุกอย่าง แต่ถ้า

ลองเปิดกรงเข้าที่ไร่มันก็หนีทุกที นี่ก็เพราะความต้องการเสรีภาพยิ่งกว่าความสุขกาย อันเต็มไปด้วยความไม่เป็นอิสระ เพราะฉะนั้น โครงการเศรษฐกิจที่จะใช้นี้จะนำเสรีภาพ มาสู่ราษฎรทั่วไปนั้นย่อมไม่จริงดังกล่าวเลย

ข้อ ๓๘ บทที่ ๖ การศึกษา

การที่จัดให้ราษฎรได้รับการศึกษานี้ ไม่จำเป็นที่จะเป็นของที่ทำได้แต่เมื่อรัฐบาลได้ทำการเศรษฐกิจแล้วเท่านั้น จะทำเมื่อใดก็ทำได้ หรือจะทำควบกับโครงการเศรษฐกิจชนิดอื่นก็ได้ การบังคับให้เรียนหรือการบังคับต่างๆนี้ ทำไมผู้เขียนจึงชอบนัก ก็จะใช้การชักชวนแทนมิได้หรือ ถ้าจะจัดการศึกษาควรจะต้องชักชวนให้ราษฎรรักการศึกษา และให้ความสะดวกในการศึกษา ทำไมจะต้องใช้แต่บังคับตลอดไป

ผู้เขียนกล่าวว่า ถ้ารัฐบาลได้ใช้วิธีโครงการเศรษฐกิจแบบนี้แล้ว ราษฎรจะได้รับสิ่งที่ราษฎรพึงปรารถนาทุกคนหมด กล่าวมาแล้วจะได้พบพระศรีอาริย์ทั่วกันหมดนั้น ข้าพเจ้าอยากขอค้านสักหน่อยว่า ในศาสนา พระศรีอาริย์ซึ่งมีผู้ทำนายไว้ นั้น คนไม่ต้องทำอะไรเลย นอนเฉยๆก็มีสิ่งของพร้อม การบังคับกตขีที่ทั้งปวงก็ไม่มี เสรีภาพก็เต็มที่ เสมอภาคก็มี แต่ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าถ้าดำเนินตามโครงการเศรษฐกิจอันนี้แล้วการมั่นคงกันข้ามหมด การบังคับกตขีก็มี งานก็ต้องทำกันอย่างหนัก ซึ่งนึกดูแล้วรูปร่างมันใกล้เคียงไปทางอเวจีของพระศรีอาริย์มากกว่าสวรรค์ของพระศรีอาริย์ดังผู้เขียนกล่าว

นอกจากนี้ผู้กล่าวกันอยู่เนืองๆว่า พระสงฆ์นั้นเป็นโง่เขลาลึกลับ แต่อย่าลืมว่าการกินอยู่ของพระสงฆ์นั้น มีเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจอันเป็นธรรมชั้นสูงอยู่เสมอ ถ้าดำเนินการตามโครงการเศรษฐกิจอันนี้แล้ว การมั่นคงกันข้ามหมด การบังคับกตขีก็มี งานก็ต้องทำประการหนึ่ง การอยู่กินก็อย่างที่เรียกว่า อยู่รุกขมูล และบิณฑบาต จนแม้แต่ยาที่ใช้รักษาโรคก็ใช้มูลไร้คูด ไม่ได้มุ่งหาความสุขดังมนุษย์ทั่วไป และนอกจากนั้นพระสงฆ์นั้นไม่ได้ค้าขายเอง คือไม่มีทั้งการอาชีพอิสระ หรือการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ พระสงฆ์ไม่ได้มีโครงการเศรษฐกิจที่จะบังคับเพื่อนด้วยกันให้เป็นทาส พระสงฆ์มีความเสมอภาคจริง โดยมีวินัยที่จะต้องปฏิบัติอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเจ้า มนุษยธรรมดา ภายนอกวัดทั้งสิ้น พระสงฆ์ไม่ต้องคิดถึงบุตรหลาน เมื่อสิ้นชีพแล้วข้าวของก็เป็นของวัด ไม่ต้องให้ลูกหลาน เพราะไม่มีบุตรหลาน ส่วนคนธรรมดานั้นทำอะไรย่อมจะเอาของนั้นเป็นของ

ตัวเองเพื่อจะมอบไว้ให้บุตรหลานต่อไป บุตรหลานจะได้มีหน้ามีตาดีกว่าคนอื่น ไม่มีใครจะทำอะไรโดยไม่นึกถึงตัวเลย โดยเหตุนี้พระสงฆ์กับคนธรรมดาจึงต่างกัน และพระสงฆ์จึงสามารถควบคุมคณะไปในทางแบบโซเซียลลิสม์ได้

ตามคำที่มีผู้ทำนายไว้ว่า ศาสนาพระศรีอารียะมาในโลกปี พ.ศ. ๕๐๐๐ นั้น คงจะเป็นความจริงแล้ว เวลานั้นซึ่งเป็นปี ๒๔๗๕ ก็คงยังไม่ถึงเวลาตามคำทำนาย เพราะฉะนั้น ถ้ายังไม่ถึงเวลาแล้วจะรีบด่วนไปทำไม คนเราจะเชื่อคำทำนายอันศักดิ์สิทธิ์นี้หรือจะเชื่อคนรัสเซีย ซึ่งยอมปล่อยให้พวกฟองกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง ก็ควรจะต้องเชื่อฟังคำทำนายอันศักดิ์สิทธิ์นี้มากกว่า คำทำนายว่าจะยังมาไม่ถึง จนกว่าจะบรรจบ ๕,๐๐๐ ปีแล้ว ถึงแม้บุคคลเหล่านั้นจะว่ามาถึงแล้ว จะไปเชื่อเขาทำไม อย่างสูงก่อนห้ามไปเลย ถ้ามีวิธีจะเก็บต้นกลปฤกษ์เสียแต่เวลาที่ยังไม่สุกหรือไม่โตพอ เราจะหาดอกหาผลไม่ได้เลย อาจจะมีแต่หนามแต่กิ่งที่เปราะจะหักพากันไปตกเหวตายหมด ก็เมื่อยังไม่ถึงเวลาที่ได้ทำนายไว้แล้วนี้ ก็เราลองทิ้งไม่คิดถึงมันเสียสักหนึ่งจะมีดีกว่าหรือ และคอยตั้งใจจะฟังแต่คำสั่งสอนของสมเด็จพระสมณโคดมผู้เป็นพระพุทธรเจ้าของเรานั้น ท่านสอนให้เชื่อเหตุเชื่อผล ฟังเหตุฟังผล ไม่ใช่บังคับให้เป็นทาสแบบอเวจีพระศรีอารียะ คอยชิงสุกก่อนห่าม ดังที่โครงการเศรษฐกิจกำหนด

สรุปความ

เรื่องที่ได้พิจารณามาแล้วนี้ย่อมเป็นความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า ซึ่งจะเป็นการถูกต้องหรือไม่นั้นก็ขึ้นแต่ความคิดของข้าพเจ้าเท่านั้น การที่จะรู้ว่าใครเป็นคนถูกหรือผิดก็ต้องทดลองดูเท่านั้นจึงจะเห็นได้ แต่มีข้อสำคัญอันหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนอย่างไม่ต้องเป็นสิ่งสงสัยเลยว่า โครงการนี้นั้นเป็นโครงการอันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลินจะเอาอย่างหลวงประดิษฐไพฑูริย์หรือหลวงประดิษฐไพฑูริย์จะเอาอย่างสตาลินก็ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่าโครงการทั้ง ๒ นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดเช่นที่ใช้และรูปวิธีการของการกระทำ จะผิดกันก็แต่รัสเซียเน้นแก้เสียเป็นไทย หรือไทยเน้นแก้เป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวงประดิษฐไพฑูริย์ ข้าพเจ้าก็กลัว หรือข้าพเจ้ากลัว หรือข้าพเจ้ากลัว รัสเซียเขากลัวอะไร ไทยก็กลัวอย่างนั้นบ้าง รัสเซียเขาหวาดวิตบตาคนอย่างไร ไทยก็หวาดวิตบตาคนอย่างนั้นบ้าง

สถาปนาเศรษฐกิจรัสเซียก็มี และในโครงการของเรามีโครงการภาคที่ ๑ ที่ ๒ ของหลวงประดิษฐไพเราะนั้นตรงกับโครงการเศรษฐกิจอันใหม่ และโครงการ ๕ ปี นิวอีโคโนมิกโปลิตีไฟร์เอียร์แพลนของรัสเซียทุกอย่างไป และขั้นที่ ๓ นั่นก็คือ การเปลี่ยนสภาพประเทศไทยให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริงอย่างรัสเซีย ความข้อนี้มีข้อพิสูจน์อยู่อย่างชัดเจนในร่างพระราชบัญญัติการประกอบเศรษฐกิจ ในข้อนี้ไม่ยอมให้ราษฎรมีสติธิในอสังหาริมทรัพย์ ก็เมื่อโครงการอย่างเดียวกับที่ใช้อยู่ในประเทศรัสเซียดังกล่าวแล้ว ถ้ารัฐบาลเราบังคับการกระทำทุกอย่างไปโดยตลอด ก็เปรียบเหมือนรัฐบาลเราช่วยให้สมาคมเทอร์ตอินเตอร์เนชันแนลที่มีความประสงค์จะเปลี่ยนโลกให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์นั้นดำเนินการไปถึงจุดประสงค์ได้โดยง่าย เพราะการที่เราจะดำเนินการตามนี้นั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในที่สุดเราจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างแน่นอน การเป็นคอมมิวนิสต์นี้เป็นเพราะการเศรษฐกิจเป็นไปในทางคอมมิวนิสต์ ไม่ได้กล่าวความว่ารัฐบาลจะจัดทำให้ผู้หญิงเป็นของกลางดังที่ว่ากัน แต่อย่างไรก็ดี ประเทศไทยจะต้องกลายเป็นคอมมิวนิสต์นับเป็นประเทศที่ ๒ ในโลก รองจากประเทศรัสเซีย การที่ไทยจะได้ตำแหน่งอันนี้นั้นไม่มีใครจะดีใจเท่ากับรัสเซียและสมาคมเทอร์ตอินเตอร์เนชันแนล แต่ส่วนประเทศอื่นๆแล้ว เขาคงไม่พอใจเลย ความไม่พอใจที่เขาแสดงต่อรัสเซียเวลานี้มีเท่าใด เราก็ย่อมเห็นประจักษ์ชัดเจนแล้ว เราจะอยากให้เราไม่พอใจในเมืองเรานั้นหรือ การที่จะแก้ตัวว่าการทำดังนี้ ถ้าเราไม่ได้ไปรบกวนใครเป็นการทำภายในประเทศของเราเอง และไม่มีข้ออันใดที่ชี้ชัดในขั้นต้นว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น ย่อมไม่มีประโยชน์ เพราะทุกชาติ ยิ่งเพื่อนบ้านของเราแล้ว เขาไม่โง่เลย จะตบตาเขาเล่นไม่ได้ค่องๆเป็นแน่ เพราะความจริงที่เขาเห็นว่าเราเดินอย่างรัสเซียขนาดนั้นก็พอที่จะทำให้เขาเข้าใจแล้วว่าเราจะกลายเป็นอะไรไป ในที่สุด มิใช่เราจะบอกว่าเราไม่เป็นคอมมิวนิสต์ไปให้คอเทบแตก เขาก็ไม่เชื่อเราเลย ก็เมื่อเขาไม่เชื่อเราดังนั้นก็จะเป็นภัยมากกว่าที่จะเป็นคุณ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในเรื่องที่เราอาจถูกบุกรุกให้เป็นการเสียอิสรภาพได้ เราจะมัวพูดว่าไม่กลัวนั้น เป็นการพูดอย่างผู้หญิงที่เป็นฮิสทีเรียเท่านั้น เพราะใครๆก็ย่อมเห็นได้ชัดเจนว่าประเทศไทยมิได้มีฐานะเหมือนรัสเซียในการป้องกันภัยภายนอก รัสเซียใหญ่กว่าไทยมากนัก ใครจะไปทำอะไรยากดังกล่าวมาแล้ว ก็เมื่อการเป็นเช่นนี้จะเป็นการสมควรแล้วหรือที่

เราจะยอมสละความเป็นเอกราชของเราเพื่อให้เป็นที่พอใจประเทศรัสเซียชาติเดียว โครงการอันนี้นั้นอย่าว่าแต่จะทำเลย ถึงแม้จะได้ประกาศออกไปให้ตลอด ๓ ภาครวมทั้งคำชี้แจงนี้เท่านั้นก็ตาม คนจะเริ่มตกใจกันเป็นอันมากถึงเกิดความไม่ปกติได้ แล้วก็ผลร้ายอันอาจมีมากดังนี้ แล้วเราจะทำทำไม เวลานี้มีวิธีการที่จะทำอย่างอื่นก็จะพอทำได้ไปก่อนอีก ในขณะที่มี อาทิเช่น คิดพยายามชักชวนให้ราษฎรเข้าตั้งสหกรณ์ ดำเนินการดังที่ชักกันอยู่ที่ประเทศเดนมาร์ก เป็นต้น มีผู้กล่าวกันว่า ถ้าเราไม่เริ่มมีโครงการเศรษฐกิจเสียเร็วแล้ว เราคงแพ้ในการสงครามเศรษฐกิจเป็นแน่ เพราะราษฎรของเราไม่ใคร่ทำการค้าเอง แต่บัดนี้ฐานะประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้ว มีราษฎรซึ่งเป็นชั้นขุนนางหรือเจ้านายที่ถูกปลดจากราชการเป็นจำนวนมากกำลังจะก่อการทำมาหากินเอง แต่ยังมีวิพากษ์กันอยู่อย่างเดียวกันว่า รัฐบาลจะไม่ยอมให้ตนไปทำการค้าขายอิสระ ถ้าขึ้นไปทำเข้าภายหลังอาจเสียหายได้เปล่าๆก็ได้ เพราะฉะนั้นในขณะนี้ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วยกับโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐฯ ในขณะนี้ให้รัฐบาลดำเนินการบำรุงเศรษฐกิจไปในทางส่งเสริมช่วยแนะนำ เช่น ส่งเสริมผู้ที่ประสงค์จะตั้งโรงงานโดยไม่เก็บภาษีมากเกินไปจนอยู่ไม่ติด แต่รัฐบาลก็ควรจะต้องระวังอย่าให้ผู้ที่ตั้งโรงงานเอาเปรียบคนงานเกินไปในทางที่ผิด และนอกจากนั้นก็จัดการแนะนำให้ราษฎรเข้าร่วมมือกันทำสหกรณ์ ใกล้เคียงในทางที่ทำอยู่ในเดนมาร์ก และตั้งนาของรัฐบาลรับคนที่ไม่มีงานทำและคนอื่นที่สมควรเข้าไปทำงาน แสดงตัวอย่างวิธีทำมาอย่างดี และจัดการบำรุงในทางการค้าขายอื่นๆก็น่าจะดีอยู่ หรือจะคิดแก้ไขอย่างใดบ้างให้เหมาะแก่โอกาสก็ควร

แต่ส่วนโครงการเศรษฐกิจแบบหลวงประดิษฐฯนี้ควรเลิกล้มความคิดเสีย เพราะแทนที่จะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประเทศชาติบ้านเมืองดังกล่าวนั้น จะกลายเป็นสิ่งนำมาซึ่งความเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้าจนกลายเป็นความหายนะถึงแก่ความพินาศแห่งประเทศและชาติบ้านเมืองอันเป็นมรดกที่เราคนไทยได้รับมาแต่บรรพบุรุษ

ประชาธิปไตย

เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายมังกร สามเสน เมื่อปี พ.ศ.2475

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในเบื้องต้นนี้ พอละกล่าวได้ว่า ความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมีการนำเสนอในช่วงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นั้นมีความตื้นเขิน ถึงขั้นที่อาจกล่าวได้ว่า มีความเข้าใจผิดอยู่เป็นอันมาก ในประการสำคัญ คือการมีทัศนะที่พิจารณาว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของไทย มีเพียงฉบับเดียว คือฉบับที่เสนอโดยนายปรีดี พนมยงค์อย่างหนึ่ง รวมทั้ง การมีแนวความคิดและประเมินว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกของประเทศไทย ดังนั้น จึงมีความสำคัญอย่างมากถึงขั้นที่ใช้เป็นปัจจัยที่ใช้ชี้ขาดสถานภาพของคณะราษฎรโดยรวม รวมทั้งได้ใช้เป็นดัชนีเครื่องบ่งชี้สถานภาพของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ด้วยว่าประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวลงมากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ดี หากเราได้ศึกษาลงไปในรายละเอียด และพิจารณากระบวนการของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อย่างเป็นองค์รวมแล้ว (ดู นครินทร์, 2540) เราย่อมแลเห็นได้ไม่ยากเลยว่า ในสมัยนั้น แนวคิดเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาตินั้น เป็นแนวคิดทั่วไป ที่มีการนำเสนอ มีการอภิปราย ฯลฯ อยู่ในหลายภาคีและ และข้อที่มีความสำคัญในประการต่อมาก็คือ เค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับของนายปรีดี พนมยงค์นั้น ไม่ได้เป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับแรกของไทยเสียด้วย กล่าวคือ เค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับแรก ที่ได้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2475 (หรือ 10 วันภายหลังการเปลี่ยนแปลงวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475) คือ

ฉบับที่เสนอโดยนายมังกร สามเสน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกที่มาจากการแต่งตั้งในสายของพ่อค้า

นายมังกร สามเสน (2431-2490) ผู้นี้เคยรับราชการมาก่อน แต่ก็ได้หันมาประกอบอาชีพการค้าเมื่อมีอายุได้ 34 ปี และได้ทำอาชีพการค้ามานานถึง 15 ปี ก่อนเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อาชีพการค้าของนายมังกร สามเสนนี้ ปรากฏว่ามีด้วยกันหลายประเภท นับตั้งแต่การซื้อขายข้าวเปลือก ทำโรงสี ทำนา สนใจในการทำพืชไร่หรือการเกษตรขนาดใหญ่ สนใจเรื่องการอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอุตสาหกรรมแปรรูป รวมทั้งในเรื่องกิจการค้าไม้ ทำเหมืองแร่ ฯลฯ สรุปความได้ว่านายมังกร สามเสนเป็น "พ่อค้าไทย" ตัวอย่างคนหนึ่ง ซึ่งมีชื่อเสียงจนกระทั่งได้รับเชิญให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

ในฐานะที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกที่มาจากสายของพ่อค้า ผู้เขียนพบว่านายมังกร สามเสน มีความแข็งขันและกระตือรือร้นในทางการเมืองอย่างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการที่นายมังกร สามเสน ได้นำเสนอ "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ของตนเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรอย่างรวดเร็วในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2475 ซึ่งผู้อ่านสามารถพิจารณาแนวความคิดของนายมังกร สามเสน พร้อมด้วยรายละเอียดต่างๆ ที่เกือบครบถ้วนสมบูรณ์ได้จากเอกสารที่คัดลอกจากหนังสือพิมพ์ หลักเมือง โดยนำมาจัดพิมพ์เผยแพร่ใหม่ในที่นี้

คุณค่าของการอ่านเอกสารดังกล่าว นอกจากจะทำให้เราเข้าใจกระบวนการของการแสวงระบบเศรษฐกิจใหม่ภายหลังปี พ.ศ.2475 อย่างเป็นองค์รวมแล้ว เรายังสามารถเข้าใจแนวคิดเรื่องการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ หรือการให้รัฐบาลเข้ามาเป็นผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเสียเองว่า เป็นสิ่งที่ผู้แทนราษฎรในสายของพ่อค้าได้เรียกร้องไว้แล้ว การเข้าใจบริบทและข้อเรียกร้องดังกล่าวของผู้แทนในสายพ่อค้า น่าเชื่อว่าจะช่วยให้เราเข้าใจและสามารถประเมินเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของนายปรีดี พนมยงค์ ได้อย่างเหมาะสมต่อไปด้วย

“โครงการเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม กสิกรรม และอุตสาหกรรม”

ของนายมังกร สามเสน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

เสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2475

1. คำแนะนำ

ประเทศสยามมีพลเมืองประมาณ 12,000,000 คน มีพื้นที่ดินลุ่มราบกว้างใหญ่เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นส่วนมาก เมื่อถึงฤดูกาล ดินฟ้าอากาศก็อำนวยให้มีฝนน้ำมาหล่อเลี้ยงช่วยการเพาะปลูกโดยธรรมชาติเป็นการสะดวก พวกเราจึงได้มีการอาชีพในการเพาะปลูกทำข้าวเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็มีการรับจ้างเป็นกรรมกร และรับราชการเป็นอาชีพ ในสมัยก่อน 25 ปีล่วงไปแล้ว ราษฎรชาวชนบทและชาวกรุงเทพฯ มีความร่ำรวยเป็นส่วนมากและมีเงินเหลือเฟือ เวล่านักขัตตฤกษ์ตรุษสงกรานต์ เป็นต้น มีการเลี้ยงดูกันสนุกสนาน ตกแต่งร่างกายด้วยรูปพรรณทองเงินด้วยผ้าไหมสีต่างๆ ประกวดสวยงามกัน ถึงคราวทอดกฐิน ผ้าป่า ยังแข่งขันกันในการทำบุญทำทาน ด้วยขบวนแห่แหน มีการมโหรีสพ ราษฎรมีเงินเหลือเฟือให้ญาติมิตรที่ยากจนกู้ยืมช่วยเหลือกันในคราวขาดแคลน มีที่ดินบ้านเรือนของตนเองอยู่ มีไร่นาของตนเองทำกิน นับว่าราษฎรสมัยนั้น มีความสุขสมบูรณ์พูนสุข และมีการพาณิชย์อยู่มาก เช่นค้าขายข้าวเปลือกข้าวสาร และของเบ็ดเตล็ดต่างๆ ทั้งทางเรือและทางบก

ต่อมาในสมัย 10 ปีนี้ ราษฎรได้เริ่มต้นผิเคืองและค่อยๆ ยากจนลงเป็นลำดับ การค้าขายซึ่งมีอยู่ก็ต้องเลิกล้มไป เพราะถูกบีบจากทุกนโยบายของพ่อค้าต่างชาติแย่งไปหมด นับว่าเวลานี้ ไม่มีพ่อค้าไทยเหลือเลยก็ว่าได้ ราษฎรมีที่ บ้านเรือน ไร่นาก็ขายจำนองจนเกือบหมดแล้ว ทรัพย์สินของตนนั้นได้เปลี่ยนกรรมสิทธิ์เป็นของผู้มีเงิน และคนต่างชาติ อาจประมาณได้ว่าเวลานี้ ชาวนาที่มีที่นาของตนเองทำไม่ถึง 10 เปอร์เซ็นต์ อีก 70 เปอร์เซ็นต์ผู้เป็นต่างชาติได้เป็นเจ้าของโดยทางรับซื้อจำนอง และชาวนาไม่ต่ำกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ที่ต้องเป็นหนี้สินอยู่กับเจ้านี้ ความจนได้บีบคั้นเข้ามาทุกทีแล้ว จนถึงพวกกรรมกรรับจ้างแรงงานก็ไม่ค่อยมีงานทำ ตลอดจนข้าราชการก็ต้องถูกปลด

และหมดทางอาชีพ เมื่อราษฎรต้องยากจนลงถึงปานฉะนี้ รัฐบาลซึ่งเก็บภาษีเป็นรายได้จากราษฎรก็เก็บไม่ค่อยได้ ด้วยจนลงด้วยกัน ถึงกับงบประมาณรายได้ไม่พอกับรายจ่าย รวมความว่าประเทศสยามได้ประสบโศกภัยเข้าแล้ว การเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้ ก็เพื่อจะแก้ไขช่วยประคับประคองฐานะของประเทศให้กลับฟื้นคืนดี และทำนุบำรุงให้ถึงซึ่งความเจริญ ให้ราษฎรได้รับความสมบูรณ์พูนสุข ให้มีงานทำทั่วกัน จึงเป็นความมุ่งหมายของคณะราษฎร จะต้องพยายามหาความเจริญมาสู่ราษฎร

ข้าพเจ้าเป็นพลเมืองของสยามผู้หนึ่ง และรู้สึกเป็นเกียรติยศที่ได้รับเชิญเข้ามาเป็นสมาชิกร่วมในสภาผู้แทนราษฎรชุดแรก เพื่อความหวังดีต่อชาติและพลเมือง จึงเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าต้องพยายามดุษีเยี่ย ช่วยให้สมความมุ่งหมายของคณะราษฎรตามสติปัญญาสามารถ และความชำนาญซึ่งมีอาชีพอยู่แล้วในทางราชการ โดยเคยรับราชการอยู่ 7 จังหวัด และทนายความอันเป็นธรรมดาย่อมจะพึงรู้เหตุการณ์ตื่นลึกหนาบางที่คนอื่นไม่ควรทราบ ข้าพเจ้าก็สามารถทราบ และได้ทำค้าขายมา 15 ปี ได้ใฝ่ใจเกี่ยวข้องกับบรรดาพ่อค้าจีนแขกฝรั่ง และยังมีการทำอันเป็นการใหญ่อยู่ในเวลานี้อีกแผนหนึ่งด้วย อาศัยความเคยชินต่องานหลายประเภทและความชำนาญที่ได้พบผ่านมาแล้วด้วยตนเอง จึงขอเสนอคำแนะนำต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อขอให้พิจารณา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

โครงการนี้ เรียกว่าคำแนะนำโครงการบำรุงเศรษฐกิจของประเทศ ก่อนอื่นต้องพิจารณาให้ทราบถึงความตกต่ำอันเนื่องมาจากความเสื่อมเสียก่อน และนอกจากความเป็นไปของโลกได้เป็นเหตุกระทบกระเทือนดังที่ทราบกันแล้ว เศรษฐกิจของประเทศที่ต้องล้าหลังไม่ทันเพื่อนบ้าน เพราะเหตุ 6 ประการคือ

1. อาชีพของราษฎรถูกบีบจนหมดกำลัง
2. สยามขาดพ่อค้าที่เป็นคนไทย
3. สยามขาดโรงงานอุตสาหกรรม
4. สยามยังไม่มีธนาคารของประเทศ
5. สยามบกพร่องในความช่วยเหลืออุดหนุนตัวเอง

6. เงินสยามสูงมากเป็นเหตุให้ราคาสินค้าตกต่ำ

เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าเหตุ 6 ประการที่กล่าวนี้ ได้เป็นเหตุสำคัญให้การเศรษฐกิจของสยามต้องล้มลงเพื่อนบ้านด้วยประการใด ข้าพเจ้าขอโอกาสบรรยายดังต่อไปนี้

(1) อาชีพของราษฎรถูกบีบจนหมดกำลัง

การอาชีพของราษฎรส่วนใหญ่คือ การเพาะปลูก ถัดลงมาก็คือการรับจ้าง เป็นกรรมกรและรับราชการ เป็นอาทิ การทำนาได้ทำกันเฉพาะครอบครัวหนึ่งๆ เท่านั้น และทำตามวิธีการแผนโบราณ หาได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขใช้หลักการวิทยาศาสตร์ และเครื่องจักรกลไกให้ช่วยเหลือไม่ และไม่มีการรวบรวมกันเป็นหุ้นส่วน หรือบริษัท ลงเงินทุนทำให้เป็นการใหญ่ ชาวนาไม่มีทุนรอนเพียงพอ ได้กู้ยืมเงินจากคนมีเงิน และพ้อค้าต่างชาติโดยเสียดอกเบี้ยแพง แล้วยังต้องขายข้าวโดยราคาถูก ต้องซื้อของกินของใช้ราคาแพง ต้องเสียค่าเช่านาแพง ในเวลาปกติ นาเลวค่าเช่าได้ขึ้นถึงไร่ละ 4 บาท นากลางไร่ละ 6 บาท และนาดีค่าเช่าไร่ละ 7 ถึง 10 บาท คิดแล้วเท่ากับต้องเสียค่าเช่านาถึง 35 ถึง 40 เปอรเซ็นต์ของรายได้เมื่อหักค่าใช้จ่ายออก (ค่าแรงไม่คิด) ทำนาได้นาก็ต้องเสียค่าเช่า ไม่ได้ก็ต้องเสียค่าเช่า โดยเจ้าของนาเอาค่าเช่าล่วงหน้าก่อนก็มี เก็บครึ่งก่อนก็มี ที่เก็บครึ่งหนึ่งนั้น ที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งนั้น ก็ให้ทำสัญญากู้ยืมเงินไว้้น เมื่อทำนาไม่ได้ผลก็เรียกเอาตามสัญญากู้ ถึงปีที่ทำนาไม่ได้ไม่มีใช้ ต่อไปปีใหม่จะทำนา ก็ต้องสัญญากู้ทั้งเงินเก่าที่ค้างชำระ และค่าเช่าใหม่อีก ปีใดที่ทำนาได้ผล เจ้าของนาก็เอาข้าวที่ได้นั้นเสียหมด เหลือไว้แต่ข้าวปลูกก็เป็นอย่างดี ข้าวที่ตีราคาให้ก็เป็นอย่างต่ำ ชาวนาไม่มีเสียงเลยเพราะความจนบังคับ กล่าวว่าเขาจะไม่เอื้อเฟื้อสำหรับปีต่อไปก็ยอมทน พอจนลงเสียครั้งแรกแล้วไม่มีทางกลับตัวได้เลย จะต้องถูกหนี้ทับถมทวีขึ้น ต้องทำส่งเจ้าเงินไปตลอด จนลูกหลานที่ออกมาก็ต้องจนไปตามด้วย เพราะนาที่อยู่อย่างไรก็อยู่เท่านั้น รายจ่ายมีแต่ทวีขึ้นเป็นลำดับ ชาวนาจึงต้องคับแค้นลงทุกที จนพากันเห็นว่าชาวนาเป็นคนชั้นต่ำ เพราะเหตุนี้ ผู้ที่มีเงินจึงไม่ปรารถนาหาเงินในทางทำนาบนดิน เพราะทำนาบนหลังคนดีกว่า การทำนาของเราจึงแต่เสื่อมลงไม่

พอกับรายจ่ายที่ต้องทวีขึ้น จะเอาความเจริญมาจากไหน จนแสนจน จะหาเงินบ้านละ 2 บาทก็ทั้งยาก

(2) สยามขาดพ่อค้าที่เป็นคนไทย

ประเทศสยามมีพลเมืองถึง 12,000,000 คน และส่วนใหญ่ประกอบกิจการการค้า แต่จะหาพ่อค้าไทยที่เป็นกำลังช่วยรับซื้อและขายของให้กลืน 100 คนก็ไม่ได้ นับว่าสยามขาดพ่อค้าเป็นเครื่องมือสำหรับช่วยกลืน สำหรับรับซื้อรับขายกันเองโดยราคาอันสมควร ประเทศสยามมีแต่พ่อค้าคนต่างชาติ ซึ่งเวลานี้มีความฉลาดแหลมที่ จะกดราคาซื้อ และขึ้นราคาขายแก่ราษฎร ผลรายได้จึงต้องตกไปอยู่แก่พ่อค้าต่างชาติ เป็นชั้นๆไป นับตั้งแต่พวกชาวจีนแล้ว ก็ขายแก่พ่อค้าต่างชาติ กว่าที่จะถึงคนกินถึง 7 ชั้น ชั้นหนึ่งเอากำไรของเราบาทละ 10 สตางค์ เกวียนหนึ่ง 19 บาท เอากำไรของเราเสีย ชั้นละ 1.90 บาท 7 ชั้นเป็น 13.30 บาทต่อเกวียน โรงสีข้าวเอาค่าจ้างสีและค่าใช้จ่าย ในค่าแรงเสียอีกเกวียนละ 30 บาท จึงเป็นเกวียนละ 43 บาท 30 สตางค์ ทั้งนี้ยังไม่คิด ค่าแบ่งครีตในด้านส่วนตัวเงินนอกรวมด้วย ถ้าคิดด้วยแล้ว ต้องเป็นเกวียนละ 20 บาท ซึ่งพ่อค้าต่างชาติทุกแผนกได้กำไรจากขายข้าวของเรา ยังต้องเสียค่าระวางบรรทุกไป นอกอีก ถ้าเรามีพ่อค้าแล้ว กำไรนั้นอาจแบ่งเอาคืนมาได้ครึ่งหนึ่ง ในปีหนึ่งคนไทยก็จะ รวยขึ้นถึง 30,000,000 บาท (ข้าวสยามส่งออกปีหนึ่งประมาณ 1,200,000 ตัน หรือ 1 ล้านเกวียน กำไรที่พ่อค้าต่างประเทศได้เกวียนละ 20 บาท ถ้าเป็นพ่อค้าไทยคิดกำไร เพียงครึ่งหนึ่ง)

ส่วนสินค้าขาเข้า ซึ่งพ่อค้าของเขาขายเอากำไรเราอีกเท่าได้นั้นก็เหลือคิด ถ้าเรามีพ่อค้าไทยแล้ว กำไรทั้งขาเข้าทั้งขาออก ก็ต้องตกเป็นของคนไทย ในการที่เราขาด พ่อค้าไทย จึงเท่ากับเราทำให้แก่คนต่างชาติ เพราะผลที่เราได้จากการเพาะปลูก ก็ได้ กินเท่านั้น ความสมบูรณ์ร่ำรวยไปตกอยู่แก่ชาวต่างประเทศหมด การพาณิชย์ในสมัยนี้ ต้องใช้นโยบายกันซับซ้อน ถึงต้องมีสมาคมเป็นแผนกๆ เพื่อกดราคาและขึ้นราคา มีความ อิจฉาทำลายกัน บีบคั้นกัน คิดล้มชาติกันด้วยการค้า จึงกลายเป็นพาณิชย์สงคราม ถ้า พวกเราไม่ลุกขึ้นจับอาวุธการค้าต่อต้านกับข้าศึกแล้ว ราษฎรก็จะต้องเป็นผู้ทำเลียงคน

ต่างชาติทั้งโลก เงินรายได้จะไม่อยู่ในมือคนไทยเลยตลอดจนถึงบุตรหลาน ซึ่งเป็นข้อสำคัญที่ตัดทอนความเจริญของเราลงไปทุกๆ ที่ ตลอดจนบุตรหลานก็ไม่ฟื้นตัว เงินรายได้ตกไปอยู่ในมือพ่อค้าต่างชาติหมด เป็นการตัดตอนความเจริญของสยามอย่างสำคัญด้วย

(3) สยามขาดโรงงานอุตสาหกรรม

สยามขาดโรงงานอุตสาหกรรมที่จะช่วยทำสินค้าดิบให้เป็นสินค้าสำหรับซื้อขายกันในบ้านเมือง เพื่อตัดรายจ่ายไม่ต้องซื้อของต่างประเทศบางอย่าง ซึ่งสามารถจะทำได้นั้น การเพาะปลูกพืชผลอื่นจึงไม่มีเลย นอกจากข้าว และไม่มีที่ช่วยรับราษฎรให้มีงานทำ จึงขาดผลประโยชน์จากรายได้ในสินค้าอื่นๆ ที่จะทำออกขายทั้งนอกประเทศและในประเทศ มีบางคนกล่าวว่า การตกต่ำของโลกเพราะสินค้าล้นตลาด สยามจึงไม่ควรจะมีโรงงานอุตสาหกรรมนั้น เป็นคำพูดที่ไม่รอบคอบ ถ้าจะพูดว่าสยามคงตั้งโรงงานทำรถยนต์หรือเครื่องไฟฟ้าขายไม่ได้นั้นเป็นความจริง แต่ถ้าสยามจะตั้งโรงงานทำน้ำตาล และทอผ้า ปั่นฝ้าย ทำกระสอบ ซึ่งเป็นของกินหรือเครื่องใช้เพื่อช่วยการเพาะปลูก ให้ราษฎรมีงานทำกว้างขวาง ก็ต้องทำได้ ในการที่ขาดโรงงานอุตสาหกรรมจึงเป็นการสำคัญตัดทอนความเจริญในการค้าและการเพาะปลูก ไม่มีการต้านทานสินค้าเข้าเสียเลย มีแต่จะต้องชักเงินไปซื้อของต่างประเทศทั้งสิ้น สยามจึงจนลงทุกที ทั้งราษฎรต้องซื้อของแพงด้วย

(4) สยามยังไม่มีธนาคารของประเทศ

ประเทศใดที่ไม่มีธนาคารสำหรับอุดหนุนเงินเจ้าพลเมืองในการค้าการกสิกรรม และอุตสาหกรรมแล้ว ประเทศนั้นจะหาความเจริญให้แก่ราษฎรไม่ได้ เพราะการไม่มีทรัพย์เป็นการตัดกำลัง แม้ว่าราษฎรจะมีความคิดดี มีฝีมือ หรือมีความสามารถดีในการค้าและการเพาะปลูก หรือโรงงานใดๆ ก็ดี เมื่อไม่มีทรัพย์อุดหนุนแล้ว กิจการนั้นก็หาอาจสำเร็จได้ไม่ เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า การที่สยามไม่มีธนาคารอุดหนุนราษฎรนั้น จึงเป็นโอกาสให้ธนาคารต่างประเทศ และห้างร้านค้าเงินของคนจีน รีดเอาดอกเบี้ยกับสินค้าขายออกของเราอย่างแรง จากพ่อค้าที่ส่งสินค้าของเราออกไปขายเมืองนอก เช่น พวกพ่อค้าโรงสีเมื่อส่งข้าวสารออกไปขายเมืองฮ่องกง สิงคโปร์ และแห่งอื่นๆ โรงสี

ไม่มีทุนรอนมากมายที่จะรอจนกว่าได้รับค่าข้าวสารที่ส่งไปขายนั้นกลับมาซื้อข้าวเปลือกสีกได้ จึงต้องทำตัวส่งขายไปขายให้เบงค์ หรือพ่อค้าซื้อขายตัวแลกเงินเอาเงินจากธนาคาร หรือห้างร้านซื้อตัวแลกเงินนั้นมาทำทุนซื้อข้าวเปลือกสีต่อไป ในการรับซื้อตัวแลกเงินนี้ต้องเสียค่าเบงค์ หรือดอกเบี้ยค่าแลกเปลี่ยนตัวแลกเงินถึงร้อยละ 5 เปอร์เซนต์ต่อเดือน หรือร้อยละ 60 เปอร์เซนต์ต่อปี เมื่อพ่อค้าไม่มีเงินที่จะหนุนพอก็ต้องยอมเสีย แล้วมาคิดตัดราคาข้าวเปลือกของเราลงให้พอดีก่าไรได้ การที่พ่อค้าเสียดอกเบี้ยแพงกลับมามากแก่ชาวนาได้รับความเสียหาย เพราะราคาข้าวเปลือกถูกตัดเป็นค่าดอกเบี้ยแพงนั้นด้วย และขาดความช่วยเหลือให้ความเจริญแก่การเพาะปลูกหรือการค้า และโรงงานอุตสาหกรรม ในการขาดธนาคารนี้ จึงตัดความเจริญของชาติให้ทรุดลงเห็นปานฉะนี้ เงินกำไรจากการเพาะปลูกจึงตกไปอยู่ในมือธนาคาร และพ่อค้าซื้อขายตัวแลกเงินคนต่างชาติหมด แต่เดิมมาไม่มีห้างหรือร้านเงินรับซื้อตัวแลกเงินแก่พ่อค้าและพวกโรงสีเลย ภายหลังเมื่อ 10 ปีมานี้ พ่อค้าจึงเห็นว่าธนาคารฝรั่งเอากำไรมากมายนัก พวกเขาจึงตั้งห้างร้านทำการซื้อขายตัวแลกเงินขึ้นในตลาดของเรา เวลานั้นร้านชนิดนี้ราว 30 ร้านแล้ว ซึ่งต่างก็ร่ำรวยไปตามๆกัน ร้านที่มีทุนเพียงสองสามหมื่นบาทเวลานี้มีทุนนับล้าน จนสามารถเปิดสาขาในตลาดที่ข้าวของเราออกไปขายนั้น และรับซื้อตัวของตลาดเมืองนอกส่งกลับเข้ามา เพื่อหักจำนวนกับตัวเมืองเรา แต่ราคาตัวขาเข้านั้นเขาหาทำไรร้อยละ 5 ต่อเดือนไม่ได้ ได้แต่ร้อยละ 1 ต่อเดือน เป็นการแสดงให้เห็นว่า การเงินของเราฝืดเคืองมาก จนเป็นโอกาสให้ธนาคารต่างชาติดูดเอาดอกเบี้ยติดกับเมืองขึ้นถึง 400 เปอร์เซนต์ ราษฎรจะเอาความร่ำรวยมาจากไหน เศรษฐกิจของเราจึงตกอยู่ในความบีบคั้นของธนาคารต่างประเทศเป็นผู้บังคับาลออัตราแลกเปลี่ยนเงินเหรียญกับเงินบาทให้ขึ้นให้ลงไม่มียุติ เป็นนโยบายถ่ายเทเอากำไรจากการขึ้นลงแห่งราคาเงินเป็นการค้าโดยปกติ

(5) สยามบกพร่องความช่วยเหลืออุดหนุนตัวเอง

ชาวเราขาดความอบรมให้อุดหนุนซึ่งกันและกัน ขาดความอบรมให้นิยมสินค้าในพื้นที่เมือง อุดหนุนสินค้าพื้นเมือง ตลอดจนทางราชการก็ไม่อุดหนุน เห็นคน

ไทยเป็นศัตรูไปหมด เห็นแจ็กเห็นแขกเป็นเจ้าบุญนายคุณ อุดหนุนยิ่งกว่าคนไทย ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ให้เห็นแก่สินบนเป็นปัจจัย ชาติเราจึงไม่เจริญทันเพื่อนบ้าน

จึงควรอบรมราษฎรให้รู้จักรักเพื่อนคนไทยด้วยกัน ซึ่งจะกอดคอกันตายได้ในเมื่อถึงเวลาจำเป็น ให้รู้จักอุดหนุนซึ่งกันและกัน ให้รู้จักรักนิยมของกินของใช้ในสิ่งที่เป็นสินค้าพื้นเมือง กินใช้ของต่างประเทศเฉพาะในสิ่งจำเป็น ซึ่งของไทยเราไม่มีและทำไม่ได้เท่านั้น กับให้นิยมการอาชีพในทางการค้าขายกสิกรรม หรืออุตสาหกรรม ให้ยิ่งกว่าการนิยมหัตถเป็นนายคนอย่างที่เป็นมาแล้ว ควรต้องเพิ่มหลักสูตรการศึกษาอบรมกันใหม่ตั้งแต่เล็กๆ

(6) เงินสยามสูงมากเป็นเหตุให้ราคาสินค้าตกต่ำ

การที่สินค้าข้าวของสยามตกต่ำลงมากนั้น เพราะอัตราแลกเปลี่ยนเงินสยามอยู่ในระดับสูงมาก สินค้าที่ขายได้แล้วเป็นเงินต่างประเทศ เมื่อแลกเปลี่ยนกลับมาเป็นบาทได้จำนวนน้อย ราคาสินค้าจึงตกต่ำเพราะเหตุนี้ ความจริงสินค้าข้าวของเราขายในตลาดฮ่องกงและสิงคโปร์ ราคาเวลานี้กับราคาเมื่อหลายปีมาแล้วต่างกันมากนัก หากราคาเงินของเราสูงขึ้น จึงทำให้ได้เงินกลับเข้ามาน้อย ราคาข้าวในสยามจึงตกต่ำ อัตราแลกเปลี่ยนเงินเดิม 82 เหรียญฮ่องกงต่อ 100 บาท 69-70 เหรียญสิงคโปร์ต่อ 100 บาท เวลานี้ 140 เหรียญฮ่องกงและ 79 เหรียญสิงคโปร์ต่อ 100 บาท ธนาคารยังเพิ่มเอาค่าแบ่งคัปปดอ๊กเบียในการแลกเปลี่ยนอย่างแพงอีก ทางฮ่องกงเพิ่ม 8 เหรียญทางสิงคโปร์เพิ่ม 3 เหรียญ ซึ่งแต่ก่อนเพิ่ม 1 เหรียญ การที่ราคาข้าวและสินค้าสยามดีขึ้น จึงต้องจัดให้ราคาเงินสยามต่ำลงกว่านี้ ถ้าปรับได้เท่าอัตราเดิมกำลังเหมาะแก่ตลาดข้าวสยาม จะทำให้การค้าของสยามฟื้นฟูลุกขึ้น ตลอดจนถึงชาวนา

ในเรื่องอัตราเงินควรอยู่ในระดับเท่าใด ขอยกไว้ให้กรรมการสภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันเป็นความลับ

ด้วยเหตุและความบกพร่องตามที่กล่าวมาแล้วนี้ ล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญขัดทอนความเจริญสมบูรณ์ของราษฎร เมื่อราษฎรยากจนลง รัฐบาลซึ่งอาศัยรายได้เก็บภาษีอากรจากราษฎร จะริดเอาจากใครที่ไหน ประเทศก็ต้องจนลงด้วย จึงต้องทำนุ

บำรุงให้ราษฎรร่ำรวยสมบูรณ์ จะได้ทำรายได้ให้รัฐบาล รัฐบาลก็จะสมบูรณ์ไปตามกัน
 เพื่อให้เป็นไปสมความมุ่งหมายของหลัก 6 ประการ ข้าพเจ้าขอเสนอข้อ
 แนะนำให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาถึงการเบื้องต้นที่จะวางโครงการเศรษฐกิจเพื่อการ
 บำรุงการพาณิชย์ กสิกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรมของประเทศ เพื่อให้ราษฎรสมบูรณ์
 พูลสุขมีงานทำทั่วกัน เป็นการยังความเจริญให้แก่ประเทศโดยรวดเร็ว ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ตั้งธนาคารของชาติขึ้น

ตั้งธนาคารชาติด้วยจำนวนทุน 30,000,000 บาท เพื่อบำรุงชาวนาให้มีทุนเป็น
 กำลังในทางเพาะปลูก จัดการให้ชาวนาจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ รวมความรับผิดชอบกัน
 หลายๆคนทั่วทุกมณฑล บำรุงให้คนไทยมีการค้าเกิดขึ้น โดยให้กู้ยืมจากผู้มีหลักทรัพย์
 หรือความเชื่อเป็นครั้งคราวตามวิธีเปิดบัญชีเดินสะพัด ให้จำยืมได้เป็นครั้งคราว
 และบำรุงโรงงานต่างๆ โดยช่วยในการทุนและรับซื้อตัวแลกเงิน ธนาคารนี้ให้มีคณะ
 กรรมการที่มีความรู้ความสามารถในการค้าขายกสิกรรม อุตสาหกรรม ให้มีกองตรวจ
 บัญชี กองตรวจงานรวมอยู่ด้วย ให้ผู้ที่ขอความช่วยเหลือยื่นโครงการและหลักทรัพย์
 ก่อน เพราะเป็นการแรกหัดจำต้องอาศัยความรู้ความชำนาญของกรรมการพิจารณา
 โครงการของพ่อค้า หรือกสิกรรม หรือโรงงานที่จะกู้ยืมทุนรอน ถ้าเห็นว่าโครงการนั้น
 เป็นการสมควรจะอุดหนุนจึงให้กู้ยืม การกู้ยืมตามหลัก กรรมการต้องหาคนเป็นงานและ
 ขยันการงานนั่งทำงานประจำ เมื่อเห็นสมควรให้กู้แล้ว ก็กำหนดจ่ายเป็นคราวๆเฉพาะ
 ในจำเป็น อาศัยผู้ตรวจจะวังด้วยหมั้นไปตรวจการงานแล้วรายงานให้กรรมการทราบ
 เมื่อถึงเดือนหนึ่งจะต้องมีผู้ตรวจบัญชีไปตรวจบัญชีถึงเงินทองและสินค้า ระวังไม่ให้เงิน
 ไปในทางอื่นๆที่ไม่ใช่การค้า เป็นการระวังผลประโยชน์ของธนาคารในเมื่อเป็นเจ้าหนี้

การให้กู้ยืมสำหรับการเพาะปลูกก็เหมือนกัน ต้องวางหลักการเพาะปลูกเป็น
 ประเภทๆไป เป็นต้นว่า การทำนาทำไร่ต้องทำกี่คน ถึงคราวดำนาต้องใช้จ่ายอะไรเท่า
 ไດ ถึงเวลาเก็บเกี่ยวต้องใช้เท่าใด ต้องจ่ายเป็นงวดๆ คือจ่ายงวดแรกให้เป็นทุนปักดำ
 ปักดำแล้วจะต้องใช้เงินในการเก็บเกี่ยว ผู้ตรวจการก็ต้องไปตรวจว่า ในงวดแรกนั้นนา

ปักดำได้ผลหรือไม่ ถ้ามีผลก็จ่ายสำหรับเกี่ยวเก็บในฤดูเกี่ยวเก็บ ถ้าไม่มีผลก็ไม่จ่าย ดังนั้นเป็นต้น

ธนาคารนี้จำเป็นต้องจัดการให้ได้ทั้งดอกผล ไม่เหมือนธนาคารธรรมดาทำแต่ดอกเบี้ยหวังผล การจัดการต้องจัดด้วยคณะกรรมการ ผู้จัดการธนาคารต้องเป็นคนไทยที่สามารถ และมีที่ปรึกษาที่เป็นชาวอเมริกัน ซึ่งชำนาญการธนาคารชนิดนี้มาแล้ว เพื่อวางมาตรฐานในการเงิน ให้มีทุนสำหรับอุดหนุนการงานแผนอื่นๆ

ข้อ 2 ขอให้ตั้งบริษัทรับซื้อของดิบ

เพื่อให้มีหน้าที่หาตลาดจำหน่ายเครื่องดิบ ซึ่งจะเพาะปลูกในประเทศให้เป็นสินค้าขาออก หรือจำหน่ายในตลาดนี้ และเพื่อตัดสินค้าขาเข้าของต่างประเทศที่เราเพาะปลูกขึ้นได้ ทั้งเพื่อหาสินค้าที่ต่างประเทศต้องการ สินค้าใหญ่ที่ต่างประเทศต้องการเวลานี้คือ ฝ้าย ป่าน ปอ ข้าวโพด ครั่ง พริกไทย ละหุ่ง ไม้แก่นต่างๆ ไหม ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง ฯลฯ ของเหล่านี้ประเทศแมนจูเรียได้ขายส่งไปต่างประเทศเป็นสินค้าขาออกจำนวนมากกว่าของเรา 12 เท่า ซึ่งชาวนาของเราไม่ได้ปลูกให้เป็นสินค้าเลย เพราะไม่มีพ่อค้ารับซื้อและขาดความบำรุง พ่อค้าต่างประเทศเขาก็ซื้อจากพวกของเขาหาได้คิดมาบำรุงเราไม่ เพราะฉะนั้น จึงควรตั้งบริษัทรับซื้อดิบขึ้นเพื่อเป็นการบำรุงชาวนา ทำสัญญาให้ชาวนาปลูกขึ้น ถ้าไม่ทำอย่างนี้ชาวนาจะไม่ซื้อถั่วเลย เพราะราชการเคยหลอกมาแล้วหลายหน แนะนำให้ปลูกแล้วไม่มีผู้ซื้อ เมื่อตั้งบริษัทนี้ขึ้นอาจจะเอาเป็นสำนักงานฝึกหัดการพาณิชย์การแก่นักเรียน ให้เป็นสถานเพาะพันธุ์พ่อค้าไทยให้ได้เรียนจากการค้าจริงๆ ซึ่งพ่อค้าจีนประพฤติอยู่ ไม่ได้เรียนจากโรงเรียนแต่เรียนมาจากเป็นลูกจ้างในร้านค้าขาย จึงชำนาญมาก การเอาอย่างเขาและส่งนักเรียนเหล่านี้ออกไปต่างประเทศเป็นเอเยนต์ หาตลาดและหาความชำนาญ เมื่อชำนาญแล้วให้เบงกอลตามตลาดการค้า ภายหลังจึงตั้งสาขาของบริษัทในต่างประเทศ ซึ่งเมื่อการเพาะปลูกสินค้าอื่นนั้นเจริญแล้ว จะทำให้สินค้าของเราเจริญกว้างขวางออกและได้ราคาดี ตัดคนกลางต่างชาติเสีย บริษัทนี้ต้องเป็นทุนของรัฐบาลประมาณ 200,000 บาท ก็พอ

ข้อ 3 ตั้งบริษัทกสิกรรมขึ้น

เพื่อชักจูงให้การทำกรเพาะปลูกใหญ่โตเป็นล่ำเป็นสันอย่างบริษัทฟาร์มต่างๆ เมืองนอก จะตั้งเป็นบริษัททำนาข้าว หรือไร่อ้อย ไร่ฝ้าย ไร่อ้อย ไร่ผลไม้ต่างๆ ตามแต่จะบำรุงขึ้นให้มากได้เท่าใดก็ยิ่งดี ราษฎรของเราจะมั่งงานทำทั่วๆ กัน ที่ของเรายังมีกรว่างเปล่าอีกมาก บริษัทเหล่านี้เป็นบริษัทที่รัฐบาลจำต้องอุดหนุนในการทำบ้าง ความสะดวกบ้าง อุดหนุนทางวิทยาศาสตร์บ้างเพื่อให้ถึงซึ่งความเจริญในเรื่องต่างๆ... (เนื่องด้วยหนังสือพิมพ์ **หลักเมือง** ฉบับวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2475 ขาดหายไป จึงทำให้คำอธิบายของนายมังกร สามเสน ในข้อที่ 3 นี้ ต่อเนื่องมาจนถึงตอนต้นของข้อที่ 4 มีความไม่ครบถ้วนสมบูรณ์)

ข้อ 4 ตั้งบริษัทรับจ้างไถนาสุบน้ำ

... ได้เป็นครั้งที่จำเป็น ทุนของบริษัทนี้ รัฐบาลออกครึ่งหนึ่ง เรียกแชร์จากราษฎรครึ่งหนึ่ง สัญญาว่าถ้าบริษัทเกิดผลดีแล้ว แชร์จะขายให้แก่ราษฎรที่ถือหุ้นอยู่แล้วก่อนคนภายนอก เพื่อให้ผู้ถือแชร์เห็นได้เปรียบในประโยชน์ฝ่ายตนที่จะเลือกซื้อแชร์ได้อีก เมื่อบริษัทเจริญแล้วสะดวกแก่การเรียกทุน ถึงบริษัทอื่นๆ ที่รัฐบาลมีหุ้นก็ให้ปฏิบัติอย่างนี้

ข้อ 5 ตั้งบริษัทคอกสัตว์

การเพาะปลูกซึ่งเป็นงานสำคัญของราษฎรสยามนั้น เมื่อขยายการเพาะปลูกออกไปให้กว้างขวางอีก ก็จำเป็นต้องใช้พาหนะเป็นกำลังช่วยเหลือแรงคนอีกมากมาย แต่สัตว์พาหนะที่เราใช้อยู่ นั้น ได้ตกลงจากสัตว์ที่ใช้แรงอยู่โดยปกติหาได้บำรุงเลี้ยงพันธุ์ให้มากเป็นการงานโดยเฉพาะไม่ จึงสมควรตั้งบริษัทคอกสัตว์ให้เพาะพันธุ์กระบือ ม้า โดยรัฐบาลยอมออกทุนกึ่งหนึ่ง และหาที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งคอกสัตว์ให้แก่บริษัท และช่วยเหลือทางป้องกันบำบัดโรคให้แก่สัตว์ กับแนะนำวิธีตั้งคอกสัตว์ที่ถูกต้อง เพื่อบำรุงนักเรียนที่เรียนแผนกนี้ให้มั่งงานทำ และมีความชำนาญมากขึ้น เมื่อใน

บ้านเมืองเรามีสัตว์พาหนะมากแล้วการพาะปลูกก็เจริญขึ้นตาม เพราะจะซื้อได้ราคาถูกๆ ขวนให้คนจนใช้มากขึ้น

ในงานแผนกนี้จำเป็นต้องมีโรงรีดนมโคทำเป็นนมเนยขายเป็นสินค้า เพื่อตัดสินค้าต่างประเทศให้น้อยลง เมื่อราษฎรเห็นว่ามิกำไรใดใครๆ ก็เอาอย่าง ความเจริญก็เกิดขึ้น

ข้อ ๘ ตั้งบริษัทโรงงานโรงสี

เพื่อจะหัดคนไทยให้เป็นพ่อค้าข้าว ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของประเทศให้ตกอยู่ในมือพ่อค้าไทยบ้าง เป็นเครื่องช่วยเหลือป้องกันนโยบายการกดราคาข้าวของพ่อค้าต่างชาติ จึงควรตั้งโรงสีขึ้น เพื่อการทำการสีข้าวขาย ทำตัวอย่างเข้าให้เป็นแบบอย่างที่เหมาะสมเป็นขั้นๆ ไม่ปะปนกัน เพื่อพื้นซื้อข้าวสยามให้เป็นที่เชื่อถือในตลาดต่างประเทศ เป็นการแข่งขันกับข้าวพม่าและญวน เพราะเวลานี้ข้าวสยามได้เสียชื่อไปแล้วในเรื่องตัวอย่างข้าวที่ถูกพ่อค้าชาวต่างชาติใช้วิธีปลอมปนหากำไรเท่านั้นยิ่งได้มากยิ่งขึ้น หากต้องระวังรักษาชื่อเสียงไม่ เราเป็นเจ้าของชื่อของข้าวที่ดีในตลาดโลก จึงเป็นหน้าที่ต้องจัดการพื้นชื่อเสียงข้าวของเรา โดยวิธีตั้งโรงสีขึ้นให้ชื่อว่า "โรงสีสยาม" สีข้าวขายในตลาดฮ่องกง สิงคโปร์ และรับส่งตรงในยุโรป ไม่ต้องผ่านมือคนกลางทางห้างฝรั่งในกรุงเทพฯ และให้เป็นสำหรับฝึกหัดนักเรียนด้วยในวิชาการค้าการบัญชี การขนส่งกรรม และการดูข้าวส่งข้าวรู้ตลาดข้าว ตลาดการเงิน โรงสีนี้จะได้ไปตั้งสาขาขายข้าวในฮ่องกง และสิงคโปร์ ขวา นานไปอาจตั้งถึงยุโรป สำหรับขายข้าวจากโรงสีของตนเอง และของพ่อค้าอื่นฝากขาย เพื่อมดูราคาข้าวและตัดกำไรจากคนกลางต่างชาติให้มาเป็นของคนไทย ให้ได้รู้จักการในแผนกนี้เป็นอย่างดีต่อไป เมื่อนักเรียนของเรามีความชำนาญมากขึ้นก็ขยายการออกไปให้กว้างขวาง เราอาจจะแย่งเอาการค้าในสินค้าประเภทนี้ที่ตกอยู่ในมือคนต่างชาติกลับมาอยู่ในมือพวกเราได้ ถ้าปล่อยไว้ไม่คิดการแก้ไขในเรื่องนี้แล้ว เป็นภัยแก่ชาติและชาวนาของเราอย่างมหันต์ และโรงสีสยามนี้จะเป็นสำนักงานเพาะพ่อค้าข้าวเปลือกข้าวสารให้แก่คนไทย ซึ่งเวลานี้ได้เลิกไปหมดแล้วนั้น ให้ลูกมาทำการค้าได้อีก โดยโรงสีสยามจะทดลองออกทุนให้ไปซื้อข้าวเปลือกชาวนามาขายให้

แก่โรงสีสยามโดยตรง ต้องอยู่ในความแนะนำของโรงสีสยาม โดยไม่ปนข้าวให้เสียตัวอย่าง เสียชื่อโรงสีที่จะตั้งนี้ ถ้ามีทุนมากก็จะตั้งสำนักรับซื้อข้าวเปลือกจากราษฎรตามจังหวัดต่างๆ ไม่ต้องตั้งบริษัทอะไร เพราะเราจะอุดหนุนชาวนาในเวลาก่อนทำนาหรือในเวลาทำนาอยู่แล้ว ชาวนาทำได้ผลแล้วไม่ต้องอุดหนุน โรงสีสยามช่วยรับซื้อให้ได้ราคา ก็จะได้บำรุงพ่อค้าข้าวไทย โดยวิธีทดลองให้ทุนไปซื้อจากชาวนามาขายแก่โรงสีสยามโดยตรงก็หมดภัย บำรุงให้เกิดพ่อค้าไทยได้รวดเร็ว แผลออกไปทุกหัวเมือง ทุกๆ อำเภอ พ่อค้าเรือข้าวไทยนี้แหละ เมื่อขายกลับขายข้าวแก่โรงสีแล้วก็บรรทุกสินค้าอื่นไปขายให้แก่ชาวนาอีก ไม่ให้เสียเที่ยวเรือ เป็นการยังประโยชน์การค้าอื่นๆ ขึ้นอีก

ประโยชน์ที่จะได้จากการทำโรงสีสยามนั้น เป็นการเปิดหูเปิดตาให้เห็นตลาดจะไม่ถูกกดราคา และตัดคนกลางต่างชาติลงไป ทดลองทุนให้พ่อค้า ให้พ่อค้าไทยซื้อมาขายให้แก่โรงสีสยามก็เป็นการเพียงพอ เรือข้าวไทยที่ต้องเลิกไปหมด เพราะคนดวงข้าวของโรงสีเป็นเจ๊ก เมื่อเรือไทยมาก็ตวงเอาหนักๆ ติราคาถูกๆ ต้องขาดทุนยับยั้งจนที่สุดจำเจ๊กให้บรรทุกมาขาย ที่แรกก็ ขายได้กำไรดี ภายหลังกำไรก็ตกไปอยู่แต่เจ๊กอีก เจ๊กเอากำไรจากเรือข้าวไทยในฐานะเป็นผู้เอาไปขายแทน แล้วเจ๊กผู้ขายกลับเอาค่านายหน้าจากโรงสีฐานะเป็นผู้นำมา เอาทั้งขึ้นทั้งล่อง ไทยตายอีกจนแก่วิธีที่จะพลิกแพลง นี่คือภัยจากพ่อค้าต่างชาติ ซึ่งต้องแก้ไขด้วยวิธีที่กล่าวแล้วนี้

เมื่อได้ตั้งมั่นในการโรงสีแล้ว งานขั้นที่ 2 ของแผนกโรงสีก็คือการเดินเรือบรรทุกสินค้าไปต่างประเทศ เพื่อเป็นการแข่งขันกับเรือบรรทุกของต่างประเทศ ซึ่งเวลานี้ขูดเอาค่าบรรทุกอย่างแพง ค่าบรรทุกจากเมืองญวนไปฮ่องกงค่าระวางหาบละ 20 เซ็นต์ ของเราต้องเสีย 60 เซ็นต์ติดกัน 3 เท่า ถ้าเรามีเรือเดินแล้วค่าระวางคงลดลงได้อีก 20 เซ็นต์ เหลือ 40 เซ็นต์ และอีก 20 เซ็นต์นี้จะตกเป็นของชาวนาอีก

จึงจำเป็นต้องเช่าหรือซื้อเรือบรรทุกสินค้ามาแข่งขันกับต่างประเทศ บรรทุกข้าวของโรงสีสยามกับของคนอื่น

และเพื่อจะฝึกหัดการเดินเรือบรรทุกสินค้าของไทยให้เจริญขึ้น ให้พวกทหารเรือมีงานทำถูกกับความรู้ และค่อยๆ ขยายการเรือออกไปอีกแผนก 1 ต่อเมื่อมีความ

ต่างประเทศ

ถ้าหาก มีความเห็นด้วยในความจำเป็นที่ต้องตั้งแล้วข้าพเจ้าสามารถจะจัดการให้ได้เปิดค้าขายได้ทุกแผนกพร้อมกันภายใน 6 เดือน ให้ทันฤดูข้าวใหม่ของเรา ในราวเดือนมกราคมปีนี้ ข้าไปข้าวของชาวนา ก็จะตกไปอยู่ในมือคนกลางเสียโดยมากหวังว่าความเจื้อยชาจะไม่มีในคณะราษฎรนี้

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอรายงานไว้ในที่นี้ด้วยว่า การที่ทหารซื้อข้าวใช้ในราชการเวลานี้ได้ซื้อแพงไปหลายหมื่นบาท โดยความไม่สุจริตบางอย่างก็มี ถ้าโรงสีสยามจะส่งให้ทางราชการใช้โดยราคาธรรมดาไม่ต้องประมูลเหมาปีเป็นการเสียเปรียบพ่อค้าเจ๊ก ซึ่งในเวลาข้าวขึ้นราคาก็ร้องขอขึ้นราคา ส่วนเวลาข้าวลงราคาก็นิ่งเฉยเอากำไรสบายๆ โรงสีสยามอาจป้องกันความเสียหายเช่นนี้ได้ปีละหลายหมื่นบาท

ข้อ 7 ตั้งบริษัทค้าไม้

ประเทศสยามมีป่าไม้ยืนต้นอยู่แล้วมากมาย ซึ่งเป็นสมบัติของประเทศแท้ๆ สัมปทานในการที่จะทำป่าไม้ตัดเอามาขายได้ตกเป็นของชาวต่างประเทศหมด คนไทยแทบไม่มีส่วนได้สัมปทานเลย อย่างเสียไม่ได้ก็อนุญาตให้ 200 - 300 ตัน ซึ่งเป็นรายได้แทบไม่คุ้มกับค่าทางทำทางเข้าไปตัดฟัน และล่องแพมาในลำห้วยที่รกร้าง การค้าไม้ได้ตกไปอยู่ในมือชาวต่างประเทศหมด คนไทยก็ได้แต่ค่าแรงงานรับจ้างตัดฟันให้เขาเท่านั้น ทั้งนี้เพราะคนไทยเราไม่กล้าในการให้สินบนแก่ผู้อนุญาต เขาจึงเอาสมบัติของชาติไปยื่นให้คนต่างชาติหมด แต่ควรขอบคุณท่านเจ้าพระยาพิชัยญาติ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการที่ทำตัวอย่างโดยวิธีเปลี่ยนเงินสินบนให้เป็นค่าพรีเมียมเปิดป่าตกได้แก่รัฐบาล ซึ่งควรจะถือเอาเป็นตัวอย่างอันดีงาม เหตุผลในเรื่องป่าไม้ต้องเป็นของชาวต่างประเทศ โดยสังเขปมีอยู่ด้วยประการดังนี้

สมัยนี้จึงควรมีการตั้งบริษัทค้าไม้ ให้มีการค้าไม้ตั้งโรงเลื่อยไม้ขาย อุดหนุนให้พ่อค้าไทยได้ทำป่าไม้ซื้อขายไม้ในตลาด และค่อยๆ ขยายการค้าออกไปถึงต่างประเทศ สัมปทานควรสงวนเอาไว้อย่าให้แก่คนต่างชาติ บริษัทค้าไม้นี้ให้ได้ทำป่าไม้

ด้วย ทุนรอนในบริษัทนี้ไม่ต้องรัฐบาลออกก็ได้คนไทยทุกคนกระหายอยู่ หากไม่มีโอกาสเท่านั้นจึงพากันงอมือไป

บริษัททำการป่าไม้ของชาวต่างประเทศ ซึ่งได้รับสัมปทานทำการอยู่เดี๋ยวนี้ก็ควรให้ดำเนินงานต่อไปตามกำหนดในสัมปทานนั้น แต่เมื่อสัมปทานเดิมหมดอายุลงเมื่อใด การจะอนุญาตสัมปทานซึ่งจะเป็นการต่ออายุก็ตามหรือขอสัมปทานใหม่ก็ตามสำหรับชนชาวต่างประเทศ รัฐบาลจะต้องกวดขันการพิจารณาจนหนัก หรือถ้าไม่เป็นการมองหามงกกันจะไม่อนุญาตให้ชาวต่างประเทศทำการป่าไม้ได้เลยก็ย่อมเป็นการดีและจะได้เป็นโอกาสแก่คนไทยได้มีช่องทางทำป่าไม้ในประเทศของตน แม้พวกเราจะไม่ชำนาญแต่เมื่อไม่มีพวกอื่นมาแข่งขัน เราย่อมมีเวลาหาความรู้ความชำนาญจากการงานที่กระทำด้วยพวกของเราได้ รัฐบาลควรกรุณาคนไทยที่จะขอสัมปทานป่าไม้

ข้อ 8 ตั้งบริษัทห่อกระสอบป่าน

เมื่อเรามีหน้าที่จะหางานแล้ว เราก็จำเป็นต้องตั้งบริษัททำกระสอบขึ้น เพื่อตัดรายจ่ายไม่ต้องซื้อกระสอบมาใช้ชั่วคราวของเรา ในปีหนึ่งค่ากระสอบที่ต้องซื้อจากต่างประเทศ ราคาเวลานี้ร้อยละ 26 บาท ก็ประมาณต้องซื้อใช้ถึง 5,000,000 บาท แต่ก่อนร้อยละ 50 บาท ก็ต้องซื้อเกือบจำนวน 10,000,000 บาท รัฐบาลเก็บภาษีขาเข้าแก่กระสอบร้อยละ 5 บาท ของราคา แต่เมื่อได้บรรจุข้าวส่งไปนอก ผู้ซื้อกระสอบก็ไปขอถอนค่าภาษีคืนได้ (มีสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยาม) ก็เท่ากับเราไม่ได้เก็บภาษีเหมือนกัน โรงงานทำกระสอบนี้ต้องจัดการทำเครื่องเล็ก เป็นการฝึกหัดความรู้ความชำนาญไปก่อนจนกว่ามีความชำนาญดีแล้วจึงจะเป็นการใหญ่ ความประสงค์ที่ต้องตั้งโรงงานทำกระสอบเพื่อช่วยเหลือให้มีการเพาะปลูกป่านทำกระสอบขึ้น ที่ดินของเราว่างมาก คนงานเมื่อทำมาแล้วก็ไม่ได้ทำงานอะไร เสียเวลาเป็น 4 เดือน 5 เดือน ถ้ามีโรงงานทำกระสอบแล้วชาวนาก็จะได้ปลูกปอกระสอบต่อไป ช่วยอาชีพอีกส่วนหนึ่งที่เป็นผลทางตรง ในทางอ้อมนั้นถ้าราคาข้าวในตลาดดีกระสอบก็ขึ้นราคาเอาแพงๆ ร้อยละ 20 บาท ก็เคยมี ถ้าเราไม่มีโรงงานทำกระสอบถึงแพงก็ต้องยอมซื้อ เพราะไม่ซื้อก็

ไม่มีอะไรจะบรรจุข้าว จึงเป็นประโยชน์ในทางอ้อมไม่ให้ขึ้นราคาแก่เราในเวลาตลาดดี และอาจเป็นสินค้าขายออกไปขายต่างประเทศในภายหลัง เมื่อการโรงงานและการเพาะปลูกเจริญดีแล้ว การทำกระสอบของกัลกัตตาได้เลี้ยงพลเมืองของเขาครึ่งเมือง มีออกจำหน่ายทั่วโลก เราก็อาจจะทำได้ เพราะดินฟ้าอากาศและค่าแรงงานก็คล้ายคลึงกัน

วิธีการดำเนินการไม่ต้องไปจ้างโปรเฟสเซอร์ฝรั่งเข้ามาให้เสียเงินเดือนมาก เราจ้างแขกปลูกปอจากอินเดียมาสัก 10 คน เงินเดือนคนละ 30 รูปี ก็ได้มาปลูกปอ และสอนราษฎรของเราให้ปลูกทีเดียวไม่ต้องทดลองกันตั้ง 5 ปี 10 ปี เราส่งเครื่องทำปान กระสอบ สิ่งเครื่องทอกระสอบเอาแต่เครื่องเล็กลงทุนน้อยๆ เราจ้างคนงานจากโรงงาน กระสอบมาดูแลสอนเรา โดยให้เงินเดือนแพงกว่าที่เขาเคยได้ราวเดือนละ 100 รูปี เราให้ 200 ก็พอเป็นงานการไม่ต้องจ้างฝรั่งเลย เมื่อเห็นว่าเจริญแน่เราก็ขยายการให้ใหญ่ โตออกไปทุกๆที่

แต่การลงทุนทดลองเช่นนี้ไม่มีพ่อค้าไทยจะยอมซื้อแชร์ลงทุนเลย รัฐบาลต้องออกทุนทำเอง ต่อภายหลังเมื่อกิจการดำเนินได้ผลดีแล้วเมื่อนั้นจะเรียกแชร์ เพิ่มทุนขยายงานให้กว้างขวางออกไปอีกเท่าใดก็สะดวกด้วย

การแผนนี้ประมาณลงทุนสัก 300,000 บาท รวมทั้งการเพาะปลูกและเครื่องจักรก็พอด้วยอยู่ในขั้นทดลอง

ข้อ 9 ตั้งโรงงานทอผ้า

การนุ่งห่มของคนไทยทุกอย่างต้องซื้อจากต่างประเทศไม่น้อยกว่า 99 เปอร์เซนต์ การทำโรงงานทอผ้าไม่ใช่เป็นการยากลำบากถึงกับคนไทยทำไม่ได้ ทั้งพื้นที่ของเราเหมาะแก่การปลูกฝ้าย ปาน ปอ ไหม จึงเห็นว่าควรจะต้องบำรุงการเพาะปลูกฝ้าย และของดิบที่จะใช้ทอผ้านั้นขึ้น ในขั้นแรกนี้ควรทำเป็นขั้นทดลอง ตั้งโรงงานขนาดเล็กไปก่อน เพื่อเพิ่มการเพาะปลูกและแรงงาน ทั้งเป็นการคิดตัดสินใจภายนอกด้วย แต่การที่จะให้ความสำเร็จนี้เกิดขึ้นจริงจัง รัฐบาลต้องช่วยเหลือให้กรมกองที่ต้องใช้ผ้าสั่งซื้อจากโรงงานนี้ทั้งหมดเป็นการอุดหนุนกันแล้ว จึงเผยแพร่แก่ราษฎรให้นิยมผ้า

พื้นเมือง โดยวิธีเพิ่มหลักสูตรอบรมนักเรียนให้รู้จักบำรุงกันเอง บำรุงสินค้าในพื้นที่เมือง เพื่อนักเรียนจะได้มีนิสัยแต่เด็ก และไปแนะนำผู้ปกครองของตนให้รู้จักคุณประโยชน์ในการอุดหนุนกันเอง ให้ประเทศของเรามีโรงงานไม่ต้องส่งเงินไปซื้อของต่างประเทศให้เสียเงินแก่คนชาติอื่น การอบรมให้รักประโยชน์ช่วยตัวเองเช่นนี้ อบรมทางนักเรียนจะได้ผลดีกว่า แล้วข้าราชการทั้งหลายทั้งครอบครัวก็ช่วยกันเผยแพร่ และใช้ผ้าของโรงงานของตัวเอง ทำได้ดังนี้ความเจริญก็จะประสบกับชาวเราโดยเร็ว เมื่อมีความชำนาญพอแล้วจึงขยายงานให้กว้างขวางออกไป

วิธีดำเนินการควรว่าจ้างผู้ชำนาญมาจากเชียงใหม่ เพราะค่าจ้างถูกและชำนาญในทางเพาะปลูก ทั้งเครื่องจักรก็ดีกว่าฝรั่ง โดยดินฟ้าอากาศใกล้เคียงกันค่าจ้างก็ถูกกว่าฝรั่ง

ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องชวนชวายปรับปรุงเศรษฐกิจให้ทันเพื่อนบ้าน ระวางอย่างให้เงินออกนอกประเทศมากนัก และเป็นการเพิ่มงานให้แก่ราษฎร

ข้อ 10 โรงงานทำด้วยขาม

ด้วยขามภาชนะที่ใส่ของดิบตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง เราต้องซื้อจากต่างประเทศทั้งหมด เมื่อสมัยแผ่นดินพ่อขุนรามคำแหง กรุงสุโขทัยได้มีการทำด้วยขามภาชนะ เครื่องกระเบื้องโดยได้ผู้ชำนาญจากเมืองจีน ในสมัยนั้นพลเมืองก็มีน้อย ยังอุตสาหกิจโรงงานทำด้วยขามใช้ มาสมัยนี้บ้านเมืองของเราเจริญขึ้นถึงปานนี้ มีพลเมืองมากขึ้นตั้ง 10 เท่า ต้องซื้อจากต่างประเทศปีละมากๆ น่าละอาย ด้วยเป็นของราษฎรทุกคนต้องใช้ จึงสมควรต้องตั้งโรงทำด้วยขามขึ้นให้ทำซื้อขายกันเองในบ้านเมือง เวลานั้นในเมืองญวนก็มีโรงงานทำด้วยขามของเขาใช้เอง โดยจ้างผู้ชำนาญจากเมืองจีน เราจึงควรเอาอย่างตั้งโรงงานทำด้วยขามขึ้นใช้กันเองในบ้านเมือง จะทำให้ตัดรายจ่ายได้มาก ทำให้คนมีงานทำอีกมาก

ข้อ 11 ตั้งบริษัทยาสูบ

ราษฎรของประเทศสยามเวลานี้นิยมสูบบุหรี่จากต่างประเทศเป็นส่วน

มาก บุหรี่ชิกาเร็ต และยาเส้นเป็นสินค้าขาเข้าประมาณปีละ 7,000,000 บาท ถึง 16,000,000 บาท เป็นการเสียไปโดยไม่ใช้สิ่งจำเป็นเลย จะต้องพยายามหาทุกโลบาย ทำให้ราษฎรนิยมบุหรี่ไทย ละทิ้งบุหรี่ต่างประเทศให้น้อยลงเพื่อป้องกันการเงินให้ออกนอกประเทศน้อยลง โดยวิธีตั้งบริษัทยาสูบขึ้น มวนยาไทยให้มีรสสม่ำเสมอหาวิธีดัดแปลงยาให้มีรสจัดลงหอมขึ้น ชุ่มคอ ขวนสูบ จำหน่ายโดยราคาถูกลง ทำการโปรประกันดาให้ราษฎรนิยมยาไทย การโปรประกันดาในระหว่างคนไทยดูไม่ค่อยจะยากนักเพราะนิยมเอาอย่างคนใหญ่คนโต ถ้าพวกข้าราชการทำตัวอย่างออกปากช่วยกันดักเตือนแนะนำให้เห็นคุณประโยชน์ในการสูบบุหรี่ไทยแล้ว ไม่ช้าก็จะเป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้ต้องขอให้กระทรวงธรรมการตั้งหลักสูตรสอนนักเรียนให้เห็นคุณประโยชน์ในการกินการใช้อย่างตนเองที่ทำขึ้นในประเทศ เมื่อนักเรียนเข้าใจดีแล้วอาจจะแนะนำผู้ปกครองได้ดี

ในการที่พลเมืองชอบสูบบุหรี่ชิกาเร็ตนั้นประเทศจีนได้รับความเสียหายมาก่อน จึงตั้งบริษัทยาสูบนานยางขึ้น บริษัทนานยางได้ทำตัวอย่างเป็นอันดี ส่งนักเรียนไปเรียนการเพาะปลูกยาชิกาเร็ต ฝิ่นยาปรุงยา เครื่องจักรมวนยาในประเทศสหภาพรัฐอเมริกา งานตั้งแต่การเพาะปลูกต้นยา จนถึงมวนยาเป็นบุหรี่ยาสูบออกนอกประเทศ แשרของบริษัทแשרละ 50 เหรียญ ขายได้ถึง 12,000 เหรียญ เพราะรัฐบาลยกให้ทำไร่ยาสูบได้มากมาย ภายหลังเกิดมีบริษัทยาสูบขึ้นในประเทศจีนตั้ง 20 บริษัท การค้าขายของนานยางจึงเสื่อมลง เวลานั้นยาชิกาเร็ตของฝรั่งเข้าในประเทศจีนน้อยไป 80 เปอร์เซนต์ จีนกลับมีใบยาชิกาเร็ตขายออกนอกประเทศอีก ความสามารถของคนไทยก็ไม่แพ้จีนแต่อยู่ที่ไม่ทำกัน จึงเห็นว่าควรต้องดำเนินการในเรื่องนี้โดยเร็ว ในประเทศฝรั่งเศส รัฐบาลตั้งบริษัทมวนยาสูบเสียเอง

ข้อ 12 ตั้งบริษัททำน้ำตาล

น้ำตาลเป็นอาหารจำเป็นสำหรับมนุษย์ประเภทหนึ่ง แต่ราษฎรของเราซื้อน้ำตาลจากต่างประเทศปีละหลายล้านบาท นอกนั้นมีน้ำตาลบางปลาสล่อยและน้ำตาลหมักจากต้นตาล ต้นมะพร้าวเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อ 40 ปีมาแล้วมีฝรั่งคนหนึ่งคนไทย

เรียกว่า อ้ายหมาเนาได้ตั้งบริษัททำน้ำตาลที่เมืองนครชัยศรีด้วยเครื่องจักรใหญ่โต แล้วภายหลังต้องเลิก เพราะภาษีขาเข้าเวลานั้นเก็บร้อยละ 3 น้ำตาลที่ทำในนครชัยศรี ขายสุ่ราคาน้ำตาลนอกไม่ได้บริษัทจึงต้องเลิก เวลานี้ภาษีขาเข้าของเราได้เรียกเก็บแพงขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 60 สตางค์ เท่ากับหาบละ 1.60 บาท อาจเป็นการช่วยราคาสินค้าที่ทำขึ้นภายในดีขึ้น ประกอบทั้งเป็นการอุดหนุนการเพาะปลูกให้แก่ราษฎรเพื่อให้มีงานทำทั่วๆกัน จึงสมควรตั้งบริษัททำน้ำตาลขึ้นในประเทศเรา ในขั้นแรกควรจะต้องเลิกก่อน คือไปหาซื้อเครื่องที่บริษัทอื่นเลิกแล้วในไต้หวัน เกาะฟอร์โมซา มีหลายเครื่องที่บอกขายในข่าวก็มีราคาถูกลง ฝึกหัดนักเรียนให้ชำนาญในการแผนกนี้ด้วย

การที่ตั้งโรงงานหรือบริษัทค้าขายแล้วเอานักเรียนให้เข้าฝึกหัดการงานจริงๆ นั้น ได้ผลว่าเรียนแต่ตำรามาก การที่จะเริ่มงานนี้ขึ้น เราไม่จำเป็นต้องไปจ้างฝรั่งให้เสียเงินมาก และทำให้เสียเวลาชักช้า เราอาจตรงไปขวหาเครื่องจักร หาผู้ชำนาญที่เคยทำมาแล้วในโรงงานทำน้ำตาลจะเป็นเจ๊กหรือแขกก็ช่าง ให้ได้ความรู้จริงก็พอ จะรวบรวมงานให้เร็วเข้าและเสียค่าใช้จ่ายน้อย เพราะในขั้นนี้เป็นวิธีทดลองกลายๆ จะเป็นการตัดรายจ่ายของประเทศได้มาก

ข้อ 13 บริษัทบดแป้งสาลี

แป้งสาลินั้นเป็นแป้งที่ทำจากเมล็ดข้าวโพดมาบดละเอียด ในปีหนึ่งสยามต้องสั่งแป้งสาลีมาจากต่างประเทศคิดเป็นเงิน 959,179 บาท เพื่อจะผดุงการเพาะปลูกข้าวโพดซึ่งเป็นสินค้าใหญ่ในโลกเวลานี้ จึงควรตั้งบริษัทบดข้าวสาลีขึ้นด้วย เพื่อทำสัญญารับซื้อข้าวโพดจากชาวนาให้ปลูกขายแก่บริษัท บริษัทมีเครื่องสำหรับบดแป้งเพื่อเป็นสินค้าซื้อขายกันในบ้านเมือง ด้านทานกับสินค้าขาเข้าแบ่งต่างประเทศเพื่อไม่ต้องจ่ายเงินออกนอกประเทศซื้อแป้งสาลี เมื่อเรามีโรงงานบดแป้งแล้วการเพาะปลูกข้าวโพดอาจจะเจริญขึ้น ดินฟ้าอากาศในเมืองเราเหมาะแก่การปลูกข้าวโพด เมื่อข้าวโพดมีทางขายได้ราษฎรก็จะนิยมการปลูกมากขึ้น เป็นการเพิ่มการเพาะปลูกขึ้นอีกประเภทหนึ่ง เมืองสิงคโปร์ก็สั่งซื้อแป้งสาลีจากต่างประเทศ เมื่อการโรงงานบดแป้ง

เจริญแล้วอาจเป็นสินค้าส่งไปขายในสิงคโปร์ได้มาก เพราะอยู่ใกล้กว่ายุโรป ซึ่งส่งแบ่งมาขายในสิงคโปร์ จึงสมควรอยู่ในเกณฑ์ที่ควรบำรุงให้มีขึ้นภายในเวลาอันสมควร โรงงานประเภทนี้พ่อค้าไทยยังไม่เข้าใจจึงจะหาทุนจากพ่อค้าไม่ได้ ต้องเป็นทุนของรัฐบาลลงไปก่อน เมื่อราษฎรเห็นความเจริญแล้วจึงขายแชร์ให้แก่ราษฎร ทุนที่จะสร้างโรงงานบัดแบ่งนี้ประมาณ 30,000 บาทก็พอ ต่อเจริญแล้วจึงขยายการงานออกไปใหญ่โต

ข้อ 14 สินค้าน้ำมันมะพร้าวและละหุ่ง

สยามเป็นประเทศเพาะปลูกแต่การปลูกมะพร้าวยังไม่เจริญพอ โดยการที่ส่งสินค้ามะพร้าวแห้งหรือมะพร้าวผลเข้ามาขายในตลาดกรุงเทพฯ ต้องเสียค่าระวางเรือแพงมาก การเดินเรือขายฝั่งทะเลมีแต่บริษัทเรือไฟฝรั่งบริษัทเดียวรีดเก็บค่าระวางแพงตามชอบใจ เวลานี้สินค้านับหนึ่งเก็บถึง 1 บาท แต่ที่บรรทุกมาจากสิงคโปร์บริษัทอื่นเก็บหาบละ 40 สตางค์เท่านั้น พ่อค้าจึงส่งมะพร้าวและน้ำมันมะพร้าวมาจากสิงคโปร์เยอะมาก ๆ การแก้ไขในเรื่องนี้จึงอยู่ที่ต้องทำให้ค่าระวางบรรทุกถูกลง และขึ้นภาษีขาเข้า เวลานี้เก็บภาษีขาเข้าร้อยละ 20 เปอร์เซนต์ เมื่อถึงคราวที่จะมีการเปลี่ยนแปลงค่าภาษีขาเข้า ควรเปลี่ยนเป็นเก็บภาษี 35 เปอร์เซนต์ ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยสินค้าภายในให้ดีขึ้น การปลูกมะพร้าวก็ต้องเจริญขึ้น

น้ำมันละหุ่งนั้น เมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้ว มีพระศรีพนมมาศเกษมตรมณฑลพิษณุโลก เห็นว่าการเพาะปลูกของละหุ่งเป็นการง่ายตาย ได้บำรุงให้มีการปลูกละหุ่งขึ้นในมณฑลพิษณุโลก พระศรีพนมมาศได้ขอร้องความช่วยเหลือจากทางราชการ เวลากรมรถไฟมีชาวเยอรมันเป็นอำนวยการได้ส่งเสริมโดยมีคำสั่งยกเว้นไม่เก็บค่าระวางรถไฟจากเมล็ดละหุ่ง ราษฎรได้ปลูกละหุ่งกันมาก พระศรีพนมมาศได้ขอร้องให้กรมกองของราชการที่ใช้น้ำมันละหุ่งอุดหนุน รับซื้อน้ำมันละหุ่งจากพระศรีพนมมาศ หัวหน้าของกรมกองต่าง ๆ ก็ยินดีอุดหนุน สั่งให้กองพัสดุผู้ซื้อพิจารณา แต่พระศรีพนมมาศไม่รู้วิธีซื้อขายกับกรมพัสดุเป็นอย่างไร ลงท้ายขายไม่ได้ เลยต้องเลิกล้มความคิดนั้น

เพื่อช่วยการเศรษฐกิจและการเพาะปลูกของราษฎร ทางราชการควรจะ

อุดหนุนส่งเสริมใช้น้ำมันละหุ่งขึ้น ฉวยว่าสงครามเกิดขึ้นในเอเชียเราก็มีน้ำมันหยอดเครื่องใช้ไม่ต้องขึ้นราคาแพงหรือขาดมือ

ข้อ 15 ตั้งโรงกระดาษ

ประเทศสยามได้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ความเจริญเหล่านี้ต้องใช้กระดาษเป็นเครื่องมือประกอบขึ้น จำนวนกระดาษจึงต้องใช้มากเป็นลำดับ ทางราชการทหารได้เห็นความจำเป็นในเรื่องกระดาษซึ่งต้องจ่ายเงินซื้อปีละมากอยู่แล้ว จึงได้ตั้งโรงทำกระดาษขึ้นใช้เฉพาะในราชการทหาร หาได้เป็นสินค้าซื้อขายแก่ประชาชนไม่

บัดนี้ได้มีผู้ออกหนังสือพิมพ์รายวันมากขึ้น จำนวนกระดาษยังต้องใช้ทวีมากขึ้นทุกวัน จึงสมควรต้องวางโครงการให้โรงทำกระดาษของกระทรวงกลาโหม ขยายกิจการให้ใหญ่พอที่จะทำกระดาษขายแก่ประชาชน เพื่อเป็นการตัดเงินรายจ่ายที่ต้องซื้อกระดาษจากต่างประเทศให้น้อยลง และเพื่อเป็นการบำรุงการเพาะปลูกพืชที่จะใช้เยื่อทำกระดาษให้มากขึ้น และให้บรรดานักหนังสือพิมพ์ทั้งหลายที่ทำการเพื่อชาติ และประชาชนนั้นช่วยซื้อ ช่วยกันส่งเสริมสินค้าในประเทศก็จะเป็นการตัดรายจ่ายค่ากระดาษปีละมากๆ

ข้อ 16 ควรตั้งทุนอุดหนุนศิลปวิทยา

ในการที่จะฟื้นฟูการเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม กสิกรรม และอุตสาหกรรม ในครั้งนั้นสมัยนี้เป็นสมัยที่ต้องใช้วิทยาศาสตร์และเครื่องยนตร์กลไกให้ช่วย และจะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถสามารถคิดค้นวิทยาการทางวิทยาศาสตร์และกลไกทั้งหลายเพื่อให้เป็นคุณประโยชน์ช่วยประกอบให้ได้ผลยิ่งขึ้นกว่าธรรมดา จึงควรตั้งทุนไว้สัก 10,000 บาท เพื่ออุดหนุน ถ้าผู้ใดมีความคิดค้นทางวิทยาศาสตร์ หรือกลไกอะไรที่จะทำให้อะไรดีขึ้นไปได้เป็นผลสำเร็จตลอดได้ ในเรื่องนี้ถ้ามีผู้ใดมีความคิดค้นทางวิทยาศาสตร์ หรือเครื่องยนตร์กลไกอะไรที่คิดไปแล้วติดขัดเรื่องทุนรอน ก็ให้มีโอกาสขอทุนจากรัฐบาลในแผนนี้ได้ แต่ผู้นั้นจะต้องยื่นรายงานบอกความประสงค์และสิ่งที่คิดค้น

นั่นว่าจะเป็นคุณประโยชน์ต่อชาติ หรือต่อสาธารณประโยชน์ในการกสิกรรมหรืออุตสาหกรรม เท่าที่พอจะเปิดเผยได้ให้พิจารณา เมื่อเห็นว่ามีทางจะได้จริงดังนั้น และการนั้นจะเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ในการกสิกรรมหรืออุตสาหกรรม หรือในทางอาวश्यकภัณฑ์สำหรับป้องกันชาติได้แล้ว ก็ควรอนุญาตให้เงินทุนเพื่อค้นหาหรือทดลองให้เป็นผลสำเร็จ เมื่อได้ผลแล้วจึงหักใช้เงินที่ออกทดลองไปนั้นคืนให้รัฐบาลเพื่อเป็นการอุดหนุนผู้ค้นคิดในทางวิทยาศาสตร์ และเครื่องยนตร์กลไกเป็นพิเศษ อาจจะได้ผลในทางนี้มาก

ข้อ 17 วางหลักสูตรการศึกษาของนักเรียนให้ช่วยเศรษฐกิจ

ตามที่เป็นอยู่ในเวลานี้คนไทยไม่รู้จักอุดหนุนกันเอง ไม่นิยมสินค้าที่มีขึ้นในประเทศของตน กลับไปอุดหนุนคนต่างชาติและสินค้าต่างชาติ ทั้งนี้เพราะคนต่างชาติชอบให้สินบนอย่างหนึ่งและอีกอย่างหนึ่ง คนไทยเราไม่ได้อบรมกันมา ให้รู้จักอุดหนุนสินค้าในพื้นที่เมืองและอุดหนุนคนไทยด้วย

จึงควรวางหลักสูตร สอนนักเรียนให้รู้จักคุณประโยชน์ในการอุดหนุนสินค้าที่ทำขึ้นในพื้นที่เมืองว่ามีผลดีอย่างไร ซึ่งทุกชาติทุกภาษาเขาได้มีการอบรมอยู่แล้วให้อุดหนุนของกินของใช้แต่ของในพื้นที่เมือง สำหรับความจำเป็นที่ไม่มีของพื้นที่เมืองจึงใช้ของต่างประเทศแทน บทเรียนนี้จะต้องอธิบายให้นักเรียนเห็นคุณประโยชน์กว้างขวางเมื่ออบรมนักเรียนจนมีนิสัยนิยมสินค้าในพื้นที่เมืองแล้ว และรู้จักอุดหนุนคนไทยด้วยกันแล้ว ก็เป็นการส่งเสริมไปถึงผู้ปกครองของนักเรียนให้รู้จักคุณประโยชน์ขึ้นบ้าง ซึ่งเป็นการเผยแผ่ได้รวดเร็ว จะเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม กสิกรรม หัตถกรรม และอุตสาหกรรมของพื้นที่เมืองให้ดำเนินไปได้รวดเร็ว เมื่อนักเรียนรู้จักอุดหนุนกันเองอุดหนุนสินค้าในพื้นที่เมือง ก็จะเป็นเครื่องจูงใจให้รักชาติยิ่งขึ้น

ข้อ 18 ควรออกกฎหมายช่วย

ควรออกกฎหมายบัญญัติค่าเช่านาให้เก็บจากผลที่ได้จากนาเลวร้อยละ 7

เปอร์เซ็นต์ นากลางร้อยละ 8 เปอร์เซ็นต์ อย่างดีร้อยละ 10 เปอร์เซ็นต์ อากรคำนวณเสียคนละกึ่ง เมื่อไม่ได้ผลก็ไม่มีอะไรจะเอากัน ป้องกันการเลียงกฎหมาย สัญญากู้เงินหรือตัวผิดใช้เงิน ซึ่งเป็นสินจ้างเกิดจากค่าเช่าไม่ได้ผลต้องให้เป็นโมฆะ

ออกกฎหมายควบคุมโรงงานทั่วไป เมื่อผู้ใดจะตั้งโรงงานต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเสียก่อนจึงตั้งได้เพื่อไม่ให้คนต่างชาติตั้งแข่งขันแย่งผลประโยชน์ โรงงานไทยที่จะตั้งขึ้นนี้ถ้าไม่มีกฎหมายช่วยเหลือ เมื่อพ่อค้าต่างชาติเห็นการงานเจริญแล้วตั้งแข่งขัน ก็ต้องเลิกกลับไปอีก

ข้อ 19 วางหลักทางราชการส่งเสริมเศรษฐกิจ

ในการที่คนไทยไม่รู้จักอุดหนุนกันเอง ไม่รู้จักอุดหนุนสินค้าในประเทศ จึงเป็นเหตุหนึ่งที่พ่อค้าต่างชาติเข้าแทรกแซงแย่งการอาชีพไปหมด ในทางการค้าและอุตสาหกรรม มาตรการ จึงสมควรวางหลักในทางการของราชการให้อุดหนุนสินค้าของที่ทำขึ้นในโรงงานไทย ฝีมือของไทยและของพื้นเมือง เมื่อจะซื้อของกินของใช้ ให้พิจารณาของพื้นเมืองก่อน ต้องซื้อของคนไทยก่อนถ้ามีราคาเท่ากันและของเหมือนกัน อบรมข้าราชการอย่าให้เห็นแก่อามิสสินน้ำใจจากคนต่างชาติ ซึ่งเป็นการช่วยเศรษฐกิจให้ดำเนินเร็วขึ้น ราษฎรทั้งหลายก็จะตามอย่าง

ในการที่จะวางโครงการเศรษฐกิจของประเทศขึ้นนี้ ต้องพยายามบำรุงการเพาะปลูกให้เป็นสินค้าขายออก ให้มีจำนวนมากขึ้นอีกปีละ 20 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนเดี๋ยวนี้ ในเวลา 5 ปีให้มีจำนวนเพิ่มให้ถึง 100 เปอร์เซ็นต์เต็มบริบูรณ์

และพยายามตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ทำของกินของใช้และการหัตถกรรมตามที่กล่าวแล้วนั้นขึ้นใหม่ทั่วๆกัน เป็นการตัดสินใจเข้าหรือส่งไปขายเป็นสินค้าขายออกได้

ถ้าเรามีสินค้าขายออกเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวแล้วราษฎรก็จะได้รับความสมบูรณ์ พูลสุข มีเงินเหลือในประเทศมากขึ้น ทุกคนจะได้มีงานทำ ถ้าได้บำรุงให้ราษฎรมีน้ำใจแล้ว ความพร้อมเพรียงก็จะเกิดขึ้น ช่วยกันพยายามให้เต็มความสามารถ ก็ต้องประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายในไม่ช้าเลย ขอให้สภาฯ พิจารณาและลงมติให้

เร่งดำเนินการนี้โดยเร็ว และจัดอย่างวิธีพอคำซึ่งจัดการได้รวดเร็วกว่าวิธีของราชการมาก เพราะความตกต่ำไม่ได้ยั้งคอยเราเลย

เวลานี้ทุกๆประเทศก็เร่งรัดบำรุงการเศรษฐกิจด้วยกัน เมื่อทุกประเทศได้เจริญถึงขีดแล้ว ก็ยึดเอาการขึ้นภาษีขาเข้าเป็นกำแพงป้องกันสินค้าภายนอก ในที่สุดจะต้องถึงแลกเปลี่ยนกันกินกันใช้อย่างประเทศบราซิลเอากาแฟแลกเปลี่ยนถ่านหินเยอรมัน เป็นต้น ถ้าเราได้จัดการบ้านเมืองของเราเจริญเท่าเทียมเขาแล้ว แลกกันกินกันใช้ในบ้านเมืองของเรา ก็ทรงชีพอยู่ได้ เพราะความจำเป็นของมนุษย์นั้น อยู่ที่มีอาหารการกินมีเครื่องนุ่งห่มร่างกายให้อบอุ่น มีที่อยู่และมีอนามัยไม่เจ็บไข้ อิศรภาพเท่านั้นก็พอแล้ว ไม่ต้องมีกองเงินกองทองไว้ ก็อยู่ได้ด้วยประการฉะนี้

ขอให้คณะราษฎรได้อยู่อย่างคงทนคู่ฟ้าและดินเทอญ.

การอ้างอิง

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 พิมพ์ครั้งที่สอง สำนักพิมพ์

อัมรินทร์วิชาการ, 2540.

หนังสือพิมพ์ หลักเมือง วันที่ 23 จนถึงวันที่ 31 กรกฎาคม 2475.

กองบรรณาธิการขอขอบคุณ

โครงการฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส (ภาคเอกชน)

สถาบันปรีดี พนมยงค์

รายการ “หนึ่งแผ่นดิน” ช่อง 7 ยูบีซีนิวส์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

พรรคความหวังใหม่

พรรคไทยรักไทย

บริษัท บางจาก ปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน)

อาจารย์วินิจชัย แสงสว่างวัฒนะ

นักเขียนทุกท่าน

และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีได้ระบุนามในที่นี้

ที่ให้การสนับสนุนการจัดพิมพ์เศรษฐกิจศาสตร์การเมืองฉบับปรีดี พนมยงค์
รวมถึงเอื้อเฟื้อต้นฉบับและรูปประกอบ

และต้องขออภัยอย่างยิ่งต่อ

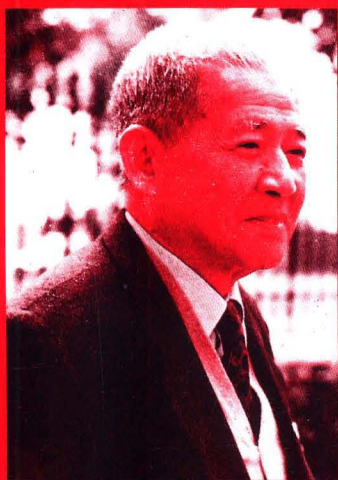
คุณไมตรี เด่นอุดม

คุณมรกต เจวจินดา

ดร.โกสิน พลกุล

ดร.ปรีชา สุวรรณทัต

ที่ทางกองบรรณาธิการมิได้จัดส่งต้นฉบับให้ตรวจสอบก่อนจัดพิมพ์

“ในปี ค.ศ. 1932

ข้าพเจ้าอายุ 32 ปี

พวกเราได้ทำการอภิวัฒน์

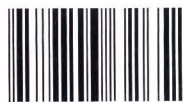
แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน

และครั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น

ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ ...”

พจน์ พจนานนท์

ISBN : 974-332-6

9 789743 3265